

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVI. évfolyam

3–4. szám

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

**BUDAPEST
2017**

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János vezérőrnagy

Tagok: Dezső Sándor vezérőrnagy

Dr. Magyar István ny. dandártábornok

Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok

Deák Anita alezredes

Dr. Fürjes János alezredes

Háry Szabolcs ezredes

Dr. Magyar Sándor ezredes

Dr. Tóth Sándor alezredes

Dr. Vida Csaba alezredes

Felelős szerkesztő: Deák Anita alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina tzls.

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

HOLECZ JÓZSEF ALEZREDES A GERASZIMOV-DOKTRÍNA – EGY MÁSIK MEGVILÁGÍTÁSBAN	5
BERTALAN DÁVID OGY. ALEZREDES A BIZTONSÁGI SEKTOR SPECIÁLIS VONÁSAI	28
MEZŐ ANDRÁS ALEZREDES A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI..	45
HEGYI ÁGNES SZÁZADOS TERRORIZMUS A SZÁHEL-ÖVEZETBEN	74
DR. GERENCSÉR ÁRPÁD KÖZÉP-ÁZSIAI SZÉLSŐSÉGES MOZGALMAK MEGJELENÉSI FORMÁI ÉS JELENTŐSÉGE	87

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES A FEGYVERES KÜZDELEM JELLEMZŐI KUTATÁSÁNAK FONTOSSÁGA, A HÍRSZERZÉS ÉS A FELDERÍTÉS JELENTŐSÉGE	97
DR. VIDA CSABA ALEZREDES AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA TERMÉKEI – NEMZETBIZTONSÁGI TÁJÉKOZTATÓK KÉSZÍTÉSE	112
DR. MARTON PÉTER A FELDERÍTŐ ÚJSÁGÍRÁS STRATÉGIAI IMPLIKÁCIÓI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERRORIZMUS ELLENI HÁBORÚRA	129

ORSZÁGISMERTETŐ

KÖVÁRI LÁSZLÓ ALEZREDES OROSZ ÉSZAKI IRÁNYÚ TERJESZKEDÉS ÉS AZ OROSZ ÉSZAKI FLOTTA.....	138
NOVÁK-VARRÓ VIRÁG AFGANISZTÁN – A 2017-ES ÉV ÉRTÉKELÉSE	159

FÓRUM

FODOR DÓRA A HEZBOLLAH MINT NEGYEDIK GENERÁCIÓS HADVISELŐ FÉL.....	176
ZSOLT MELINDA A VÉDELMI SZFÉRA ZÖLDÍTÉSE – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS.....	188
ÜVEGES ANDRÁS JÓZSEF FŐHADNAGY A KRIPTOPÉNZEK HAJNALA	202

AZ OLVASÓHOZ

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK A HAGYMAKUPOLÁK ÁRNYÉKÁBAN – KÖNYVISMERTETŐ.....	210
E SZÁMUNK TARTALMA	212
A KÖTET SZERZŐI.....	222
A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	225

HOLECZ JÓZSEF ALEZREDES

A GERASZIMOV-DOKTRÍNA – EGY MÁSIK MEGVILÁGÍTÁSBAN

„A hadtudománynak szintetizálni kell azt az óriási mennyiségű szakirodalmat, amely a jövő háborúival, konfliktusaival, hadviselésével foglalkozik. A következtetéseket össze kell vetni az újabb és újabb, hagyományos és nem hagyományos konfliktusok változó világával, és előremutató javaslatokat kell kidolgozni.”

Szenes Zoltán¹

Bevezetés

A 2014-ben bekövetkezett ukrajnai események és az ahhoz vezető okok vizsgálatának eredményeként a nyugati szakértők „ráleltek” egy addig ismeretlen, de másfél évvel korábban publikált újságcikkre, amely új megvilágításba helyezte a krími, majd a kelet-ukrajnai eseményeket, és nem kevésbé az orosz katonai gondolkodás megítélését. A cikk szerzője Valerij Geraszimov hadseregtábornok, az orosz fegyveres erők vezérkari főnöke, védelmi miniszterhelyettes volt, aki 2013. február 27-én² megjelent cikkében³ röviden összefoglalta a jövő háborúinak, hadviselésének jellemzőit, új jellegzetességeit. Az orosz tábornok által írt – a nyugati publikációkban „doktrína”-ként megjelent – írást – köszönhetően Robert Coalson 2014. június 21-én megjelent angol fordításának – gyakorlatilag minden jelentős nyugati szakértő átvette és publikációiban felhasználta.

A Geraszimov tábornok által leírtak, valamint elsősorban annak elején megfogalmazott gondolatait ettől a pillanattól kezdve összemósítottak azon orosz publikációkkal, amelyek a cikk megjelenését követően láttak napvilágot, és ahhoz hasonlóan napjaink hadviselésének a jellemzőit boncolgatták.

Ugyanennek a folyamatnak lett eredménye a „doktrína” elnevezés is. A cikk a médiának köszönhetően került a köztudatba „doktrína”-ként, miközben „csupán” az orosz vezérkari főnök publikációja. Az ok két dologra vezethető vissza: egyrészt a doktrína kifejezés az orosz szóhasználatban stratégiai dokumentumot jelent, azaz valamilyen terület átfogó, felsőszintű leírását takarja. Másrészt a szó tudományos értelemben latin eredetű szóként többnyire tan, tétel, tudományos elméletek és nézetek rendszerét jelenti.⁴ Ilyen értelemben a cikk elején megfogalmazott,

¹ SZENES Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány, 2005/4. p. 30. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html; letöltés: 2017.06.11.

² A megjelenés pontos időpontját tekintve megoszlanak az angol nyelvű források. Az elektronikus megjelentetés már 2013. február 26-án megtörtént, de az orosz újság pdf-es formában is fellelhető cikkén a 2013. február 27-i dátum olvasható.

ГЕРАСИМОВ, Валерий: Ценность науки в предвидении. Военно-Промышленный Курьер, 2013/8. szám. pp. 2–3. <http://vpk-news.ru/articles/14632/>; letöltés: 2017.03.31.

³ A cikk a Vojenno-Promislenij Kurjer – egy katonai fejlesztésekkel foglalkozó szaklap – 2013/8. számában jelent meg.

⁴ SZABÓ József (főszerk.): Hadtudományi Lexikon I. kötet. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. ISBN 963 04 5226 x (I–II. kötet), ISBN 963 04 5227 8 (I. kötet) pp. 214–215.

a kor hadviselésének általános jellemzőit kiemelő, azt számos publikációban megjelentető nyugati sajtó logikusan keresztelte el „doktrínának”. A NATO terminológiai meghatározása sem fogalmaz másként: „*Katonai erőket célkitűzéseik elérésében irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához itélőképesség szükséges.*”⁵ Ez alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy a Geraszimov-publikáció eleje nyugodtan tekinthető doktrínának.

Az elnevezés köztudatba kerülése mellett egy másik szókapcsolat is elhíresült Geraszimov orosz vezérkari főnökkel kapcsolatban: a hibrid hadviselés jelensége. Már fél évvel a krími annexiót követően egy csodamódszerről, az „orosz hibrid hadviselés”-ről kezdett cikkezni a nyugati szaksajtó, és gyakorlatilag ezt követően sokan azonosították a gyakorlatot a tábornok által elmondottakkal.

Az elnevezés – Geraszimov-doktrína – egyrészt a témában azóta megjelent orosz szakcikk, a közben folyamatosan alakuló biztonsági környezet, a folyamatosan megjelenő elemzések, másrészt az elsősorban geopolitikai indíttatású viták kereszttűzésében formálódott, de három évvel az események után a hibrid hadviselésnek még mindig nincs egyértelmű, általánosan elfogadott terminológiai meghatározása.

Ugyan azóta már mindenki számára egyértelművé vált, hogy maga az elnevezés és a mögötte húzódó tartalom amerikai kutatási eredmény, ám arra is rá kellett jönniük a témát kutató szakembereknek, hogy ez a terület alig tartalmaz egzakt elemeket és folyamatokat, azaz nehezen körülírható, ráadásul nem csupán az amerikaiak, de a kínaiak, és így 2013-ra tekintve az oroszok is kutatták a hadviselés paradigmaváltozással járó alkalmazását.⁶

Jelen tanulmánynak nem célja a fenti kérdések és a mögöttük húzódó geopolitikai-geostratégiai, illetve hadtudományi (mind elméleti, mind gyakorlati) – sok esetben megválaszolatlan – kérdésekre adandó válaszok keresése. Ezen tanulmánnyal a következő célokat tűzöm ki, amelyek remélhetőleg a témát kutató vagy az iránt érdeklődő szakembereket arra sarkallja, hogy a fenti kérdések megválaszolásában előrébb jussunk:

– Mindenekelőtt be kívánom mutatni az orosz vezérkari főnök teljes tanulmányának magyar nyelvű fordítását. Magyarul eddig nem került lefordításra, sőt sok publikáció az angol nyelvű változatából is elsősorban csak a hibrid hadviselés szempontjából releváns részeket emelte ki. A teljes cikk – megítélésem szerint – tartogat még olyan érdekességeket és említésre méltó információkat, amelyeket a következőkben – a teljes cikk magyar nyelvű megjelentetésével és saját gondolataimmal történt kiegészítésekkel – kívánom az olvasó számára bemutatni.

⁵ MEZŐ András: Doktrínafejlesztés a Magyar Honvédségben. Honvédségi Szemle, 2017/4. szám. p. 149. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hzs_2017_4_beliv_148_166.pdf; letöltés: 2017.11.01.

⁶ A témát kutató amerikai szakértők névsorát hosszadalmas lenne most felsorolni, csak a teljességre törekvés nélkül azokat, akik gyakorlatilag az 1990-es évektől napjainkig kutatásaikkal segítették a hibrid hadviseléssel kapcsolatos amerikai megközelítés kialakulását: Thomas Huber, William J. Nemeth, James N. Mattis, Frank G. Hoffman, Nathan Freier, Margaret S. Bond, Brian P. Fleming, David Kilcullen, John J. McCuen és Russel W. Glenn.

– Igyekszem cáfolni, de legalábbis más megvilágításba kívánom helyezni azt a közismert állítást, miszerint az orosz vezérkari főnök már a cikk megírásakor tudta, hogy mi fog történni Ukrajnában, sőt egyfajta pikírt módon előrevetítette azok bekövetkeztét.

– Hasonlóan eltérő a véleményem az általánosan elterjedt vélekedéssel szemben, miszerint a cikk célja a modern hadviselés, valamint a műveleti környezet megváltozásának átfogó ismertetése volt, vagy ahogyan azt a nyugati sajtó beállította: a hibrid hadviselés módszerének bemutatása lett volna.

A következőkben a Geraszimov-cikk fordítását olvashatják. A publikáció címét, a fejezetcímeket és a szöveget dőlt betűvel jelenttem meg, idézőjelek között, de hivatkozás nélkül, mivel a teljes magyar nyelvű fordítás Robert Coalson által készített angol nyelvű fordítás alapján,⁷ valamint az eredeti orosz nyelvű cikk⁸ figyelembevételével készült. A tartalomhoz fűzött megjegyzéseim, meglátásaim és gondolataim normál betűtípus és behúzás alkalmazásával különülnek el az eredeti szövegtől.

„A tudomány jelentősége az előrejelzésben”^{9 10}

A XXI. században látható egy tendencia a háború és a béke közti határvonalak elmosódására. A háborúk nincsenek többé deklarálva, miután elkezdődnek, egy ismeretlen sablon szerint folytatódnak.”

Az orosz tábornok legtöbbször idézett mondatai ezek, amelyek ezáltal a leginkább ismertté váltak a nyugati társadalmak körében. Arra a XX. század végi, XXI. századi jelenségre hívja fel a figyelmet, miszerint a béke és a háború közötti korábbi erős kontraszt, illetve terminológiai különbségek eltűntek, a határvonalak és ezáltal a biztos megkülönböztethetőség lehetősége is kérdésessé vált. Bár sokan úgy tekintettek erre a kinyilatkoztatásra, mint egy teljesen új megfigyelésre korunk hadviselését illetően, ezt egyértelműen cáfolnunk kell. Az 1990-es évektől számos nyugati szakember megállapította már, hogy a hadviselés és annak jellemzői, természete drámaian megváltoztak, illetve változnak. A hadviselés nyugati típusú generációs osztályozása tekintetében mindenekelőtt William S. Lindet kell kiemelnünk, aki már 1989-ben *A háború változó arca: A negyedik generáció felé* című tanulmányával elindította azt a kutatási folyamatot, amely a megváltozott geopolitikai-geostratégiai viszonyrendszer, valamint a műveleti környezet dinamikusan változó

⁷ COALSON, Robert: The Value of Science Is in the Foresight. Military Review, 2016. január–február. pp. 23–29. http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf; letöltés: 2017.04.10.

⁸ ГЕРАСИМОВ, Валерий: Ценность науки в предвидении. Военно-Промышленный Курьер, 2013/8. szám. pp. 2–3. <http://vpk-news.ru/articles/14632/>; letöltés: 2017.03.31.

⁹ Az eredeti cikket kontrollként vettem figyelembe, annak érdekében, hogy a kétszeri fordítás során a szöveg ne szenvedjen el információvesztést. Az orosz nyelvű fordításban Holeczné Kocsis Cecília nyújtott segítséget.

¹⁰ A cikk eredeti címe: „Ценность науки в предвидении”, amit más magyar nyelvű publikációk „A tudomány jelentősége a haladásban” címként fordítottak. PADÁNYI József – TOMOLYA János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. rész Hadtudomány, 2017/3–4. szám. p. 35. http://mhht.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_31-44.pdf; letöltés: 2017.10.31.

jellemzői vizsgálatára fókuszál.¹¹ Geraszimov csupán az ezen kutatási folyamat alapján leszűrhető eredményeket összegezte, és ezzel az erős – összességében a civilizált társadalmak háborúhoz való viszonyát teljes mértékben átható – felütéssel vezette be publikációját.¹²

A bevezetés – a figyelemfelkeltés szempontjából – olyannyira sikeres volt, hogy meggyőződésem, Geraszimov nevének általános ismertségét elsősorban e két mondatnak, illetve az ezeket a gondolatokat átvevő és értelmező világszerte megjelenő publikációknak köszönhettem – és persze nem utolsósorban az ukrainai eseményekkel való párhuzamnak.

„A katonai konfliktusok tapasztalatai – köztük az úgynevezett színes forradalmak Észak-Afrikában és a Közel-Keleten – megerősítik, hogy egy tökéletesen virágzó állam hónapok vagy akár napok alatt változtatható egy fegyveres konfliktus színterévé, áldozatává válva egy külföldi beavatkozásnak, és ezáltal kerülhet a káosz, a humanitárius katasztrófa és a polgárháború hálójába.”

A szerző a szakirodalomban manapság egyre inkább elterjedő színes forradalmak jelenségére utal, amelyek az orosz nézőpont szerint az Amerikai Egyesült Államok – elsősorban politikai, gazdasági érdekalapú – befolyási tevékenységének köszönhetően robbantak ki. Az orosz hadseregtábornok e sorokkal gyakorlatilag az arab tavasz eseményeit azonosítja az elmúlt évtizedekben¹³ az Oroszországi Föderáció érdekszférájában megjelent színes forradalmi hullám jelenségével, azt az Oroszországi Föderáció elleni fellépés lehetséges eszközeként bemutatva.¹⁴

A színes forradalmak esetében megállapíthatjuk, hogy a Szovjetunió szétesését követő majd' két évtizedre jellemző, egyértelműen a hidegháborút idéző, indirekt hatású, a napjainkban kialakult unipoláris biztonsági helyzetből fakadóan újra előtérbe kerülő jelenségről beszélhetünk.¹⁵

¹¹ FEKETE Csanád: A hibrid hadviselés elméleti kérdései. In: Napjaink biztonsági kihívásai, veszélyei és fenyegetései. NKE Nonprofit Kft., Budapest, 2016. pp. 65–67.

https://www.researchgate.net/profile/Mariann_Vecsey2/publication/310776085_Malibol_jelentik/links/5836dea208aed45931c8072e/Malibol-jelentik.pdf; letöltés: 2017.10.21.

¹² Hazánkban a hadviselés generációs felosztásának elméletével számos kutató foglalkozik, akik közül Kiss Álmos Péter, valamint Somkuti Bálint PhD-értekezéseit ajánlom az Olvasó figyelmébe.

¹³ Orosz nézőpontból úgy vélik, hogy a 2000-es szerbiai „buldózer forradalom”, a 2003-as grúzai „rózsás forradalom”, a 2004-es ukrainai „narancsos forradalom”, illetve a 2005-ös kirgizisztáni „tulipános forradalom” mint sikeres kormányzati váltással végződő esetek a színes forradalmak kategóriájába tartoznak. Később, 2006-ban Fehéroroszországban, 2009-ben Moldovában, valamint 2011-ben Azerbajdzsánban sikertelen forradalmak zajlottak, és mindenhol végül oroszbarát politikai vezetés maradt hatalmon. Az érem másik oldala is igaz: 2010-ben Kirgizisztánban már fordított felállásban győzött a „második tulipános forradalom”, ahol ismét oroszbarát politikai vezetés került hatalomra.

SZ. BÍRÓ Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.). Nemzet és Biztonság, 2014/5. szám. p. 33. www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=607; letöltés: 2017.04.19.

HOLECZ József: A hibrid hadviselés hadelmélete. MSc-diplomamunka, 2017. p. 69.

¹⁴ KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A hibrid fenyegetések és a hibrid háború jellemzői – orosz szakértők szerint. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám. pp. 64–68.

<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-1.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

¹⁵ HOLECZ József: A hibrid hadviselés hadelmélete. MSc-diplomamunka, 2017. pp. 65–70.

Geraszimov részéről nem véletlen a párhuzam. Mind a háború és a béke határainak elmosódása, mind az úgynevezett „színes forradalmak” jelensége ugyanannak a geopolitikai változásnak a részbeni következménye, amelyet mostanság számos publikáció csak „hidegháború 2.0”-ként említ.¹⁶

A határok elmosódásából fakadó sokértelműség, az egzakt jogi állásfoglalások ellehetetlenülése – mint háború, annak deklarálása nélkül –, a nagyhatalmi szembenállásból fakadó, egymás érdekszféráját indirekt módon befolyásoló érdekpolitika körébe jól beilleszkedik, mint ahogyan a nehezen azonosítható szereplőket alkalmazó, jogi értelemben többnyire letagadható, korábbi hidegháborús szembenállás során kidolgozott modernizált indirekt érdek- és akaratérvényesítési geopolitika is.

„Az »arab tavasz« leckéi

Természetesen a legegyszerűbb azt mondani, hogy az »arab tavasz« eseményei nem háborúk, ezért – nekünk, katonáknak – ilyenformán nincs mit tanulnunk azok tapasztalataiból. Vagy talán éppen ennek az ellenkezője az igaz – és ezek az események a XXI. század tipikus háborúinak jellemzőit viselik magukon? Az áldozatok és a pusztítás mértékét, a pusztító társadalmi, gazdasági és politikai következményeket illetően az ilyen új típusú konfliktusok hatásait tekintve összehasonlíthatók bármely igazi háború következményeivel. A »háborús szabályok« maguk is jelentősen megváltoztak. Megnőtt a politikai és a stratégiai célok elérésében a nem katonai eszközök szerepe, és sok esetben ezen eszközök hatékonysága messze felülmúlja a fegyverek erejét.” [1. táblázat]¹⁷

Katonai erő alkalmazása	Politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb nem katonai eszközök katonai erővel együtt történő alkalmazása
Hagyományos formák és módszerek	Új formák és módszerek
<ul style="list-style-type: none"> – a katonai műveletek a stratégiai felvonulást követően indulnak; – frontális összecsapások nagyobb egységek között, amelyek többnyire szárazföldi egységekből állnak; – az ellenséges élőerő, tüzérő, az országrészek és a határok ellenőrzése feletti győzelem biztosítja a terület feletti ellenőrzést; 	<ul style="list-style-type: none"> – a katonai műveletek már békeidőszakban elkezdődnek; – érintkezés nélküli összecsapások gyorsan manőverező, speciálisan felkészített fegyveres csoportokkal; – az ellenség katonai és gazdasági lehetőségeinek csökkentése a kritikus katonai és polgári infrastruktúrára mért csapásokkal rövid időn belül;

¹⁶ „Új Hidegháború”, „Hidegháború II.” vagy „Hidegháború 2.0” elnevezések is használatosak a nyomtatott és elektronikus sajtóban. PADÁNYI József – TOMOLYA János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 1. rész. Hadtudomány, 2017/1–2. szám. p. 64. http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/HT_2017_63-83.pdf; letöltés: 2017.10.31.

¹⁷ Az eredeti cikkben nincs nyoma annak, hogy a szerző az ábrát bármilyen jelöléssel beillesztette volna a szövegbe, vagy akár csak utalt volna rá ábraként vagy táblázatként. Az ábrákat a Coalson-féle fordításnak megfelelően helyeztem el, és a hivatkozásokat is így szerepeltettem.

Katonai erő alkalmazása	Politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb nem katonai eszközök katonai erővel együtt történő alkalmazása
Hagyományos formák és módszerek	Új formák és módszerek
<ul style="list-style-type: none"> – az ellenség veresége, gazdasági potenciáljának megsemmisülése és területének elfoglalása; – harci műveletek a szárazföldön, a levegőben és a tengeren; – a katonai erő vezetése merev hierarchiában valósul meg. 	<ul style="list-style-type: none"> – nagy pontosságú fegyverek, speciális műveletek, robotika és új fizikai elveket használó fegyverek, valamint a civil komponens használata; – egyidejű csapás az ellenség egységeire és létesítményeire az ellenség egész területén; – egyidejűleg fegyveres küzdelem zajlik a fizikai környezetben és az információs térben; – aszimmetrikus és indirekt módszerek alkalmazása; – az erők és eszközök vezetése egységes információs térben valósul meg.

1. táblázat. A fegyveres harc jellemzőinek változása

Geraszimov a bevezetőben megkezdett gondolatot folytatja, és egy fejezetbe rendezi az arab tavasz eseményeinek hadviselést érintő „leckéit”. Anélkül, hogy nagyon előreszaladnék, hadd jegyezzem meg, hogy meglátásom szerint nem véletlen ez a szóhasználat. Utal a címben már megjelölt irányra, a tudományra, amelynek szolgálatában a tudósok és a tanárok kutatási és oktatási tevékenységet folytatnak.

A hadviselési meglátásait tekintve azonban komoly kérdések merülnek fel. Egyrészt sokan ebben látják az ukrainai események előrejelzését, pikírt módon történő figyelmeztetést, hogy mi fog történni. Galeotti egyértelműen a „legfontosabb szálként” ír a hadviselés változásainak illetően való összefoglalásáról, a jövő eseményeinek előrejelzéséről.¹⁸ Való igaz, hogy a fentiek a háború természetében bekövetkezett változások summázata, de koránt sem az orosz vezérkari főnök eredeti meglátásai ezek, mint azt láttuk a 4. generációs hadviseléssel foglalkozó publikációk, kutatások tekintetében.

Az a kijelentése, miszerint a politikai célok elérése szempontjából a nem katonai eszközök hatékonysága sok esetben jobb, mint a hagyományos katonai eszközöké, szintén alkalmas volt arra, hogy a közvélemény figyelmét a Geraszimov-doktrínára fordítsa. Ez a megfigyelés sem új keletű, hiszen már a XX. század végétől a NATO-ban is teret nyert, számos ország ilyen alapon alakította, illetve alakítja haderejét, annak struktúráját. Megváltozott a műveleti környezet – a technológiai újítások, az aszimmetrikus jellegű konfliktusok megjelenése, az információs-hálózat alapú rendszerek, illetve a globalizáció és a civilizációs társadalmak általi hatások és elvárások szinergikusan, egymásra is folyamatosan hatva alakították és fogják a jövőben is alakítani a hadviselést.

¹⁸ GALEOTTI, Mark: The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War. <https://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>; letöltés: 2017.11.02.

Az előző gondolatok azonban a hadtudomány számára egy érdekes és merőben időszerű kérdést vetnek fel, amely a készülő Hadtudományi Lexikon szempontjából is figyelemre méltó lehet: vajon ha a háború természete jelentősen megváltozott és jelentősen megnöttek benne a nem katonai eszközök, akkor egy ilyen „háború” – amely Geraszimov szerint következményeit tekintve „háborús” jellegű – megfelel-e a háború terminológiai kritériumainak? Ha az ilyen konfliktusban nem vesznek részt katonák, akkor ez az esemény a hadtudomány kutatási területe, vagy valamely más tudományágé? Kérdések, amelyek nem pusztán a tudomány szempontjából relevánsak, de társadalmi, jogi, erkölcsi, sőt katonai értelemben is sürgetően időszerűek.

A magyar hadtudományban sem újszerűek ezek a kérdések. Kovács Jenő az 1990-es években már foglalkozott az indirekt akaratervényesítés hadtudományi értékelésével, feldolgozásának szükségességével. „...A nagy stratégiának nem a háború a politikai célok elérésének egyetlen eszköze. E felfogásban a katonai erő a nemzeti erőforrások egyike. A »nagy« stratégia szerepe az, hogy az ország valamennyi erőforrását koordinálja, elossza politikai céljainak elérése érdekében. Vagyis Clausewitz-cal ellentétben a »nagy« stratégia – Liddell Hart nézetei szerint – nem az, hogy egyetlen eszközt, a megsemmisítő harcot állítsa a háború szolgálatába, hanem hogy az összes nemzeti erőforrást a politikai cél teljesítésére irányítsa. A katonai stratégia szerepe a rendelkezésére bocsátott erőforrások elosztásának művészetében áll...”¹⁹ – írja.

„A konfliktusban alkalmazott módszerek középpontjába a politikai, a gazdasági, az információs, a humanitárius és egyéb nem katonai intézkedések széles körű felhasználása került – a lakosság tervezett és koordinált tiltakozási lehetőségeivel együtt. Mindez kiegészül a fedett katonai intézkedésekkel, beleértve az információs műveleteket és a különleges műveleti erők tevékenységeit. Az erők nyílt felhasználására – gyakran békefenntartó és válságkezelő erőként – csak egy bizonyos fázisban kerül sor a konfliktus végső sikerének elérése érdekében.

Ebből kifolyólag logikusak a kérdések: milyen a modern háború? Mire kellene felkészülnie a hadseregnek? Hogyan kellene azt fegyverezni? Csakis a kérdések megválaszolása után tudjuk meghatározni a fegyveres erők struktúráját és fejlesztésének hosszú távú irányait. Ehhez elengedhetetlen, hogy világosan megértsük a haderő alkalmazásának formáit és módszereit.”

A szerző felsorolásában részletezi a nem katonai eszközöket, amelyek egyáltalán nem új keletűek. Mind a már korábban – általam is felsorolt – angolszász, elsősorban amerikai kutatók írásai, mind a két kínai ezredes, Qiao Liang és Wang Xiangsui *Határok nélküli hadviselés*²⁰ (a mű eredeti címe: *Unrestricted Warfare*) című tanulmánya tartalmazta mindezt. Náluk is megjelenek – a katonai eszközök

¹⁹ KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. Új Honvédségi Szemle, 1993/6. szám. p. 4.

²⁰ A tanulmány címét illetően Porkoláb Imre fordítását vettem figyelembe, mivel annak szó szerinti fordítása – korlátlan hadviselés – félreértelmezhető lenne.

PORKOLÁB Imre: A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért. Hadtudományi Szemle, 2014/3. szám. p. 60. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf; letöltés: 2017.02.11.

használata mellett – a politikai eszközök, a diplomáciai és a gazdasági nyomásgyakorlás, vagy a kultúra, a vallás mint nem katonai területek. Kiemelik a pszichológia és a média egyre növekvő szerepét, és már 1999-ben megállapítják, hogy a kibertámadások és az űr is a hadviselés részévé válnak.²¹

Geraszimov tábornok ezt követően alapkérdéseket fogalmazott meg, amelyeket minden államnak folyamatosan fel kell tennie magának. A folyamatosságot ebben az esetben az indokolja, hogy míg az ókorban évezredek, a középkorban évszázadokat, az újkorban már csak kevesebb mint 100 évet kellett várni egy-egy hadviselést alapjaiban megváltoztató újdonságra, technikai fejlesztésre, addig mára ez az idő évtizedekben mérhetőre zsugorodott! Tehát a fenti kérdések azért olyan érdekesek az állam számára, mert a változás mértéke és üteme döbbenetesen gyors.

A tehetősebb államok esetében mára teljesen természetes, hogy egy-egy eszközrendszer rendszeresítési eljárásának végére az éppen bevezetett eszközök már ismét modernizálhatóvá válnak az időközben megjelenő újításoknak köszönhetően. Ugyanakkor ehhez a gondolathoz kapcsolódik az a felismerés is, hogy egy rendszer elemeinek hosszúra nyújtott modernizációja, bevezetése óhatatlanul azt eredményezi, hogy a rendszer teljes működésekor eltérő fejlettségű rendszerelemeket kell az alkalmazóknak használniuk, ami viszont kihívást jelent a kis államok hadseregei modernizációját illetően.

Az orosz katonai vezető egyértelműsíti, hogy mi a feladat: meg kell érteni a jövő hadviselési formáit és eljárásait, hosszú távú tendenciáit annak érdekében, hogy a hadsereg jövőbeni strukturális és fejlesztési irányait, feladatait tervszerűsíteni lehessen. Ezt az előrejelzési igényt fogalmazza meg a címben is, amelyet egyébiránt a Geraszimov-doktrínával kapcsolatosan egyáltalán nem szoktak emlegetni.²²

²¹ Kiemelték, hogy a „fegyveres erő fizikai kényszerítő képessége helyett valamennyi – fegyveres és nem fegyveres, katonai és nem katonai, valamint halálos és nem halálos – eszköz is biztosíthatja az eredményeket.”
LIANG, Qiao – XIANGSUI, Wang: Unrestricted Warfare. 1999. p. 192.
<http://www.c4i.org/unrestricted.pdf>; letöltés: 2017.03.10.

PORKOLÁB Imre: A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért. Hadtudományi Szemle, VII. évfolyam 3. szám, 2014. pp. 60–61.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf;
letöltés: 2017.02.11.

²² A jövő hadviselésének változásait a hadtudomány magyar kutatói is folyamatosan vizsgálják, akik különböző nézőpontokból megközelítve igyekeznek a jövőre, illetve a hadviselés rendszertanára vonatkoztatott megállapításokat tenni. A teljesség igénye nélkül néhány kutatás kikerülhetetlen. Deák János tanulmányában a katonai műveletek rendszertanát vizsgálva napjaink konfliktusainak tapasztalatait feldolgozva jut el a háború generációs változásának jellemzőihez. Szendy István a hadviselés osztályozása, rendszerezése mentén ismerteti napjaink hadviselésbeli jellegzetességeit, a modernkori háborúk sajátosságait. Forgács Balázs a modern háborúk jellegzetességei tekintetében azok újdonságai eredményeképpen formálódó új hadikultúra lehetőségét járja körbe tanulmányában.

DEÁK János: Napjaink és a jövő háborúja, Hadtudomány, 2005/1. szám. pp. 29–49.
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html; letöltés: 2017.02.12.

SZENDY István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória. Hadtudomány, 2017/3–4. szám, pp. 112–127.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_108-131.pdf; letöltés: 2017.11.10.
FORGÁCS Balázs: A hadikultúra fogalmának historiográfiája II. Hadtudományi Szemle, 2009/3. szám. pp. 5–6. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00006/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_3_001-008.pdf;
letöltés: 2017.11.15.

„Napjainkban a hagyományos eszközökkel együtt a nem hagyományosak is fejlődnek. Erősödik a mobil, vegyes típusú erők csoportjainak szerepe, amelyek egyetlen felderítési-információs térben működnek a vezetési-irányítási rendszerek új lehetőségeinek felhasználása által. A katonai akciók dinamikusabbá, aktívabbá és hatékonyabbá válnak. Az ellenség által kihasználható harcászati és hadműveleti szünetek eltűnnek. Az új információs technológiák jelentősen csökkentik a térbeli, időbeli és információs hézagokat a katonák és a vezető szervek között. A stratégiai és a hadműveleti szinten a nagy csapatok frontális összeütközése fokozatosan a múlté válik. Az ellenséggel való hosszú lefolyású, harcérintkezés nélküli kontaktusok válnak a hadműveleti célok elérésének legfőbb eszközeivé. Az ellenséges célpontokat annak területén teljes mélységében pusztítják. A stratégiai, a hadműveleti és a harcászati szintek közötti különbségek, valamint a támadó és a védelmi műveletek közötti különbségek megszűnnek. A nagy pontosságú fegyverek alkalmazása tömeges jellegűvé válik. Az új fizikai elveken és automatizált rendszereken alapuló fegyvereket aktívan beépítik a katonai tevékenységekbe.

Az aszimmetrikus tevékenységek széles körű alkalmazása lehetővé tette, hogy a fegyveres konfliktusokban az ellenség előnye megszűnjön. Ezek közé tartozik a különleges műveleti erők és a belső ellenzék alkalmazása, hogy állandó jelleggel működő frontot hozzanak létre az ellenséges állam egész területén, valamint folyamatosan tökéletesítsék az információs tevékenységeket, formákat és módszereket.

Ezek a folyamatban lévő változások tükröződnek a világ vezető államainak doktrinális nézeteiben, és tanulmányozhatóak a katonai konfliktusokban.”

A fentiek tekintetében elmondható, hogy amit az 1. ábra vázlatosan bemutat a múlt és a jelen hadviselési jellemzőinek az összevetésével, azt itt az orosz vezérkari főnök részletesen kifejti. Ami mindenképpen kiemelendő, az a klasszikus katonai műveletekre vonatkozó meglátásai, következtetései, amelyek valamiért elkerülték eddig a szakemberek figyelmét, ellenben – meglátásom szerint – továbbgondolásra érdemesek. „*A stratégiai, a hadműveleti és a harcászati szintek közötti különbségek, valamint a támadó és a védelmi műveletek közötti különbségek megszűnnek*” – állítja, ami több kérdést is generál, amennyiben elfogadjuk részben vagy teljesen, hogy az állítás tartalmaz igazságokat.

Miből következtethetett a szerző arra, hogy a katonai vezetési szintek közötti különbségek – kicsit továbbgondolva – a három vezetési szint közül bármelyik megszűnik? Lehet, hogy a különböző – katonai és nem katonai – eszközök szinergikus alkalmazása, a gyorsan változó műveleti körülmények, a változások dinamizmusa nem biztosítja a három szint működtetéséhez – a döntéshozatali és a döntést követő kidolgozási feladatokhoz, azaz a vezetési ciklushoz – szükséges időszükségletet? Vagy egész egyszerűen csak arról van szó, hogy a hálózatalapú rendszereknek köszönhetően a közös információs tér miatt csökken a vezetési szintek között a feladatkidolgozás során az információhiányból fakadó lemaradás?

Nem tudható bizonyosan, hogy mire gondolhatott Geraszimov tábornok, de ha az Oroszországi Föderáció strukturális modernizációjának irányát, valamint a vezető szervek között tervezett automatizált vezetési-irányítási, valós helyzetképpel rendelkező, a felderítési adatokat szinkronizáltan kezelő kommunikációs-információs hálózatot tanulmányozzuk, akkor már kirajzolódni látszik, hogy mire is utalhat a szerző.²³ Ugyanakkor nem feledhetjük az orosz helyzet sajátosságát, miszerint egy hatalmas kiterjedésű ország egymilliós hadseregének vezetési-irányítási képességéről, illetve annak kihívásairól fogalmazza meg meglátásait. A fenti kijelentésből azonban az is bizonyos, hogy a dinamikusan változó körülmények minden állam hadserege számára ugyanolyan kihívást jelentenek, és amelyek fejlett technológiai szinten lévő védett vezetési rendszert és a helyzethez megfelelően alkalmazkodni tudó – akár a három klasszikus vezetési szintből csak kettőt alkalmazó – vezetési hierarchiát feltételeznek.

Újabb kérdést vet fel a fenti idézet második fele, miszerint nem lesz megkülönböztethető, illetve jellegüket tekintve közelednek egymáshoz a támadó és a védelmi műveletek. A kérdést a klasszikus harctevékenységi formák szempontjából elemezve e kijelentések nyilvánvalóan nehezen értelmezhetőek, hiszen mindkét forma alapvető sajátosságokkal rendelkezik. Ha azonban a támadás és a védelem terminológiát az információs műveletekre, a különleges erők és az ügynökök háborús küszöb alatti tevékenységeire vetítjük, akkor ott nehezen meghatározhatóak, mi számít védelmi és mi támadó tevékenységnek.

„Már 1991-ben Irakban a Sivatagi Vihar Művelet során az amerikai hadsereg alkalmazta a »globális mozgástér (globális elérés), globális hatalom« és a »légi-földi műveletek« koncepcióját. Az Iraki Szabadság Művelet során 2003-ban a katonai műveleteket az úgynevezett Összhaderőnemi Perspektíva 2020 (Joint Vision 2020 – a szerző) szerint kerültek végrehajtásra.

Most dolgozták ki a »Globális Csapás« és a »Globális Rakétavédelem« elképzeléseit, amelyek biztosítják az ellenséges célok és csapatok néhány óra alatt történő megsemmisítését gyakorlatilag bárhol a világon, miközben képesek elhárítani az ellenség ellencsapásából eredő elfogadhatatlan veszteséget. Az Egyesült Államok elrendelte a globális integráció elveit, amelyek által nagyon rövid idő alatt nagyon mobil, vegyes típusú csoportokat hoznak létre.

A közelmúltban lezajlott konfliktusok során új katonai műveletek végrehajtására került sor, amelyek nem tekinthetők tisztán katonai jellegűnek. Ennek egyik példája a Libiában végrehajtott művelet, ahol repüléstilalmi zónát hoztak létre, tengeri blokádot alkalmaztak, széles körben alkalmaztak katonai magánvállalkozókat, illetve velük szoros együttműködésben ellenzéki fegyveres csapatokat.

²³ BAGI József – KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájának biztonságpolitikai és katonai-technikai háttere. Szakmai Szemle, 2015/2. szám. pp. 93–94., 102–103. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2017.11.01.

El kell ismernünk, hogy miközben értjük a hagyományos fegyveres erők által végrehajtott hagyományos katonai akciók lényegét, addig az aszimmetrikus formákról és módszerekről csak felületes ismereteink vannak. Ebben az összefüggésben egyre növekszik a hadtudomány jelentősége, amelynek átfogó elméletet kell készítenie ezekre a jelenségekre. A Hadtudományi Akadémia munkája és kutatása segíthet ebben.”

A cikk első fejezete ezekkel a mondatokkal záródik, ami alapján sokan úgy értelmezték magát a publikációt, hogy az orosz tábornok fricskát kívánt adni a világnak azáltal, hogy leírja, miben kellene az orosz haderőnek fejlődnie, és közben nem sokra rá éppen azoknak a „hiányképességeknek” az alkalmazásával sikeres műveleteket hajtanak végre Ukrajnában.

Én a magam részéről nem vagyok meggyőződve arról, hogy Geraszimov tábornok egy olyan orosz nyelvű újságban rejti el „tréfás” publikációját, amelyet valószínűleg csak véletlenül olvas egy nyugati kutató, érdeklődő. Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy egész egyszerűen úgy ítélte meg, hogy a hadsereg 2008 óta tartó folyamatos átalakulása közben fontos lenne egy kicsit megállni, és minden érintett figyelmét felhívni a hadviselés változásainak, alkalmazott új eljárásainak és módszereinek a tendenciáira.²⁴

Ezt erősíti meg mindaz, amit az utolsó mondat tartalmaz, vagyis hogy elvárás fogalmaz meg az orosz hadtudomány művelői felé. Nehéz mindezt igazolni, de ha elképzeljük a 2013-as orosz haderőt, akkor talán megértjük a geraszimovi kijelentéseket is.

A hadsereg 2013-ban már hat éve folyamatos átalakulásban volt, elsősorban strukturálisan és szakmai alapon. A tömeges elbocsátások, a tiszti és a sorállomány létszámának radikális csökkentései, a minisztériumban tapasztalható korrupció és gazdasági alapú összefonódások, valamint a tábornoki kar részéről tapasztalt II. világháborús gondolkodás mind azt sugallja, hogy 2013-ban nem beszélhetünk még modern orosz haderőről. Természetesen voltak modern eszközeik, modern gondolkodású tábornokaik és tisztjeik, szervezeti felépítésben is hihetetlen fejlődés mutatkozott, de az általános gondolkodásra még egyáltalán nem a XXI. századi hadviselési jellemzők voltak elmondhatóak.²⁵

²⁴ A Szovjetunió felbomlását követően annak gazdasági potenciáljából az Oroszországi Föderációnak csak mintegy a fele jutott, viszont megörökölte a szovjet hadsereg négyötödét. Ez az aránytalanság haderőreformokat igényelt, amelyek több ütemben, már 1992-ben elkezdődtek. Kezdetben nem a strukturális, sokkal inkább a finanszírozhatóság irányította egyensúlykeresés jellemezte a reformok fő irányát. Minőségi reformokról gyakorlatilag csak 2007-től, Anatolij Szergyukov védelmi miniszterré történt kinevezésétől beszélhetünk. A reformok a pénzügyi takarékoság és hatékonyság, valamint szakmai, strukturális változtatások kettőse mentén egészen 2012-ig, az új miniszter, Szergej Sojgu kinevezéséig tartottak. Szergyukov megtette, amit végrehajthatott a régi rendszer tagjai ellenállásának letörése mellett, majd Sojgu minisztersége alatt mindezt folyamatosan finomhangolták, illetve folytatják mindezt napjainkban is.

BAGI József – KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájának biztonságpolitikai és katonai-technikai háttere. Szakmai Szemle, 2015/2. szám. pp. 93–105.
http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2017.11.01.

JÓJÁRT Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése I. Megkésettség, átfogó reform. NKE SVKK Elemzések, 2017/16. szám. pp. 1–5.

²⁵ JÓJÁRT Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése I. Megkésettség, átfogó reform. NKE SVKK Elemzések, 2017/16. szám. pp. 1–5.

A katonai felsőoktatás hasonlóan érintett volt a fenti átalakításban és a hatékonyság növelésében. Tudjuk, hogy vannak katonatudósai, akik olvassák mind a nyugati, mind a keleti hadtudományi írásokat, de a gondolkodásban történő változás, a felfogásbeli átalakulás ott sem lehetett teljes hat év leforgása alatt. Ez indokolhatta a cikk megírását is. A cím is erre utal: *A tudomány jelentősége az előrejelzésben*. A szerző célközönsége a tudomány művelői voltak, amit az is igazolhat, hogy egy katonai fejlesztésekkel foglalkozó szaklapban publikálta gondolatait, valamint az, hogy az első fejezet végeztével három, kifejezetten a hadtudománnyal foglalkozók részére irányuló fejezetben fogalmazza meg az elsöben ismertetett műveleti környezeti változások generálta hadviselési újdonságokat.

„A hadtudomány feladatai

A fegyveres küzdelem új formáinak és módszereinek megvitatásakor nem feledkezhetünk meg saját tapasztalatunkról sem. Gondolok itt a partizánc csapatok alkalmazására a Nagy Honvédő Háborúban és az irreguláris csoportok elleni küzdelemre Afganisztánban és Észak-Kaukázusban.

Hangsúlyozni szeretném, hogy az afgán háború idején kialakultak a katonai műveletek konkrét formái és eszközei. Ezek lényege a sebességből, a gyors manőverekből, a harcászati légi támadó és bekerítő erők okos használatából származik, amelyek együttesen biztosítják az ellenség terveinek keresztülhúzását, és mindemellett jelentős veszteségeket okoznak neki.

A fegyveres konfliktusok modern eszközeinek lényegét befolyásoló másik tényező a modern automatizált/robotizált eszközök és a mesterséges intelligencia területén folytatott kutatások katonai célú felhasználása. Míg ma repülő drónjaink vannak, a holnap csataterét sétáló, kúszó, ugró és repülő robotok töltik majd meg. A közeljövőben az is lehetséges, hogy teljesen robotizált alegységeket hoznak létre, amelyek képesek lesznek önállóan katonai műveletek végrehajtására.

Hogyan harcolhatunk ilyen körülmények között? Milyen formákat és eszközöket kellene használni egy robotizált ellenséggel szemben? Milyen robotokra van szükségünk, és hogyan lehet ezeket kifejleszteni? A katonai gondolkodóinknak már ma ezeken a kérdéseken kell töprengeniük.

A legfontosabb probléma – amely nagy figyelmet igényel – az alkalmazott erők formáinak és eszközeinek tökéletesítésével kapcsolatos. Újragondolni szükséges az Oroszországi Föderáció fegyveres erői stratégiai tevékenységeinek tartalmát. Már most kérdések merülnek fel: vajon szükség van-e ilyen számú stratégiai műveletre? Melyek és közülük hány szükséges a jövőben? Jelenleg ezekre a kérdésekre nincs válasz.

Vannak más problémák is, amelyekkel naponta találkozunk.

Jelenleg a lég- és űrvédelmi rendszer (Vojszka Vozdusno-Koszmicseszkoj Oboroni, VKO) kialakításának utolsó szakaszában vagyunk. Emiatt a VKO erői és eszközei esetében azok működőképessége és formái fejlesztésének kérdése vált szükségessé. A vezérkar már dolgozik ezen. Azt javaslom, hogy a Hadtudományi Akadémia is vegyen aktívan részt a munkában.

Az információs tér széles aszimmetrikus lehetőségeket nyit meg az ellenség harci potenciáljának csökkentésére. Észak-Afrikában tanúi voltunk az információs hálózatokon keresztül végrehajtott, az állami struktúrák és a lakosság befolyásolására szolgáló technológiák használatának. Tökéletesíteni szükséges az információs térben végrehajtandó tevékenységeket, beleértve a saját létesítményeink védelmét is.”

Geraszimov tábornok a hadtudomány területe feladatainak kijelölését az orosz haderő tapasztalatainak pozitív szándékú megemlékezésével kezdi. Nem a korábbi szovjet érárt jellemző és azt magasztaló, a Nagy Honvédő Háború humán erőforrás-alapú védelmi vagy támadó műveleteit helyezi mondanivalója középpontjába, hanem a modern hadviselést legjobban jellemző indirekt módszereket, mint a szovjet partizánháborút, valamint az afgán és a grúz irreguláris erők ellen szerzett harci tapasztalatokat. Ugyanakkor az első fejezetre jellemző, amolyan költői kérdésfelvetésekkel igyekszik utat mutatni a célközönségnek.

Nem kertel, egyértelműsíti, hogy a jelenlegi stratégiai feladatrendszer a jövőben nem lesz tartható, hiszen már most láthatóak a jövő háborúit jellemző új kihívások. A robotizálás, az automatizálás teljesen új dimenzióját nyitja majd meg a katonai konfliktusoknak, ami már most időszerű, hiszen a strukturális és az alkalmazói változásokat már most ismerni szükséges a változásokra történő megfelelő felkészülés érdekében.²⁶

A robotok hadviselésre gyakorolt hatásaira adandó válaszok mellett még két további területet jelöl ki a hadtudomány művelői számára: a lég- és űrvédelmi erők és eszközök alkalmazásának tökéletesítését, valamint az információs műveletek jelentette kihívásokat. Ezek a területek, a háború természetében bekövetkező változásokat érintő előrejelzések – mint korábban már említettem – egyáltalán nem új keletűek, mind a nyugati, mind a keleti – a biztonságot és a katonai alkalmazást kutató – szaktekintélyek már az 1990-es években mindezt megfogalmazták a kutatásaikban.

„A Grúzia békére kényszerítésére irányuló művelet azt mutatta ki, hogy nincsenek egységes megközelítések a fegyveres erők Oroszországi Föderáción kívüli alkalmazására. A libiai város, Bengázi amerikai konzulátusának 2012. szeptemberi megtámadása, a kalózkodás aktivizációja, a legutóbbi túszejtés Algériában mind az állam érdekei rendszerszintű fegyveres védelmének fontosságát hangsúlyozzák, annak határain kívül is.

Bár a 2009-ben elfogadott »Védelemről« című szövetségi törvény kiegészítései lehetővé teszik a fegyveres erők határon kívül történő hadműveleti szintű alkalmazását, a tevékenységek formáit és módszereit azonban nem határozzák meg. Ezen kívül a hadműveleti szintű alkalmazásuk megkönnyítését célzó kérdések nem kerültek rendezésre tárcaközi szinten. Ez magában foglalja az államhatárok átlépését szabályzó eljárás egyszerűsítését, a külföldi légtér és felségvizek használatát, a fogadó ország hatóságaival és másokkal történő együttműködés folyamatát.

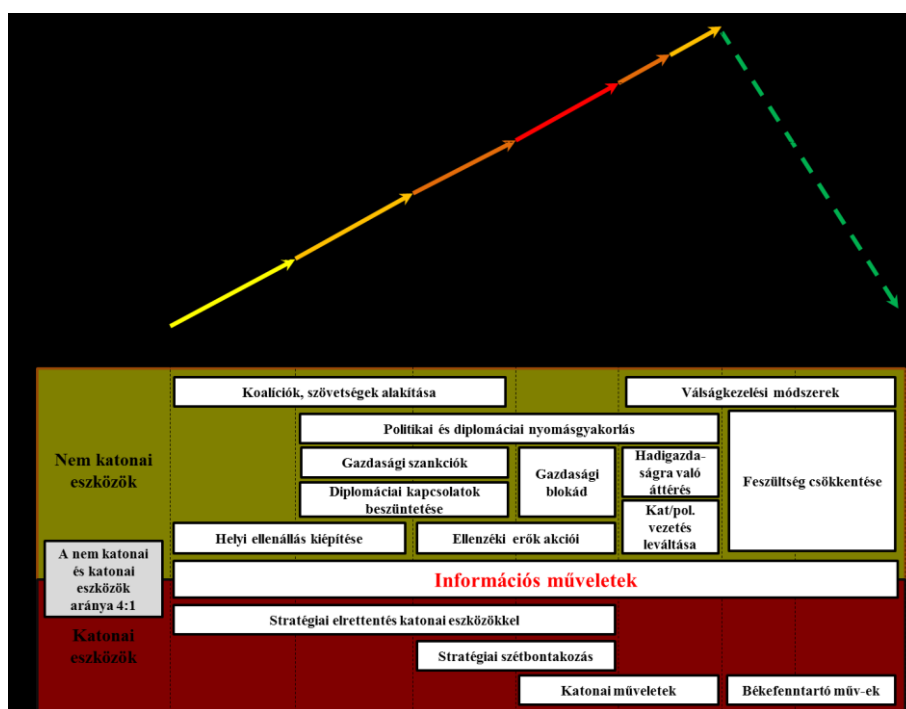
²⁶ Napjaink hadsereget érintő fejlesztéseit, annak innovációs irányait Porkoláb Imre – elsősorban az Amerikai Egyesült Államokban tapasztaltak felhasználásával – elemzi „Az innováció hatása a hadviselésre” című publikációjában.

PORKOLÁB Imre: Az innováció hatása a hadviselésre. Hadtudomány, 2016/1–2. szám. pp. 20–26. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2__netre.21-30.pdf; letöltés: 2017.09.11.

Ebben a kérdésben közös munkára van szükség az érintett minisztériumok és osztályok tudományos szervezeteinek részvételével.

A katonai erő országon kívüli felhasználásának egyik formája a békefenntartás. A hagyományos feladatok mellett tevékenységük specifikusabb feladatokat is tartalmazhat, például speciális, humanitárius, mentési, evakuálási, járványügyi és egyéb feladatokat. Jelenleg ezeknek a feladatoknak az osztályozása, a természete és a tartalma nem egyértelműen meghatározott.

Ráadásul a békefenntartás bonyolult és sokrétű feladataihoz – amelyeket a reguláris csapatoknak kell végrehajtaniuk – magától értetődően az előkészületek egy új rendszert igényelnek. Hiszen a békefenntartó erő feladata, hogy szétválassza a konfliktusban lévő feleket, megvédje és megmentse a polgári lakosságot, működjön együtt a potenciális erőszak csökkentésében és a békés élet helyreállításában. Mindez tudományos kutatást igényel.” [1. ábra]²⁷

1. ábra. A nem katonai módszerek szerepe az államközi konfliktusok során
A konfliktusok kialakulásának fő fázisai (szakaszai)
(Szerk.: Holecz József)²⁸

²⁷ Az eredeti szövegben – hasonlóan az 1. táblázathoz – nincs nyoma annak, hogy a szerző bármilyen jelöléssel beillesztette volna az ábrát a szövegbe, vagy akár csak utalt volna rá. Az ábrákat a Coalson-féle fordításnak megfelelően helyeztem el, és a hivatkozásokat is így szerepeltetem.

²⁸ RÁCZ András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. Seregszemle, 2016. március–június. p. 9.

A fejezet második fele a haderő határon túli érdekérvényesítési, katonai alkalmazási lehetőségeiről, annak meglévő problémáiról, a hadtudományt érintő, illetve kutatást igénylő kérdések tisztázásáról szól. Ebben a tekintetben két érdekességre hívom fel a figyelmet: egyrészt burkoltan kiemeli, hogy a hadsereg külföldi alkalmazása nem pusztán a védelmi tárca feladata, abban más minisztériumok is érintettek. Mindez a modern hadviselés és országvédelem sokrétűségéből és interdiszciplinitásából következik. Sőt kiemeli: az eljárásokat úgy kell megalkotni, hogy szükség esetén ne korlátozzák bürokratikus akadályok a katonai tevékenységet, végső soron a politikai végcél elérését.

A másik érdekesség – ami szintén sokaknak azt sugallhatta, hogy Geraszimov már a cikk megírásakor ismerte a Krím félsziget elfoglalásának módszerét – a békefenntartás megemlézése mint a katonai erőalkalmazás egyik XXI. századi típusa, sok esetben mint egy kiteljesedő konfliktus záróakkordja. Nem gondolom, hogy Geraszimov tábornok már 2013 februárjában pontosan ismerte a 2014 elején bekövetkező ukrán politikai és katonai párfordulást. Inkább valószínű, hogy a Koszovónál precedensértékű²⁹ módon megvalósuló függetlenítési, és ezzel együtt a válság rendezése érdekében indított béketámogató műveleti jelenség, valamint a 2008-ban már alkalmazott – és általa fent is említett – orosz–grúz háború zárásának, geopolitikai és geostratégiai érdekérvényesítésben a béketámogató erőnek betöltött szerepe instrualta a fentiek kiemelését. Ez – megítélése szerint – tudományos igényű kutatást igényel.

A 1. ábra egyáltalán nincs megemlítve a szövegben, mégis – a kezdő Geraszimov-sorok mellett – az egyik legtöbbet megjelentetett, különböző nyelvekre lefordított eleme a publikációnak. A fázisokra bontott folyamatábrával – a nyugati értelmezés szerint – az orosz hibrid hadviselés leírását alkotta meg a szerző.

DEÁK János: Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkban. NKE Nonprofit Kft., Budapest, 2015. p. 131. ISBN 978-615-5527-51-7.

PORKOLÁB Imre: A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért. Hadtudományi Szemle, VII. évfolyam 3. szám, 2014. p. 62.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf;
letöltés: 2017.02.11.

KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A katonai műveletek új formája – hibrid műveletek. Szakmai Szemle, 2015/1. szám, p. 127.

²⁹ Koszovó függetlenedése nem volt precedensértékű, mint ahogyan a Hágai Nemzetközi Bíróság által 2010. július 22-én hozott döntése is csupán azt mondta ki, hogy a függetlenség kikiáltása nem sértette a nemzetközi jogot. Ettől függetlenül több mint 30 ország helytelenítette a függetlenség egyoldalú kinyilvánítását, általában azon országok, amelyek felszínen lévő, vagy csak rejtett etnikai, vallási, kulturális konfliktusokkal, feldolgozatlan történelmi teherrel rendelkeztek. Ez a példa is jól mutatja ugyanakkor, hogy nem feltétlenül a jogi értelmezés a fontos, hanem a történetek sajátos, saját érdek szerinti értelmezése és magyarázata. Ezt alkalmazta az Oroszországi Föderáció a Krím félsziget annektálása során, de napjaink katalán függetlenedési törekvései is ezt a példát igyekeznek másolni.

KOVÁCS Zoltán: Koszovó függetlenné válásának regionális és globális következménye. Hadtudomány, 2014. évi E-szám. pp. 195–204.

http://mhht.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/15_KOVACS_ZOLTAN.pdf; letöltés: 2017.10.18.

Az ábra értelmezését számos hazai és külföldi szakember³⁰ – egyrészt a cikk, de még inkább a történelmi események (Krim félsziget elfoglalása, illetve a kelet-ukrajnai események alakulása) elemzése alapján – publikálta, értelmezte, töltötte meg – más orosz publikációk felhasználásával – részletesebb tartalommal, és ezzel vált a nyugati társadalmak számára végérvényesen a Geraszimov-doktrína kulcselemévé. Ugyanakkor hadd jegyezzem meg, hogy – tanulmányozva az ábra számos elemzését – maximálisan egyetértek Michael Kofmannal azt illetően, hogy „...sokan látták Valerij Geraszimov ábráját, de legalább annyian félremagyarázták azt.”³¹ Sokkal valószínűbb, hogy az ábra nem az Oroszország által alkalmazandó hibrid hadviselés folyamatábráját mutatja, hanem a nemzetközileg már alkalmazott modern hadviselés általános modelljét.³² Ugyanakkor ez egyáltalán nem zárta ki annak lehetőségét, hogy végül az Oroszországi Föderáció stratégiai érdekeinek érvényesítése érdekében maga is alkalmazza az elméletet.

„A terület ellenőrzése

A modern konfliktusokban egyre fontosabbá válik a lakosság megvédésének képessége és a kommunikáció a különleges műveleti erők alkalmazásáról, tekintettel azok növekvő használatára. A probléma megoldását a területvédelem megszervezése és fenntartása biztosítja.

2008 előtt, amikor a háború idején a hadsereg létszáma több mint 4,5 millió fő volt, ezeket a feladatokat kizárólag a fegyveres erők végezték. De a körülmények megváltoztak. Most a megtévesztő és a terrorista erők elleni tevékenység csak az állami hatalom minden szereplőjének integrált alkalmazása révén szervezhető meg.

A vezérkar megkezdte ezt a munkát. A területvédelem megszervezése, módszereinek tisztázása már megtörtént, amelyek a »Védelemről« szöveteségi törvény módosításaiban tükröződnek. A törvényjavaslat elfogadásával tisztázódik a területvédelem rendszere, valamint meghatározza a területvédelem irányítási funkcióit és más erők, katonai formációk és egyéb állami szervezetek rendszerben betöltött szerepét.

³⁰ Az ábra legismertebb hazai publikációi Deák János, Rácz András, Koós Gábor és Szternák György, valamint Porkoláb Imre nevéhez köthetők. Ugyanakkor az ábra talán legteljesebb és legrészletesebb leírása – amely nem csupán a Geraszimov-doktrínát dolgozza fel – Rácz András nevéhez köthető. RÁ CZ András: A hibrid hadviselés és az ellene való védekezés lehetőségei. Seregszemle, 2016. március–június. p. 9.

DEÁ K János: Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkban. NKE Nonprofit Kft., Budapest, 2015. p. 131. ISBN 978-615-5527-51-7.

PORKOLÁ B Imre: A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért. Hadtudományi Szemle, VII. évfolyam 3. szám, 2014. p. 62.

http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf; letöltés: 2017.02.11.

KOÓ S Gábor – SZTERNÁ K György: A katonai műveletek új formája – hibrid műveletek. Szakmai Szemle, 2015/1. szám, p. 127.

³¹ KOFMAN, Michael: Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts.

<https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>; letöltés: 2017.02.04.

³² KOÓ S Gábor – SZTERNÁ K György: A hibrid fenyegetések és a hibrid háború jellemzői – orosz szakértők szerint. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. szeptember. pp. 62–63.

Szükség van a hadtudományra is, hogy megfelelő ajánlásokat fogalmazzon meg a területvédelmi feladatok végrehajtásában közreműködő állami szervek által biztosított erők és eszközök alkalmazására, az ellenség terrorista és szabotázs erőinek a modern körülmények között történő leküzdésére.”

Ez a fejezet is két témát boncolgat, amelyek Geraszimov szerint a modern hadviselés további – hadtudományi kutatást igénylő – részterületei. A fentiekben a korábbi szovjet terminológiában felforgató, szabotázsátalakítások ellenében alkalmazandó területvédelem alapelveit foglalja össze. Ez a feladat egyértelműen országos, nem csupán katonák által végrehajtásra tervezett feladat. A szerző kiemeli, hogy a hadtudomány egyik legfontosabb feladata a közreműködő állami szervezetek alkalmazási elveit kutatni az együttes tevékenység megfelelő végrehajtása érdekében.

„A katonai műveletek Afganisztánban és Irakban rámutattak, hogy ki kell dolgozni – az Oroszországi Föderáció minisztériumaival és kutatóintézményeivel együtt – a fegyveres erők szerepvállalását és részvételének mértékét egy konfliktus utáni szabályozásban, ki kell dolgozni a feladatok sorrendiségét, az erők aktiválási módszereit és a fegyveres erő használatának korlátait.

Fontos kérdés a döntéshozatalhoz szükséges tudományos és módszertani ajánlások kidolgozása, figyelembe véve a csapatok (erők) csoportosításának sokrétű jellegét. Szükséges tanulmányt készíteni ezen erők integrált képességéről és együttes lehetőségeiről. A probléma itt az, hogy a meglévő műveleti modellek és a katonai műveletek mindezt nem támogatják. Új modellekre van szükségünk.

A katonai konfliktusok természetének megváltozása, a fegyveres harc eszközeinek fejlesztése, valamint azok alkalmazási formái és módszerei új követelményeket támasztanak az átfogó biztonsági rendszerek számára. Ez a tudományos tevékenység másik területe, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni.”

A másik téma, amelyről Geraszimov említést tesz, az Afganisztánban és Irakban látott, a katonai műveletek lezárását követően tapasztalt szabályozási hiányosságok. Felhívja a figyelmet, hogy ezekre nincsenek modellek, mert a hagyományos hadviselési metódus manapság nem alkalmazható. Az orosz vezérkari főnök végignézhetette az amerikai, illetve a koalíciós haderő sikeres hagyományos műveleti módszereinek alkalmazását, de láthatta azt is, hogy a műveletek befejezését követő szabályozás, a kialakított biztonsági helyzet megszilárdítása nem valósult meg.

Sokan úgy gondolták, hogy ebben az esetben is a szerző a Krím félsziget annektálási folyamatának lezárására mutat példát, amely ebben az esetben mint tudományos kidolgozási igényként jelenik meg. Megítélésem szerint ez teljességgel másról szól. Nevezetesen az Oroszországi Föderáció környezetének geopolitikai-geostratégiai értelmezéséről, annak saját biztonsága érdekében történő befolyásolásáról, majd a saját érdekek mentén kialakított rend megszilárdításának, annak tudományos igényű megközelítésének szükségességéről.

„Elméleteket nem lehet parancsra alkotni

Az orosz hadtudomány mai állapota nem hasonlítható össze a második világháború előestéjén virágzó katonai-teoretikusi gondolkodással.

Természetesen ennek objektív és szubjektív okai vannak, és ezért senki sem hibáztatható. Nem én vagyok az egyetlen, aki azt mondta, hogy nem lehet elméleteket parancsra alkotni.

Egyetértek ezzel, de el kell ismernem valami mást is: abban az időben az emberek nem voltak magasabb iskolai végzettségűek, és nem voltak tudományos műhelyek vagy intézmények. Kiváló személyiségek voltak briliáns elméletekkel. Inkább fanatikusnak nevezném őket, a szó legjobb értelmében. Talán ma már nincs elég emberünk.

Az olyan emberek, mint például Georgij Isszerszon,³³ aki az általánosan elfogadott nézőpontot figyelmen kívül hagyva jelentette meg a »A harc új formái« című művét a háború előtti években. Ebben a szovjet katonai teoretikus megjósolta: »A háborút általában nem deklarálják. Egyszerűen elkezdődik a már települt katonai erőkkel. A mozgósítás és az erőkoncentráció nem a hadiállapot után történik, mint volt 1914-ben, hanem sokkal inkább észrevétlenül, még azt megelőzően végrehajjták.« A »Haza prófétájának« sorsa tragikus volt. Hazánk nagy vérvetéseket fizetett azért, mert nem hallgatott a Vezérkari Akadémia professzorának következtetéseire.

Következtetésünk egyértelmű. Az új elméletek, a nem szabványos megközelítések, a más nézőpontok iránti megvető magatartás elfogadhatatlan a hadtudományban. És még inkább elfogadhatatlan egy ilyen hozzáállás az alkalmazók részéről a tudomány irányába.”

Az orosz vezérkari főnök publikációjának záró fejezete is egyértelműen a hadtudomány művelőinek, a terület iránt érdeklődőknek szól. Talán kicsit a hiúságukra is hatva nosztalgiával kezdi gondolatait, amikor felmagasztalja, piedesztálra emeli a korabeli szovjet hadtudomány géniuszeit, miközben megjegyzi, hogy talán nincs megfelelő humán erőforrás hasonló eredmény produkálására napjainkban. Isszerszont nem véletlenül emeli ki a korszak neves – többségükben a sztálini tisztogatás következtében likvidált – katonai gondolkodói közül, ugyanis fenti műve teljességgel egyezik Geraszimov tábornok azon szándékával, amely inspirálta őt a publikáció megírására. A szovjet teoretikus elméletei akkoriban előrejelzésként szolgáltak a korabeli hadviselés átalakulását illetően – még ha kortársai nem is hallgattak rá.

A szerző gondolatai megosztásával igyekszik a hadtudomány kutatóit bevonni a modern hadviselés fejlődési irányának előrejelzésébe, prognózisok készítésébe, gyakorlatilag az orosz haderő jövőbeni fejlesztésének strukturális és működési alapjai, a jövőbeni felkészültségi igények megalkotásába. A publikáció – megítélésem szerint – tökéletes választás. Minden bizonnyal egy egyszerű

³³ Isszerszon, Georgij Szamojlovics (1898–1976) orosz, majd szovjet katonai parancsnok, publicista, tanár és egyike a két világháború közötti kiemelkedő szovjet teoretikus géniuszgenerációnak. „A mély hadműveletek alapjai” megalkotója. 1932-ben megjelentette „A hadműveleti művészet fejlődése” című művét, majd 1939 végén „A harc új formái” című, Geraszimov által is említett tanulmányát. <http://vrazvedka.com/book/ilnickij/il-3.pdf>; letöltés: 2017.10.29.
RESPERGER István: A gépesített hadviselés elmélete és megvalósítása, a Blitzkrieg. AETAS, 22. évfolyam 4. szám, 2007. p. 34.
<http://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/033-048.pdf>; letöltés: 2017.10.21. – saját, az eredeti szövegben nem szereplő megjegyzés.

feladatszabás is elegendő lehetne a kutatók kijelölésére és az előrejelzések összeállításának megkezdésére, de az orosz hadseregtábornok vezérkari főnök a cikk utolsó fejezetcímével jelzi döntésének indokát: „*Elméleteket nem lehet parancsra alkotni*”, márpedig az orosz gazdaság teljesítőképességének maximális figyelembe vétele mellett történő haderő-átalakítás nem engedheti meg magának rubelmilliárdok felesleges, rossz döntések következtében téves fejlesztési irányú felhasználását.

„Végezetül azt szeretném mondani, hogy bármilyen erős hadserege van az ellenségnek, bármennyire fejlett a hadereje és eszközei, illetve alkalmazási formái és módszerei, mindig sebezhető, mindig van lehetőség azonos mértékű ellenlépésekre. Mindig vannak sebezhető pontok, és ez azt jelenti, hogy létezik ellene megfelelő eszköz.

Ugyanakkor mások tapasztalatait tilos másolnunk, fel kell zárkóznunk a vezető országokhoz, hogy magunk is vezető pozíciót töltsünk be. És itt a hadtudomány kulcsfontosságú szerepet tölt be.

A kiemelkedő szovjet katonai tudós, Alekszandr Szvecsinn³⁴ írta: »A háború körülményeit különösen nehéz megjósolni. Minden háborúban szükség van egy sajátos stratégiai irány kialakítására. Minden háború egyedülálló eset, amely egyedi logikát kíván követni és nem alkalmaz semmilyen sablont.«

Ez a megközelítés ma is releváns. Valóban minden egyes háború egyedülálló esetként jelenik meg, megkövetelve saját egyéni logikájának megértését, egyediségét. Ezért nehéz előre megjósolni a háború természetét, amelyben Oroszország vagy szövetségesei részt vehetnek. Ennek ellenére nekünk meg kell oldani ezt a problémát. A hadtudomány bármely tudományos kijelentése értéktelen, ha a katonai elmélet nem biztosít előrejelzési funkciót.

A hadtudomány számos kihívásának megoldása során a vezérkar számít a Hadtudományi Akadémia támogatására, amely a vezető katonai tudósok és tekintélyes szakértők koncentrációja.

Meggyőződésem, hogy a Hadtudományi Akadémia és az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkara közötti szoros kapcsolatok a jövőben fejlődnek és tökéletesednek.”

³⁴ Szvecsinn, Alekszandr Andrejevics (1878–1938) orosz, majd szovjet katonai parancsnok, publicista, tanár és egyike a két világháború közötti kiemelkedő szovjet teoretikus géniuszgenerációnak. 1918–1921 között ő vezette a Nagy Háború tapasztalatait összegző bizottságot, mindemellett az orosz katonai felsőoktatásban tanított, publikált. Legjelentősebb elméletével gyakorlatilag a II. világháború kezdeti szovjet veszteségei elkerülhetőek lettek volna, hiszen gyakorlatilag megjósolta a nyugati támadás forgatókönyvét, és azzal szemben – támaszkodva az ország fizikai méreteire, mélységi tartalékaira alkotta meg elméletét. Leghíresebb művét – amely már angolul is több kiadást megélt – 1926-ban alkotta Stratégia címmel. 1937-ben áldozatává vált a sztálini tisztogatásnak, 1938-ban kivégezték, és csak Sztálin halálát követően, 1956-ban rehabilitálták.
http://www.studmed.ru/svechin-aa-strategiya_4ca034f04f2.html; letöltés: 2017.10.29.
<http://vrazvedka.com/book/ilnickij/il-3.pdf>; letöltés: 2017.10.29. – saját, az eredeti szövegben nem szereplő megjegyzés.

Valerij Geraszimov tábornok zárógondolatai összegzése az első fejezet hadviselést érintő változások értelmezésének, valamint az azt követő – kimondottan a hadtudomány szakembereinek szóló – részek kutatásra, elméletek alkotására felhívó sorainak. Számunkra – akik napjaink hadviselését figyelemmel kísérjük –, érdekes summázatát adja korábbi gondolatainak, miszerint a tapasztalatok – vagy ahogy korábban hívta őket: „leckék” – ugyan fontosak, de a korábbi háborúk tapasztalatainak másolása, a hadviselés változékonyságát figyelmen kívül hagyó, túlzó általánosítás sablonossá teszi a gondolkodást. Márpedig a konfliktusok forгатókönyve ismeretében megállapíthatjuk, hogy nincsenek sablonok.

Mégis azt kéri napjaink orosz katonai gondolkodóitól, hogy – a 20-as évek szovjet teoretikusaihoz hasonlóan – feldolgozva a múlt tapasztalatait, elemezve a jelen folyamatait, prognosztizáljanak a jövőt illetően, és alkossanak új elméleteket. Mindezt az Oroszországi Föderáció legmagasabb katonai pozíciójából kéri, amolyan „puha parancsal” utalva rá, felhívja a figyelmet, érzelmi és hiúsági szálakat pengetve, és mindezt napjaink többpólusú világrendjéhez, geopolitikai-geostratégiai jellegéhez és nem utolsósorban a hibrid hadviselés alapjellemzőihez legadekvátabb módján teszi – indirekt módszerekkel.

Befejezés

A Geraszimov-doktrína több – a fentiek tükrében úgy gondolom, mindenki számára egyértelmű –, mint amit az orosz hibrid hadviselést illetően publikációk sora állít. Nem vitatom – egyetértve a hazai és a nemzetközi szakirodalom publicistáival –, hogy a cikk első része összefoglalja napjaink hadviselésének jellemzőit, amely kísértetiesen vetíti előre az ukrajnai konfliktusban alkalmazott formákat és módszereket. Az egészteként megsemm érzem azt, hogy ez egy előrejelzés lenne a már bizonyosan 2013-ban is létező – Ukrajna, illetve elsősorban a Krim félsziget ellen irányuló – műveleti terveknek, illetve a 2014-es eseményeknek.

A publikáció egész egyszerűen egy felhívás az orosz hadtudomány bármely szinten dolgozó tudósa, kutatója, tanára irányába, hogy csatlakozzon a már évek óta folyamatban lévő haderőreformokhoz, kutassa a hadtudomány különböző területeit, de mindemellett segítse a haderő modernizálási, átalakítási folyamatát tudományos elméletekkel, előrejelzésekkel.

A fenti felhívás akár a magyar hadtudósok számára is íródhatott volna, ahogyan azt Szendy István és Szternák György is kiemelik tanulmányukban: *„A magyar hadtudomány kutatóinak legfontosabb feladata volt és marad a jövőben is a háború, a fegyveres küzdelem elméletének és gyakorlatának a kutatása, a geopolitika és a geostratégia eredményeinek tükrében... Továbbra is szerezzenek érvényt a hadtudomány, a háború és a fegyveres küzdelem helyes értelmezésének mind formai, mind tartalmi szempontból. Napjaink katonai konfliktusait, műveleteit elemezve tegyék közérthetővé a direkt és az indirekt hadászat elméletét és gyakorlatát.”*³⁵

³⁵ SZENDY István – SZTERNÁK György: Gondolatok az új nemzeti katonai stratégia elkészítéséhez. Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. szeptember. p. 20.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-1.pdf>; letöltés: 2017.10.31.

Más megközelítésben: az orosz vezérkari főnök felhívását elvonatkoztatva, a két magyar professzor gondolatainak továbbhaladva mindez egy leképezhető kihívást jelenthet a Nemzeti Közszolgálati Egyetem kutatói, tanárai számára is, hiszen Magyarországon megkezdődik az elmúlt negyedszázad legátfogóbb és legkomplexebb stratégiai programja, a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, amely hosszabb távon meghatározza a hazai honvédelmi képességek fejlesztési irányát.³⁶ Ez egy olyan lehetőséget jelent a hadtudomány művelői számára, amely megragadásával az egyetem – a saját maga számára kijelölt irányt is figyelembe véve³⁷ – a jövő hadviselésére vonatkozó elméletek megalkotásában – és áttételesen a jövő magyar haderejének alakításában – részt vehet.

Gondolataimat Nagy Miklós Mihály szavaival zárom, aki még 1999-ben hívta fel a fentiek fontosságára a figyelmet, és csak remélni tudom, hogy majd' húsz év távlatában végre meghallgatásra találnak javaslatai:

„A mai magyar hadtudományt illetően – a geopolitikát tekintve – legfőbb feladatunk, hogy szakítva előítéleteinkkel, végre kellő helyére rakjuk a geopolitikai, geostratégiai elméleteket, hogy katonai gondolkodásunkban immár fél évszázad után ezek segítségével újból érvényre juttassuk a geográfiai gondolatot. Meg kell értenünk, hogy ennek hiányában a magyar politikai, katonai gondolkodás továbbra is a direkt hadászat szintjén marad, képtelen lesz a modern, a jövő útjának tűnő indirekt hadászat meghonosítására. Ha pedig ez nem történik meg, akkor a magyar hadtudomány tovább növeli közel fél évszázados lemaradását a nyugati elméletekkel szemben, és alkalmatlan lesz betölteni napjaink reáharuló feladatát; nem tud majd hatékonyan részt venni hazánk nemzeti és katonai stratégiájának kidolgozásában.”³⁸

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAGI József – KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínájának biztonságpolitikai és katonai-technikai háttere. Szakmai Szemle, 2015/ 2. szám. pp. 82–111. http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_2_szam.pdf; letöltés: 2017.11.01.
- BODA József – BOLDIZSÁR Gábor – KOVÁCS László – OROSZ Zoltán – PADÁNYI József – RESPERGER István – SZENES Zoltán: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. NKE Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16. szám. pp. 1–23. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/2016_-evi-16_-szam-a-hadtudomanyi-kutatasi-iranyok_-prioritasok-es-temakorok-2.original.pdf; letöltés: 2017.11.05.
- COALSON, Robert: The Value of Science Is in the Foresight. Military Review, 2016. január–február. pp. 23–29. http://usacac.army.mil/CAC2/MilitaryReview/Archives/English/MilitaryReview_20160228_art008.pdf; letöltés: 2017.04.10.

³⁶ Előadást tartott a honvédelmi miniszter. <http://www.honvedelem.hu/cikk/66076>; letöltés: 2017.11.05.

³⁷ BODA József – BOLDIZSÁR Gábor – KOVÁCS László – OROSZ Zoltán – PADÁNYI József – RESPERGER István – SZENES Zoltán: A hadtudományi kutatási irányok, prioritások és témakörök. NKE Államtudományi Műhelytanulmányok, 2016/16. szám. pp. 1–23. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/2016_-evi-16_-szam-a-hadtudomanyi-kutatasi-iranyok_-prioritasok-es-temakorok-2.original.pdf; letöltés: 2017.11.05.

³⁸ NAGY Miklós Mihály: Geopolitika és hadtudomány. Magyar Tudomány, 1999/7. szám. p. 777. http://epa.oszk.hu/00700/00775/00007/1999_07_01.html; letöltés: 2017.11.01.

- DEÁK János: Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkban. NKE Nonprofit Kft., Budapest, 2015. ISBN 978-615-5527-51-7.
- DEÁK János: Napjaink és a jövő háborúja. *Hadtudomány*, 2005/1. szám. pp. 29–49.
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html; letöltés: 2017.02.12.
- Előadást tartott a honvédelmi miniszter.
<http://www.honvedelem.hu/cikk/66076>; letöltés: 2017.11.05.
- FEKETE Csanád: A hibrid hadviselés elméleti kérdései.
In: KALÓ József (szerk.): *Napjaink biztonsági kihívásai, veszélyei és fenyegetései*. NKE Nonprofit Kft., Budapest, 2016.
https://www.researchgate.net/profile/Mariann_Vecsey2/publication/310776085_Malibol_jelentik/links/5836dea208aed45931c8072e/Malibol-jelentik.pdf; letöltés: 2017.10.21.
- FORGÁCS Balázs: A hadikultúra fogalmának historiográfiája II.
Hadtudományi Szemle, 2009/3. szám. pp. 1–8.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00006/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_3_001-008.pdf; letöltés: 2017.11.15.
- GALEOTTI, Mark: The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War.
<https://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>; letöltés: 2017.11.02.
- HOLECZ József: A hibrid hadviselés hadelmélete. MSc-diplomamunka, 2017.
- JÓJÁRT Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése I. Megkésetttség, átfogó reform.
NKE SVKK Elemzések, 2017/16.
- KOFMAN, Michael: Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts.
<https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>;
letöltés: 2017.02.04.
- KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A katonai műveletek új formája – hibrid műveletek.
Szakmai Szemle, 2015/1. szám. pp. 120–136.
- KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A hibrid fenyegetések és a hibrid háború jellemzői – orosz szakértők szerint.
Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. szeptember. pp. 48–73.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-1.pdf>; letöltés: 2017.10.30.
- KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái.
Új Honvédségi Szemle, 1993/6. szám. pp. 1–7.
- KOVÁCS Zoltán: Koszovó függetlenné válásának regionális és globális következménye.
Hadtudomány, 2014. évi E-szám. pp. 195–204.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/15_KOVACS_ZOLTAN.pdf;
letöltés: 2017.10.18.
- LIANG, Qiao – XIANGSUI, Wang: *Unrestricted Warfare*, 1999.
<http://www.c4i.org/unrestricted.pdf>; letöltés: 2017.03.10.
- MEZŐ András: Doktrínafejlesztés a Magyar Honvédségben.
Honvédségi Szemle, 2017/4. szám. pp. 148–166.
http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz_2017_4_beliv_148_166.pdf; letöltés: 2017.11.01.
- NAGY Miklós Mihály: *Geopolitika és hadtudomány*. Magyar Tudomány, 1999/7. szám. pp. 769–778.
http://epa.oszk.hu/00700/00775/00007/1999_07_01.html; letöltés: 2017.11.01.

- PADÁNYI József – TOMOLYA János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 1. rész. *Hadtudomány*, 2017/1–2. szám. pp. 63–83.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_1-2/HT_2017_63-83.pdf; letöltés: 2017.10.31.
- PADÁNYI József – TOMOLYA János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. 2. rész. *Hadtudomány*, 2017/3–4. szám. pp. 29–42.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_31-44.pdf; letöltés: 2017.10.31.
- PORKOLÁB Imre: A hadviselés adaptációja: harc az emberi elméért.
Hadtudományi Szemle, 2014/3. szám. pp. 57–69.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_056-069.pdf; letöltés: 2017.02.11.
- PORKOLÁB Imre: A hadviseléssel kapcsolatos elméletek és elvek változása napjaink konfliktusainak tükrében. *Honvédségi Szemle*, 2014/6. szám. pp. 6–14.
http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/47524/hsz_2014_6.pdf;
letöltés: 2017.10.09.
- PORKOLÁB Imre: Az innováció hatása a hadviselésre.
Hadtudomány, 2016/1–2. szám. pp. 19–28.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/1-2/Hadtudomany_2016_1-2__netre.21-30.pdf;
letöltés: 2017.09.11.
- RÁCZ András: A hibrid hadviselés és az ellen való védekezés lehetőségei.
Seregszemle, 2016. március–június. pp. 7–20.
- RESPERGER István: A gépesített hadviselés elmélete és megvalósítása, a Blitzkrieg.
AETAS, 2007/4. szám. pp. 33–48.
<http://epa.oszk.hu/00800/00861/00039/pdf/033-048.pdf>; letöltés: 2017.10.21.
- SZABÓ József (főszerk.): *Hadtudományi Lexikon*, I. kötet.
Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.
ISBN 963 04 5226 x (I-II. kötet), ISBN 963 04 5227 8 (I. kötet)
- SZ. BÍRÓ Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.).
Nemzet és Biztonság, 2014/5. szám. pp. 30–50.
www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=607; letöltés: 2017.04.19.
- SZENES Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején.
Hadtudomány, 2005/4. szám. pp. 19–30.
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html; letöltés: 2017.06.11.
- SZENDY István – SZTERNÁK György: Gondolatok az új nemzeti katonai stratégia elkészítéséhez.
Felderítő Szemle, XVI. évfolyam 1. szám, 2017. szeptember. pp. 12–22.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-1.pdf>; letöltés: 2017.10.31.
- SZENDY István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória.
Hadtudomány, 2017/3-4. szám. pp. 106–129.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2017/2017_3-4/Ht_201734_108-131.pdf; letöltés: 2017.11.10.
- ГЕРАСИМОВ, Валерий: Ценность науки в предвидении.
Военно-Промышленный Курьер, 2013/8. szám. pp. 2–3.
<http://vpk-news.ru/articles/14632/>; letöltés: 2017.03.31.
- http://www.studmed.ru/svechin-aa-strategiya_4ca034f04f2.html; letöltés: 2017.10.29.
- <http://vrazvedka.com/book/ilnickij/il-3.pdf>; letöltés: 2017.10.29.

A BIZTONSÁGI SEKTOR SPECIÁLIS VONÁSAI

Gondolatok a biztonsági, illetve a katonai magánvállalatok (PSC/PMC-k¹) helyéről, szerepéről és egyes tevékenységeiről a modern hadviselésben

Bevezetés

A tanulmány fókuszában a biztonsági, illetve a katonai magánvállalatok (PSC/PMC) állnak. A továbbiakban az angol mozaikszavakat fogom használni, mivel a szakirodalomban is ezek az elterjedtek. A PSC-k és a PMC-k közötti tartalmi különbségekre a tanulmány későbbi részében fogok rávilágítani. Azért választottam ezt a témakört, mert egyrészt a szakmámból adódóan közel áll hozzám – jelenleg a biztonsági szektor személyvédelmi szakágával foglalkozom –, másrészt álláspontom szerint objektíve is érdemes megvizsgálni és kutatni, hogy a jövő műveleti tevékenységei, háborúi szempontjából hogyan alakulhat ezen cégek alkalmazhatósága, a tevékenységükkel kapcsolatos jogi szabályozás, valamint hogyan képezhetik részét egy negyedik, illetve ötödik generációs hadviselést folytató ellenséggel harcoló modern haderőnek.

1. ábra. A Blackwater² alkalmazottai Irakban³

¹ Private Security Company/Private Military Company: az elnevezés az amerikai szakirodalomból ered, szokták PMSC-nek is írni az ilyen jellegű magáncégeket, ami esetünkben a Private Military and Security Companies szóösszetételt takarja.

² A 2000-es évek legnagyobb és leghírhedtebb katonai magánvállalata. „Szeptember 11. óta a Blackwater kiemelt szerepet kapott a 'terror elleni háborúban', és több mint 1 milliárd dollár értékű szerződést köthetett a szövetségi kormányzattal.” SCAHILL, Jeremy: Blackwater – A világ leghíresebb magánhadseregének története. Alexandra Kiadó, Pécs, 2011. p. 11.

³ BAER, Robert: Why Blackwater – and more – should leave Iraq. Time, Sept. 20, 2007. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1663937,00.html>; letöltés: 2016.11.30.

A tanulmány első részében egy rövid történelmi kitekintést végzek az ókortól napjainkig, majd ezt követően megvizsgálom a PMSC-k jogi, nemzetközi jogi szabályozási kereteit, kiegészítve a civil kontraktorok⁴ és a zsoldosok közötti különbségek összehasonlító elemzésen alapuló definiálásával. A második részben a mai helyzetet mutatom be, elsősorban a biztonsági szektor katonai- és rendészeti-szakmai diverzifikált szempontjaira fókuszálva. Végül összegzem a leírtakat és a jövőre vonatkozó javaslatokkal zárom a tárgyalt témakört.

Történelmi háttér

A zsoldosok megjelenése nem új keletű a történelemben. Már az ókorban is találunk bizonyítékot az ilyenfajta foglalkozás megjelenésére. Elég csak a görög városállamok hoplita harcosaira gondolnunk, akik habár a szó klasszikus értelmében nem tekinthetők zsoldosoknak, de a fegyverzetüket, felszerelésüket mégiscsak maguknak kellett megvásárolniuk, majd a szaktudásukat a megrendelő hatalom szolgálatába állítaniuk.⁵ Külön kiemelendő Spárta, ahol a fő foglalkozás a katonáskodás volt. Az ilyen típusú katonai szolgáltatást űzők száma és tevékenységük jelentősége a középkorban értékelődött fel. Ekkor jelentek meg az úgynevezett szabadcsapatok, majd zsoldoshadseregek, amely kötelekeket teljes egészében idegen hatalom politikai vagy konkrét katonai céljai megvalósítása érdekében, anyagi juttatásért harcoló, államoktól független és jól képzett katonák alkottak. A Kr. u. VII.–X. században különböző nomád, közöttük magyar törzsek is szívesen harcoltak más európai fejedelemségek, birodalmak oldalán valamilyen ellenszolgáltatásért cserébe.⁶

A zsoldoshadseregek korszaka kiteljesedésének a harmincéves háborút tekinthetjük. Az 1618-tól 1648-ig tartó összecsapás az addig Európában lezajlott konfliktusok közül az egyik legvéresebb, legtöbb áldozatot követelő volt. Becslések szerint 3–11 millió ember vesztette életét ebben az európai kontinens szinte összes államát érintő konfliktusban, amelyet végül az 1648-ban megkötött vesztfáliai béke zárt le. A vesztfáliai békerendszer a továbbiakban meghatározta az európai hatalmi struktúrát. A háború fontos következményeként Európa-szerte megindult a nemzetiesedési folyamat, ezzel elkezdődött a zsoldoshadseregek lassú háttérbe szorulása, valamint a reguláris hadseregek megerősödése. Az addigi rendszer – a hatalmas anyagi forrásokat felemésztő zsoldoshadseregek fenntartása – egy hosszan elhúzódó konfliktusban a XVII. századot követően már csak korlátozottan volt kivitelezhető, hiszen szinte fenntarthatatlan terheket jelentett a nép számára.⁷

Az államokhoz köthető zsoldoshadseregek fénykorát követően fontos megemlítenünk a kelet-indiai társaságokat, amelyek tevékenységükkel nagyban hozzájárultak a mai biztonsági magánszektor kialakulásához. A legjelentősebbek a Holland, illetve a Brit Kelet-indiai Társaság voltak, amelyeket a XVII. század elején alapítottak, és több mint 200 éven keresztül voltak hatással a világ politikai, katonai,

⁴ Kontraktor: a PMSC munkavállalója, olyan személy, aki egy PSC-nél vagy PMC-nél dolgozik.

⁵ WARRY, John: A klasszikus világ hadművészete. Gemini Budapest Kiadó, Budapest, 1995. pp. 34–35.

⁶ DARKÓ Jenő: Az ősmagyar hadművészet fejlődése és hatása Nyugat-Európára. Danubia Könyvkiadó Rt., Budapest–Pécs, 1934. pp. 44–45.

⁷ MANDRUP, Thomas: Privatisation of Security: The Concept, its History and its Contemporary Application. Royal Danish Defence Collage, Copenhagen, 2012. p. 22.

gazdasági viszonyaira.⁸ A brit és a holland korona garantálta e társaságok kizárólagos kereskedelmi jogait az Indiából érkező termékekkel kapcsolatban, aminek köszönhetően rövid időn belül hatalmas vagyona tettek szert. Olyan mértékben meggazdagodtak, hogy képesek voltak saját fegyveres erőt kiállítani, amely javarészt idegen nemzetek zsoldosaiból állt. 1782-ben a Holland Kelet-indiai Társaság egy több mint 100 ezer fős magánhadsereggel rendelkezett, amely akkoriban nagyobb volt, mint a brit szárazföldi haderő.⁹ De a világpolitikai helyzet stabilizálódásával a társaságok fokozatosan veszítettek hatalmukból. Charles Jenkinson angol politikus szerint: „Ennek a vállalatnak a problémái úgy látszik túl nagyok ahhoz, hogy azt kereskedők vezetésével kezelni lehetne.”¹⁰

A PMSC-k kialakulásához vezető úton még fontosnak tartom megemlíteni Tadeusz Kościuszko tábornok,¹¹ Friedrich Wilhelm von Steuben vezérőrnagy,¹² La Fayette márki¹³ és Rochambeau gróf¹⁴ neveit, akik nagyban hozzájárultak az Amerikai Egyesült Államok függetlenségéhez, mintegy lefektetve a vizsgálatom tárgyát képező tevékenységek alapjait. A Kontinentális Kongresszus és George Washington ugyanis európai szakemberektől kért segítséget a fegyveres erők hadrendjének kialakításához, az állomány kiképzéséhez, valamint a szervezeti elemek irányításához is. Ez volt az első megjelenése a XVIII. század utolsó harmadában annak, hogy egy kialakulóban lévő állam bizonyos katonai tevékenységeit külső szakértőkre bízva, mai modern kifejezéssel mondva kiszervezi.¹⁵ Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy e „szakértők” tevékenysége még nem tekinthető klasszikus értelemben kontraktori munkának.

Ezt követően a napóleoni háborúk hadjárat típusú hadviselése során jellemzően a „Bellum se ipsum alet – A háború eltartja önmagát”¹⁶ alkalmazott katonai stratégia a XIX. század első harmadára végképp elérte a társadalmi korlátait. Ez vezetett el azután az általános hadkötelezettségre épített állandó, reguláris hadseregek felértékelődéséhez, és ezzel együtt a zsoldosok számának csökkenéséhez, tevékenységük háttérbe szorulásához.

⁸ SINGER, P. W.: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, Ithaca, New York, USA, 2003. p. 33.

⁹ SINGER: i. m. p. 34.

¹⁰ SINGER: i. m. p. 36.

¹¹ Lengyel tüzértábornok, aki a hadmérnöki (műszaki) feladatokhoz is értett. Erődítményeket épített Amerikában, valamint őt tekintik az amerikai tüzérség atyjának.

¹² A porosz hadseregben szolgált tábornok feladata a Kontinentális Hadsereg kiképzése és hadrendbe állítása volt. Ő volt az amerikai hadsereg első főfelügyelője, majd a Függetlenségi háborúban G. Washington főparancsnok vezérkari főnöke.

¹³ A francia nemes G. Washington legközelebbi tanácsadói közé tartozott, bár csak 19 éves volt, amikor 1777-ben találkoztak.

¹⁴ Vezérőrnagyként szolgált a francia hadseregben, irányította azt az 5500 katonát, akik a virginiai Yorktownnál részt vettek a brit sereg legyőzésében.

¹⁵ PRINCE, Erik: *Amerika Szolgálatában*. Twister Media Kft., Budapest, 2015. pp. 81–96.

¹⁶ A római korból eredő mondás főleg a harmincéves háborúban volt használatos. Arra utal, amikor a hadseregek az elfoglalt területek és az ott élő lakosság anyagi forrásaiból és kényszerszolgáltatásaiból tartják fenn magukat.

A történeti háttér további megvilágítása során a második világháborút követő hidegháborút tekinthetjük a biztonsági szektor speciális vonásai témakör mai értelemben használatos klasszikus fordulópontjának, hiszen ekkor erősödtek meg jelentősen azok a tevékenységek, amelyekkel a PMSC-k napjainkban foglalkoznak. Itt jegyzem meg azonban, hogy a zsoldos nem egyenlő a PSC vagy PMC civil kontraktorával, és súlyos hiba ezeket a fogalmakat első közelítésben összekeverni, ahogyan erre a későbbiekben majd rá is világítottok.¹⁷

Az Amerikai Egyesült Államok a XX. század hetvenes éveit megelőző időszakában már alkalmazott különböző civil cégeket, személyeket a háborúiban, de azokat még nem tekinthetjük a mai értelemben vett PMSC-knek. Ők voltak az úgynevezett „táborkövetők”, akik a harcoló kötelékekkel együtt haladtak, és az ellátásért, egészségügyért, a tábor karbantartásért, az állomány szórakoztatásért voltak a felelősek. Ezek közül a „polgári alkalmazottak” közül voltak olyanok is, akiket egyéni lövész kézfegyverekkel láttak el. Amikor a harcoló katonáknak nem volt lehetőségük a táboraikat megvédeni, akkor ezek a „civillekből szervezett” ideiglenes kötelékek tették ezt meg helyettük.

Az Amerikai Egyesült Államok az 1960-as évektől kezdve már alkalmazott ilyen típusú magáncégeket. A különböző PMSC-k által foglalkoztatottak száma a vietnami háborúban az amerikai haderő 16%-át tette ki.¹⁸ Természetesen ebbe a számba beletartoztak a különböző, a modern hadviselés harc- és harccal kapcsolatos tevékenységeit támogató, kiszolgáló feladatait ellátó személyek is, amelyeket a PSC/PMC-k és a PMSC-k feladatrendszerének részletes tárgyalásánál mutatok be. Elmondható tehát, hogy a mai értelemben vett modern PMSC-k csirái a vietnami háborúval egyidejűleg alakultak ki.

Szerepük a Szovjetunió összeomlását követően bővült ki, amikor Washingtonban – gondolván, hogy elmúlt a „vörös” veszély – az Amerikai Egyesült Államok haderejének leépítésébe kezdett. Ennek az lett a következménye, hogy a biztonsági szektorban képződött egy olyan rés, ahol az ilyen jellegű magánvállalatok megjelenhettek. Másképpen fogalmazva: a katonai és a rendészeti feladatok közül képződtek olyanok, amelyeket az állam – ezek végrehajtására korábban létrehozott szervezetei helyett – piaci alapon működő magáncégeknek szervezett ki.

Az 1991-es öbölháborúban a harcoló katonák, illetve civil kontraktorok számaránya 100:1 volt, míg a délszláv konfliktusban, amely 1991-től 1999-ig tartott, ez az arányszám a bevetett békefenntartó erők esetében már 1:1¹⁹ volt. Árnyalja a képet azonban, hogy nem minden ország esetében számít bele a statisztikákba a civil kontraktorok létszámvesztése. Kiemelten igaz ez a jelentős arányeltolódás, növekedés a 2001. szeptember 11-i New York-i terrortámadást követő háborúban, az afganisztáni, majd 2003-tól az iraki megszállással kapcsolatban, ahol már szignifikánsan emelkedett a biztonsági magánvállalatok által foglalkoztatottak száma.

¹⁷ Lásd 1. táblázat. A zsoldosok és PMSC civil kontraktorok fogalomkörének összehasonlítása.

¹⁸ U.S. Military use civilian contractors in combat zones. Professional Overseas Contractors, May 16, 2017. <http://your-poc.com/u-s-military-used-civilian-contractors-combat-zones-since-1960s>; letöltés: 2017.11.20.

¹⁹ VÉGH Károly: Warriors for Hire? – Private military contractors and the international law of armed conflicts. Miskolc Journal of International Law, 5/2008. p. 26.

Ez a folyamat annak a jelenségnek köszönhető, amelyet a haderőleépítés egyenes következményeként „a háború kiszervezése”²⁰ néven illet a szakirodalom. Ez a fogalom szűkebb értelemben azt jelenti, hogy azokat a feladatokat, amelyeket nem feltétlenül muszáj katonának elvégezni, kiszervezik egy külsős „magáncégnek”, tehát egy PMC-nek vagy egy PSC-nek. Tágabb értelemben pedig azt jelenti, hogy az állam az adott biztonsági környezet fenntartása érdekében létrehozott hivatalos fegyveres szervezetei mellett törvényes kereteket biztosít magáncégek részére a korábban hatáskörébe tartozó bizonyos konkrét biztonsági feladatok üzleti alapon történő ellátására, végzésére.

Az előzőekben tárgyaltak alapján tehát megállapítható, hogy a PMSC-k megjelenése nem új keletű, hanem annak kialakulása a hadtörténelem és a biztonsági szektor történelmi fejlődése által folyamatosan determinált. A biztonsági magánvállalatok tevékenysége honi és műveleti területeken egyre inkább a biztonsági szektor egyik központi kérdéskörévé vált. A szakterület felértékelődésében nagy szerepet játszik a hagyományos, illetve a közösségi média is, amely azonban legtöbbször negatívan, rossz fényben jeleníti meg ezeket a vállalatokat és az ott dolgozó civil kontraktorokat. Kétségtelen tény persze, hogy a katonai és a biztonsági magánvállalatok működésének vannak árnyoldalai is, azért ezen a területen is érvényes az a régi mondás, miszerint az éremnek mindig két oldala van.

Nemzetközi jogi szabályozás keretei

A PMSC-k jogi, különösen nemzetközi jogi szabályozása a leginkább problémás tárgyköre a működésüknek. Ehhez kapcsolódik a zsoldos/kontraktor fogalmi meghatározásának tartalmi különbözősége is. A szakirodalomban többféle megfogalmazás is létezik, de alapvetően elmondható, hogy az 1949-ben elfogadott genfi egyezmények²¹ és azok kiegészítései határozzák meg, hogy egy háború esetén ki tekinthető katonának/harcosnak (combatant), civilnek, illetve ki a hadifogoly. Tárgyunk szempontjából tehát, hogy ki tekinthetünk zsoldosnak, azt tekintem irányadónak, amit a Genfi Egyezmény(ek) 1977-es Első Kiegészítés (I.) 47. cikkelye részletesen határoz meg, több feltétel egyidejű teljesülése esetén az alábbiak szerint:

„Zsoldosok

1. A zsoldos nem tekinthető harcosnak vagy hadifogolynak.
2. Zsoldos minden olyan személy:
 - a) akit helyben vagy külföldön kifejezetten abból a célból toboroztak, hogy fegyveres összeütközésben harcoljon;
 - b) aki ténylegesen közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésekben;

²⁰ VÉGH: i. m. p. 26.

²¹ Az 1949. augusztus 12-én elfogadott négy egyezmény (I., II., III., IV.) gyűjtőneve. A nemzetközi humanitárius jogok alapvető forrásai az úgynevezett Hágai Egyezmények (1899. II. és 1907. IV.) történelmi alapjain jöttek létre.

c) aki alapján véve egyéni haszonszerzési vágyból vesz részt az ellenségeskedésekben, és akinek valamelyik összeütkező Fél, vagy annak nevében más, ténylegesen olyan anyagi ellenszolgáltatást ígért, amely lényegesen meghaladja az érintett Fél fegyveres erőinél szolgáló hasonló rangú és feladattal megbízott harcosoknak ígért vagy fizetett összeget;

d) aki valamelyik összeütkező Félnek nem állampolgára, vagy valamelyik összeütkező Fél által ellenőrzött területnek nem lakosa;

e) aki nem tagja valamelyik összeütkező Fél fegyveres erőinek; és

f) akit nem az összeütkezésben részt nem vevő valamely állam küldött fegyveres erőinek tagjaként hivatalos szolgálatra.”²²

Ezen definíció rövidített formájú, angol nyelvű változata fellelhető még az Acta Juridica Hungarica-ban, amelynek nem hivatalos fordítása szerint zsoldosnak tekintendő:

„a. aki különösen a konfliktus helyén vagy külföldön került toborzásra,

b. ténylegesen részt vesz a harci tevékenységben,

c. személyes haszonszerzési motivációja van, ami miatt részt vállal a harcokban, vagy az egyik harcoló félnél harcoló katonákkal megegyező anyagi, vagy másfajta kompenzációban részesül,

d. nem állampolgára egyik harcoló félnek sem, s nem lakosa a harcoló felek által kontrolált területnek,

e. nem tagja egyik harcoló fél haderejének sem,

f. nem hivatásos állományú tagja olyan államnak, amely nem harcoló fele a konfliktusnak.”²³

Látható tehát, hogy a zsoldos nem tekinthető se harcosnak, se civilnek. Akire valamelyik feltétel nem igaz, az nem tekinthető zsoldosnak, tehát ilyen kontextusban vagy harcosnak, vagy civilnek kell tekinteni. Az ENSZ Közgyűlése az Első Kiegészítéssel összhangban illegálisnak és büntetendőnek minősítette a zsoldos tevékenységét, így a zsoldos nem is lehet jogosult a hadifogoly státuszra.

Egy 1968-as ENSZ-határozat szerint bűncselekmény a zsoldosok foglalkoztatása minden nemzeti függetlenséget és szabadságot megdőnteni célzó cselekmény kapcsán, az ilyen tevékenységet folytató személyeket pedig törvényen kívülre kell tekinteni.²⁴ Ezt később, 1973-ban²⁵ az ENSZ Közgyűlés meg is

²² Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütkezések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv. p. 21.) http://mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/0427E059-2A14-450A-8022-A52525A1357B/0/Prot1_hu.pdf; letöltés: 2017.08.29.

²³ KÁLMÁN János: Mercenaries Reloaded? Applicability of the Notion of 'Mercenaries' in Relation to Private Military Companies and their Employees. Acta Juridica Hungarica, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013. p. 370.

²⁴ UN Resolution A/RES/2465(XXIII). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/25/IMG/NR024425.pdf?OpenElement>; letöltés: 2017.09.29.

erősítette, és kérte a tagországokat, hogy hasonló módon emeljék be a határozatot a hazai joggyakorlatukba. Magyarországon már az előző Büntető Törvénykönyv, az 1978. évi IV. törvény, valamint az azt felváltó 2012. évi C. törvény is tartalmaz szakaszokat, amelyek összhangban vannak az előzőekben említett ENSZ-határozatokkal.²⁶

Vizsgáljuk meg tehát, hogy melyek a tényleges különbségek a zsoldosok és a PMSC-k civil kontraktorai között. A vizsgálat alapjául a Kálmán János publikációjában található információk iránymutatásai szolgáltak. A két fogalomkör összehasonlítását a saját kutatásaimmal kiegészített szubjektív prioritások és tartalmi aspektusok alapján táblázatban hasonlítom össze (1. táblázat).

Az összehasonlító elemzésből is kitűnik, hogy súlyos hiba összekeverni a két fogalomkört vagy „foglalkozást”. A PMSC-k kapcsán alkalmazott pejoratív kifejezések is – mint például egyes publikációkban fellelhető „háború kutyái”, „zsoldosok” – a kettő összemossága miatt keletkeztek, amit indokolatlanul felerősít a már említett szenzációhajhász média nyomása is.

Kutatásaim szerint a PMSC-k civil kontraktorai nem zsoldosok, illetve a legritkább esetben, csak jogellenes tevékenységük esetén merülhet fel ennek a gyanúja. Ez azonban elvezet minket egy másik kérdéshez: ha nem zsoldosok, akkor inkább katonáknak vagy esetleg civileknek minősülnek-e. Ezt sem egyszerű megválaszolni, hiszen a katona kategóriába nem illeszthetőek be, valamint nem is tekinthetők klasszikus értelemben civilnek, hiszen bizonyos alkalmazottaknak – a műveleti területtől vagy alkalmazásuktól függetlenül – fegyverük van. Megállapítható tehát, hogy ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban még súlyos joghézagok vannak a nemzetközi gyakorlatban. Ilyen módon, ha az adott konkrét eset vizsgálatakor nem tudjuk meghatározni azt sem, hogy tulajdonképpen milyen kategóriába sorolható be az illető, akkor hogyan határozzuk meg, hogy mi alapján vonatkozik rá például a büntetőjogi, a kártérítési felelősség a szándékolt vagy nem szándékolt károkozás esetében, különösen műveleti területen. Ezért elmondható, hogy ez a mai napig egy „szürke terület” a biztonsági szektorban, ezért e témakör folyamatos kutatását feltétlenül indokoltnak tartom.

Álláspontom szerint a PMSC-k állományába tartozó kontraktorok fegyverrel rendelkező civil személyek, akik alapvetően nem a fegyveres küzdelem elsődleges céljából vannak fegyverrel felszerelve. Fegyverhasználatukra csak védelmi célból kerülhet sor, ha:

- konkrétan őt magát, illetve közvetlen munkatársait;
- az általa vagy a köteléke által őrzött védett személyt, illetve létesítményt; illetve
- természetes vagy mesterséges anyagi-technikai objektumot közvetlen fegyveres támadás éri.

²⁵ UN Resolution A/RES/3103(XXVIII). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/75/IMG/NR028175.pdf?OpenElement>; letöltés: 2017.09.29.

²⁶ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 146.§ Tiltott toborzás. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV; letöltés: 2017.09.29.

ZSOLDOSOK	VIZSGÁLATI SZEMPONTOK	PSC/PMSC CIVIL KONTRAKTOROK
<ul style="list-style-type: none"> – Igyekeznek távol maradni az ismertségtől, rejtőzködés, fedő- és becenevek használata 	Publicitás	<ul style="list-style-type: none"> – Átlátható reklámtevékenység – Nyílt médiafelületű céges megjelenés és szolgáltatások ajánlása
<ul style="list-style-type: none"> – Egyéni megbízások és díjazások – Feladatra kialakított kvótapénz, privát elosztás – Feketegazdaság (adóelkerülés, készpénz, arany) – Ellenőrizetlen pénzmozgás – Egyéni hírnév az alvilágban a még több pénzért 	Megbízás formája, motiváció	<ul style="list-style-type: none"> – Szerződés, tender, pályázat – Alvállalkozók alkalmazása – Profitorientált szervezeti működés, nyereségből származó bérezés – Személyi és társasági adófizetés, ellenőrzött pénzmozgás – Üzleti hírnév a biztonsági szektorban
<ul style="list-style-type: none"> – Nincs kötött szervezeti forma, egyének kis csoportja – Ideiglenes fegyveres kötelékek 	Szervezeti forma	<ul style="list-style-type: none"> – Állandó vállalati szervezeti struktúra, jogi személyiségű társaságok, kiszolgáló-támogató nem harcoló csoportok
<ul style="list-style-type: none"> – A megbízó személyes erőszakos érdekérvényesítése – Fegyveres konfliktusok kiprovokálása, állandó fegyveres küzdelem keresése és abban való közvetlen részvétel a megbízó vagy strómanja igényei szerint – Demonstratív rombolás 	Tevékenység	<ul style="list-style-type: none"> – Jogszabályokban rögzített biztonsági feladatok kiszervezése – Képzés, profi tanácsadás – Hírszerzés, karbantartás, logisztika – Katonai kiszolgálás és támogatás – Személy- és létesítményvédelem – Újjáépítés konfliktus után – Rendészeti szervek kiképzése, rendészeti feladatok ellátása
<ul style="list-style-type: none"> – Diktatórikus elvek szerint autokratikus módszerek – Közvetett strómanrendszer, esetenként szóbeli ad hoc utasítások – Fedett kódolt parancsok akár a végrehajtó előtt sem ismert célok érdekében 	Irányítás fajtája	<ul style="list-style-type: none"> – Vállalatvezetési struktúrában – Közvetlenül a küldő/befogadó állam jogrendszerével harmonizáltan, illetve SOFA (Status of Forces Agreement – az erőkre vonatkozó keretszerződés) szerinti szabályozott demokratikus elvek szerinti szerződések – Együttműködés az érintettekkel a nyílt társadalmi célok érdekében
<ul style="list-style-type: none"> – Speciálisan kiképzett terroristák, bűnözők, gerillák – Fedett toborzás – Egyik érintett félnek sem állampolgárai és nem ottani lakosok 	Tagok, állampolgárság	<ul style="list-style-type: none"> – A tagok általában szolgáltak valamilyen nemzeti hadseregben vagy rendészeti szervnél, nyílt nemzetközi toborzóbázis, lehet a küldő vagy befogadó fél állampolgára
<ul style="list-style-type: none"> – Elsődlegesen a harctevékenységekhez szükséges vagy azt jelentősen meghaladó mértékű és tűzerjű fegyverzet aktív alkalmazása 	Fegyverzet, hadfelszerelés	<ul style="list-style-type: none"> – Személyi és létesítményvédelemhez, illetve a harcbiztosító és támogató funkciók ellátásához arányosan és optimálisan elegendő fegyverzet
<ul style="list-style-type: none"> – Alapvetően a feladathoz esetileg igényelt, a megbízó által fizetett és biztosított – Káreljárások utólag nem jellemzőek, egyéni számonkérés 	Infrastruktúra	<ul style="list-style-type: none"> – Alapvetően saját vállalati és szerződéssel igénybe vett, nemzeti és nemzetközi káreljárások szabályozott jogi keretek között történő lefolytatása

1. táblázat. A zsoldosok és PMSC civil kontraktorok fogalomkörének összehasonlítása²⁷

²⁷ KÁLMÁN: i. m. p. 375.

Minden egyes civil kontraktor fegyverhasználatát a körülmények mindenoldalú mérlegelésével kell esetileg és konkrétan, büntetőjogilag kivizsgálni.

A fentebb leírtak viszont ismét felvetnek további problémákat, közülük természetesen a legfontosabb a személyi elszámoltathatóság és a büntethetőség kérdésköre. Egy jogellenes cselekedet esetén kinek vagy milyen fórumnak van joga elszámoltatni az adott kontraktort? A saját küldő vagy a kontraktor állampolgársága szerinti államnak, netán a műveleti terület illetékes állama joghatóságának (ha működik egyáltalán), a foglalkoztató cég államának vagy az adott PMSC cégbírósi bejegyzése szerint illetékes állam joghatóságának? Katonai vagy polgári bíróságoknak van-e joguk eljárni ilyen ügyekben? Kérdés az is, hogy mi az eljárás akkor, ha valamelyik kontraktor háborús bűnt követ el, vagy jogtalanul használja fegyverét, ami természetesen bekövetkezhet, függetlenül az elkövető esetleg még tisztázatlan nemzetközi jogi státuszától. Háborús bűnök esetén a Nemzetközi Büntetőbíróság jogosult lefolytatni az eljárást, de ez a PMSC-k kapcsán további kérdéseket generál a nemzetközi joggyakorlatban. Megjegyzendő, hogy habár fellelhetők a szakirodalomban PMSC-k kontraktorai által elkövetett háborús bűnök, de az ellenük indított, különösen jogerős ítélettel zárult büntetőeljárásokról nagyon korlátozottan állnak rendelkezésre autentikus nyílt források.²⁸

A PMC-k kialakulásával és azok elterjedésével egyre inkább indokoltá vált explicit módon elválasztani egymástól az általuk elvégezhető feladatokat az állami hatáskörbe tartozóktól. Ennek érdekében megfontolandó, iránymutató és követendő példa lehet az Amerikai Egyesült Államok kormány által alkalmazott módszer. A *Szövetségi Beszerzési Szabályzat*,²⁹ amelyet az amerikai kormányzat hozott létre, meghatározza azokat a tevékenységeket, szolgáltatásokat, amelyek kizárólagosan állami hatáskörbe tartoznak. Ilyenek például: a katonai alakulatok vezetése, irányítása, a külpolitika bizonyos területei, a hírszerzési és az elhárítási feladatok.³⁰ Ezzel együtt megalakították a *Menedzsment és Költségvetési Irodát*,³¹ amely közvetlenül a Fehér Ház irányítási hatáskörébe tartozik, és felelős többek között a kiszervezéssel kapcsolatos irányelvek és eljárások meghatározásáért.

A Védelmi Minisztériumra külön beszerzési szabályozás vonatkozik, az úgynevezett *Védelmi Szövetségi Beszerzési Szabályzat Kiegészítése*.³² Ez kulcsfontosságú a biztonsági szektorban működő és szerződő magánvállalatok, cégek számára, hiszen ez engedi meg számukra védelmi, katonai feladatok ellátását az adott ország területén. Szintén ez a szabályozás határozta meg azt is, hogy a PMSC-k munkavállalói csak jogos önvédelem esetén alkalmazhattak halálos erőt a tevékenységük során. Egy 2006-os módosítással azonban megengedték a kontraktorok fegyverhasználatát akkor is, ha az a számukra meghatározott feladat teljesítéséhez feltétlenül szükséges.³³

²⁸ MANDRUP: i. m. p. 46.

²⁹ FAR: Federal Acquisition Regulation. <https://www.acquisition.gov/browsefar>; letöltés: 2017.08.21.

³⁰ MANDRUP: i. m. p. 63.

³¹ OMB: Office of Management and Budget.

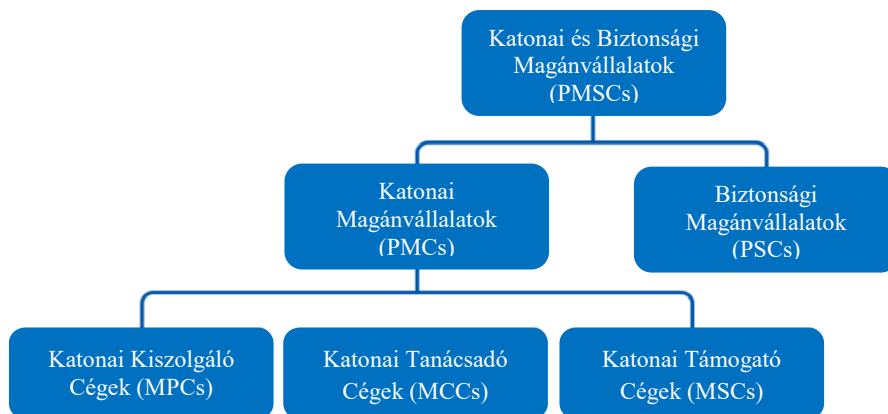
³² DFARS: Defense Federal Acquisition Regulation Supplement.

https://www.acq.osd.mil/dpap/dars/change_notices.html; letöltés: 2017.08.21.

³³ ZSEBE Zsolt: A katonai magánvállalatok szabályozása a nemzetközi jogban. Biztonságpolitika, Biztonságpolitikai szakportál, 2014. május 19. <http://biztonsagpolitika.hu/elemezsek/a-katonai-maganvallalatok-szabalyozasa-a-nemzetkozi-jogban>; letöltés: 2016.11.30.

A PMSC-k tevékenységi körének egy elfogadott csoportosítása napjainkban

A PMSC-k tevékenysége napjainkban már nagyon szerteágazó, a biztonsági szektor szinte minden területére kiterjed. A szektor felértékelődését mutatják azok a számadatok is, amelyek szerint 2007-ben a globális biztonsági szolgáltatási piac értékét 138,6 milliárd dollárra becsülték, míg 2009-ben már 152,2 milliárdra, 2014-ben pedig a szám 218,4 milliárd körül mozgott. A növekedés éves szinten mintegy 7,4%, annak ellenére is, hogy a legnagyobb foglalkoztatónak számító Amerikai Egyesült Államok döntése szerint a PMSC-k tevékenységét, alkalmazásukat és finanszírozásukat vissza kell állítani a 2001. szeptember 11-et megelőző szintre.³⁴ A biztonsági szektorban működő katonai magánvállalatok egy elfogadott csoportosítását és struktúráját a 2. ábra tartalmazza, amely már világosan szemlélteti a különbségeket a PSC-k és a PMC-k között.

2. ábra. A PMSC-k szervezeti struktúrája³⁵

Mint már említettem, ezeknek a cégeknek a tevékenysége rendkívül szerteágazó, a VIP-személyek és a kiemelten fontos létesítmények védelmétől a kiképzésen, a szállítmányozáson, a harc- és harccal kapcsolatos tevékenységek kiszolgálói és támogatói, logisztikai feladatain át a tolmácsolásig nagy területet fed le. A PSC-k specializálódtak a személy- és létesítményvédelmi területen. Ügyfeleik főleg nemzetközi szervezetek, nemzetközi vállalatok, nem kormányzati szervek és személyek, továbbá a kis- és középvállalkozások. A PMC-k azok a cégek, amelyek részt vesznek katonai műveletekben, újjáépítési, stabilizációs munkában és foglalkoznak a biztonsági szektor megreformálásával is.

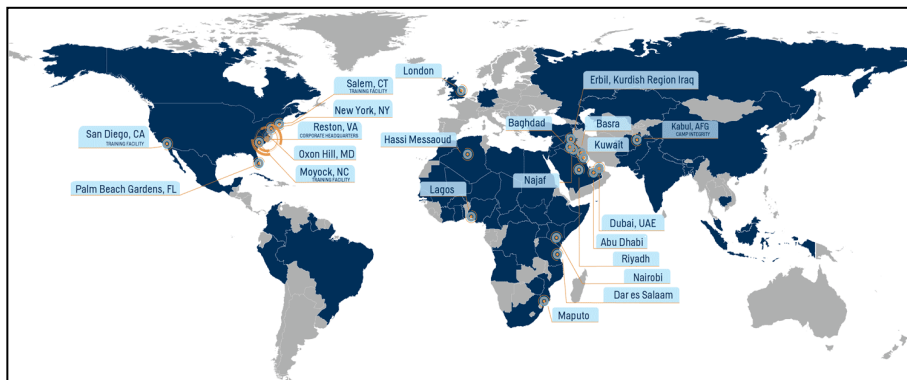
³⁴ TZIFAKIS, Nikolaos: Contracting Out to Private Military and Security Companies. Centre for European Studies, Brussels, 2012. p. 9.

³⁵ TZIFAKIS: i. m. p. 10. alapján.

Manapság a PMC-k legnagyobb foglalkoztatói államok és nemzetközi szervezetek, hogy olyan feladatokat hajtsanak végre, mint kiképzés, információgyűjtés és -elemzés, katonai kommunikáció biztosítása, katonai szállítmányozás, stratégiaileg kiemelten fontos létesítményvédelem, aknamentesítés, esetlegesen fogolykihallgatás.

Egyes elemzések szerint az ilyen mértékű diverzifikált tevékenységek miatt célszerű és indokolt lehet további csoportosításokat alkalmazni a PMC-ken belül, így az ilyen jellegű vállalatok további három alkategóriába sorolhatók. Katonai Kiszolgáló Cégek (MPC), Katonai Tanácsadó Cégek (MCC), valamint Katonai Támogató Cégek (MSC).³⁶ Az MPC kategóriába tartozó cégek azok, amelyek segítik a közvetlen harcérintkezésben lévő harcoló reguláris erőket, továbbá részt vehetnek a közvetett harcírányításban. Az MCC kategóriában lévő cégek tanácsadási tevékenységet végeznek, továbbá kiképzési és harctámogató feladatokat hajtanak végre. A legfőbb különbség e két kategória között, hogy kerülnek-e közvetlen harcérintkezésbe vagy sem. Az MSC-be sorolható támogató cégek látják el az olyan funkciókat, mint a katonai logisztika, karbantartás, szállítás, így e cégek alkalmazottai jellemzően nem kerülnek közvetlen harcérintkezésbe.

Jelenleg a PMSC-k a világ számos részén tevékenykednek, többen óriásvállalattá nőttek ki magukat, amelyek olyan katonai képességekkel, valamint olyan mennyiségű és minőségű haditechnikai felszereltséggel, felkészültséggel bírnak, hogy azok meghaladják számos állam haderejének a szintjét. Ezek a magánvállalatok egyre szélesítik a biztonsági szektort, gyakran előfordul, hogy egy gazdasági társaság mögött sok kisebb, korábban felvásárolt, komoly szakértői gárdával vagy valamilyen speciális tudásbázissal és technológiával rendelkező cég áll. Mindezt jól szemlélteti a 3. ábra, amelyen látható, hogy a Constellis amerikai cég – napjainkban a legnagyobb PMSC – a világ mely országaiban van jelen.

3. ábra. A Constellis jelenléte a világ országaiban³⁷

³⁶ Military Provider Companies, Military Consulting Companies, Military Supporting Companies. TZIFAKIS: i. m. p. 10–11.

³⁷ Constellis: Who We Are, Global Footprint. <https://constellis.com/who-we-are/global-footprint>; letöltés: 2017.08.25.

Elmondható, hogy napjaink állandóan változó kihívásaihoz sokkal könnyebben tudnak alkalmazkodni ezek a cégek, mivel rugalmasan kezelik a rendelkezésükre álló tudás-, eszköz- és erőforrás-állományt. Az állam által kijelölt politikai cél elérése és a különböző típusú konfliktusokhoz való alkalmazkodás is sokkal könnyebb a magánvállalatok számára. Az államok egyik legfontosabb érdeke, hogy a magánvállalatok az adott területileg illetékes főhatalom – állam, nemzetközi szervezet, koalíció – megrendeléseit kövessék, és ne lépjék át azokat a kereteket, amelyeket a PMSC-eket szabályzó nemzetközi és nemzeti jogrendszer alapján megkötött többoldalú alkalmazási szerződések meghatároznak.

A biztonsági magánszektor tevékenységi köre mind a mai napig folyamatosan nő. Példaként említhető a Blackwater – amely működése tekintetében mint ilyen, a legnagyobb és leghíresebb/hírhedtebb cégnek számított korábban –, mert már a 2000-es évek közepén saját légiflottát működtetett, és ebben az időszakban a legdiverzifikáltabb szolgáltatási lehetőségekkel, illetve képességekkel rendelkezett a szektorban. A cég megszűnését/átalakulását megelőzően akkora anyagi és élőerő-forrásokkal, továbbá infrastrukturális háttérrel rendelkezett, hogy ha szükségessé vált volna, illetve a jogi szabályozás lehetőségessé tette volna, egy kisebb országban egyedül is le tudott volna folytatni egy békekikényszerítő, békestabilizáló műveletet, minden állami segítség nélkül.³⁸

A PMSC-k konkrét alkalmazására napjainkban számos példát fel lehet hozni, érdekességképpen ezek közül most csak hármat emelnék ki. Az első pozitív, míg a másik kettő negatív, amelyek ismét csak rávilágítanak a nemzeti és a nemzetközi jogi szabályozás hiányosságaira.

Az első példa a libériai eset. A 2003-as libériai polgárháború után az új libériai kormány szerette volna újjáépíteni a haderejét, és felkérte erre az Amerikai Egyesült Államokat mint fő szövetségesét. Az azonban el volt foglalva az iraki és az afganisztáni háborúkkal, ezért az amerikai kormány „kiszervezte” ezt a teljes feladatot a magánszektorba. Így történhetett meg, hogy a Külügyminisztérium megbízta a DynCorp³⁹ nevű céget, hogy hajtsa végre az igényelt haderőreformot Libériában. Az elmúlt kétszáz évben ez volt az első eset, hogy egy szuverén állam egy másik államon keresztül kvázi közvetett módon megbízott egy magánvállalkozást, hogy építse fel a nemzeti haderejét. A program olyannyira jól működött, hogy Libéria 2013-ban már békefenntartókat küldött Maliba.⁴⁰

³⁸ SCAHILL: i. m. p. 396.

³⁹ A DynCorp egy 1946-ban alapított PMC, árbevételének 96%-a származik az amerikai kormánytól, és az éves szinten kb. 2 milliárd dollárra tehető.

YEOMAN, Barry: Soldiers of Good Fortune. Mother Jones, May/June 2003 Issue.

<http://www.motherjones.com/politics/2003/05/soldiers-good-fortune/>; letöltés: 2017.08.21.

⁴⁰ Liberia: U.S. Hires Private Company to Train 4,000-Man Army. Reuters, February 15th, 2005.

<http://corpwatch.org/article.php?id=11857>; letöltés: 2017.08.18.

4. ábra. Lövészvezető DynCorp-alkalmazott Darfurban⁴¹

Ezzel ellentétben az ENSZ 1995-ös szomáliai kivonulását követően az ország kormánya – amelyről klasszikus értelemben tulajdonképpen nem is lehetett beszélni – felbérelt magáncégeket, hogy segítsék a kalózkodás elleni harcot. Főleg afrikai PMSC-eket alkalmaztak, de azok között is volt olyan, amely bizonyítottan maga is foglalkozott kalózkodással. Később az Amerikai Egyesült Államok is beszállt, megbízva a DynCorp és a Bancroft Global Development cégeket, hogy segítsék a békefenntartók kiképzését, felfegyverzését és telepítését Ugandából és Burundiból. Ez a sokszereplős aktivitás Szomáliára nézve tragikus eredményekkel járt. A kaotikus állapotok miatt az országnak a mai napig nincs központi kormánya, és az egyes törzsek uralják az általuk lakott, birtokba vett területeket. Szomália napjainkban bukott állammak tekinthető.⁴²

A harmadik példa a Blackwater által 2007. szeptember 16-án a bagdadi Niszúr téren elkövetett öldöklés, amelynek során a cég munkatársai megölték 17 iraki civilt, köztük nőket és gyerekeket, mivel fenyegetve érezték az általuk kísért konvojt. Az eset bejárta a világsajtót, és a leghírhedtebb PMSC-vé tette a céget és vezetőjét, Erik Prince-t.⁴³ Ezek a példák is bizonyítják, hogy az éremnek valóban mindig két oldala van.⁴⁴

⁴¹ MILLER, T. Christian: Has Health Care Bickering Blocked Afghan Police Training Inquiry? ProPublica, March 25, 2010.

<http://civiliancontractors.wordpress.com/category/civilian-police/page/2/>; letöltés: 2016.11.30.

⁴² TOMLINSON, Chris: US: DynCorp Hired for Somalia Peacekeeping. Forbes, March 7th, 2007. <http://corpwatch.org/article.php?id=14398>; letöltés: 2017.08.20.

⁴³ Prince később írt egy könyvet, megvilágítva a saját nézőpontját is, mivel a sajtóban a Blackwater mindig csak egyoldalúan, alapvetően negatív szemszögből került bemutatásra. Erik Prince ma a Kínai Népköztársaságnak dolgozik.

⁴⁴ SCAHILL: i. m. pp. 13–18.

Kitekintés a jövőbe, javaslatok

Azt nem lehet megjósolni, hogy pontosan merre tart a PMSC-k jövője, néhány főbb irány azonban már jól azonosítható. Az kétségtelen tény, hogy napjainkban a PMSC-k helyüket és szerepüket tekintve egyes országokban már részét képezik a modern haderőnek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy az amerikai haderő egy adott térségbe telepített létszámába ma már beleszámolják az abban szerződéssel rendelkező és feladatokat ellátó PMSC-k állományát is. Azt is el kell ismerni, hogy napjainkban már szinte nem lehet békeműveleteket vagy helyi háborúkat lefolytatni és a nemzetközi fegyveres konfliktusok során azok következményeit felszámolni a magánszektor megjelenése, igénybevétele nélkül. Álláspontom szerint a PMSC-k jelentősége folyamatosan nő, és a biztonsági, katonai és rendészeti területek diverzifikálódó feladatai újabb és újabb szakmai alrendszerre létrejöttét fogják generálni. Napjainkban már a valóságos és a virtuális kibertér működtetése, felhasználása, annak biztonsága és a biztonsági szektor magáncégeihez tartozik, és az ebben vezető szerepet betöltő Amerikai Egyesült Államok is ilyen irányba mozdult. Ezt jól példázza Barack Obama, az Amerikai Egyesült Államok korábbi elnöke által jegyzett kiberdoktrína is.⁴⁵

Elegendhetetlenül fontosnak tartom, hogy a nemzetközi és a nemzeti jogrendszerek behozzák a lemaradásukat a jogalkotásban, a jogalkalmazás során pedig az érintett feleknek harmonizáltan kell törekedniük arra, hogy a keretszerződések nemzeti sajátosságokat is figyelembe vevő tartalmi megtöltésével szabályozzák a PMSC-k státuszát, működését.⁴⁶ Ezzel egyrészt biztosítható, hogy a jogszerűen működő professzionális magánvállalatok szakszerűen láthassák el ezeket a feladatokat, másrészt nemzeti és nemzetközi szinten egyidejűleg megteremtődnek a civil kontrol fórumai is.

A modern hadviselés, a speciális rendészeti tevékenységek és a biztonsági kockázatok csökkentése követelményeinek kidolgozása, naprakésszé tétele során célszerűnek tartom, ha a nemzetállamok illetékes szakközegei a nemzeti biztonsági stratégiával összhangban:

– konkrétan megvizsgálják a PMSC-k esetleges jogi, szakmai működtetésének egyedi lehetőségeit, kiemelten a honi, illetve a műveleti terület különös és egyedi sajátosságaira;⁴⁷ ilyen mérföldkövek lehetnek például a civil kontraktorok, illetve harcoló katonák optimális létszámarányainak megállapítása, annak fenntartása a térben és időben determinált, változó nemzeti és nemzetközi feladatrendszerekhez, műveletekhez viszonyítva;

⁴⁵ KNAKE, Rob: Obama's Cyberdoctrine – Digital Security and the Private Sector. Foreign Affairs, May 6, 2016. <http://foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-05-06/obamas-cyberdoctrine>; letöltés: 2016.11.30.

⁴⁶ Etikai-viselkedési kódexek (CoC: Code of Conduct), nemzeti és nemzetközi kamararendszer, SOFA típusú többoldalú szerződések megkötése az érintett felekkel a műveleti tevékenység során, kiemelt figyelemmel a civil áldozatok számának csökkentésére, a szándékolt és nem szándékolt kárügyek jogorvoslatára stb. Jó példa erre az amerikai haderő viselkedési kódexe (Code of Conduct for Members of the United States Armed Forces): http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/code_of_conduct.htm; letöltés: 2017.08.21.

⁴⁷ Legitimáció biztosítása.

– a két- és többoldalú nemzetközi együttműködés során feldolgozzák és megosztják egymással a megszerzett nemzeti tapasztalataikat;

– részletesen meghatározzák a kormányzati szervezetek rendészeti, vezetési, támogatói és kiszolgálói szakfeladatai kiszervezése során azokat, amelyek a biztonsági szektor magánvállalatai nyertes közbeszerzési pályázatok alapján végezhetnek, különös tekintettel az ajánlatuk költségvetési szempontból kedvező ár/érték arányára;

– az egyes államoknak foglalkozniuk kell a belföldi jogi szabályozásban meglévő és feltárt joghézagokkal, a nemzeti jogrendszer kodifikációja során törekedni kell azok nemzetközi jogharmonizációjára, továbbá folyamatosan figyelemmel kell kísérni a vonatkozó nemzeti és nemzetközi jogszabályokat, azok változásait; indokolt esetben javaslatokat kell előkészíteni a nemzetközi fórumok – kiemelten az ENSZ illetékes szervei – részére a jogszabályi környezet szükséges változtatása érdekében;

– a minden államnak növelnie kell a biztonsági szakterületen tevékenykedő magáncégek demokratikus civil kontrollját, felügyeletét és nem anyagi jellegű elszámoltatását;

– képzéssel, oktatással és felkészítéssel növelni kell a PMSC-k civil kontraktorainak a személyi felelősségérzetét és felelősségvállalását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Jogszabályok

- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV; letöltés: 2017.09.29.
- Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv (I. Jegyzőkönyv).
http://mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/0427E059-2A14-450A-8022-A52525A1357B/0/Prot1_hu.pdf; letöltés: 2017.08.29.
- UN Resolution A/RES/2465(XXIII).
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/244/25/IMG/NR024425.pdf?OpenElement>; letöltés: 2017.09.29.
- UN Resolution A/RES/3103(XXVIII).
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/281/75/IMG/NR028175.pdf?OpenElement>; letöltés: 2017.09.29.

Könyvek, folyóiratok

- DARKÓ Jenő: Az ősmagyar hadművészet fejlődése és hatása Nyugat-Európára. Danubia Könyvkiadó Rt., Budapest–Pécs, 1934.
- KÁLMÁN János: Mercenaries Reloaded? Applicability of the Notion of 'Mercenaries' in Relation to Private Military Companies and their Employees. Acta Juridica Hungarica, Akadémia Kiadó, Budapest, 2013. pp. 367–383.

- MANDRUP, Thomas: *Privatisation of Security: The Concept, its History and its Contemporary Application*. Royal Danish Defence College, Copenhagen, 2012.
- PRINCE, Erik: *Amerika szolgálatában*. Twister Media Kft., Budapest, 2015.
- SCAHILL, Jeremy: *Blackwater – A világ leghíresebb magánhaderegének története*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2011.
- SINGER, P. W.: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. Cornell University Press, Ithaca, New York, USA, 2003.
- TZIFAKIS, Nikolaos: *Contracting Out to Private Military and Security Companies*. Centre for European Studies, Brussels, 2012.
- VÉGH Károly: *Warriors for Hire? – Private military contractors and the international law of armed conflicts*. Miskolc Journal of international Law, 5/2008. pp. 26–38.
- WARRY, John: *A klasszikus világ hadművészete*. Gemini Budapest Kiadó, Budapest, 1995.

Internetes források

- BAER, Robert: *Why Blackwater – and more – should leave Iraq*. Time, Sept. 20, 2007. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1663937,00.html>; letöltés: 2016.11.30.
- *Code of Conduct for Members of the United States Armed Forces*. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/readings/code_of_conduct.htm; letöltés: 2017.08.21.
- Constellis: *Who We Are, Global Footprint*. <https://constellis.com/who-we-are/global-footprint>; letöltés: 2017.08.25.
- *Defense Federal Acquisition Regulation Supplement*. https://www.acq.osd.mil/dpap/dars/change_notices.html; letöltés: 2017.08.21.
- *Federal Acquisition Regulation (FAR)*. <https://www.acquisition.gov/browsefar>; letöltés: 2017.08.21.
- KATONA Béla: *Privatizált háborúk. A katonai és biztonsági magánvállalatok tevékenysége háborús területeken*. ZMNE, Budapest, 2011. http://portal.zmne.hu/download/konyvtar/digitgy/publikacio/katona_bela02.pdf; letöltés: 2017.01.23.
- KNAKE, Rob: *Obama’s Cyberdoctrine – Digital Security and the Private Sector*. Foreign Affairs, May 6, 2016. <http://foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-05-06/obamas-cyberdoctrine>; letöltés: 2016.11.30.
- KOVÁCS Gergely: *A katonai magánvállalatok típusai*. Biztonságpolitika.hu, 2014. május 6. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1427&title=a-katonai-maganvallalatok-fobb-tipusai>; letöltés: 2017.01.22.
- *Liberia: U.S. Hires Private Company to Train 4,000-Man Army*. Reuters, February 15th, 2005. <http://corpmatch.org/article.php?id=11857>; letöltés: 2017.08.18.

- MASON, R. Chuck: SOFA: What is it, and how it been utilized? Congressional Research Service, March 15, 2002.
<https://fas.org/sgp/crs/natsec/RL34531.pdf>; letöltés: 2017.01.25.
- STANGER, Allison: Hired Guns. How Private Military Contractors Undermine World Order. Foreign Affairs, Review Essay, July/August 2015 Issue.
<https://www.foreignaffairs.com/reviews/2015-06-16/hired-guns>; letöltés: 2016.11.23.
- TOMLINSON, Chris: US: DynCorp Hired for Somalia Peacekeeping. Forbes, March 7th, 2007.
<http://corpwatch.org/article.php?id=14398>; letöltés: 2017.08.20.
- U.S. Military use civilian contractors in combat zones. Professional Overseas Contractors, May 16, 2017.
<http://your-poc.com/u-s-military-used-civilian-contractors-combat-zones-since-1960s/>; letöltés: 2016.11.21.
- VARGA Krisztián: Civilek a harcmezőn – katonai magánvállalatok. MKI-tanulmányok T-2009/12, Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2009.
http://kki.hu/assets/upload/Tanulmanyok_2009_12_Civilek_a_harcmezen_-_kat.pdf; letöltés: 2017.01.25.
- YEOMAN, Barry: Soldiers of Good Fortune. Mother Jones; May/June 2003 Issue.
<http://www.motherjones.com/politics/2003/05/soldiers-good-fortune/>; letöltés: 2017.08.21.
- ZSEBE Zsolt: A katonai magánvállalatok szabályozása a nemzetközi jogban. Biztonságpolitika, Biztonságpolitikai szakportál, 2014. május 19.
<http://biztonsagpolitika.hu/elemezsek/a-katonai-maganvallalatok-szabalyozasa-a-nemzetkozi-jogban>; letöltés: 2016.11.23.

MEZŐ ANDRÁS ALEZREDES

A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI¹

A doktrínafejlesztés gyakorlatával meglehetősen ritkán foglalkozik a szakirodalom. Általában csak a már elkészült eredményeket mutatják be, a kész doktrínákat elemzik, rámutatnak a korábbi doktrínákkal való azonosságra és eltérésre, a sorok között kutatják azok kifejezett vagy rejtett üzenetét. Úgy vélem, hogy a doktrínák készítésének szervezeti keretei, a kidolgozó állomány összetétele, felkészültsége és a doktrínák kidolgozásának rendje fontos háttér lehet a doktrínák tartalmának és egy adott ország katonai gondolkodásában betöltött szerepének megértéséhez, de fontos tanulsággal szolgál a magyar doktrínafejlesztési rendszer tökéletesítéséhez is. Ezért nagy örömmel fogadtam a lehetőséget, hogy meglátogassam két NATO-tagállam doktrínafejlesztési központját és személyesen tanulmányozzam tapasztalataikat. Magától értetődő, hogy az ott gyűjtött megfigyeléseket össze kell vetni egymással, a Magyar Honvédséggel és egy szövetségen kívüli ország doktrínafejlesztésével is, amihez Oroszországot választottam példaként.

A doktrinális szakirodalom fejlesztésének kérdésköre Magyarország NATO-csatlakozásával a hadtudományi kutatások egyik központi témájává vált, hiszen a NATO-val való együttműködés szempontjából alapvető fontosságú a közös gondolkodás, a közös szemlélet, a szellemi kompatibilitás kialakítása. A humán terület interoperabilitásának döntő elemeit, ajánlásait és követelményeit a hadműveleti-harcászati alkalmazással foglalkozó műveleti doktrínák tartalmazzák.² Sajnos napjainkra a kezdeti idők lelkesedése jelentősen lecsökkent, az érdeklődés elmúlt, és a doktrínafejlesztés jórészt rutinszerűen elvégzett törzsmunkává alakult át. Az elvégzett munka ennek ellenére *eléri kitűzött céljait*, hiszen megjeleníti a közös gondolkodás alapjait képező NATO-doktrínák eredményeit, de még mindig nem alakultak ki a doktrínafejlesztés módszerei, nincs állandó eljárásrend, ezért a nemzetközi tapasztalatoknak nagy jelentősége van.

Tanulmányomban három ország doktrínafejlesztési gyakorlatát veszem górcső alá, amennyire lehetővé teszik vizsgálatukat a nyíltan elérhető, erre vonatkozó dokumentumaik, illetve a helyszíni tapasztalatgyűjtés. Vizsgálódásaimhoz egy NATO-alapító országot (Egyesült Királyság), egy Magyarországgal egy időben csatlakozó országot (Cseh Köztársaság) vizsgáltam meg. Látogatást tettem mindkét ország doktrínafejlesztést végző központjaiban, eredeti dokumentumokat tanulmányoztam és konzultáltam doktrínafejlesztési szakemberekkel is, akik ismertették a doktrínákkal kapcsolatos nemzeti álláspontot, a hivatalos eljárást, a szervezeti rendet, és őszintén beszéltek a munka kihívásairól és buktatóiról is. Feltételeztem, hogy az Egyesült

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Dr. habil. KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. OTKA 67890 Kutatási Zárójelentés, 2009. p. 4.

Királyság a NATO egyik meghatározó tagállamaként fejlett, korszerű és a NATO doktrínafejlesztési rendjére emlékeztető módszereket fog bemutatni, míg Csehország esetében arra számítottam, hogy a magyar rendszerhez és tapasztalatokhoz hasonló problémákkal fogok találkozni. A harmadik vizsgált országnak egy szövetségen kívül, Oroszországot választottam. Előzetes ismereteim és feltételezésem szerint az orosz gyakorlat nem vág egybe a másik két ország doktrínafejlesztésével, de tanulmányozása mégis lehetővé tette, hogy általános és specifikus következtetéseket tudjak levonni a témakör vonatkozásában.

A doktrína latin szó, általános értelmezése szerint *tan, tudományos elmélet, elvek és nézetek rendszere, de szélesebb felfogásban egy tudományos szabályrendszert* is jelent. A doktrína katonai értelmezése bizonyos tekintetben szűkíti a szó jelentését, mert olyan elfogadott és alkalmazott dokumentumrendszert értenek rajta, amely alapján a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégiában meghatározott katonai célok, valamint a jogszabályi feladatok megvalósíthatóak. A doktrína tehát koncepciókat, eljárásokat és módszereket jelent a katonai célok megvalósítására, olyan elméleti és tapasztalati ismeretek összességét, amelyet a haderő sikeres alkalmazása érdekében fel lehet és fel kell használni. Ugyanakkor ezt a fogalmat már nem szabad tovább szűkíteni,³ ugyanis a módszerek nem lehetnek kizárólagosan normatív, előíró jellegűek. A doktrína nem szabálykönyv, mert a benne foglalt alapelveket, iránymutatásokat és eljárásokat mindig az adott helyzet figyelembevételével, alkotó módon kell alkalmazni, ugyanis a doktrína a „... katonai erőket célkitűzéseik elérésében irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges.”⁴

1. A brit doktrínafejlesztés mint kiváló példa

Az Egyesült Királyság stratégiai elképzeléseit a 2010-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia foglalta össze, amelyet a brit parlament Közös Bizottsága rendszeresen felülvizsgál. Nagy-Britannia Nyugat-Európa legerősebb katonai hatalma, de az ország biztonságának alapját mégsem önálló katonai erejére, hanem a NATO-tagságra alapozza. Az Egyesült Királyság legfontosabb stratégiai partnerei az Amerikai Egyesült Államok és Franciaország. A brit védelmi szektor a gazdasági válság hatására jelentős költségvetési forráselvonást szenvedett el, és ennek következtében a kormányzat a fegyveres erők nemzetközi művelési ambíciószintjének csökkentésére kényszerült, de az expedíciós képességek fenntartásával Nagy-Britannia továbbra is vezető szerepet tölt be az európai államok között. A brit külpolitikai hagyományok és a globális szerepvállalás gyakorlata mellett Nagy-Britanniának fenn kell tartania a nemzetközi válságkezelő és stabilizációs műveletekben vállalt szerepét. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a brit fegyveres erők a jövőben fokozottan rászorulnak majd a partnerországok és intézmények, különösképp a NATO támogatására.⁵

³ A fogalom szűkítésével kapcsolatban lásd korábban megjelent írásomat: MEZŐ András: Doktrínafejlesztés a Magyar Honvédségben. Honvédségi Szemle, 2017/4. szám. p. 148. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz_2017_4_beliv_148_166.pdf; letöltés: 2017.11.01.

⁴ NATO Term online terminológiai adatbázis és MH Integrált Terminológiai Adatbázis.

⁵ SELJÁN Péter: Mérlegen a NATO-tagállamok – Nagy-Britannia. http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_UK_Final.pdf; letöltés: 2017.01.11. pp. 2–5.

A 2010-es brit Nemzeti Biztonsági Stratégia az elmúlt évtizedek legjelentősebb haderő-átalakítását indította be, miután egyértelművé vált, hogy a brit fegyveres erők működtetési mechanizmusai és gazdasági háttere a korábbi formában fenntarthatatlanok. A védelmi költségvetés ennek „előmozdítására” bejelentett csökkentése, majd a 2012-ben kidolgozott, 2020-ra kialakítandó haderőmodell (Army 2020) jelentősen csökkenti a brit haderő képességeit. Ám a kitűzött célok szerint a haderőnek a reform után is képesnek kell maradnia a műveletek teljes spektrumának végrehajtására az alacsony intenzitású békefenntartó műveletektől a közepes intenzitású stabilizációs műveleteken át a magas intenzitású harci műveletek teljes köréig (beleértve a hagyományos és a nukleáris hadviselést).⁶

A 2015-ös Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat megállapításai nyomán világossá vált, hogy amennyiben az Egyesült Királyság a jövőben is meg kívánja őrizni politikai befolyását, úgy növelnie kell a védelmi kiadásokat. A 2010-es Nemzeti Biztonsági Stratégia a gazdasági válság okozta deficit kiegyensúlyozása érdekében jelentős költségcsökkentést, átszervezéseket, valamint egyes beszerzések átütemezését irányozta elő, de az elmúlt évek negatív biztonságpolitikai tendenciái arra sarkallták a politikai vezetőket, hogy – elsősorban a beszerzések terén – némileg növeljék a 2015–2020-as időszak katonai kiadásait.⁷ A felülvizsgálat számos ponton kiemelte a NATO szerepét, sőt az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból lehet, hogy azt fogja eredményezni, hogy a csökkenő brit befolyás ellensúlyozására még fokozni is fogják szerepvállalásukat a NATO-ban.⁸

Összefoglalva, a brit stratégiai gondolkodásból két egymásnak ellentmondó impulzus érkezett a katonai doktrínafejlesztés irányába: az egyik a védelmi ambíciók csökkentésére, a másik a védelmi kapacitások visszaépítésére vonatkozott. De a két stratégiai irányváltás között, 2014-ben megjelent doktrína a kiegyensúlyozottságának köszönhetően időtállóan bizonyult, sőt a 2017-ben megjelent Szövetségi Összhaderőnemi Doktrínának is értékes forrása volt. A brit stratégiarendszer szemléletében és koncepciójában olyan valóságos nagystratégia, amelyet a kormányzat világosan kommunikál a nyilvánosság számára. Ezek alapján elmondható, hogy nemcsak az ország biztonsága fenntartásának feladatai és a nemzeti érdekérvényesítés célkitűzései derülnek ki a következő évtizedre vonatkozóan, hanem a 2020-as új haderőmodell (Army 2020) kialakításának lépései is.⁹

⁶ Így tehát a brit haderőnek képesnek kell lennie egy elhúzódo stabilizációs művelet végrehajtására, legfeljebb 6500 főt telepítve; vagy két nem elhúzódo művelet végrehajtására 2000, illetve 1000 fővel; vagy három nem elhúzódo művelet végrehajtására kisebb erőkkel; vagy egy nagyméretű művelet végrehajtására korlátozott ideig maximum 30 000 katona telepítésével.

CSIKI Tamás: A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére III. SVKK Elemzések, 2013/11.

http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_11.pdf; letöltés: 2017.01.02.

⁷ SZABÓ Márk: Növelik a brit haderő ütőképességét – az új Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat. <http://biztonsagpolitika.hu/cikkek/novelik-a-brit-hadero-utokepesseget-az-uj-strategiai-vedelmi-es-biztonsagi-felulvizsgalat>; letöltés: 2017.01.02.

⁸ CSIKI Tamás: Brexit – biztonság- és védelempolitikai vonatkozások.

Nemzet és Biztonság, 2016/2. szám. p. 123.

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_12_csiki_tamas_-_brexit-biztonsag_es_vedelempolitikai_vonatkozasok.pdf; letöltés: 2017.01.02.

⁹ CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 2013/3–4. szám. pp. 32–35. ISSN 1515-4121.

http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_4.pdf; letöltés: 2017.01.02.

A brit katonai gondolkodás egyik sarokköve a doktrínák rendszere. A doktrínák biztosítják a közös katonai gondolkodás és egységes értelmezés kereteit, azok írják le a hadviselés állandó és változó természetét egyaránt. A brit doktrínák képezik az alapját a tisztek oktatásának és előmenetelének, valamint a haderő felkészítésének, kiképzésének. Ezeken túlmenően az Egyesült Királyság katonai ethoszát, erkölcsi szokásait, gondolkodás- és cselekvésmódját. A doktrínák segítenek a civil szektor szakembereinek is megérteni, hogyan működik a hadsereg és hogyan lehet együttműködni a katonákkal a missziók során. Ez alapvető a napjainkban egyre elterjedtebb átfogó gondolkodásban és az összkormányzati megközelítés során.¹⁰

A brit doktrínafejlesztés stratégiai irányítását a vezérkari főnök helyettesének elnökletével ülésező *Összhaderőnemi Doktrinális és Konceptcionális Bizottság* (Joint Doctrine and Concepts Board – JDCB) végzi. Tagjai: a vezérkari főnök két helyettese (műveletek és haderőfejlesztés), az Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka, a J1, J3, J4 főnökei, a védelempolitikai igazgató, a Beszerzési Igazgatóság igazgatója, a tudományos főtanácsadó, a Haditengerészeti, a Légierő, a Szárazföldi Vezérkar helyettes főnökei, és a *Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központ* (Development, Concepts and Doctrine Centre – DCDC) igazgatója. Az évente egyszer ülésező bizottság elvi útmutatást ad a doktrínafejlesztés számára. A részletesebb iránymutatást a központ igazgatójának irányítása alatt álló, félévente ülésező Összhaderőnemi Doktrinális Irányító Testület (Joint Doctrine Steering Committee – JDSC) adja.

A testület tagjai a J4 főnökhelyettese, az Egészségügyi Központ képességfejlesztési osztályvezető-helyettese, az Összhaderőnemi Parancsnokság törzsfőnöke, a Tapasztalatfeldolgozó Osztály vezetője, a J5 főnöke, valamint a Légi Szállítási Műveletek igazgatóhelyettese, a Katonai Hírszerzés igazgatóhelyettese, a NATO Gyorsreagálású Hadtest (ARRC) parancsnoka, a Védelmi Akadémia hadművelési tanfolyam igazgatóhelyettese, az Akadémia hadművelési törzstisztje, a Stratégiai és Politikai Igazgatóság igazgatóhelyettese, a NATO és Európai Politikai Osztály osztályvezető-helyettese, a Haditengerészeti, a Szárazföldi és a Légierő Hadviselési Központ parancsnokai.¹¹

Az Összhaderőnemi Doktrinális Irányító Testület a **Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központ** állományán keresztül irányítja és felügyeli a stratégiai (első) szintű összhaderőnemi doktrínafejlesztési projektekre kijelölt doktrínairó csoportok tevékenységét. A projektek adminisztratív irányítását a projektmenedzserek és -tiszték végzik. Ez megfelel a NATO doktrínafejlesztési folyamatában a *doktrínafelelős (custodian)* szerepkörének. Ez utóbbiak általában tagjai a doktrínairók csoportjának is. Ha a brit központ nem rendelkezik adott területen szakértelemmel bíró, felkészült szakemberrel, akkor külső szakembert (szakembereket) kérnek fel a doktrína elkészítésére, de a felelősség továbbra is a *Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központ* projektisztjé terheli.

¹⁰ Developing Joint Doctrine Handbook (4th Ed.). The DCDC, MoD, Shrivenham, Swindon, Wiltshire, 2013. 1-2-5.

¹¹ Uo. p. 2A-2.

A doktrína elkészítéséhez civil szakember¹² alkalmazására is sor kerülhet, szerződéssel.

A haderónemi doktrínák írását a haderónemi hadviselési központok kijelölt törzstisztjei irányítják a központ szoros felügyeletével. Az összhaderónemi hadműveleti-harcászati doktrínák fejlesztésének doktrínafelelősi teendőit az Összhaderónemi Parancsnokság végzi.

A brit doktrínák szintjüknek megfelelően *stratégiai, műveleti*, illetve *harcászati szintű doktrínákra* oszthatóak fel. A legmagasabb szintű, stratégiai szinten elhelyezkedő doktrínák elsősorban az összhaderónemi/haderónemi gondolkodásmódot írják le, és azok megvalósítását a műveleti területen tevékenykedő parancsnokra bízják, így nagy fokú cselekvési és kezdeményezési szabadsággal ruházzák fel a katonai vezetőket. A hadműveleti szinten található műveleti doktrínák a stratégiai doktrínákhoz hasonlóan foglalkoznak az elvekkel, de már lényegesen több gyakorlati útmutatót is tartalmaznak a bevált gyakorlat¹³ és eljárások tekintetében. Ezek a kiadványok már összekapcsolják a stratégiai elképzeléseket a legalsóbb (taktikai) szintű dokumentumokkal, amelyek már egészen egyértelmű és konkrét útmutatóként szolgálnak.

A doktrínák rendszere tekintetében a brit álláspont elismeri a NATO viszonylag merevebb, „építményjellegű” megközelítését is, vagyis azt a szemléletet, amikor a doktrínák nem hierarchikusan épülnek fel rendszerré, hanem inkább egymás támaszaként, mint ahogy a boltív kövei egymáshoz feszülve kölcsönösen támogatják egymást. Ezen a felfogáson kívül azonban a brit doktrinális szemléletben még további praktikus elrendezések is megfigyelhetők. A brit doktrínák ugyanis még csoportosíthatóak a törzsfunkciók, tematikus, valamint környezeti szempontok szerint is.

– A *törzsfunkciók* szerinti doktrínák a NATO J-G-S törzsstruktúra szerinti általános területeket írják le. Ide tartozik például az Allied Joint Publication (AJP)-4 (NATO) és a JDP 4-00 jelzésű Összhaderónemi Logisztikai Doktrína. A két doktrína egymás mellett, egymást kiegészítve létezik a brit doktrinarendszerben. A szövetségi műveletek során csak az AJP-4-et veszik figyelembe, míg az önálló műveletek során mindkét doktrínát egyaránt alkalmazzák. Természetesen ez implicit azt is megköveteli, hogy a két dokumentum sehol sem mondjon ellent egymásnak.

¹² A DCDC kiadványainak elkészítésében rendszeresen közreműködik a brit Bristol University, Cranfield University, Oxford Research Group, Imperial College London, Oxford Analytica, University of Cambridge, University of Oxford stb. Továbbá más külföldi kutatóintézetek is megküldik bedolgozásait, javaslataikat: French Directorate of Strategic Affairs, Getulio Vargas Foundation, Brazil, RAND Europe. Emellett külföldi állami intézetek felkérésére is sor kerülhet: Norwegian Ministry of Defence, Saudi Arabia Armed Forces War College, Slovak Republic Institute for Security and Defence Studies Ministry of Defence(!), Swedish National Defence College, US Army Training and Doctrine Command stb.

¹³ Bevált gyakorlat: az, amelyet kettő vagy több szervezet megerősített mint egyértelműen hasznosítható és működőképes bevezetett tapasztalat.

Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv. Magyar Honvédség Műveleti Központ, 2010. Nyt. szám: 18/965.

– *A tematikus doktrínák* a funkcionális doktrínákat helyezik műveleti összefüggésbe. Ilyen például a nem V. cikkely szerinti válságreagáló műveleteket kifejtő doktrínasorozat, a béketámogató, a nem harcolókat kiűrtő műveletek, a felkelés elleni műveletek stb.

– Végül pedig a *környezeti doktrínák* a törzsfunkciók szerinti és a tematikus doktrínákat a sajátos haderónemi környezetnek megfelelően tovább specifikálják. Ide tartozik például a JDP 0-10 Brit Haditengerészeti Doktrína.

A brit doktrínairás nagymértékben formalizált és a NATO doktrínairás elemeire épül, amelynek kiinduló pontja a tapasztalat. A hatékony doktrínafejlesztésnek és a doktrínának szigorúan gyakorlati (harci) tapasztalatokon kell alapulnia, világosan és egyértelműen kell kifejeznie a hadseregben általánosan elfogadott releváns szemléletet. Tekintetbe kell vennie az ország biztonságpolitikai környezetét, a rendelkezésre álló forrásokat, a technológia fejlődését, a hadtörténelem és a folyamatban lévő műveletek feldolgozott tapasztalatait. A tapasztalatfeldolgozás egész rendszere csak akkor ér valamit, csak akkor beszélhetünk valóban feldolgozott tapasztalatokról, ha az úgynevezett „bevált gyakorlat” beépül a doktrínafejlesztés folyamatába.

A brit fegyveres erők folyamatban lévő, illetve a közelmúlt műveleteinek döntő többségét a NATO-műveletek alkotják, és nagyon valószínű, hogy a szövetséggel történő együttműködés – a Brexit ellenére – erős lesz a jövőben is. Logikus gondolat, hogy a nemzeti doktrínáknak a szövetségi gondolkodást és felfogást kell tükrözniük. A brit doktrínafejlesztés elkötelezettségét a NATO-doktrínák alkalmazására a brit vezérkari főnök és a közigazgatási államtitkár együttes intézkedése egészen egyértelműen meghatározta: „...*(az UK) használjon NATO-doktrínákat, ahol csak lehetséges, és biztosítsa az összhangot az UK doktrínái és a NATO-doktrínák között, ahol ez nem lehetséges.*”¹⁴ Az iránymutatás alapján a brit doktrínák három különböző módon készülhetnek el.

– *A fenntartás nélkül elfogadott NATO-doktrína nemzeti bevezetése.* A dokumentumot, amely átment a NATO teljes és rendkívül alapos doktrínafejlesztési és egyeztetési folyamatán, a brit hadsereg fenntartás nélkül bevezeti és végrehajtja. Például az AJP-3.4.9 NATO CIMIC doktrínája egyben brit nemzeti doktrína is Joint Doctrine Publication (JDP) 3-90-es jelzéssel. Ezeknél a doktrínáknál az adott szakterületen a britek nem fejlesztenek önálló doktrínát, hiszen felesleges.

– *A fenntartással elfogadott NATO-doktrínát megjegyzésekkel, kommentárokkal egészítik ki.* Ha egy NATO doktrínát brit fenntartással vezetnek be és ennek megfelelően hajtják végre, akkor a NATO-doktrína szövegét úgynevezett „zöld oldalakkal” egészítik ki, amelyet minden releváns és érintetlenül hagyott pont után zöld keretbe foglalt kiegészítéssel, kommentárral, diagrammal, ábrával látnak el, ahol a fenntartás pontos okát és részleteit kifejtik és értelmezik, pontosítják azt, és a vonatkozó, érvényes brit előírást (szabályzatot) is megadják. Például az AJP-3.8 doktrína 0103 paragrafusára meghatározza a CBRN fogalmát, mellyel az Egyesült Királyság fenntartást jelentett be. Véleményük szerint a fogalom magában foglalja a

¹⁴ Developing Joint Doctrine Handbook. pp. i, (Chief of the Defence Staff/Permanent Under Secretary Directive, Putting NATO at the Heart of UK Defence, 13 July 2012.)

politikai szintnek nyújtott támogatást, fegyverzetellenőrzést, elrettentést, a fenyegetés megszüntetését, a fegyverzet megsemmisítését is.¹⁵ A műveletek során előforduló ellentmondásokat úgy oldják fel, hogy a NATO-műveletek során mindig a NATO-szabványszöveget veszik figyelembe, míg az önálló brit műveleteknél a saját vonatkozó publikációt alkalmazzák iránymutatóként.

– *Önálló brit doktrína.* A brit doktrínafejlesztés a rendelkezésére álló forrásokat csak azokra a területekre fókuszálja, ahol a NATO-doktrínákat nem tartják elegendően részletesnek és alaposnak, vagy egyáltalán nem áll rendelkezésre az adott területen doktrína. Például a brit felfogás szerint az AJP-4 (NATO-jelzés) Összhaderőnemi Logisztikai doktrína mint konszenzussal született minimális egyetértési dokumentum (a „legkisebb közös többszörös”) nem eléggé részletes, ezért ennek kiegészítésére JDP-4-00 számmal saját nemzeti Logisztikai Doktrínát is megalkottak. Az önálló nemzeti doktrínairás másik területe olyan témákat fed le, amelyekre egyáltalán nem született NATO-doktrína. Például a JDP-02 a brit hadsereg *határokon belüli* (katasztrófavédelmi és terrorizmus elleni harc) *alkalmazásáról szóló doktrína.* Ebben a témában nincs NATO-doktrína, viszont nemzeti igény jelentkezett rá, ezért elkészítették azt. Az ilyen önálló doktrínákat témájuktól eltekintve minden más vonatkozásban igyekeztek „NATO-konform” módon, a NATO-val összefüggő, annak nem ellentmondó módon elkészíteni.

A brit doktrínafejlesztés folyamatosan felülvizsgálja a doktrínarendszert, hogy az érvényes és aktuális ismereteket nyújtson. A felülvizsgálat folyamata időigényes, ezért ha a védelmi politikában vagy a műveletek során olyan változások következtek be, amelyek úgynevezett „doktrinális hiányt”¹⁶ eredményeznek, akkor gyorsított eljárásban készítik el az ideiglenes jellegű Összhaderőnemi Doktrinális Kiegészítést.¹⁷ Az eljárás felgyorsítása miatt ezek a kiegészítések nem mennek át azon a szigorú és többszintű egyeztetésen, mint a doktrínák. A kiegészítések ezért sokkal kevésbé kidolgozottak, nyersekek, inkább csak az új ötletek, koncepciók, elméletek felvetései és rögzítései, amelyet a következő doktrínafejlesztés során felhasználnak, felhasználhatnak.

A brit doktrínafejlesztés tehát nagymértékben felhasználja a NATO-doktrínafejlesztés eredményeit, arra építkezik, sőt magának a NATO doktrínafejlesztésének is alapvető motorja. Ezért tervbe vették a NATO Doktrínafejlesztési Kiválósági Központ létrehozását az Egyesült Királyságban. A NATO doktrínáinak kidolgozó állományában túlnyomórészt megtaláljuk a brit központ munkatársait, akik gyakran doktrínafelelősei vagy doktrínakidolgozói alacsonyabb szintű doktrínáknak.

¹⁵ Részletesen kifejtik, hogy a NATO CBRN-védelem fogalma csak egyetlen aspektussal, az erők megóvásával foglalkozik, és ezért nem felel meg a „NATO átfogó, stratégiai szintű politikájának a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozásáról”.

AJP-3.8(A), Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defence, pp. ix, 1–4.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/628208/20130215-ajp3_8_A_cbrn.pdf; letöltés: 2017.01.10.

¹⁶ Angol eredetiben: Doctrinal gap vagy void.

¹⁷ Angol eredetiben: Joint Doctrinal Note.

Egy brit doktrínafejlesztési anekdota szerint Erwin Rommel tábornagy a 2. világháborúban kijelentette, hogy „*A britek írják a legjobb szabályzatokat a világon. Hála istennek nem olvassák el őket.*” Ez a megfigyelés egybevág a britek saját tapasztalataival a doktrínák olvashatóságát illetően. A korábbi katonai doktrínák szövegei ugyanis olyan nehezen érthetőek és nehezen olvashatóak voltak, hogy még az iskolázott és művelt tisztikar is alig értette, következésképpen alig olvasta. A jelenséget a „Flesch–Kincaid olvashatósági teszttel”¹⁸ is igazolták. A teszt szerint a brit Összhaderőnemi Doktrinális Publikáció (JDP)-01 doktrína például 12-es értéket kapott, tehát az alig olvasható és a nehezen követhető értékek közé esett. A cél az, hogy a doktrínák szövege egyetlen olvasással is felfogható legyen, és lényeges pontjai felidézhetőek maradjanak jelentős iskolázottság nélkül is. Ennek érdekében részletesen előírták a pontos, rövid, világos stílus használatát.

A brit összhaderőnemi doktrína bemutatása

A brit doktrínarendszer csúcspontján az Egyesült Királyság Védelmi Doktrínája¹⁹ áll. A doktrína célja, hogy a védelemmel kapcsolatos, szélesebben értelmezhető brit elveket és filozófiát felvázolja. A doktrína képezi alapját valamennyi más nemzeti doktrína elkészítésének. Az ötödik kiadás a korábbi doktrínához képest – a politikai és a műveleti tapasztalatok alapján – aláhúzza az összkormányzati szemlélet fontosságát, a különféle kormányzati szervek és hivatalok együttműködésének szükségességét. A doktrína világosan mutatja a brit viszonyulás megváltozását a korábbi hadjárat centrikus megközelítéstől a védelmi elkötelezettség és az előre nem látott eseményekre való felkészülés irányába. A dokumentum világos kapcsolatot mutat a legtöbb brit nemzeti biztonsági dokumentummal,²⁰ és nemcsak a brit hadsereg tagjainak jelent igazodási pontot, hanem a védelmi szektor civil részének is. A doktrína olvasható és rövid (83 oldal), sok kiemelést, idézetet, összefoglalót és a megértést segítő ábrát tartalmaz, mindössze három fejezetből áll, és az AJP-01(E)-vel²¹ is nagy hasonlóságot mutat.

¹⁸ A tesztet az Amerikai Egyesült Államok Hadserege és Haditengerészete számára készítették el, hogy a szabályzatok érthetőségét mérhetővé tegyék. A teszt a szövegben lévő mondatok számát veti össze a szavak számával és a szavak hosszúságával (szótagszámával), majd egy matematikai formula alapján 0 és 100 közé eső értéket hoz ki. A 90–100 közé eső értékű szöveget egy 11 éves gyermek is képes követni, 80–90 közé esnek az egyszerű szövegek, az átlagos felnőtt olvasó a 60–80-as teszteredményű szöveget képes könnyűszerrel követni. Az 50–60 értékű szöveg nehezen, az 50 alatti nagyon nehezen érthető, a 20 alatti pontszámú szöveg már annyira zavaros, követhetetlen, hogy felfogása már az egyetemi diplomás emberek számára is nehézséget jelent, a 10-es érték alatt alig olvasható a szöveg.

¹⁹ Joint Doctrine Publication 0-01, UK Defence Doctrine (UKDD) (5th Edition).
<https://www.gov.uk/government/publications/jdp-0-01-fourth-edition-british-defence-doctrine>;
letöltés: 2017.01.10.

²⁰ Nemzeti Biztonsági Stratégia (2010), Nemzetközi Védelmi Elkötelezettségi Stratégia, Új Műveleti Modell: Hogyan működik a védelem és a DCDC Globális Stratégiai Trendek. A doktrína kiadását követően 2015-ben jelent meg a Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat, amely néhány ponton korrigálta az NBS megállapításait.

²¹ A brit doktrína nem tartalmazza az AJP-01 szövetségi doktrínáról szóló (első) fejezetét, valamint a globális biztonsági környezet értékeléséről szóló (második) fejezetét.

1. fejezet: **Stratégia.** Áttekintést ad a stratégiáról, vázolja a biztonság fogalmát, a nemzeti érdekeket, elmagyarázza a stratégia és a politika közötti kapcsolatot. A fejezet leírja a nemzeti erő eszközeit (diplomáciai, információs, gazdasági, polgári, katonai), a műveletek szintjeit és a válságkezelési rendszer elemeit. Tartalmában egyezik a NATO megfelelő doktrínájának 3. fejezetével.

2. fejezet: **A katonai eszköz jellemzői.** A nemzeti erő eszközei közül a katonai erő leírására, annak összetevőire és a vezetésre fókuszál. Rámutat az összhaderőnemi, integrált és többnemzeti fellépés szükségességére. A fejezet az AJP-01 (E) első fejezetének egyes elemeit és a negyedik, ötödik fejezetek fő mondanivalóját tartalmazza egy másfajta tagolásban. A jogi és az etikai aspektusok kifejtésével zárul.

3. fejezet: **A védelem sokoldalúsága.** A védelem alapvető feladata, hogy elrettentse a biztonságra és a jólétre leselkedő veszélyeket. A fejezet bemutatja a kemény és a lágy erő (hard power and soft power) koncepcióját és azt, hogyan lehet alkalmazni ezeket védelemre, elrettentésre vagy kényszerítésre, a fegyveres erők alkalmazását körvonalazza. A NATO-doktrínától eltérő terminológiával ugyan, de hasonló gondolatmenetet követ azzal, hogy a katonai erőnek műveleti környezetben elsősorban befolyásolásra kell törekedni (soft power), de készen kell állnia a hagyományos katonai képességek (hard power) teljes tárházának arra, hogy az ellenfelet elrettentse és rákényszerítse akarátát.

Összegzés

A brit doktrínairás nem egyszerűen alkalmazkodik a NATO-doktrínákhoz, hanem egyenesen egyik legfőbb megalkotója, a folyamat aktív résztvevője, kezdeményezője. Számunkra természetesen nem lehet követendő ez az aktív szerep, nemcsak nyelvi nehézségek miatt, hanem azért sem, mert a doktrínairás alapvető feltétele, a feldolgozott harci tapasztalatok is hiányoznak, illetve a tapasztalatokat feldolgozó rendszerünk hiányosságai miatt erőltlenül jelennek meg. Hatékonyan működő tapasztalatfeldolgozás hiányában célszerű a NATO vagy valamely tagállama szigorúan szabályozott és harci ismereteire építkező doktrínáira hagyatkozni.

2. Csehország: egy korántsem olyan jó példa

Csehország kormánya több dokumentumot²² dolgozott ki, amelyek biztonság- és védelempolitikájának alapjait foglalják össze. A Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS), amelyet két évente felülvizsgálat alá helyeznek és aktualizálnak,²³ a legfelsőbb szintű programot jelenti ezen a szakpolitikai területen.

²² A Cseh Köztársaság több állami stratégiai szintű elképzeléseket tartalmazó dokumentummal rendelkezik: A védelmi minisztérium hosszú távú koncepciója (2008), Védelmi Fehérkönyv (2011), Védelmi Stratégia (2012), A Haderő fejlesztésének programja (2014), Biztonsági Stratégia (2015), A védelem hosszú távú perspektívája 2030-ig (2015).

BUDÍK, Tibor: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

²³ Dr. habil. KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. p. 4.

Az ország védelmében a saját fegyveres erők döntő szerepet játszanak. Korábban a nyugati példának megfelelően kidolgozták a Cseh Köztársaság Katonai Stratégiáját (2008), azt 2012-ben a Védelmi Stratégia váltotta fel, amelynek újabb változatát 2017 áprilisában fogadták el.²⁴ Jelenleg a cseh biztonságpolitikai dokumentumok közül *már teljesen hiányzik a katonai stratégia*, amelynek hiányát a helyére lépő Védelmi Stratégia átfogóbb jellegével indokolják. Ez a dokumentum ugyanis már nem kizárólag a hadsereg számára jelent stratégiai útmutatót, hanem kibővíti az ország védelmének feladatait ellátó szervezetekkel, a teljes, úgynevezett „Nemzeti Védelmi Rendszer”-rel, és a hadsereget annak részeként kezeli.²⁵ A rendszer legfontosabb eleme természetesen továbbra is a cseh fegyveres erők (a hadsereg, a Palotaőrség,²⁶ a katonai rendőrség és a katonai hírszerzés), de ide tartoznak az állami és a közigazgatási szervezetek, valamint a törvény által meghatározott magán- és jogi személyek is.

A cseh biztonságpolitikai dokumentumok alapvetően konzisztensek. Szemléletük, megközelítésük azonos: nem korlátozódik csak a katonai megoldásokra és a fegyveres erőkre, hanem szélesebb, komplex felfogáson nyugszanak, a szövetségi együttműködés mellett a kormányzat és a társadalom felelősségére épít és a megelőzésre törekszik.²⁷ A cseh stratégiarendszer szemléletében és koncepciójában a nagystratégiáknál szűkebb,²⁸ dinamikájában azonban valóságos stratégia, amelyet világosan deklaráltak a nyilvánosság számára.

A Cseh Köztársaság NATO-tagságának kezdete óta létrehozta saját, önálló nemzeti doktrínarendszerét. A kidolgozás alapelve, hogy a NATO-doktrínák képezik a cseh fegyveres erők doktrínáinak alapjait, mivel ezek alapján történnek a cseh fegyveres erők legtöbb és legfontosabb (missziós) műveletei, ezért a hazai doktrínáknak utat kell mutatniuk a haderő felkészítéséhez, az elméleti megalapozáshoz. A cseh fegyveres erők mérete és szerkezete nem teszi lehetővé sem a hadsereg, sem a haderőnemek önálló alkalmazását ezekben a feladatokban, ezért a doktrínák az összhaderőnemi és a többnemzeti alkalmazásra, az erőfeszítések összehangolására fókuszálnak. A doktrínák fejlesztése során a közelebről nem meghatározott nemzeti sajátosságok és az eltérő követelmények miatt a cseh nemzeti doktrínarendszer nem mutat teljes azonosságot a szövetséges doktrínarendszerrel, noha a cseh doktrínák fejlesztői egyértelműen erre törekednek.²⁹

²⁴ The Defence Strategy of the Czech Republic, Prague, 2017. <http://www.army.cz/assets/en/ministry-of-defence/strategy-and-doctrine/defencestrategy2017.pdf>; letöltés: 2017.01.09.

²⁵ Ez a felfogás hazánkban is kezd uralkodóvá válni. Lásd: FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. ISBN: 978 963 327 700 3; SZENES Zoltán: Honvédelem – védelempolitika. Kormányzati tanulmányok. NKE, Dialóg Campus Kiadó, 2017. ISBN: 978 615 5680 94 6

²⁶ A Palotaőrség dandárszintű katonai szervezet, állománya 653 fő. Közvetlen alárendeltje a köztársasági elnök katonai irodájának.

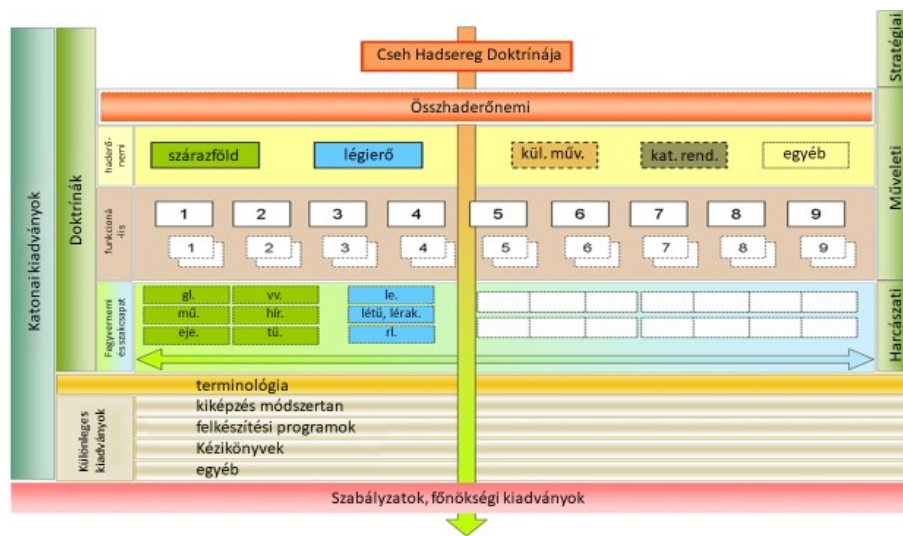
²⁷ Dr. habil. KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. p. 7.

²⁸ CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. p. 32–35.

²⁹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 54.

A doktrínarendszer kialakításánál célként tűzték ki, hogy a doktrínák struktúrája jobban közelítsen a stratégiákban megfogalmazott katonai célok (politikai-katonai ambíciók) támogatásához, és egyben tegye egyszerűbbé a rendszert, szüntesse meg a felesleges ismétlődéseket, kevesebb kiadványból álljon, alapozza meg a kiképzést és a felkészítést, a szervezeti változásokat és átalakításokat, a műveletek irányítását, valamint a haderő képességfejlesztésének folyamatát.

A cseh doktrína- és szabályzatrendszer négy hierarchikus szintre tagozódik: a fegyveres erők alapkörtrínái, az elsődleges műveleti doktrínák, a funkcionális és haderőnemi kiadványok, végül pedig a fegyvernemi, szakterületi kiadványok és kézikönyvek. A rendszer ilyen kialakítása egyértelműen mutatja a haderő feladatrendszerének prioritásait, a multinacionális műveletekhez való moduláris, a szükséges képességekkel történő hozzájárulás előkészítését.

1. ábra. A cseh doktrínarendszer
(Forrás: Dlabal-előadás)

A cseh doktrínafejlesztés a bemutatott biztonságpolitikai dokumentumokkal ellentétben töredezett, decentralizált. Így a doktrinális hierarchia csúcán álló doktrína kidolgozását politikai szinten irányítják, míg az alacsonyabb szintű (műveleti és harcászati) doktrínákat a vezérkari főnök irányítása alatt álló két, de inkább még több elkülönült szervezet végzi.

A cseh doktrínafejlesztés stratégiai irányítását a Védelmi Minisztérium államtitkára látja el. A védelempolitikai államtitkár alárendeltségébe tartozik a Védelmi Egyetem (Brno), illetve a formálisan az egyetem szervezetébe tartozó Biztonságpolitikai és Stratégiai Tanulmányok Katonai Központot találjuk. A központ részeként működik a Katonai Stratégia és Doktrína Osztály, amely a cseh fegyveres erők stratégiai doktrínájának kidolgozásáért felelős, de közreműködik a NATO STANAG 2347 (Allied Joint Doctrine AJP-01) kidolgozásában, valamint

képviseli a Cseh Köztársaságot a Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína Munkacsoportban (Allied Joint Operational Doctrine Working Group) is. Felelős továbbá az összhaderőnemi doktrína terminológiai ellenőrzéséért.³⁰

Az egyetemi központ az összhaderőnemi doktrína fejlesztése tekintetében nem rendelkezik teljes szabadsággal, együtt kell működnie a cseh hadsereg vezérkarával, az ott működő Katonai Doktrínák, Szabályzatok és Segédkönyvek Fejlesztésének Koordinációs Bizottságával. A bizottság vezetője a vezérkari főnök, titkára a Katonai Akadémia – Képzési Központ parancsnoka. A testület tagjai a releváns csoportfőnökségek (J1–J7), valamint a minisztérium meghatározó szervezetei és – cseh sajátosságként – a műveleti erők vezetői is. A műveleti területen tevékenykedő parancsnokok bizottsági tagsága elvileg azonnali visszacsatolást jelent a doktrínákra és a doktrínafejlesztésre egyaránt, de problémát jelent a bizottság munkájának koordinálása, a műveleti tapasztalatok „érlelt” bedolgozása. A vezérkari bizottság tanácsadó testületként működik, ülésein megvitatja a doktrínák fejlesztésének teendőit, éves tervet készít a doktrínák fejlesztésére, irányítja azok felülvizsgálatát, pontosítja a fejlesztés követelményeit, koordinálja a résztvevők munkáját és döntési javaslatokat terjeszt fel a vezérkari főnök részére.³¹

A második szintű és a műveleti doktrínák fejlesztését a Vezérkar Képességfejlesztési és Tervezési Osztálya (J5) végzi, amelynek osztályvezetője egyben a bizottság titkári feladatait is ellátja. A vezérkar felelős a hadműveleti művészet területét érintő doktrínák, publikációk, dokumentumok kidolgozásáért, valamint a szárazföldi csapatok és a légierő harcászati szintű kiképzéséhez szükséges dokumentumok elkészítéséért, továbbá a Cseh Köztársaság mozgósítási és hadkiegészítési terveit, az ország területének védelemre történő felkészítéséért.

A cseh doktrínafelfogás szerint harcászati szinten is doktrínákat dolgoznak ki, amelyekért a Katonai Akadémia – Képzési Központ szervezetében található Doktrinális Központ felel. A Vyskovban állomásozó központ 2013-ig valamennyi doktrína készítésének minden aspektusáért egyedüli szervezetként felelt, így az összhaderőnemi doktrína valamennyi korábbi változatát is itt készítették.

Az osztály feladata katonai kiadványok, szabályzatok és kézikönyvek kidolgozása a cseh hadsereg tábori és kiképzési tevékenységének elősegítése céljából, illetve a kidolgozó csoportok számára szükséges adminisztratív feltételek biztosítása. Az osztály kizárólag a szárazföldi csapatokra és a légierőre koncentrált, nem tartozik portfóliójába a katonai rendőri, hírszerzői, gazdasági, logisztikai vagy személyügyi dokumentumok kidolgozása. A doktrínakidolgozás feladatait ezeken a területeken – függetlenül a stratégiai, műveleti vagy harcászati szinttől – a szakmailag illetékes katonai szervezet végzi.

³⁰ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 19.

³¹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 10–69.

A Doktrinális Központ további feladatai: szabályzatokat (cseh értelmezés szerint taktikai doktrínákat) készíteni, bedolgozni a NATO műveleti sztenderdeket a vonatkozó cseh szabályozókba, az elkészült szabályzatokat és egyéb publikációkat egységes formátumban megszerkeszteni, a régebbieket gyűjteni és archiválni, valamint elemezni, bedolgozni és terjeszteni a műveletek során keletkezett tapasztalatokat a katonai publikációkba és a kiképzésbe. Sajátos helyzete miatt – mivel szervezeti egysége a kiképzésért felelős egyetlen központnak – ezt azonnal és közvetlenül végzi. A Központ hivatott együttműködni más NATO-országok doktrinális testületeivel, előkészíteni, adminisztrálni a vezérkari doktrinális bizottság üléseit, kezelni és frissíteni a műveleti katonai terminológiát. Az osztály szoros kapcsolatokat ápol az amerikai Kiképzési és Doktrinális Parancsnoksággal (U. S. Army Training and Doctrine Command – TRADOC) és a szlovák, az osztrák és a szerb doktrínákat fejlesztő testületekkel. Az osztály eredményei közé tartozik egy online cseh katonai enciklopédia elkészítése és a *Doktrína* („*Doktriny*”) című periodika rendszeres kiadása.³²

A doktrínák megalkotásánál a vezérkari bizottság (az MH SZDT szervezetéhez hasonló) döntései meghatározóak. Doktrínákra vonatkozó döntéseik végrehajtásáért általában két szervezet: a J5 és a Katonai Akadémia – Képzési Központ felelős, de számos területen (katonai rendőri, információ-előállítási, gazdasági, logisztikai személyügy) független doktrínafejlesztés történik.

Amint látható, 2013 óta a cseh doktrínákat három jól elkülöníthető és öt további nehezen azonosítható szellemi műhelyben készítik, és közülük mindössze a *műveleti és a taktikai doktrínafejlesztés* tartozik a vezérkari főnök alárendeltségébe. A legfontosabb, az összhaderőnemi doktrína (DAČR³³) fejlesztése során a vezérkari főnök mindössze konzultál és közreműködik a kutatóközponttal, amely az államtitkár közvetlen irányítása alatt végzi feladatát.³⁴ A cseh doktrínafejlesztés és kidolgozás folyamata pillanatnyilag nem megfelelő részletességgel szabályozott, így a doktrínák közötti konzisztencia könnyen megbomlik, véletlenszerűvé válik. Így például a cseh összhaderőnemi doktrínák eddigi kiadásainak elemzése kimutatta, hogy a különféle kiadások alapvető fejezetcímei, tartalma, kidolgozottságának színvonala kiadásról kiadásra rengeteget változott attól függően, hogy melyik szervezet dolgozta azt ki. A cseh doktrínarendszer töredezettsége alapvető probléma, és nyilvánvaló, hogy a megfelelő szabályozáson túl az eljárás újraközpontosítása elkerülhetetlen. További probléma a doktrínákat kidolgozó állomány gyakori változása, és hogy nincs szervezett kapcsolat a tapasztalatfeldolgozó rendszerrel, nincs visszacsatolás a doktrínákat alkalmazó állománytól azok kezelhetőségéről, hasznosságáról és gyakorlati értékéről.

A különféle független szakmai műhelyekben (katonai rendőr, hírszerzés) felismerték, hogy ésszerűtlen eltérni a NATO-doktrínák struktúrájától és tartalmától, ezért a viszonylag szabályozatlan rendszerben is ezek a cseh doktrínák igyekeznek teljesen igazodni a NATO vonatkozó doktrínáihoz.

³² Břetislav Dlabal mk. őrnagy előadása a Magyar Honvédség Vezetési és Doktrinális Központ, a HVK Kiképzési Csoportfőnökség, a HVK Hadműveleti Csoportfőnökség és az MH Altiszti Akadémia képviselőinek a csehországi Vyskovban 2012. március 6-án. VDK 79-13/2012 nytsz. útijelentése.

³³ Doktrína Armády České Republiky.

³⁴ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 36–54.

A cseh doktrínarendszert meghatározzák az elfogadott biztonságpolitikai dokumentumok (a cseh Védelmi Minisztérium jövőképe, a cseh hadsereg transzformációs koncepciója) és a NATO doktrinális irodalmának rendszere, valamint a műveleti terminológiai szótár.³⁵ Mindhárom determináns közvetlenül az interoperabilitás irányába hat és a szövetségi együttműködés fokozását szolgálja.

A jelenlegi cseh doktrínarendszer leírásánál teljes mértékben Budík mk. alezredes³⁶ dolgozatára³⁷ támaszkodtam. Véleménye, noha törekedett objektivitásra, sokszor meglehetősen őszinte, keresetlen és szubjektív. A doktrínarendszer csúcán a Cseh Fegyveres (összhaderőnemi) Erők doktrínája³⁸ áll, amelynek korábbi kiadását 2004-ben angolul is megjelentették, és érthetetlen módon még mindig elérhető a minisztérium honlapján. Időközben már két újabb kiadás látott napvilágot, 2010-ben és 2013-ban jelent meg összhaderőnemi doktrína, kizárólag cseh nyelven. A pillanatnyilag folyamatban lévő felülvizsgálat a doktrínák korábbi kiadásait hasonlítja össze, kimutatja a tartalmi eltéréseket, hiányosságokat. Szerkezetét az AJP-01 (E) szövetségi doktrínára fogják alapozni, de a holland, a brit és a norvég (!) fegyveres erők összhaderőnemi doktrínáját is fontos igazodási pontnak tekintik.

A cseh összhaderőnemi doktrína bemutatása

A DACR hét fejezet mellett előszót, bevezetést és következtetéseket, valamint a fogalmak, a meghatározások és a rövidítések jegyzékét tartalmazza. A vezérkari főnöki előszót követő bevezetőben gyakorlatilag megismétlik az előszó alapvetéseit, és egyetlen szóval sem utalnak a doktrína legfőbb hivatkozási forrására, az AJP-01-re.

1. fejezet: Bevezetés a Cseh Hadsereg katonai doktrínájába. Tisztázza a doktrinális alapokat (a katonai doktrína célját, helyét, szerepét, viszonyát a politikához stb.), és rengeteg párhuzamosságot tartalmaz más fejezetekkel. Szó esik benne az államhatalom eszközeiről, az ország nemzeti védelmi feladatairól, a biztonsági és a védelmi politikáról, a válságkezelés átfogó megközelítéséről, a nemzetközi együttműködésről, konfrontációról és konfliktusokról. A fejezet teljesen redundáns módon beszél a harci szellemről (a katonai ethosz része), a katonai kötelezettségekről, és megismétli a cseh katonai esküt is. Összességében a fejezet sok állandó és magasabb biztonságpolitikai dokumentumban már kifejtett elmélet feldolgozása mellett olyan információkat tartalmaz, amelyek egyáltalán nem illenek ide.³⁹

³⁵ Dr. habil. KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. pp. 10–11.

³⁶ Tibor Budík alezredes 2015–2017 között a 71. gl. z. parancsnok volt, több alkalommal szolgált Afganisztánban mint kontingensparancsnok. 2017-ben az UO CVBSS (Brno) folytatott biztonsági tanulmányai végén a Cseh Hadsereg doktrínafejlesztéséből készítette diplomamunkáját.

³⁷ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. pp. 45–50.

³⁸ A cseh Védelmi Minisztérium honlapja elavult, és helytelenül azt sugallja, hogy a doktrína 2004 óta változatlan formában és tartalommal érvényes: Doctrine of the Armed Forces of the Czech Republic. Prague 2004.

http://www.army.cz/images/id_5001_6000/5766/ACR_Doctrine2004.pdf; letöltés: 2017.04.01.

³⁹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 31.

2. fejezet: A katonai erő címet viseli, és részletesen leírja a cseh hadsereg feladatait, a döntéshozatal, az erők és eszközök bevetésének rendjét, a hadsereg felépítését, feladatait, telepítését és a különböző szintű parancsnoki struktúrákat és egyéb komponenseket (regionális katonai parancsnokság, katonai rendőrség stb.). A fejezet terminológiaiailag nem kidolgozott, és megint felesleges ismétlésekbe bocsátkozik. A fejezet egyensúlya teljesen felborul: aprólékosan kidolgozott felesleges leírások váltakoznak semmitmondó általános ábrákkal.⁴⁰

3. fejezet: A stratégia és a politika kapcsolatáról szól. Kétségtelenül fontos része a doktrínának, de a legtöbb esetben ez az elmélet ebben a formában a cseh hadsereg számára nem kezelhető. A fejezetet irreleváns fotók illusztrálják.⁴¹

4. fejezet: A hadművelési művészet és a műveletek tervezése. A cseh doktrínák közül elsőként ez a doktrína foglalkozik ezzel a területtel, a korábbi doktrínák még a kifejezést is kerülték. Ugyanakkor az ábrák nem támasztják alá kellőképpen a szöveg tartalmát, a hadművellet szerkezetének felvázolása (operational design) alfejezet indokolatlanul részletes és alacsonyabb doktrínákba illő apróságokat fejt ki. Az olvasó a fejezet elolvasása után nem érti a döntési és a tervezési folyamat fázisait és lépéseit, a parancsnoki és a törzsmunka sorrendjét, nincsenek vizualizációt segítő ábrák vagy diagrammok.⁴²

5. fejezet: A katonai műveletek és azok menedzselése. Ebben a fejezetben részletesen megismerjük stratégiai összefüggésben a művelési funkciókat, a szövetséges összhaderőnemi és a multinacionális műveletek alapelveit, a műveletek során kialakítandó közös szemléletet, nemzetközi együttműködés és interoperabilitás elveit a cseh hadsereg műveleteiben. A fejezetben találunk hiányosságokat, például egyetlen kép sem illusztrálja a szöveget. Terminológiai hiba, hogy néha definíció nélküli fogalmakat használ. Katonai stratégiai kérdéseket a politikai háttér című alfejezetben taglal, a művelési funkciókra homályosan utal, és mindössze felsorolja azokat. Bizonyos ábrák (pl. a 6. ábra – információs műveletek hatása az ellenségen) teljesen értelmezhetetlen és a szöveghez egyáltalán nem illeszkedik. Az 5.3 alfejezet „A szövetséges összhaderőnemi és multinacionális műveletek elvei” csak egy rövid felsorolása az elveknek magyarázat és kifejtés nélkül, így az olvasónak meg kell elégednie egy táblázat tanulmányozásával.

6. fejezet: A műveletek vezetése és irányítása. A fejezet elmagyarázza a vezetés és irányítás alapelveit és alapfogalmait a különféle szinteken és műveletek során. A fejezet kétségtelenül a legszínvonalasabb fejezet. Apróbb szépséghibának tűnhet, hogy az egyértelműség céljából széleskörűen angol kifejezéseket használ.

7. fejezet: A műveletek tervezésének és végrehajtásának norvég (!) aspektusait írja le, ami az első fejezetének is meghatározó része volt. Elsősorban az AJP-5 doktrína alapvetéseit és az átfogó művelési tervezési irányelvek (Comprehensive Operation Planning Directive) főbb gondolatait tartalmazza.

⁴⁰ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 32.

⁴¹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 32.

⁴² BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. pp. 33–50.

Összegzés

A cseh doktrínák kiadásáról kiadásra erősen eltérő tartalma és heterogenitása arra vezethető vissza, hogy a cseh haderő sem rendelkezik egy olyan általános modellel, amely a doktrínafejlesztés folyamatát szabályozná. A doktrínafejlesztésért felelős koordinátor *gyenge pozícióban* van a bedolgozást végző szakemberekhez képest, így nem tudja megakadályozni azt, hogy minden szakma és szakterület túlhangsúlyozza saját véleményét és szempontjait. A kidolgozó munkacsoport összetétele, a résztvevők személyisége rendkívül erősen hat a doktrínára, ami azt jelzi, hogy a doktrína véleményeket tartalmaz, nem pedig elfogadott, bizonyított tényeken vagy az utóbbi műveletek feldolgozott tapasztalatain alapul. A kidolgozás folyamatában nincsenek beállítva motivációs elemek, ezért a kidolgozók munkájának minősége kiszámíthatatlan és esetleges, az őket delegáló szervezetek csak felszínesen vesznek részt a konzultációban. Tovább súlyosbítja ezt, hogy a kidolgozók a folyamat során sűrűn cserélődnek, ezért gyakran elveszítik a fókuszot, és egymást ismétlő vagy ellenkezőleg, egymással ellentmondó bedolgozásokat küldenek.

3. Az orosz doktrína a NATO-tól eltérő felfogásban

Munkám eddigi részében törekedtem kizárólag a doktrínák készítésének gyakorlati tapasztalatait összegyűjteni, de a sajátos orosz doktrínafelfogás, annak szemlélete és elmélete annyira messze esik a NATO elméleti alapvetéseitől, hogy kénytelen vagyok azt is áttekinteni. Az orosz katonai gondolkodás zárt, nehezen átlátható, ezért a katonai doktrínák kidolgozásának elveiről csekély információ állt rendelkezésre,⁴³ ezért megvizsgáltam a szovjet és az orosz doktrínák eddigi történetét, és ezekből együtt igyekeztem következtetni az orosz doktrínák haderőben betöltött szerepére, valamint javaslatot teszek az orosz terminológia magyar megfeleltetésére.

Noha a „katonai doktrína” kifejezés szovjet eredetű, de azt a NATO-terminológiában soha nem használják olyan általános és kiterjesztett értelemben, mint ahogy azt orosz katonai gondolkodók és az orosz biztonságpolitikusok teszik. A jelenlegi orosz felfogás szerint a katonai doktrína az államban vagy államok koalíciójában hivatalosan elfogadott nézetek rendszere a katonai erő alkalmazásáról a politikai célok elérése érdekében, a katonai feladatok jellegéről és azok megoldási módjairól, valamint a hadseregfejlesztés fő irányairól.

A doktrína a nemzeti biztonsági alapelveket konkretizálja a katonai szakterület vonatkozásában, az állam katonai politikájának fő irányát az adott történelmi időszakban. **A doktrínát az állam politikai és katonai vezetése alakítja ki**, megállapításai normatív erejűek, azaz kötelezőek az állami szervek és a katonai állomány számára. A doktrína tartalma tükröződik a védelempolitikai nyilatkozatokban, a nemzeti biztonságot, országvédelmet és haderőfejlesztést érintő törvényekben és kormányhatározatokban, a fegyveres erők tevékenységét meghatározó dokumentumokban, az összhaderőnemi szabályzatokban, az alapparancsokban,

⁴³ Az orosz doktrínafejlesztés elméleti háttérét boncolgató egyetlen orosz nyelvű írás 1992-ben jelent meg Igor Rogyionov tollából a *Vojennaja Müszl* című lapban. РОДИОНОВ, Игорь: Основы военной доктрины России.

intézkedésekben, utasításokban és kézikönyvekben, amelyek a fegyveres erők életét és tevékenységét szabályozzák békeidőben.⁴⁴ A korábbi szovjet felfogás ehhez nagyon hasonlóan határozta meg és osztotta fel a katonai doktrínát.

Eszerint a doktrína a lehetséges háború jellegéről és céljairól, az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítéséről, valamint a fegyveres küzdelem módjairól egy államban vagy szövetségben, adott időben elfogadott nézetek rendszere. A katonai doktrína rendszere meghatározza: milyen ellenséggel kell a lehetséges háborúban harcolni; a háború jellegét és céljait, amelyben az államnak és fegyveres erőinek részt kell vennie; a háború megvívásához szükséges fegyveres erőket és azok fejlesztési irányait; az ország védelmére történő felkészítés rendjét; a fegyveres küzdelem módjait. A katonai doktrínának két szoros kapcsolatban lévő és egymást kölcsönösen feltételező oldala van: a társadalmi-politikai és a katonai-technikai oldala. Ebben a relációban a vezető szerep a társadalmi-politikai részé. A katonai doktrína magában foglalja: a háború politikai jellegét és céljait érintő kérdéseket, ezek hatását a fegyveres erők fejlesztésére és az ország háborúra való felkészítésére (a védelemgazdaságra). A katonai-technikai oldal a fegyveres küzdelem módjait, a hadsereg fejlesztését, a technikai ellátást és a hadsereg harcászati felkészültségét foglalja magában.⁴⁵

Az Oroszországi Föderáció katonai doktrínája az állam által hivatalosan elfogadott nézetek rendszere az ország fegyveres védelmének felkészítésére és fegyveres védelmére. A doktrínában az Oroszország és szövetségesi érdekeit fenyegető katonai veszélyforrások és fenyegetések elemzése után határozzák meg az állam katonapolitikai és védelemgazdasági alapelveit. A doktrína jogszabályi alapját Oroszország Alkotmánya, a nemzetközi jog általánosan elfogadott és elismert normái, Oroszország védelmi, fegyverzetellenőrzési és leszerelési nemzetközi megállapodásai, a szövetségi államok alkotmányos törvényei, a szövetségi törvények, a föderáció elnökének és kormányának normatív jogi szabályozásai jelentik.⁴⁶

Az orosz felfogás a katonai doktrínáról

Az orosz katonai doktrína fejlesztését hatalmas figyelem övezi, mind civil, mind katonai szakértők részéről, hiszen történetileg úgy alakult, hogy ez foglalja össze tudományos igényességgel a polgári és a katonai vezetők biztonságra vonatkozó gondolatait, álláspontját. Ez írja le az állami vezetők politikai nézeteit az ország szövetségi politikájáról, a jövő háborújáról, annak bekövetkezéséről, természetéről és a szükséges honvédelmi politikáról, a hadsereg céljairól, a hadseregfejlesztésről, és a katonai vezetők, hadtudósok gondolatait is a hadviselés módszereiről, a háború

⁴⁴ Останков, В. И.: Военная Доктрина.

https://bigenc.ru/military_science/text/1922932; letöltés: 2017.01.11.

⁴⁵ A Szovjet Katonai Enciklopédiát idézi: PERJÉS Géza. A katonai doktrínáról. Beszélő online, 35. szám, évfolyam 2. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol>, letöltés: 2017.11.10. Az idézet megegyezik az 1985-ben kiadott Katonai Lexikon meghatározásával. Feltehető, hogy a magyar szerző is a szovjet Enciklopédiát használta forrásnak. Katonai Lexikon. p. 311.

⁴⁶ Основы национальной безопасности России. М., 1998; Международная безопасность и обороноспособность государств. М., 1998; Военная доктрина Российской Федерации, Собрание законодательства Российской Федерации. 2000. № 17. Ст. 1852.

műveleti és harcászati (!) kérdéseiről is.⁴⁷ Fontos kiemelni, hogy a katonai doktrína nem tisztán a követendő katonai stratégiáról szól,⁴⁸ hanem foglalkozik a nemzetközi kapcsolatok és a belpolitika bizonyos nemzeti biztonságot érintő kérdéseivel is.

A doktrína két részét (társadalmi és technikai) megvizsgálva megállapítható, hogy a politikai vezetés állapítja meg a katonai doktrína alapvető elveit az adott orosz társadalmi-politikai rendszer, az ország gazdasági fejlettsége, a hadsereg tudományos és haditechnikai fejlettségének, valamint a lehetséges ellenfelek nézeteinek figyelembevételével. Nyilvánvaló, hogy a politikai szempont domináns és irányadó, de figyelemmel van a katonai-technikai realitásokra is. A technikai részben jelennek meg a fegyveres erők és a hadtudományi aspektusok, amelyeket a mi terminológiánk szerint a haderőfejlesztéséhez és a haderőtervezéshez sorolunk. A doktrína technikai része az alábbi tényezőket dolgozza fel: a katonai fenyegetés jellege és természete; a jövő háborús konfliktusának természete; a védelemre vonatkozó követelmények (történelmi paradigmák, a háború kitörése és annak kezdeti időszak, a technológia hatása a harcra); a fegyveres erők szükséges stratégiai telepítése, mozgósítása és harcbevételése; a szükséges erők, eszközök és a fegyveres erők felkészítése, kiképzése.

Az orosz katonai doktrína nem statikus, hanem folyamatosan változó elgondolás, amely állandóan igazodik az új politikai fejleményekhez, a gazdaság tényezőinek változásaihoz, a tudományos eredményekhez és a potenciális ellenség helyzetében bekövetkezett változásokhoz.⁴⁹ A vezérkar a doktrínát használja fel a katonai stratégia elkészítéséhez és az összhaderőnemi hadműveleti művészet fejlesztéséhez. Orosz értelmezésben a katonai stratégia a hadművészet legfontosabb területe, elkülönült vagy egymással kapcsolatban álló katonai stratégiai hadszíntereken végrehajtandó stratégiai műveleteinek előkészítésével és végrehajtásával, azok sorrendjével és ütemezésével foglalkozik.⁵⁰ A hadművészet és a doktrína szoros összhangban van. Ez a kapcsolat különösen a háború kezdeti időszakában kritikus, mert az orosz katonai válaszoknak a lehető legpontosabban kell az orosz politikai szándékokat tükrözniük. Ahogy M. A. Garejev⁵¹ hadseregtábornok megjegyezte: „*Noha a politika meghatározza a teljes háborút, de a politikai szempontok a háború kitörése előtt és annak kezdeti időszakában a lehangsúlyosabbak.*”⁵²

⁴⁷ SLAGLE, James H.: *New Russian Military Doctrine: Sign of the Times*. U.S. Army War College, ATTN: Parameters, 122 Forbes Avenue, Carlisle, PA, 17013-5238, 1994. p. 90.

⁴⁸ KISS Annamária: *Az új orosz katonai doktrínáról*, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2015/4, Budapest. ISSN 2063-4862, p. 3.

⁴⁹ FELKER, Edward J.: *Russian Military doctrinal reform in light of their analysis of Desert Storm*, Thesis to the Faculty Of The School Of Advanced Airpower Studies, Air university, Maxwell Air Force Base, Alabama, 1994.
<https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1994/felker.htm>; letöltés: 2017.11.13.

⁵⁰ *Az orosz Katonai Enciklopédiát (1986) idézi: HINES, John G. – MAHONEY, Donald: Defense and Counteroffensive under the new Soviet Military Doctrine*, RAND National Defense Research Institute, Santa Monica, CA 90407-2138, ISBN 0-8330-1084-0, p. 14.

⁵¹ Mahmut Ahmetovics Garejev tábornok (1923-) orosz történész, hadtudós. A 2. világháborúban lövészsorozat-parancsnok, zászlóaljparancsnok. Harcolt a Belorusz Fronton, majd a Távols-Keleten. A háborút követően több parancsnoki és törzsbeosztás betöltése után az egyiptomi elnök katonai tanácsadója, majd szintén elnöki katonai tanácsadó az afgán háborúban. Utolsó aktív beosztása vezérkarifőnök-helyettes. Jelenleg az Orosz Hadtudományi Akadémia elnöke.

⁵² FELKER: *Oz revisited: Russian Military doctrinal reform in light of their analysis of Desert Storm*.

Szovjet doktrínák

A fogalmat a szovjet hadtudományban Frunze⁵³ vezette be 1921-ben, de javaslata egyáltalán nem aratott osztatlan tetszést. Ő maga mondta egy előadásában: „Egyes elvtársak a »doktrína« szót nem tartják különösen szerencsésnek, mert erről egyszerűen valami mozdulatlan, dogmatikus és sablonszerű fogalom jut az eszükbe... A katonai doktrínát... néhány elvtárs kísérletnek tekinti valamilyen sajátos katonai katekizmus, szabálykódex megteremtésére, amelyből azután le lehetne vezetni a hadászatunkra, harcászatunkra és csapataink kiképzési rendjére stb. vonatkozó valamennyi többi következtetést.” Trockij is a fogalom ellenzői közé tartozott, szerinte a marxista gondolkodás a történelem- és társadalomtudományokra vonatkozik, a háborúnak pedig nincs tudománya, mert az gyakorlati művészet és szakértelem, azaz semmi szükség sincs katonai doktrínára.⁵⁴

A vitát végül Sztálin döntötte el, aki nemcsak a két elkülönülő álláspont képviselőjével számolt le,⁵⁵ hanem magát a katonai szakértelmet is száműzte⁵⁶ rövid időre a Vörös Hadsereg irányításából. Sztálin ugyan nem adott ki egyetlen nyilvános katonai doktrínát sem,⁵⁷ de személyisége nyilvánvalóan meghatározta és irányította a katonai gondolkodást, a katonai vezetést és a hadsereget, így azt lehet mondani, hogy a sztálini idők katonai doktrínája a diktátor nyilatkozataiból, munkatársainak töredékes visszaemlékezéseiből és egy-egy rövidebb katonai írásából ismerhető meg. Sztálin katonai írásai azonban alig mentek túl a szovjet (polgárháborús és világháborús) győzelem feltételeinek magyarázatán: a hátszág stabilitásának biztosítása, a hadsereg szilárd erkölcsi állapota, a hadosztályok minőségi és mennyiségi fejlesztése, a modern fegyverzet és haditechnikai eszközök, a parancsnokok szervezőképessége.⁵⁸

⁵³ Mihail Vasziljevics Frunze (1885–1925) orosz forradalmár, bolsevik politikus és hadtudós, az 1917-es októberi orosz forradalom jelentős katonai parancsnoka. 1917-ben a minszki civil milícia parancsnoka, majd a belorusz szovjet elnöke, később moszkvai munkás hadsereg parancsnoka. 1918-ban a déli, majd a keleti front parancsnoka. Jelentősebb katonai sikerei: Kolcsak admirális és Vrangel tábornok csapatainak szétverése, a Krím visszafoglalása, az anarchista lázadás leverése Ukrajnában. 1921-től a Központi Bizottság tagja, 1925-ben a Forradalmi Katonai Tanács elnöke lett. Korai halálát sokan Sztálinnal való egyre erősebb konfrontációjának tulajdonítják.

⁵⁴ PERJÉS Géza: A katonai doktrínáról. Beszélő online, 35. szám, 2. évfolyam. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol>; letöltés: 2017.11.10.

⁵⁵ Frunze 1925-ben egy műtét következtében fellépő szövődményben halt meg, a gyanú szerint Sztálin parancsára megölték. Trockijt száműzték, majd 1940. augusztus 20-án Mexikóban ölte meg egy NKVD-ügynök.

⁵⁶ Az 1937–1938 között lezajlott tisztogatás során 35 ezer katonatisztet tartóztattak le vagy távolítottak el a Vörös Hadseregből, többek között három marsall és 13 hadseregparancsok, szinte az összes katonai körzet parancsnoka, a felső- és középfokú katonai tanintézetek számos oktatója, a hadtest-, hadosztályparancsnokok többsége, a dandár- és ezredparancsnokok több mint fele áldozatul esett a tisztogatásoknak, ezzel gyakorlatilag a katonai elitet semmisítették meg. GOSZTONYI Péter: A Vörös Hadsereg. Európa Kiadó, Budapest, 1993. p. 118.

⁵⁷ A korabeli szovjet gondolkodást általában is áthatotta a titkolódzás és a bizalmatlanság, ami különösen érvényes volt a katonai hadműveleti szintű irodalomra, de nem voltak ritkák a titkos minősítésű harcászati szintű szabályzatok sem. Az átláthatóság ma sem érénye az orosz katonai gondolkodásnak és gyakorlatnak.

⁵⁸ KIPP, Jacob W.: Russian Military Doctrine: Past, Present, and Future. Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine. p. 80.

Írásaiban azonban figyelmen kívül hagyta a szovjet katonai kudarckokat és a hatalmas emberveszteséget,⁵⁹ ami minden győzelemhez társult, és a haditechnika új minőségének megjelenését (ti. nukleáris fegyverek). Az atomfegyverkezést és a rakétatechnika fejlesztését mint a nemzetközi presztízis és érdekérvényesítés eszközt találta figyelemre méltónak, de annak alkalmazásáról nem alkotott elméletet. Az Amerikai Egyesült Államok légi és nukleáris fölénye miatt a szovjet katonai gondolkodás az erős hagyományos hadseregre és az előretolt stratégiai védekezésre helyezte a hangsúlyt, és elsőprő erejű ellentámadásban gondolkodott.⁶⁰

Sztálin halálát követően, az 1960-as években a Tisztek könyvtára sorozat részeként jelent meg a szovjet katonai stratégia, amely egyértelműen a hadászati rakétacsapatokat, az általuk biztosított fenyegetést jelölte meg a Szovjetunió nemzeti biztonságának alapvető zálogaként. A hruscsovi doktrinális gondolkodás alapvetően szakított a két világháború közötti *elkerülhetetlen háború gondolatával*, de nem is zárta ki teljesen azt. A hagyományos hadviselés tehát másodrendű szerepbe süllyedt, és ennek megfelelően a szárazföldi csapatok jelentős hányadát tartalékba helyezték, a légi harcászati csapatait leépítették, ugyanakkor a nukleáris csapásra képes erőket fejlesztették és modernizálták.

A Brezsnyev-korszak szovjet katonai doktrínája az amerikai stratégiai gondolkodás megváltozásával („tömeges megtorlás” helyett a „rugalmas reagálás”) alakult ki. A hatvanas–nyolcvanas évek katonai doktrínáját a hagyományos katonai erők újabb térnyerése jellemezte, a meglepetésszerű hadászati támadó műveletek és megelőző csapások kerültek előtérbe, amelyek megfosztják az ellenséget nukleáris taktikai fegyvereinek alkalmazásától. A Szovjet Katonai Enciklopédia ebben a korszakban, 1977-ben vezette be ismét a szovjet katonai terminológiába a doktrína kifejezést.

A nyolcvanas évek elejének politikai változásai hozták a szovjet katonai doktrínába a legalapvetőbb változásokat. A politikai-katonai vezetés felismerte, hogy a korábbi doktrínák egy halálos paradoxont hordoztak magukban: minél gyorsabb és sikeresebb támadást (ellentámadást) indítanak, az annál gyorsabban fogja kiváltani az ellenség hadműveleti-hadászati nukleáris ellencsapásait, ami a szovjet állam megsemmisülését, végső soron az emberiség megsemmisítését jelenti. Az 1985-ben megjelent új „védelmi” doktrína szinte kizárólag a háború kezdeti időszakával foglalkozott: ideiglenes stratégiai védelem, amely elegendő időt biztosít a stratégiai tartalékok felvonultatásához, de a tartalékok ellentámadásával kapcsolatos nézeteket a doktrína már nem tartalmazott – 1987-ben ez a doktrína lett a Varsói Szerződés védelmi doktrínájának az alapja. Így például arról sem esett szó, hogy az adott időszakban már nyilvánvalóan sem tűz-, sem légi fölény nem volt a szovjet hadsereg birtokában, nem rendelkeztek korszerű felderítőrendszerekkel, sem precíziós csapásokra alkalmas fegyverrendszerekkel, ezek hiányában pedig egy ellentámadás kudarcra volt ítélve. Hovatovább még az sem volt világos, hogy az ellentámadás műveleti szintű (eredeti helyzet visszaállítása) vagy stratégiai szintű lett volna. 1989 végén az előkészületben lévő utolsó szovjet katona katonai doktrínáról beszélve Jazov

⁵⁹ A 2. világháborúban győztes Szovjetunió 8,5 millió katonát veszített, míg a vesztes Németország két frontján összesen 3,25 millió katona halt meg.

⁶⁰ FELKER, Edward J.: i. m.

védelmi miniszter már egyértelműen leszögezte: „Eddig az agresszió elhárításában védelmi és támadó manőverekben gondolkotunk. Most már azonban kizárólag a védekező műveleteket tekintjük az alapvető harctevékenységi formának.”⁶¹ Ezzel gyakorlatilag elismerte, hogy a Szovjetunió elveszítette a fegyverkezési versenyt, gazdaságilag megrendült, nem képes fenntartani még a látszatát sem annak, hogy a NATO-hoz hasonló méretű erőt mutasson fel. A kommunista szovjet ideológia és az állam alapvető megrendülése, a rengeteg bizonytalanság, a katonai kérdések hirtelen háttérbe szorítása, a helyzet gyors változása azt eredményezte, hogy a korabeli orosz hadművészet nem követte a katonai doktrína védelmi jellegét, és továbbra is úgy gondolkodott, hogy a győzelem egyetlen módja a háborúban az ellenség legyőzése, és ezt kizárólag támadó műveletek útján lehet elérni.

Orosz katonai doktrínák

Írásomnak ebben a részében elsősorban az orosz katonai doktrínákra helyeztem hangsúlyt, és csak röviden utalok a releváns biztonsági koncepciókra vagy biztonsági stratégiákra.

A doktrína és a hadművészet közötti ellentmondás folytatódott a Jelcin-érában is. Az 1993. november 2-án elnöki rendelettel elfogadott új orosz katonai doktrína Oroszország biztonságát fenyegető fő, illetve potenciális külső veszélyforrásként említi a „katonai tömböknek és szövetségeknek az Oroszországi Föderáció katonai érdekeinek sérelmére megvalósuló bővítését”.⁶² A doktrína védelmi jellegének deklarálása mindössze politikai szándék volt, amelyet az ország romokban heverő gazdasági és politikai állapota miatt jelentettek ki, és nagyon kis hatással volt a vezérkari gondolkodásra, amely teljesen más logika alapján működött. Orosz katonai gondolkodók azt állították, hogy a doktrína és a hadművészet közötti ellentmondás feloldása nem az lesz, hogy a szovjet időkhez hasonlóan fegyverkezési versenybe kezdenek a Nyugattal, és megpróbálják hasonló módon felfegyverezni és alkalmazni a fegyveres erőket, hanem valamiféle új aszimmetrikus megoldást kell keresni, amely ötvözi a harci hatékonyságot a gazdasági teljesítménnyel, illetve annak lehetőségeivel. Az első öbölháború tanulságai alapján felismerték, hogy a modern háborúk természete gyökeresen más, mint az korábbi elképzeléseikben szerepelt: rámutattak a légi fölény nélkülözhetetlenségére, és leszámoltak azzal, hogy a mennyiségi fölény képes a minőségi előnyt kiegyenlíteni. Az első orosz „védelmi” doktrína tartalmát tekintve alig tért el a szovjet doktrínáktól, továbbra is támadó szellemiségű maradt, más vélemények szerint stratégiai értelemben védekezővé vált ugyan, de szellemében továbbra is (ellen-)támadó jellegű.

2000-ben Putyin első elnöki terminusának elején három új, az orosz biztonságpolitikát meghatározó stratégiai dokumentumot fogadott el: a Nemzeti Biztonsági Koncepció⁶³ aláírása után elfogadta az új, ideiglenesnek⁶⁴ szánt katonai

⁶¹ FELKER: . i. m.

⁶² TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2003. p. 19.

⁶³ 2009-től Nemzeti Biztonsági Stratégiának hívják ezt a dokumentumtípust.

⁶⁴ A doktrína tíz éven át volt érvényben, ugyanakkor a sokkal rövidebb életű 2010-es doktrína nem kapott „ideiglenes” címkét.

doktrínát, majd a külpolitikai koncepciót. A doktrína alapvetően regionális nagyhatalomként definiálja Oroszországot és érdekeit, a rá leselkedő kihívásokat és fenyegetéseket is eszerint definiálta. A doktrína az országot fenyegető veszélyek és fenyegetések között említi a nemzeti és az etnikai feszültségeket, a terrorizmust, a nemzetközi biztonsági intézmények szerepének meggyengülését, a katonai szövetségek terjeszkedését, valamint idegen csapatok és katonai rendszerek megjelenését⁶⁵ az ország szomszédságában, orosz állampolgárok elnyomását külföldön. Ez utóbbi téma a korábbi doktrínából visszatérő elem, amely most kevésbé hangsúlyosan jelent meg.⁶⁶ A doktrína kifejezte, hogy az Oroszországi Föderáció fenntartja jogát nukleáris fegyverek alkalmazására az ellene és szövetségesei ellen irányuló atom- és más tömegpusztító fegyver használata esetén, illetve – saját vagy szövetségesei biztonsága szempontjából – kritikus (közelebről nem meghatározott) helyzetben hagyományos fegyverekkel történő agresszióra válaszként. Új elem volt a doktrínában az orosz haditengerészet speciális szerepe⁶⁷ a biztonság fenntartásában. A doktrína célul tűzi ki a haderőstruktúra⁶⁸ átalakítását.

Putyin elnök a 2007. február 10-én Münchenben tartott beszédében⁶⁹ egyértelműen a szuperhatalmi státuszba visszatérni igyekvő Oroszország külpolitikai ambícióit fogalmazta meg. Hivatalosan Oroszország biztonságpolitikája többdimenziós, a Nemzeti Biztonsági Stratégiája tartalmaz politikai, társadalmi, gazdasági, demográfiai, egészségügyi és környezetvédelmi aspektusokat is. Ugyanakkor az elmúlt években Moszkva kül- és biztonságpolitikája egyre növekvő mértékben támaszkodott a nemzeti erő kemény eszközeire, nevezetesen a katonai eszközökre és a katonai beavatkozásra.⁷⁰ 2007-ben a beszéd nyomán megkezdődött a következő katonai doktrína készítése, amelynek folyamata a 2008. évi grúziai konfliktus miatt lelassult.⁷¹ ⁷² A 2010. évi katonai doktrína kidolgozásának elvi alapjául a 2000. évi katonai doktrína, a 2008. évi külpolitikai koncepció, a 2009-ben elfogadott és elvileg 2020-ig érvényes Nemzeti Biztonsági Stratégia,⁷³ valamint a tengeri doktrína szolgált. A dokumentum – eltérően más orosz katonai doktrínáktól – „profilisztának” tekinthető, mivel szinte kizárólag a katonai jellegű veszélyekre és fenyegetésekre koncentrált. A doktrína ugyan a korábbi változattól eltérően nem deklarálja védelmi jellegét, de kifejezi a Föderáció elkötelezettségét amellett, hogy nemzeti érdekei védelme érdekében alkalmazza a rendelkezésére álló politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, katonai és más eszközöket. Figyelemre méltó, hogy a dokumentum nem

⁶⁵ Kockázatként jelölték meg az Amerikai Egyesült Államok rakétavédelmi telepítési tervét. A Kreml a CFE-szerződés moratóriumát is kilátásba helyezte.

⁶⁶ HAAS, Marcel de: *Russia's Military Doctrine development (2000-10)*. pp. 7–11.

⁶⁷ Putyin elnök 2001-ben haditengerészeti doktrínát is jóváhagyott.

⁶⁸ A haderőstruktúra átalakításának konkrét feladatait 2003-ban kiadott „Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői fejlesztésének aktuális feladatai” című dokumentum konkretizálta.

⁶⁹ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>; letöltés: 2017.01.02.

⁷⁰ FACON, Isabelle: *Russia's national security strategy and military doctrine and their implications for the EU*. p. 5.

⁷¹ DEÁK Anita: *Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése*. p. 14.

⁷² Más források szerint a 2010-es orosz katonai doktrínával kapcsolatos első nyilatkozatok már 2002-ben napvilágot láttak, ami már önmagában is hosszú idő, egy évvel a mindenki számára stratégiai paradigmaváltást jelentő 2001. szeptember 11-i merényletek után, de az elkészítéséhez szükséges hét év egyszerűen megmagyarázhatatlan. SAVELJEV: *Russian Defense Doctrine*. p. 158.

⁷³ Meglepő módon 2015. december 31-én új NBS jelent meg.

tekinti közvetlen katonai veszélynek a NATO-t, sőt, a Szövetséggel való együttműködés kiszélesítésére törekszik. A NATO keleti irányú terjeszkedését és katonai infrastruktúrájának az orosz államhatárokhoz történő közelítését viszont alapvető külső katonai veszélyként említi. Az új katonai doktrína kidolgozása során felmerült a megelőző nukleáris csapás lehetősége is, de ez a kitétel végül kimaradt. Ennek hátterét nem lehet megismerni, hiszen a doktrínák kidolgozásnak folyamata nem nyilvános és nem átlátható.⁷⁴ A doktrína deklarálja viszont az orosz haderő jogát atomfegyver alkalmazására hagyományos fegyverekkel végrehajtott agresszió esetén. A katonai válaszlépések kapcsán új elemként tartalmazza a haderő külföldi alkalmazására vonatkozó kitélet, amely szerint az orosz haderő alakulatai az Oroszországi Föderáció érdekeinek, állampolgárainak, valamint a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében külföldön is bevetethetők.⁷⁵

Oroszország legutolsó katonai doktrínáját 2014. december 25-én fogadták el. Szokatlan módon ez a katonai doktrína **nem támaszkodott a NBS-re**,⁷⁶ mert megelőzte annak új, 2015-ös verzióját. A korábbi doktrína meglehetősen rövid ideig volt hatályban – 2010 februárjától. Figyelembe véve azt, hogy az új katonai doktrínára vonatkozó elnöki felkérés már 2013 júliusában megérkezett az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Tanácsához, a 2010-es doktrína avult el a leggyorsabban, ami azt mutatja, hogy az orosz biztonsági felfogás drámai gyorsasággal változott meg az elmúlt időben. E vehemens kezdés dacára a 2010-es katonai doktrína szerkezetén lényegében nem változtattak, és ugyanez mondható el a tartalomról is. Bár a pontosítások és a kiegészítések révén néhány kérdésben hangsúlyeltolódás figyelhető meg, de ezek nem jelentenek döntő változást. Elmondható, hogy megmaradt a doktrína védelmi jellege, és az atomfegyverek bevetésének feltételein sem módosítottak – legalábbis a szöveg nyilvános változatában nem –, feltételezhető azonban, hogy ennek is van titkos fejezete. Az új doktrína terminológiai részébe bekerült a „nem nukleáris elrettentő rendszer” definíciója, amelynek gyakorlati tartalma nem válik világossá.⁷⁷ Egyértelmű, hogy a dokumentum inkább a veszélyek és a fenyegetések forrásaként tekint a Nyugatra, miközben pedig más, eurázsiai szövetségeket keres. A várakozásokkal ellentétben az „új típusú”, avagy „hibrid” háború mint fogalom nem került be a doktrínába.

Az orosz doktrína szerepe és készítése

A fiatal szovjet állam megszületése és az azt követő folyamatos fegyveres harc a mai napig rányomta bélyegét az orosz biztonságpolitikai gondolkodásra, mert a biztonság katonai szegmense messze a legfontosabbnak aspektus volt és maradt. A Frunze által nem csekély szakértelemmel megalkotott első katonai doktrína a politikai és a katonai tartalmat marxista-leninista ideológiai megvilágításba helyezte,⁷⁸ és a Vörös Hadsereget a fiatal szovjet állam nemzeti biztonságának egyetlen lehetséges

⁷⁴ Lehetséges, hogy a doktrína egyes részei titkos minősítést kaptak.

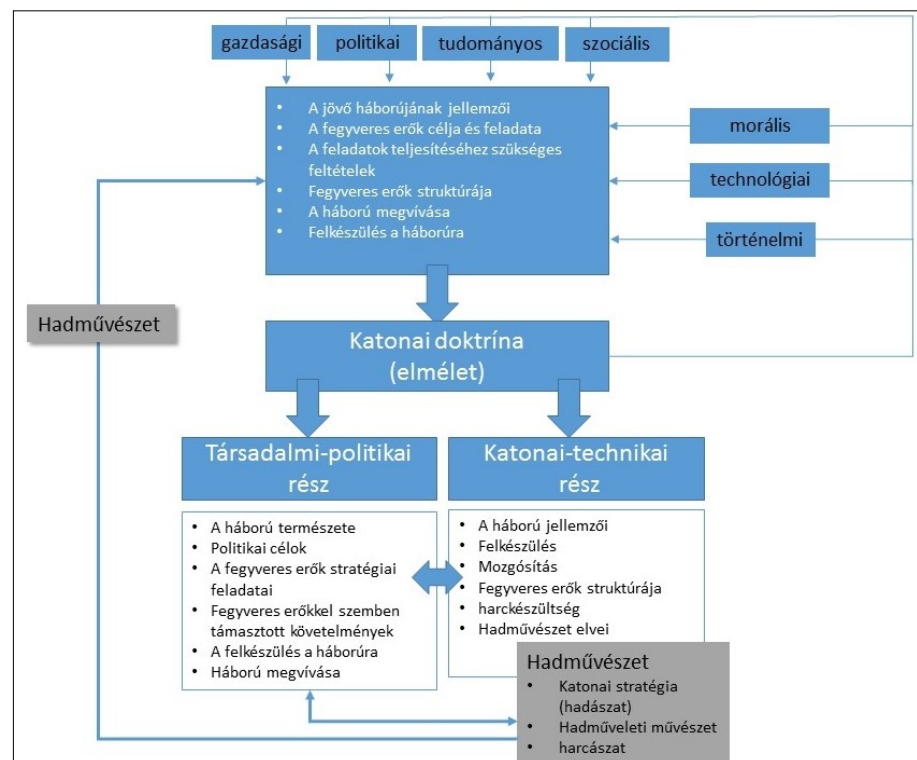
⁷⁵ DEÁK Anita: Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése. pp. 14–23.

⁷⁶ Érdekes körülmény, hogy a stratégia legalább egynegyedét a védelmi kérdéseknek szentelték.

⁷⁷ KISS Annamária: Az új orosz katonai doktrínáról. pp. 1–4.

⁷⁸ Frunze később született írásaiban igazat adott Trockijnak abban, hogy a marxizmusnak nincs válasza minden katonai kérdésre, és nincs is mindent megalapozó, mindent helyére tevő szerepe. Ilyenformán pedig a katonai doktrína sem nyújthat semmiféle kész, sablonos megoldást a hadvezér művészetéhez, ezért csak vezető, irányító elv lehet. PERJÉS: A katonai doktrínáról.

eszközének írta le. Ennek az alapvetésnek köszönhető, hogy a szovjet és később az orosz politikai és katonai gondolkodásban a katonai doktrína mindig felette áll a hadászati stratégiának. Ezt támasztja alá a 2015-ös biztonsági stratégia is, amikor leszögezi, hogy a katonapolitika alapvető tételeit és az országvédelem hadigazdasági biztosításának feladatait az Oroszországi Föderáció katonai doktrínája [és nem a hadászati stratégia] határozza meg.⁷⁹ A doktrína mindig a gyakorlat és az elmélet közötti dialektikus ellentmondás során születik meg, fejlődését az ellentétek harca és egysége eredményezi, ezért a doktrína egyszerre változik a biztonsági környezet változásaival.⁸⁰ Ebben az értelemben a doktrína elsősorban nem a katonai szakértők véleményét, hanem az állam hivatalos nézeteit tükrözi az ország és a hadsereg háborúra való felkészüléséről (vö: a doktrína orosz fogalma), a háború irányításáról és jellegéről. Ugyanakkor nem tekinthető végleges nyilatkozatnak, mert az objektív valóság külső körülményeinek változása megköveteli a nézetek belső változtatását is.

2. ábra Az orosz katonai doktrína tartalma és készítésének rendje (Felker: i. m. alapján szerkesztette a szerző)

⁷⁹ Prof. Dr. NAGY László ny. ezredes – Dr. TÖMÖSVÁRY Zsigmond ny. dandártábornok: Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai dokumentumai (összehasonlító elemzés). Felderítő Szemle, XV. évfolyam 3. szám, 2016. november. pp. 37.

⁸⁰ M. A. Garejev-et idézi KIPP, Jacob W.: Russian Military Doctrine. p. 79.

Az ábra 1992 májusában jelent meg az orosz fegyveres erők lapjában,⁸¹ az Oroszországi Föderáció katonai doktrínáját ismertető cikkben. Az ábra egyszerre szemlélteti az orosz katonai doktrínák helyét az orosz katonai gondolkodásban, elkészítésének folyamatát és kapcsolatát az alacsonyabb szintű dokumentumokkal. Mindössze ez az egyetlen ábra áll rendelkezésünkre a doktrínák fejlesztésének orosz elméletéről. Mint az ábráról leolvasható, a katonai doktrína az orosz állami stratégiai gondolkodás alapvető kelléke, a legkülönbözőbb szempontok figyelembevételével készül el azzal az igénnyel, hogy a kormányzat alapvető stratégiai útmutatójaként szolgáljon. A bedolgozások közül „természetesen” a katonai szakma, a hadművészet szempontjai jelennek meg legmarkánsabban. A doktrína meghatározza a modern háború lényegét, politikai céljait, tartalmát, a szükséges haderőstruktúrát, és a háború megvívásának törvényszerűségeit. Ezek együttesen

katonai stratégia: A nemzeti v. többnemzeti stratégia azon összetevője, amely megszabja a katonai erő fejlesztésének és alkalmazásának módját az ország v. országcsoport célkitűzéseinek elérése érdekében. (egyezményes)

hadászat: A hadtudomány alkotó része, annak meghatározó területe, a fegyveres erők szervezetére, felkészítésére és alkalmazására, a katonai felső vezetők elméleti és gyakorlati tevékenységére, valamint a fegyveres erők egészének jelenségeire vonatkozó nézetek tudományos rendszere. 2. A legfelsőbb katonai vezetőség gyakorlati tevékenységének területe, amely felöleli az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítését és a fegyveres küzdelem vezetését. (Forrás: Katonai Terminológiai Értelmező Szótár)

meghatározzák az állam háborúra történő felkészülésének részletes feladatait és a hadművészet elveit. Az ábra egyértelműen bizonyítja, hogy az orosz stratégiai dokumentumok rendszerében a doktrína magasabb helyen áll, mint a katonai stratégia (hadászat), de az is világos, hogy amit katonai stratégiának nevez az orosz szakirodalom, az nem azonos a mi fogalmaink szerinti katonai stratégiával, hanem inkább a magyar hadászat kifejezésnek felel meg (ld. szövegdoboz).

Tehát sem a korábbi szovjet, sem a jelenlegi orosz katonai doktrínák hivatalos szerepe nem határozható meg nyugati felfogásban. Az orosz katonai doktrínát az Oroszországi Föderáció Elnökének normatív rendelete lépteti életbe, ezért a szakértők többsége – a nemzetközi közvélemény is – meghatározó stratégiai dokumentumként tekint rá. Ennek a nyilvánvalóan tekintélyes dokumentumnak az elkészítését az Oroszországi Föderáció Nemzeti Biztonsági Tanácsa (OF NBT) végzi, széles körű társadalmi egyeztetéssel. Közreműködik az OF NBT Stratégiai Tanulmányok Intézete, a Védelmi Minisztérium, a vezérkar, a haderők vezetői, az Orosz Hadtudományi Akadémia és számos nem kormányzati szervezet.⁸²

Az orosz katonai doktrína első vázlatát formálisan az NBT készíti el, és a Védelmi Minisztérium „csak” bedolgozik. Ez mellékes körülménynek tűnhet annak, aki nincs tisztában azokkal a hatalmi játszmákkal, amelyek a háttérben folynak

⁸¹ РОДИОНОВ, Игорь: Основы военной доктрины России.

⁸² SAVELJEV, Alexander G.: Russian Defense Doctrine. p. 154.

különbféle érdekcsoportok között.⁸³ Természetesen ez azt jelenti, hogy az OF NBT által elkészített doktrínavázlat nem teljesen egyezik a minisztérium vagy a vezérkar álláspontjával, és így a dokumentum egészen határozott *előíró jelleget* kap. A doktrína első vázlatát a tanács hivatalosan közvetlenül a Federáció elnökének mutatja be, de nehéz elképzelni, hogy egy ilyen hangsúlyos dokumentum előzetes véleménycsere, szakmai egyeztetés nélkül kerüljön az elnöki irodába.⁸⁴ Sőt tulajdonképpen néha maga az NBT is törekszik a lehető legszélesebb körben ismertté tenni a doktrínát, mielőtt elnöki jóváhagyást kapna.⁸⁵ Ugyanakkor a nyilvános egyeztetést semmi sem írja elő, és a doktrína konkrét megszövegezése, a színtalpak mögötti egyeztetések eredményeképpen még maga a végleges szöveg sem kap mindig teljes nyilvánosságot.⁸⁶

A katonai doktrína elkészítésének szabályozatlansága, átláthatatlansága és egyes kapcsolódó dokumentumok titkossága elégedetlenséget szül azok között a szakértői szervezetek között, amelyeket felkértek véleményezésre, bedolgozásra. Az Orosz Tudományos Akadémia és a Hadtudományi Akadémia szóvá tette, hogy javaslataikat nem vagy alig találják meg a doktrína végleges változatában. Garejev tábornok pedig kijelentette, hogy a katonai doktrínának az állam biztonságra vonatkozó politikájáról szóló teljesen nyilvános nyilatkozatnak kellene lennie,⁸⁷ ami segíti a nemzetközi közvéleményt az Oroszországgal kapcsolatos félelmek és aggályok eloszlatásában. A doktrína titkos részei teljesen ellentétes hatást keltenek, mert éppen a nemzetközi bizalmatlanságot segítik elő.

Összegzés

Az orosz katonai doktrína fogalma, annak szerepe és fejlesztése élesen eltér a NATO-országok gyakorlatától. A katonai doktrína orosz értelmezésében a NATO katonai stratégia fogalmához esik a legközelebb, de korábbi szovjet felfogásában még annál is magasabb szerepet, a nemzeti biztonsági stratégia szerepét töltötte be, mert a hidegháború idején a biztonság még alapvetően a katonai biztonságot jelentette. Dacára annak, hogy az orosz doktrínafejlesztés nem lehet követendő példa, mégis adódnak megfontolandó következtetések és tanulságok.

Az orosz doktrína normatív jellege kielezi az egyébként is létező vitákat, de a viták nem elvi-tudományos jellegűek, hanem az adott csoport érdekein és hatalmi ambícióin nyugszanak. Az orosz doktrínák rendeltetés szerint a politikai és a katonai gondolatmenetet és logikát közvetítik szélesebb saját és nemzetközi közönségnek,

⁸³ Például 2008-ban a katonai reformok egyik ellenzője, Jurij Balujevszkij hadseregtábornok, vezérkari főnök volt. Konfliktusa a védelmi miniszterrel korai nyugdíjazásához vezetett, de nyugdíjazása után az OF NBT alelnöki beosztását kapta meg. Az ő alelnöksége idején készített katonai doktrína meg sem említette a katonai reformokat.

⁸⁴ SÁVELJEV: Russian Defense Doctrine. p. 156.

⁸⁵ Nyikolaj Patrusev, az NBT titkára egy sajtótájékoztatót az azt nyilatkozta, hogy a Tanács igyekezett a vázlatot mindenki számára elérhetővé tenni Oroszországban és külföldön egyaránt, hogy mindenki ismerje meg a tartalmát.

⁸⁶ Az NBT titkárának fenti sajtótájékoztatóját követően Anatolij Nogovistin vezérkarifőnök-helyettes bejelentette, hogy a stratégiai nukleáris fegyverek alkalmazásával kapcsolatos fejezet mégsem lesz nyilvános. Ez a nyilatkozat azt sugallja, hogy az orosz doktrínáknak általában vannak minősített fejezetei is.

⁸⁷ SÁVELJEV: Russian Defense Doctrine. p. 157.

ezért a doktrínához kapcsolódó intézkedések és tervek titkosítása kölcsönös bizalmatlanságot alakít ki. Az orosz katonai doktrína kialakításának titokzatos „bizánci” módszere megakadályozza, hogy a tudományos elit érdemben közreműködhesen a készítésében.

4. Következtetések

Tanulmányomban három különböző példát vizsgáltam meg a nemzeti doktrínafejlesztés tapasztalatainak szempontjából. Az Egyesült Királyság doktrínafejlesztése fejlettebb annál, hogy mindössze alkalmazkodjon a NATO doktrinális gondolkodásának változásaihoz. Saját nemzeti doktrinaközpontjuk, a rendelkezésükre álló hatalmas szellemi kapacitás és a megfelelően szabályozott doktrínafejlesztési modelljük alkalmassá teszi a brit katonai doktrínafejlesztést arra, hogy aktív kezdeményezője legyen a közös bölcsesség megfogalmazásának.

A NATO-hoz Magyarországgal egy időben csatlakozott Cseh Köztársaság doktrínáinak fejlesztése más tanulságokat hordoz. A doktrínafejlesztés decentralizált cseh módszere semmiképpen sem lehet követendő példa, hiszen a szakértők részéről már Csehországban is megfogalmazódott az igény arra, hogy a doktrínák egy szabványos eljárásrend szerint készüljenek el. A cseh tapasztalatok nagymértékben egybevágóak a magyar tapasztalatokkal.

Az orosz doktrína – rendeltetésénél, jellegénél és szerepénél fogva – nem sok tanulsággal szolgál a Magyar Honvédség számára, mert Oroszországban más katonastratégia-felfogás, mint a NATO-ban, más fogalmi apparátussal dolgoznak. Az orosz rendszer megismerése azonban nem nehéz, hiszen következetesen viszik tovább a doktrínakészítés hagyományait, a régi VSZ-beli tapasztalatok és a kor magyar katonai szakirodalma segítenek a részletek megértésében.

Magyarország védelme a nemzeti önerő mellett a szövetségi együttműködésre épít. Az együttműködés alapja a közös gondolkodás, a doktrínák elveinek egyeztetése. Ez a gondolat pedig alátámasztja a NATO-doktrínák elsődlegességét, és rámutat a nemzetközi trendektől elszakadó önálló doktrínafejlesztés nemzeti biztonsági veszélyeire is. A Magyar Honvédség számára nem egyszerűen a józan logika, az erőforrásokkal való takarékoskodás diktálja, hogy vegyünk át a már készen kapott doktrínákat, hanem a jog is. Szinte minden NATO-doktrínát fenntartás nélkül elfogadtunk és bevezettünk. A bevezetésüket elrendelő joganyag száma az NSA honlapján felkutatható, alkalmazásuk pedig fontos részét képezheti a haderő modernizációjának.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP-3.8(A), Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defence. pp. ix, 1–4. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/628208/20130215-ajp3_8_A_cbrn.pdf; letöltés: 2017.01.10.
- BUDÍK, Tibor: Doktrína Armády České republiky a proces jejího zpracování. Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

- CSIKI Tamás: A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére III. SVKK Elemzések, 2013/11. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_11.pdf; letöltés: 2017.01.02.
- CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. Hadtudomány, XXIII. évfolyam, 2013/3–4. szám. pp. 29–44. ISSN 1515-4121 http://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_4.pdf; letöltés: 2017.01.02.
- CSIKI Tamás: Brexit – biztonság- és védelempolitikai vonatkozások. Nemzet és Biztonság, 2016/2. szám. pp. 118–124. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_12_csiki_tamas_-_brexit-biztonsag_es_vedelempolitikai_vonatkozasok.pdf; letöltés: 2017.01.02.
- Dr. DAMÓ László (főszerk.): Katonai Lexikon. Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1985, ISBN 963 326 178 3
- DEÁK Anita őrnagy: Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése. Felderítő Szemle, IX. évfolyam 1. szám, 2010. március. pp. 14–23.
- Developing Joint Doctrine Handbook (4th Ed.). The DCDC, MoD, Shrivenham, Swindon, Wiltshire, 2013.
- DLABAL, Břetislav őrnagy, előadás: Training Command Military Academy, Department of Doctrines (powerpoint)
- FACON, Isabelle: Russia's national security strategy and military doctrine and their implications for the EU, Directorate-General For External Policies Policy Department, Belgium, ISBN: 978-92-846-0583-5
- FARKAS Ádám – KÁDÁR Pál (szerk.): Magyarország katonai védelmének alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. ISBN: 978 963 327 700 3
- FELKER, Edward J.: Russian Military doctrinal reform in light of their analysis of Desert Storm, Thesis to the Faculty Of The School Of Advanced Airpower Studies, Air university, Maxwell Air Force Base, Alabama, 1994., <https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1994/felker.htm>; letöltés: 2017.11.13.
- HAAS, Marcel de: Russia's Military Doctrine development (2000-10), in: Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine (Ed: BLANK, Stephen J.), U. S. Army War College, Strategic Studies Institute
- HINES, John G. – MAHONEY, Donald: Defense and Counteroffensive under the new Soviet Military Doctrine, RAND National Defense Research Institute, Santa Monica, CA 90407-2138, ISBN 0-8330-1084-0
- Joint Doctrine Publication 0-01, UK Defence Doctrine (UKDD) (5th Edition). <https://www.gov.uk/government/publications/jdp-0-01-fourth-edition-british-defence-doctrine>; letöltés: 2017.01.10.
- KIPP, Jacob W.: Russian Military Doctrine: Past, Present, and Future, in: Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine (Ed: BLANK, Stephen J.), U. S. Army War College, Strategic Studies Institute

- KISS Annamária: Az új orosz katonai doktrínáról. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2015/4. Budapest, ISSN 2063-4862
- Dr. habil. KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiai elemzése. OTKA 67890 Kutatási Zárójelentés, 2009.
- MEZŐ András: A brit doktrínafejlesztés rendszere. Honvédségi Szemle, 143. évfolyam, 2015/6. szám. pp. 12–26. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/54257/hsz_6.pdf; letöltés: 2017.11.01.
- MEZŐ András: Doktrínafejlesztés a Magyar Honvédségben. Honvédségi Szemle, 2017/4. szám. pp. 148–166. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz_2017_4_beliv_148_166.pdf; letöltés: 2017.11.01.
- Prof. Dr. NAGY László ny. ezredes – Dr. TÖMÖSVÁRY Zsigmond ny. dandártábornok: Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai dokumentumai (összehasonlító elemzés). Felderítő Szemle, XV. évfolyam 3. szám, 2016. november. pp. 21–47.
- PERJÉS Géza. A katonai doktrínáról. Beszélő online, 35. szám, évfolyam 2. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol>, letöltés: 2017.11.10.
- SVELJEV, Alexander G.: Russian Defense Doctrine, in: Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine (Ed: Stephen J. Blank), U. S. Army War College, Strategic Studies Institute
- SELJÁN Péter: Mérlegen a NATO-tagállamok – Nagy-Britannia. http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_UK_Final.pdf; letöltés: 2017.01.11.
- SLAGLE, James H.: New Russian Military Doctrine: Sign of the Times. U.S. Army War College, ATTN: Parameters, 122 Forbes Avenue, Carlisle, PA, 17013-5238, 1994.
- SZABÓ Márk: Növelik a brit haderő ütőképességét – az új Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat. <http://biztonsagpolitika.hu/cikkek/novelik-a-brit-hadero-utokepessaget-az-uj-strategiai-vedelmi-es-biztonsagi-felulvizsgalat>; letöltés: 2017.01.02.
- SZENES Zoltán: Honvédelem – védelempolitika. Kormányzati tanulmányok. NKE, Dialóg Campus Kiadó, 2017., ISBN: 978 615 5680 94 6
- Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv. Magyar Honvédség Műveleti Központ, 2010. Nyt. szám: 18/965.
- The Defence Strategy of the Czech Republic. Prague, 2017. <http://www.army.cz/assets/en/ministry-of-defence/strategy-and-doctrine/defencestrategy2017.pdf>; letöltés: 2017.01.09.
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára. Doktori (PhD-) értekezés. ZMNE, Budapest, 2003.
- РОДИОНОВ, Игорь: (май 1992 г.). «Основы военной доктрины России (проект)». Военная мысль. Москва (опубликовано 1992-06-16). 1992 год (специальное издание): 2. ISSN 1938-257X. JPRS-УМТ-92-008-L

Bevezetés

Az afrikai kontinensen a Szenegáltól és Mauritániától Etiópiáig húzódó Száhel-övezet¹ országaiban – elsősorban Maliban – a terrorizmus megjelenése az 1990-es években zajló algériai polgárháború lezárását követő időszakhoz köthető. Az övezet sivatagos, ellenőrizetlen területeit részben rejtkehelyként, részben – a helyi sajátosságokat kihasználva – bevételi forrásként használó szélsőséges csoportok tevékenysége 2012-ig, a mali kormány megdöntéséig viszonylag kevés nyilvánosságot kapott. A 2000-es évek első felében megkezdődött afganisztáni és iraki konfliktusok, valamint az észak-afrikai országokban 2011-től végbemenő társadalmi és politikai változások mellett a Száhel-övezet egyre romló biztonsági helyzete 2012 végére elérte azt a pontot, amikor Maliban már kizárólag a külföldi katonai beavatkozás segítségével lehetett megakadályozni az iszlám szélsőséges erők térnyerését. A térség országaiban egyre jelentősebb fenyegetésként megjelenő iszlám alapú terrorizmus kialakulása és jelenléte az elmúlt 10–15 évben lejátszódott közel-keleti és észak-afrikai politikai folyamatoknak, valamint a Száhel-övezet államaiban végbemenő társadalmi, politikai és éghajlati változásoknak is a következménye.

A Száhel-övezetben megjelenő terrorizmus, a fokozatosan aktívabbá váló iszlám szélsőséges csoportok kialakulása és egyre jelentősebb, a térség országainak biztonságát alapjaiban fenyegető tevékenysége 2012 óta bír különös jelentőséggel. A Maliban bekövetkezett események² hatására a térséghez a gyarmatosítás időszaka óta kötődő Franciaország és a terrorizmus elleni globális küzdelem keretében az Amerikai Egyesült Államok is telepített katonai egységeket. A nemzetközi közösség erőfeszítései³ ellenére a két évtizeddel ezelőtt még stabilnak tekinthető térség mára az egyik legkevésbé kezelhető, és az onnan kiinduló folyamatokat⁴ tekintve megjósolhatatlan következményekkel járó válságkörzetté nőtte ki magát.

¹ A Száhel-övezet megnevezés azt a Szahara déli határa és a szavannák kezdete között húzódó sávot jelöli, amely évente körülbelül 100–500 mm csapadékot kap. A száhel szó az arab nyelvben a sivatag szélét jelenti. Az övezetbe a következő országok tartoznak: Mauritánia, Szenegál, Gambia, Burkina Faso, Mali, Niger, Csád, Szudán, Etiópia és Eritrea. Columbia Electronic Encyclopedia, 6th Edition. Q1 2017, p1-1. 1p.

² A tuaregek függetlenségéért küzdő szervezetek és az őket támogató iszlamista szélsőséges csoportok 2012-ben Észak-Maliban kikiáltották a függetlenséget, a mali haderő egységeit visszavonulásra kényszerítették, majd az iszlám szélsőségesek a saria törvények bevezetését kezdeményezték az ellenőrzésük alatt tartott területeken.

³ 2013-ban létrejött a MINUSMA, az ENSZ Többdimenziós Integrált Stabilizációs Missziója (ENNSZ BT 2100. sz. határozata), valamint az EU Kiképző Missziója (EUTM Mali), amelyek az ország biztonsági helyzetének stabilizálását és a mali haderő megerősítését szolgálják.

⁴ Migráció, csempészet, szélsőséges iszlám tanok terjedése stb.

A tuareg függetlenségi törekvések gyökerei

A Száhel-övezetben már évszázadokkal ezelőtt is sor került fegyveres konfliktusokra. Az övezet Észak-Malihoz, Niger nyugati részéhez, a mai Dél-Algériához és Délnyugat-Líbiához tartozó területei adtak otthont a tuaregeknek,⁵ az Észak-Afrikából származó, a sivatagot jól ismerő arab népcsoportoknak. A Szaharától délre eső, földművelésre alkalmas területeken viszont a mezőgazdasági termelést folytató fekete-afrikai törzsek éltek. A lovak Észak-Afrikába történő betelepítésével a sivatagi viszonyokhoz alkalmazkodó, a karavánútvonalakat és az oázisokat jól ismerő tuaregek egyre nagyobb területeket tudtak az ellenőrzésük alá vonni és dél felé terjeszkedni. Ettől kezdve rendszeressé váltak a háborúk a Szahara déli peremén létrejött fekete-afrikai törzsek által alapított államok⁶ és az arab törzsek között. A Szaharán keresztül szállított arany, só és rabszolgák kereskedelméből élő tuaregek veszélyt jelentettek az attól délre eső területek lakosságára.

A francia gyarmatbirodalom kialakulása idején a tuaregek által ellenőrzött sivatagi területeket gazdaságilag értéktelennek tartották, ezért a gyarmatosítók viszonylagos önállóságot biztosítottak az ott élő népcsoportoknak. A francia gyarmatbirodalom inkább a déli, termékeny területeken építette ki a térség irányításához szükséges intézményrendszerét. Mali függetlenné válását követően a délen található Bamakó lett az ország fővárosa, és az itt élő népcsoportokból került ki az ország hatalmi elitje.⁷ A gyarmatbirodalom felszámolását követően a tuaregek kénytelenek voltak elfogadni, hogy területeik több, újonnan megalakuló nemzetállamhoz tartoznak. A tuaregek autonómiáira, saját, független államuk létrehozására irányuló törekvése azonban mindvégig megmaradt, ezért több alkalommal is kísérletet tettek egy önálló állam létrehozására.

Az első tuareg lázadásra röviddel Mali 1960-ban kikiáltott függetlenségét követően, 1963-ban került sor. A gyarmatbirodalom megszűnésével, a gyakorlatilag vonalzóval megrajzolt – a térségben élő népek hagyományos életterét teljes mértékben figyelmen kívül hagyó – új nemzetállami határok elvágták egymástól az évszázados törzsi közösségeket, és a nomád arab törzseket a letelepedett fekete-afrikai törzsekkel kényszerítették egy állam fennhatósága alá. A tuaregek számára elfogadhatatlan volt az új államon belüli hatalmi rendszer, amelynek keretében a déli, fekete-afrikai törzsekből származó hatalmi elit próbálta nyelvét, kultúráját, intézményrendszerét rákényszeríteni az északi arab törzsekre. A tuaregek első ízben 1963-ban próbáltak változtatni az erőviszonyokon, azonban a felkelést a mali haderő egységei leverték. A központi kormány és a tuaregek viszonya ezt követően, majd az 1972–1973-as aszály során⁸ még inkább romlott.

⁵ A „tuareg” név a targi szóból ered, amely azt jelenti, hogy „a Targa-völgyből”. A Targa-völgy Líbiában, Fezzan térségében található. A targa egy berber szó, jelentése „csatorna”. Ők maguk úgy hívják magukat, hogy kel tamasheq („akik tamasekul beszélnek”) vagy imuhaq („a szabadok”). A tuareg szó több népcsoport gyűjtőneve: azokat a nomád amazig és berber törzseket jelöli, amelyek a Szahara déli területein élnek. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tuaregek>; letöltés: 2017.11.04.

⁶ Szongai és Mali birodalmak.

⁷ A domináns mande nemzetiségből kerülnek ki a bamakói vezetés tagjai.

⁸ A központi kormány nem volt képes hatékonyan kezelni a helyzetet. A tuaregek birtokában lévő állatállomány 80%-a elpusztult, a tuaregek tömegesen hagyták el az országot és próbáltak máshol megélhetést találni. What do the Tuareg want? <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/01/what-do-tuareg-want-20141913923498438.html>; letöltés: 2017.11.04.

A következő tuareg felkelésre 1990–1991-ben került sor. Ennek lezárásaként a felek 1992-ben aláírtak a Nemzeti Paktumot. A tuaregek függetlenségi mozgalma talán ebben az időszakban volt a legegységesebb, vezetője az akkoriban teljesen szekuláris beállítottságú, nacionalista elveket valló Iyad Ag Ghali⁹ volt. Az egyezmény lezárását követően a mozgalom a törzsek közötti megosztottság következtében frakciókra bomlott, és a különböző fegyveres milíciák egymással is szembekerültek.¹⁰ Az 1990-es években az afrikai mintaállamnak tekintett Maliban¹¹ demokratikus választások útján Amadou Toumani Touré került hatalomra.

Touré, aki korábban a mali haderőben szolgált és részt vett a tuaregek függetlenségi harcának erőszakos leverésében, nem tartotta be a Paktumban rögzítetteket, és a különböző tuareg szervezetek egymás ellen fordításával próbálta meggyengíteni az ellenállási mozgalmat. A 2000-es években további két alkalommal (2006-ban, majd 2012 januárjában) került sor a központi kormány elleni felkelésre.

A Száhel-övezet és az iszlám

A Száhel-övezetben a gyarmatbirodalmak megszűnésével egy időben, majd az elmúlt évtizedekben több tényező¹² következtében jelentős népességnövekedés¹³ kezdődött. Ezzel párhuzamosan az iszlám vallást gyakorlók száma is nőtt, valamint a vallás követőinek jóvoltából az iszlám a térség egyre nagyobb területein terjedt el. Nyugat-Afrikában az évszázadok óta meglévő migrációs útvonalak révén a Száhel-övezetből kiindulva az iszlám vallás¹⁴ déli irányba terjeszkedett tovább. Az iszlám

⁹ Iyad Ag Ghali apját az 1963-as felkelés során meggyilkolták. 1995-ben egy pakisztáni térítő misszió érkezett Maliba, amely szalafita tanokat terjesztett. Iyad Ag Ghali, a tuareg ellenállási mozgalom egyik meghatározó alakja a tuareg frakciók közötti megosztottság és a több évtizedes sikertelen függetlenségi küzdelmet követően a mozgalom élére akart állni. A pakisztáni vallási szervezet által hirdetett, az iszlám modern értelmezését kínáló tanok által akarta elérni, hogy vallási szempontból is legitím vezetőnek ismerjék el és a tuaregek élére állhasson. Ag Ghali később Pakisztánba ment, ahol Lahore-ban, majd ezt követően bamakói és párizsi mecsetekben sajtótította el a szalafita tanokat. A Malival szomszédos Algériából 2001-től kezdve kezdtek átszivárogni az iszlám terrorszervezetek, amelyek kapcsolatba kerültek az egyre növekvő létszámú szalafita tuaregekkel és Ag Ghallival.

¹⁰ A Mali függetlenné válása óta szinte rendszeressé vált tuareg felkelések ellenére a tuareg lakosság nem tekinthető politikailag egységesnek. Az inkább szekuláris beállítottságú, tuareg függetlenséget szorgalmazók (MNLA) mellett, megtalálhatóak a központi kormányhoz lojális elemek, illetve az iszlamisták is.

¹¹ 1992-ben Moussa Traore elnököt eltávolították a hatalomból, és többpárti demokrácia vette kezdetét, amely a tuaregek helyzetében is javulást hozott. A tuaregeket bevonták a politikába, és 2002-ben első alkalommal tuareg származású miniszterelnöke lett az országnak, ami az északi térség számára fejlesztések (iskolaépítések, kutak, egészségügyi intézmények) beindulását jelentette.

¹² A modern orvostudomány vívmányai (védőoltások, gyógyszerek stb.) – ha csak korlátozott mértékben is, de – a segélyszervezeteken és az afrikai kormányokat segítő programokon keresztül eljutottak a térség országaiba.

¹³ A Berkeley Egyetem kutatásai szerint 1950-ben 30 millió ember élt a Száhel-övezetben. Az övezet népessége a 2000-ben becslült 367 millióról 2010-re 471 millióra nőtt, ami 30%-os növekedést jelent. 2050-re várhatóan megközelíti majd az egymilliárdot. Population growth far outpaces food supply' in conflict-ravaged Sahel. <https://www.theguardian.com/global-development/2014/oct/22/population-growth-outpaces-food-sahel-study>; letöltés: 2017.11.04.

¹⁴ A tuaregek a nyugat-afrikai térségben elterjedt szúfi iszlám hagyományait követték, amelyet a nem szúfi muzulmánok sok esetben szektaként kezelnek. Az ellentét alapja az, hogy a szúfik szerint Allah megismerése egyéni tapasztalatszerzés útján is lehetséges, míg a vallástudósok szerint Allah csak a Korán, a hadisz (Mohamed prófétáról és más korabeli muzulmánokról szóló közlések gyűjteménye) és a saría (az élet minden területére kiterjedő iszlám erkölcsi normákat tartalmazó jogrendszer) tanulmányozásával ismerhető meg. Az iszlám elsősorban szúfi hittérítők útján terjed el Afrika több térségében.

mind a politikai életben, mind pedig társadalmi szinten fontos tényezővé vált. Az egyre gyarapodó iszlám szervezetek száma azt jelezte, hogy a gyarmatbirodalmak felbomlását követően létrejövő új társadalmi és politikai rendszerekben az emberek a vallási értékek felé fordultak. De a gyarmatosítók által képviselt kereszténység helyett a helyi szükségleteket és hagyományokat jobban ismerő iszlám népszerűsége nőtt. Az iszlám szervezetek hatékonyabban látták el azokat a szociális feladatokat, amelyeket a gyenge és sok esetben korrumpált központi kormányok nem voltak képesek, vagy nem is akartak felvállalni.

Az iszlamizáció azonban a fundamentalista szalafita irányzat terjedését is magával hozta. A Perzsa (Arab)-öböl országai és más közel-keleti államok által finanszírozott civil szervezetek keretein belül az iszlám radikális tanait hirdető imámok kezdtek prédikálni. Ezek a nézetek termékeny táptalajra találtak a gyarmatosítók által kizsákmányolt, majd a függetlenség után önállóan sok esetben életképtelen és gyakran korrupcióval átszótt új államok lakossága körében.

A Száhel-övezetben, Nyugat-Afrikában és a kontinensen délebbre is léteztek iszlám szélsőséges ideológiát valló szervezetek, szélsőséges tanokat hirdető vallási vezetők. Az iszlám egyes nézetein alapuló terrorizmus utóbbi évtizedben tapasztalható formája, illetve mértéke azonban korábban nem volt jellemző a térségre.

A terrorizmus eredete a térségben és az al-Kaida

Az iszlám szélsőségesek tömeges megjelenése a Száhel-övezetben az 1990-es években Algériában lezajlott eseményekhez köthető. Algériában 1992-ben az Iszlám Megváltási Front (FIS¹⁵) választási győzelmét követően az algériai haderő megsemmisítette a választási eredményeket, majd brutális megtorló akciókat hajtott végre az országban. Az iszlamisták és az algériai katonai rezsim közötti háborúnak közel 200 ezer halálos áldozata volt. Az iszlamisták egyik kormányellenes szervezete, a Groupe Islamique Armé (GIA¹⁶) a kormány megdöntése érdekében¹⁷ kegyetlen eszközöket alkalmazott: nemcsak a rendvédelmi erők, hanem a polgári lakosság ellen is rendszeresen hajtott végre támadásokat, emberrablásokat, kivégzéseket. Egyes vélemények szerint az algériai vezetés azt a taktikát alkalmazta, hogy a haderő és a hírhedt nemzetbiztonsági szolgálat, a Département du Renseignement et de la Sécurité (DRS) tagjai beszivárogtak a GIA soraiba, hogy különösen kegyetlen módszerekkel fokozatosan elidegenítsék a lakosságot az iszlamista szervezettől.¹⁸

Nyugat-Afrikában szúfi rendek hozták létre az ottani királyságokat (Nigéria, Szenegál területe) és máig fontos társadalmi és politikai tényezőnek számítanak.

¹⁵ Front Islamique du Salut.

¹⁶ A GIA nem kereste a tárgyalásos rendezés lehetőségét az algériai kormánnyal, hanem hatalmának megdöntését, illetve az eltávolítását tűzte ki célul. A szervezet jelmondata szerint: „nincs egyezség, nincs fegyverszünet, nincs párbeszéd”.

¹⁷ A szervezet célja az volt, hogy a kormány megdöntését követően iszlamista rezsim kerüljön hatalomra Algériában.

¹⁸ KEENAN, Jeremy: How Terror Came To The Sahel. New African Magazin, 2016. <http://newafricanmagazine.com/terror-came-sahel/>; letöltés: 2017.10.25.

Az 1990-es évek végére a DRS lett az országban a legmeghatározóbb hatalmi tényező. A szervezet vezetője, Mohammed „Toufik” Mediene altábornagy kézben tartotta mind a politikai, mind a gazdasági elit tagjait, szoros kapcsolat fűzte a nyugati, különösen az Amerikai Egyesült Államok hírszerző szolgálataihoz: információkat adott át a terrorszervezetekről, cserébe Algéria korszerű fegyverrendszereket kapott, amelyeket korábban, az 1990-es években az ország ellen bevezetett szankciók miatt nem tudott beszerezni. Ebben az időszakban kevésbé voltak jellemzőek a maiakhoz hasonló terrorakciók (pl. IED-del¹⁹ VBIED-del²⁰ végrehajtott, nagyszámú áldozatot követelő merényletek) a térségben. A terrorszervezetek, amelyek szervezett bűnözői csoportokként is működtek, emberrablásokból és csempészetből tartották fent magukat.

A GIA kegyetlenkedéseit nemcsak a lakosság, hanem a szervezet kevésbé radikális tagjai is kezdték elítélni. 1998-ban az egyik helyi vezetője, Hassan Hattab – tiltakozásul a GIA polgári személyekkel szembeni túlkapásai miatt – megalapította a Szalafita Csoport az Imáért és Harcért (GSPC²¹) elnevezésű csoportot. Az algériai kormány 1999-ben amnesztiát ajánlott a GIA azon tagjainak, akik leteszik a fegyvert. A többségük ezt el is fogadta, de számosan – főleg a GSPC tagjai²² – a további küzdelmet választották. 2003-ban Hattab helyét Nabil Sahraoui vette át, aki ugyancsak a GIA egykori vezetője volt. 2005-re úgy tűnt, hogy a szervezet elfogadja az algériai kormány ajánlatát és feladja a fegyveres küzdelmet. 2006-ban azonban Ajman az-Zaváhiri, az al-Kaida későbbi vezetője stratégiai szövetségének minősítette a GSPC-t, és a francia, illetve amerikai érdekek elleni küzdelemben közös fellépést ígért. Sahraoui a GSPC nevében hűséget esküdött az al-Kaidának. A szalafita csoport 2007-ben vette fel a ma már jól ismert nevet, és az al-Kaida az Iszlám Magreb Földjén (AQIM²³) néven kiterjesztette tevékenységét a Magreb és a Száhel-övezet országaira.

Az algériai rendvédelmi erők határozottabb fellépése következtében az AQIM fokozatosan egyre nagyobb mértékben kiszorult Algériából, és a szomszédos államokban jelent meg. Ennek folyományaként a szervezet 2009-től kezdte meg térhódítását a Száhel-övezetben. Az AQIM vezetése a régió országaiba úgynevezett „zászlóaljokat” (katiba) telepített, amelyek a minél nagyobb befolyás, az államok közötti szabad mozgás biztosítása, valamint a kiképzőtáborok fenntartása érdekében „szövetségre” léptek a helyi fegyveres törzsekkel és a hatalommal bíró közösségekkel.

Az AQIM az észak-afrikai ország déli sivatagos területeiről kiindulva – a korábbi erőszakos módszerein változtatva – a Száhel-övezet kínálta lehetőségeket használta ki a terjeszkedésre. A szervezet vezetése gyorsan felismerte, hogy az övezet országainak többségét mélyszegénység és rendkívül magas munkanélküliség jellemzi. A hatalmon lévő rezsimek képtelenek megvalósítani a „jó kormányzás”

¹⁹ Improvised Explosive Device – házilagos készítésű robbanószerkezet.

²⁰ Vehicle-born Improvised Explosive Device – gépjárműbe szerelt házilagos készítésű robbanószerkezet.

²¹ Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat. A GSPC elsősorban az algériai haderő bázisai és logisztikai menetszlopai elleni rajtaütéseket és tüzérségi támadásokat hajtott végre, valamint európai turistákat rabolt el, és Mauritánia, illetve Mali területén is hajtott végre terrorakciókat. A szervezet európai célpontok ellen is tervezte támadások végrehajtását, valamint részt vett a Szaharán keresztül történő áru- és embercsempészetben.

²² A GSPC aktív tagjainak létszámáról nincs pontos adat, számuk pár száz és 4000 közé tehető.

²³ Al-Qaida in the Land of the Islamic Maghreb.

feltételeit, illetve ez sokszor nem is érdekük. Sorra elmaradnak a reformok, a rendvédelmi erők terrorrelenes erőfeszítései sikertelenek, az államok közötti ellenőrizetlen határokon megállíthatatlan a szélsőségesek áramlása csakúgy, mint az általuk űzött csempésztevékenység. Az AQIM – a Hamaszhoz és a Hezbollahhoz hasonlóan – az elmúlt években gyakorlatilag átvette a helyi kormányok szerepét: munkahelyeket teremt, alapvető élelmiszereket, ivóvizet, egyfajta egészségügyi ellátást, elektromos áramot és üzemanyagot biztosít a kilátástalan helyzetben lévő törzsek/közösségek számára. Mindezen tevékenységét a feketepiac működtetéséből, a kábítószer-csempészek szállítmányainak biztosításából és – már egyre nagyobb mértékben – a saját drogcsempészséből, valamint minden egyéb illegális (főként fegyver-) kereskedelemről finanszírozza.

A helyi közösségek támogatása és együttműködése révén a szervezet folyamatosan növeli befolyási területét, illetve egyfolytában képes új harcosokat toborozni. Egyes regionális szakértők egy időben úgy vélték, hogy az AQIM a hosszú távú túlélése érdekében megkezdte az átalakulást egy klasszikus értelemben vett szervezett bűnözői csoporttá. A szervezet vezetése 2015–2016 között indított nagyszabású propagandakampányt, és elkövetett több, nagy médiavisszhangot kiváltó merényletet (többek között a bamakói Radisson Blu Hotel ellen, illetve svájci és osztrák állampolgárokat rabolt el) ennek cáfolása érdekében. Az AQIM ma már valós művelési képességgel rendelkezik Maliban, Elefántcsontparton és Burkina Fasóban is.

Az AQIM kiemelten figyel arra, hogy a közel-keleti régióból kiszoruló, fizikai kalifátusát elvesztő ISIL/DAESH²⁴ terrorszervezet semmilyen formában ne tudja megvetni a lábát a Száhel-övezetben. Az ISIL/DAESH jelenleg Líbiában és a Boko Haramon keresztül Nigériában van jelen, és arra törekszik, hogy az övezeten keresztül fizikai kapcsolatot teremtsen az észak-afrikai sejtje és a neki hűségeskütert szervezet között.

Az al-Kaida új szárnya Maliban

A konfliktus sújtotta Maliban 2017. március 2-án az Anszár Dine, a Macina Felszabadítási Front,²⁵ az al-Mourabitoun²⁶ és az AQIM szaharai szárnya az Iszlám és a Muzulmánok Támogatásáért Csoport (JNIM²⁷) néven szövetséget hoztak létre. A nagyságrendileg 4000 fegyverrel rendelkező szervezet élére Iyad Ag Ghalit választották, aki első lépésként videoüzenetben hűségeskütert tett az al-Kaidának, amely március 16-án hivatalosan is elismerte az új csoportot. A Száhel-övezet térségében lényegében a JNIM lett a legnagyobb dzsihadista, szalafita fegyveres szervezet.

²⁴ Islamic State of Iraq and the Levant. A DAESH a szervezet arab nevének (Daula Iszlámijja fi 'l-Irák va-'s-Sám) angol átírást követő rövidítése. Az ISIL/DAESH az al-Kaida iraki szárnyából kialakult, de 2014-re az al-Kaidától elkülönült, és szembefordult al-Zavahiri, a globális terrorszervezet vezetőjének irányításával, főként Irakban és Szíriában aktív terrorszervezet.

²⁵ A 2015-ben Maliban alakult iszlamista fegyveres szervezet az Anszár Dinéhez kötődik.

²⁶ A 2013-ban a MUJAO-ból (Le Mouvement pour l'unicité et le jihad en Afrique de l'Ouest – Nyugat-Afrikai Egységért és Dzsihádért Mozgalom) létrejött szervezet az al-Kaidához kötődik, és Algéria, Burkina Faso, Elefántcsontpart, Líbia, Mali és Niger területén aktív.

²⁷ A hivatalosan arabul Jama Nusrat ul-Islam wa al-Muslim (JNIM) néven ismert szervezet rövidített megnevezése Nusrat al-Islam.

Létrehozása óta a JNIM tíz nagyobb terrortámadást hajtott végre Maliban a helyi rendvédelmi erők, valamint az országban települt ENSZ-misszió tagjai (többek között a svéd kontingens) ellen. Az egyik legnagyobb akcióját 2017. május 7-én Gaóban követte el, amikor a kommunikációs vonalak megszüntetését követően öngyilkos merénylő és ismeretlen számú fegyveres bevetésével ideiglenesen elfoglalta a haderő helyi laktanyáját. A támadás során a terroristák több katonát meggyilkoltak, 17-et foglyul ejtettek, valamint jelentős mennyiségű hadfelszerelést és három harcjárművet zsákmányoltak. A JNIM Malin kívül Nigerben a haderő egy előretolt harcálláspontja, valamint Burkina Fasóban a Dounában lévő francia támaszpont ellen hajtott végre merényletet. Ez utóbbiban egy francia katona életét vesztette és kettő megsebesült. A JNIM saját népszerűsége és befolyása növelése érdekében előszeretettel felvállal szinte minden Maliban végrehajtott terrorcselekményt.

Az Amerikai Egyesült Államok terrorizmus elleni küzdelme a Száhel-övezetben

A Száhel-övezetben megjelenő iszlám szélsőséges csoportokat a 2000-es évek első felében a terrorizmus ellen világszerte hadjáratot folytató Amerikai Egyesült Államok a globális dzsiháid afrikai hadszínterének szereplőiként azonosította.

Az Amerikai Egyesült Államok gazdasági érdekei miatt a 2000-es évek elején az afrikai országok felé próbált nyitni. Ebben az időszakban a külföldről importált kőolaj mennyisége első alkalommal haladta meg az 50%-os²⁸ lélektani határt, ezért az amerikai vezetés – a Dick Cheney alelnök nevével fémjelzett jelentés összeállításával – felmérte, hogy az ország növekvő szénhidrogénigényét honnan lehetne fedezni. Algéria tűnt az egyik olyan afrikai államnak, ahonnan a kőolaj a legkevesebb kockázattal és költséggel beszerezhető.²⁹ Az Amerikai Egyesült Államokban 2001-ben végrehajtott terrortámadásokat követően Algéria szinte az elsők között ajánlotta fel segítségét az amerikai adminisztrációnak. Algériának a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos tapasztalatai, a DRS által alkalmazott módszerek és a DRS értékes információi hozzájárultak a két ország közötti együttműködés elmélyüléséhez.

A Bush-adminisztráció egyik fontos törekvése volt, hogy az amerikai gazdasági érdekek miatt fokozza kapcsolatait az afrikai kontinens egyes – elsősorban kőolajkészletekkel rendelkező – országaival. A 2000-es évek elején, az afganisztáni és az iraki katonai beavatkozások idején azonban az Amerikai Egyesült Államok népszerűsége a muzulmán országokban jelentősen csökkent. A gazdasági, illetve – a gazdasági érdekek bebiztosítása érdekében – katonai jelenléte Afrikában egyfajta (gazdasági) újragyarmatosításként jelent meg. Ezt igyekeztek oly módon tompítani, hogy az amerikai katonai jelenlétet a terrorizmus elleni küzdelem szükségességével magyarázták. Az amerikai kommunikáció a Száhel-övezetet az iszlám alapú terrorizmus kettős számú melegágyának, az iszlám szélsőséges szervezetek legfőbb utánpótlását adó területének tüntette fel.

²⁸ KLARE, Michael T.: The Bush/Cheney Energy Strategy: Implications for U.S. Foreign and Military Policy, 2003. <http://www.informationclearinghouse.info/article4458.htm>; letöltés: 2017.10.27.

²⁹ Nigéria és Angola a másik két, nagyobb kőolajtartálékokkal rendelkező ország, amelyet a 2001-es Cheney-jelentés megemlít, a rendezetlen belpolitikai viszonyok, a korrupció és az etnikai feszültségek miatt azonban kevésbé tűntek ideális partnernek.

2003–2005 között a térségben sor került néhány olyan – nem teljesen tisztázott háttérű – terrorcselekményre,³⁰ amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy az amerikai katonai jelenlét hosszú távon is indokolt legyen az övezet országaiban.³¹ A GSPC által vállalt, Algéria határain kívül végrehajtott merényletek a szervezet globális dzsihád irányába történő elmozdulását jelezték. Ez az állítólagos ideológiai váltás kapóra jött az Amerikai Egyesült Államoknak, amely kereste a lehetőséget annak, hogy katonai jelenlétét elfogadtassa az afrikai országokkal. Emellett előnyös volt a térségben található államoknak is, amelyek a terrorellenes küzdelemben történő részvételre hivatkozva korszerű haditechnikai eszközök beszerzését kezdhették meg. A Száhel-övezet kormányainak érdekében állt a helyi rezsimellenes fegyveres csoportokat, illetve szervezett bűnözői hálózatokat az al-Kaidához, illetve az AQIM-hoz kötni, így a terrorizmus elleni globális küzdelem résztvevőiként nyugati – elsősorban amerikai – támogatáshoz juthattak.

Az Amerikai Egyesült Államok már a 2000-es évek elején úgy értékelte, hogy a Száhel-övezet országai mind belpolitikailag, mind a rendvédelmi erők szempontjából olyan gyengék, hogy az al-Kaidához kötődő csoportok kiinduló bázisként használhatják őket a régióban lévő amerikai érdekeltségek elleni támadásokhoz. Ennek megakadályozása érdekében az Amerikai Egyesült Államok kezdetben négy, majd később 11 országra kiterjedő, a többoldalú és a regionális katonai kapcsolatokat és együttműködést elősegítő programokat indított.

Az afganisztáni amerikai katonai beavatkozás megindítását követően a terrorellenes küzdelem következő lépéseként a Bush-adminisztráció 2002. november 7-én létrehozta a Pánszaheli Kezdeményezés (PSI³²) elnevezésű programot a száhel-övezeti országok határvédelmének fokozása, a csempésztevékenység és a terroristák szabad mozgásának megakadályozása érdekében. Az amerikai külügyminisztérium által támogatott kezdeményezés keretében az amerikai haderő Európa Parancsnokságának alárendeltségében lévő Különleges Műveleti Parancsnokság hat századszintű gyorsreagálású terrorellenes alegységet fegyverzett fel és képzett ki Maliban, Csádban, Nigériában és Mauritániában. Az amerikai haderő előzetesen felméréseket hajtott végre az érintett államokban, és országokra szabott felkészítési és felfegyverzési terveket készített. Az éves szinten 7,75 millió amerikai dollár költségvetésű program elsődleges célja az volt, hogy kapcsolatot hozzon létre a részt vevő országok polgári és katonai szervei között, valamint tényleges együttműködés jöjjön létre és érdemi információcsere valósuljon meg az államok között. Az amerikai különleges rendeltetésű erők nemcsak a kiképzésében és felfegyverzésben működtek közre, hanem részt vettek a kijelölt alakulatok kutató-felszámoló akcióiban is.

³⁰ Nyugati turisták elrablása 2003-ban, illetve egy mauritániai katonai bázis elleni merénylet az afrikai országokkal közös „Flintlock 2005” elnevezésű gyakorlat ideje alatt.

³¹ 2005-ben rendezték meg először „Flintlock” elnevezésű gyakorlatot, amelynek keretében az amerikai különleges rendeltetésű erők algériai, szenegáli, mauritániai, mali és csádi katonák kiképzésében vettek részt.

³² Pan Sahel Initiative, négy ország – Mauritánia, Mali, Niger és Csád – bevonásával.

A PSI-program egyik legnagyobb sikere Abderrazak al-Para,³³ a GSPC egyik kulcsfontosságú tagjának 2004-es elfogása és az algériai kormánynak történő átadása volt. A kezdetben nagyságrendileg 100 millió amerikai dollár költségvetésre tervezett program 2004 márciusában – a sikerei ellenére – befejeződött.

Az amerikai adminisztráció a PSI befejezését követően nem adta fel a kezdeményezést, hanem átdolgozta azt, és 2005 januárjában a korábbinál lényegesen nagyobb költségvetéssel (évente 90–160 millió amerikai dollár) megindította a Transzszaharai Teroellenes Partnerség (TSCTP³⁴) elnevezésű programot. A TSCTP-ben az amerikai védelmi és külügyi tárcák mellett az USAID és az igazságügyi minisztérium alárendeltségébe lévő szervezetek is érintve vannak. Az új program alapvető célja nem az, hogy ténylegesen felvegye a fegyveres küzdelmet a terroristákkal, hanem az, hogy honi területen és amerikai katonai oktatási intézményekben kiképzést nyújtson az érintett országok haderői különleges rendeltetésű alegegységeinek, és segítse az adott államok kormányainak tevékenységét a terrorizmus elterjedésének megakadályozására.

A program keretében évente megrendezik a „Flintlock” fedőnevű gyakorlatot. Az amerikai haderő különleges rendeltetésű alegegységei esetenként aktív harcérrintkezést is folytatnak az érintett országok területén a terror elleni küzdelem jegyében, ami egyre több jogi kérdést vett fel az amerikai politikusok részéről. Az Amerikai Egyesült Államok a TSCTP keretében nemcsak a haderők támogatásában vesz részt, hanem közreműködik a helyi rendőri, csendőri, határőrizeti és vámügyi szervek képességeinek lényegében minden területre (pl. pénzmosás, kiberbűnözés) kiterjedő fejlesztésében is. Az amerikai haderő Afrika Parancsnokságának 2007-es létrehozását követően a TSCTP hivatalosan is kikerült az EUCOM és részben a Központi Parancsnokság (CENTCOM) alárendeltségéből. A TSCTP támogatásában közvetett szerepet (légi felderítési adatok biztosítása) töltenek be az amerikai haderő Burkina Fasóban és Nigerben található egyesített különleges műveleti légibázisai.

A TSCTP-t és elődprogramját, a PSI-t az elmúlt években számos kritika is érte, a sikerei ellenére. Az amerikai kezdeményezés egyes értékelések szerint rendkívül leszűkített, és nem foglalkozik az olyan kérdések kezelésével, mint például a demokratikus intézményrendszer kiépítése, a társadalmi egyenlőtlenség, a kormányzati korrupció visszaszorítása és a teljes rendvédelmi szektor reformja. Mindezek mellett olyan vád is érte a programokat, mely szerint a részt vevő nemzetek sokszor saját lakosságuk erőszakos eszközökkel történő elnyomásához használták fel az amerikai kezdeményezés keretében nyújtott támogatásokat.

³³ Al-Para az algériai haderő különleges műveleti erejének számító ejtőernyős alegegységében szolgált, innen ered a GSPC-ben használt neve is. Az ő irányításával rabolták el 2003-ban azt a 32 nyugat-európai turistát, akikért a német kormány állítólag váltságdíjat fizetett. Al-Para után ezt követően egy négy ország területén keresztül tartó hajtóvadászat indult, amelynek eredményeként Csádban elfogták.

³⁴ Trans-Saharan Counter Terrorism Partnership, a PSI kilenc országra – Algéria, Csád, Mali, Marokkó, Mauritánia, Niger, Nigéria, Szenegál, Tunézia – kiterjesztett változata.

Az ellopott tuareg függetlenség: a szélsőséges iszlám hatalomátvétele

A tuaregek függetlenségi törekvéseivel párhuzamosan a Száhel-övezet előbb az algériai, majd az al-Kaidához kötődő terrrorszervezetek, illetve a szélsőséges csoportoktól nehezen különválasztható szervezett bűnözői csoportok búvóhelye és működési területe lett. Részben ennek is köszönhető, hogy a 2000-es évek első felében az Amerikai Egyesült Államok ebben a térségben indította meg a terrorellenes küzdelem második frontját. A Bush-adminisztráció a régióban tevékenykedő iszlám szélsőséges csoportokat a globális dzsihád elemeiként kezelte.

A Száhel-övezet, azon belül is Mali biztonsági helyzetének jelentős romlása 2012-től kezdődött. A tuaregek – akik Moammer Kadhafi líbiai vezető haderejének is fontos részét képezték – 2011-ben, a diktátor halálát követően a líbiai haderő raktáraiból zsákmányolt fegyverekkel tértek vissza Mali északi területeire. A tuaregek függetlenségért küzdő szervezete, a Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításáért (MNLA³⁵) kezdetben élvezte a térségben évek óta jelen lévő, az al-Kaidához kötődő iszlám szélsőséges fegyveres csoport, az Anszár Dine támogatását, és segítségével 2012 áprilisában kikiáltották Azawad³⁶ függetlenségét. A mali haderő egységei elhagyták a tuaregek és az iszlamisták ellenőrzése alá került térséget, és ekkor az Anszár Dine és a többi szélsőséges csoport elkezdtek bevezetni a saría alapú törvénykezést az általuk ellenőrzött területeken. 2012 júliusára az iszlamisták vették át az ellenőrzést Észak-Mali legtöbb városában, kiszorítva az MNLA-t.

A szélsőséges iszlám csoportok által jelentett fenyegetés mértéke Maliban elérte azt a kritikus szintet, amikor a nemzetközi közösség beavatkozása szükségessé vált. Franciaország 2013. január 11-én megindította a „Serval” fedőnevű műveletet, amelynek keretében 4000–5000 katonát állomásoztatott az országban. Az ENSZ 2013 áprilisában a jelenleg 14 865 fős MINUSMA³⁷ missziót telepítette az országba. A „Serval” műveletet 2014 augusztusában felváltotta a csádi székhelyű 3500 fős „Barkhane” művelet, amelynek felelősségi körzetét kiterjesztették a térség öt országára (Csád, Burkina Faso, Mali, Niger, Mauritánia).

A jelentős külföldi katonai jelenlét ellenére Mali északi területein a biztonsági helyzet nem javul. A MINUSMA és a francia „Barkhane” műveletben részt vevő erők, illetve a mali haderő egységei ellen napi rendszerességgel hajtanak végre támadásokat. A MINUSMA jelenleg az ENSZ legveszélyesebbnek tekinthető missziója, 2013 óta több mint 140 békefenntartó vesztette életét.

A szervezett bűnözés és a terrorizmus kapcsolata a Száhel-övezetben

Az elmúlt 15–20 évben Afrika nyugati térsége és a Száhel-övezet a közép- és latin-amerikai, kábítószer-előállítás és -csempészéssel foglalkozó szervezet bűnözői csoportok egyik kiemelten fontos tranzitútvonalává vált Európa irányába. Ezek a szervezetek a terroristákhoz hasonlóan kihasználják, hogy az afrikai kontinensen a kormányok, a helyi rendvédelmi erők végtelenül korruptak, és nem

³⁵ National Movement for the Liberation of Azawad.

³⁶ A tuaregek független államának tekintett Azawad (Timbuktu, Kidal, Gao és Mopti térsége) Mali területének körülbelül 60%-át teszi ki.

³⁷ ENSZ Többdimenziós Integrált Stabilizációs Missziója.

rendelkeznek megfelelő eszközökkel, illetve az országok közötti illegális mozgás szinte teljes mértékben zavartalan. Jelenleg 11 kolumbiai és mexikói kartell rendelkezik „állandó képvisellel” az érintett régióban, ahonnan nagyságrendileg 11 milliárd dollár értékű kábítószerrel juttatnak el Európába.

A közép-amerikai kábítószer-csempész csoportok közül elsőként a mexikói Zetas klán jelent meg az afrikai kontinensen nagyjából két évtizeddel ezelőtt, majd a kolumbiai csoportok is megvetették a lábukat, köztük a Kolumbiai Forradalmi Fegyveres Erők (FARC³⁸) is. A szervezetek különböző méretű hajókat és típusú teherszállító repülőgépeket alkalmaznak, és kihasználják, hogy Középnnyugat-Afrika part menti vizeinek légtérvédelme rendkívül hiányos. A 21. század első évtizedében a latin-amerikai bandák évente átlagosan 100–150 repülőgépet³⁹ indítottak útba Afrikába, amelyek egyenként egy-öt tonna 100%-os tisztaságú kokaint szállítottak. A Száhel-övezet sivatagos területeire gyakorlatilag ellenőrizetlenül be lehet repülni, és számos elhagyatott repülőtér áll rendelkezésre.

Az első szállítmányok Európába juttatása során a szervezett bűnözői csoportok mindent saját erőből próbáltak megoldani, ami azonban a helyi viszonyok ismeretének hiányában kudarcba fulladt, a kábítószer a kisebb helyi fegyveres csoportok zsákmányává vált. Ennek elkerülése érdekében a drogszállítók olyan fegyveres csoportokkal kísérelték meg felvenni a kapcsolatot, amelyek garanciát vállalnak a szállítmányok biztosítására.⁴⁰ Pontosan nem lehet meghatározni, hogy a mexikói és a kolumbiai kartellek mikor kerültek kapcsolatba az AQIM-mal és a tuaregekkel, de felismerték, hogy a terroristák által alkalmazott csempésztúvonalak Afrikán keresztül rendkívüli módon megkönnyítik a kábítószer Európába juttatását. A terroristák a szállítmány nagyságától függően állapítják meg a biztosítás költségét, és a pénz mellett időnként kábítószerrel is elfogadnak fizetségeként.

Figyelemre méltó tényező, hogy a klasszikus afrikai terrorszervezetek mellett a libanoni Hezbollahi síita milícia is aktívan jelen van Középnnyugat-Afrikában és közreműködik a kábítószer-csempészetben, valamint a pénzmosásban. A Hezbollah egyik legnagyobb latin-amerikai partnere a kolumbiai Sinaloa kartell. A libanoni szervezet hagyományosan jelen van a latin-amerikai térségben is, és az amerikai Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI⁴¹) feltételezése szerint részt vesz az észak-amerikai kontinensre irányuló illegális kereskedelemben is.

³⁸ Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia.

³⁹ Az ENSZ és a nemzetközi közösség számára először 2009-ben egy baleset kapcsán vált nyilvánvalóvá, hogy milyen hatalmas mennyiségű kábítószer halad keresztül a Szaharán Dél-Amerikából Európa irányába. Észak-Maliban, Gao közelében egy lezuhant Boeing teherszállító repülőgép roncsaira bukkantak, amelyről kiderült, hogy a fedélzetén akár tíz tonna kokain is lehetett. A hatóságok a rakományt nem találták meg, de az bebizonyosodott, hogy a dél-amerikai droggartellek rendszeresen bérelnek repülőgépeket a kábítószer szállításához az afrikai és az európai kontinens között. Boeing transporting cocaine from South America to Africa crashes. The Telegraph, 2009.11.16. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/mali/6585439/Boeing-transporting-cocaine-from-South-America-to-Africa-crashes.html>; letöltés: 2017.10.25.

⁴⁰ A Száhel-övezet országaiban létrehozott drónbázisok miatt a Szaharán keresztül Európa felé tartó, korábban nagymértékű csempésztevékenység „modus operandi”-ja átalakításra szorult. A kábítószer nagy tételben, több járműből álló gépkocsioszlopokkal történő szállítását a sivatagot folyamatosan megfigyelés alatt tartó drónok miatt át kellett alakítani, amihez kellett a helyismerettel rendelkező tuaregek, illetve iszlám szélsőségesek segítségével.

⁴¹ Federal Bureau of Investigation.

A szervezett bűnözés és a terrorcsoportok között nincsen egyértelmű direkt kapcsolat, a kommunikáció közvetítőkön keresztül valósul meg. A kartellek alapvetően ezzel azt akarják elérni, hogy ne lehessen bizonyítani az együttműködésüket a terroristákkal, mert az onnantól kezdve a jelenleginél sokkal nagyobb és szélesebb körű karhatalmi fellépést váltana ki. A kartellek kerülni akarják, hogy a terroristák támogatóiként jelenjenek meg. Az iszlamista/szélsőséges/radikális csoportok és a kábítószer-csempészek közötti együttműködés és összefonódás alapvetően inkább csak gazdasági alapúnak minősíthető. Az afrikai terror szervezetek eddig főként csak a szállítmányok biztosításában vettek részt. Ez a tendencia a jövőben azonban megváltozhat, mert az iszlamista csoportok is tisztában vannak azzal, hogy a kábítószerpiac folyamatosan bővül, és rendkívüli lehetőségeket rejt magában. Még akkor is, ha ezek a csoportok a kábítószer alapvetően összeegyeztethetetlennek tartják az iszlámmal. Az abból származó bevételek biztosítani tudják a szervezetek működését, képességeik növelését, és így alapjai lehetnek a következő merényleteknek.

Összegzés

A Száhel-övezetben jelenleg kialakult biztonsági helyzet, a térségben tevékenykedő iszlamista csoportok, a szélsőséges ideológia terjedése, az ember-, a drog- és a fegyvercsempészet virágzása mind visszavezethetőek a Szaharában élő népek – összefoglaló nevükön a tuaregek – marginalizált helyzetére. A szélsőséges sivatagi körülmények között élő arab törzsek számára a déli, fekete-afrikaiak uralma mindig is elfogadhatatlan volt, a függetlenségért vívott küzdelmeik sorra kudarcra lettek ítélve. A saját hazával lényegében soha nem rendelkező, politikai céljaikat és eszközeiket tekintve nem egységes tuaregek egyes csoportjai elutasítják a mali központi kormány fennhatóságát, a függetlenségért küzdő szervezetek azonban nem képesek megfelelő alternatívát kínálni a lakosság számára. A terület gazdasági elmaradottsága, a hatékony intézményrendszerek hiánya és a gyakorlatilag ellenőrizetlen országhatárok kínálta lehetőségek mind közrejátszanak abban, hogy az iszlám szélsőséges csoportok Pakisztántól Algériáig sikeresen terjesztik tanaikat, toboroznak utánpótlást, valamint időről időre menedékként vagy bevételeik gyarapítására használják a sivatagot.

A térség országainak haderői mindenképpen támogatásra szorulnak a határokat figyelmen kívül hagyó iszlám szélsőséges, illetve szervezett bűnözői csoportok (valamint ezek kombinációjaként működő szervezetek) hatékony visszaszorítása érdekében. Ez a támogatás azonban kizárólag katonai eszközökkel nem éri el a célját: az amerikai különleges rendeltetésű erők 2004–2012 között a mali haderő egy zászlóaljnyi katonáját képezték különleges műveleti feladatokra. Számos tuareg is volt a kiképzettek között, akik 2012-ben átálltak a lázadók oldalára, és a tuareg függetlenségért küzdő szervezetek vagy a terroristák soraiban harcoltak a kormány ellen. A kiképzésüknek megfelelő – a szélsőségesek felszámolására irányuló – feladatokban egyszer sem vettek részt.

Az Európai Unió által működtetett kiképző misszió (EUTM Mali) feladata gyakorlatilag megegyezik azzal, amit a válság előtt az amerikai, illetve a francia erők végeztek. A mali katonák kiképzésének célja, hogy a demokratikus berendezkedést tiszteletben tartó és az iszlamista lázadókkal harcot felvenni képes haderő jöjjön létre. Mindezt 2013 óta egy egyre inkább destabilizálódó politikai és biztonsági

környezetben kellene megvalósítani, ami a korábbiakhoz hasonlóan kockázatokat rejt, és ismét kudarcra lehet ítélve, ha a politikai és a gazdasági nehézségeket, illetve a társadalmi feszültségeket nem sikerül legalább kis mértékben csökkenteni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boeing transporting cocaine from South America to Africa crashes. The Telegraph, 2009.11.16.
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/mali/6585439/Boeing-transporting-cocaine-from-South-America-to-Africa-crashes.html>; letöltés: 2017.10.25.
- Harmon, Stephen: From GSPC to AQIM: The evolution of an Algerian Islamist terrorist group into an Al-Qa'ida Affiliate and its implications for the Sahara-Sahel region; 2010.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6iWWLspGCS4J:citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download%3Fdoi%3D10.1.1.461.7941%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>; letöltés: 2017.10.26.
- Islamist Terrorism in the Sahel: Fact or Fiction? 2017.07.18.
<https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/mali/249-politics-islam-mali-separating-myth-reality>; letöltés: 2017.10.29.
- KEENAN, Jeremy: How Terror Came To The Sahel. New African Magazin, 2016.
<http://newafricanmagazine.com/terror-came-sahel/>; letöltés: 2017.10.25.
- KLARE, Michael T.: The Bush/Cheney Energy Strategy: Implications for U.S. Foreign and Military Policy, 2003.
<http://www.informationclearinghouse.info/article4458.htm>; letöltés: 2017.10.27.
- Neocolonialism and terror in the Sahel, 2014.
<https://www.thefreelibrary.com/Neocolonialism+and+terror+in+the+Sahel-a0372959642>; letöltés: 2017.10.29.
- Population growth far outpaces food supply' in conflict-ravaged Sahel. 2014. október 22.
<https://www.theguardian.com/global-development/2014/oct/22/population-growth-outpaces-food-sahel-study>; letöltés: 2017.11.04.
- SHARNOFF, Michael: The Syria-Soviet Alliance. Jewish Policy Center, 2009.
<https://www.jewishpolicycenter.org/2009/02/28/the-syria-soviet-alliance/>; letöltés: 2017.09.20.
- What do the Tuareg want? 2014. január 9.
<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/01/what-do-tuareg-want-20141913923498438.html>; letöltés: 2017.11.04.

DR. GERENCSÉR ÁRPÁD

KÖZÉP-ÁZSIAI SZÉLSŐSÉGES MOZGALMAK MEGJELENÉSI FORMÁI ÉS JELENTŐSÉGE

Bevezetés

Közép-Ázsia a világ egy nagyon sajátos, természeti kincsekben gazdag, de instabil térsége. A volt Szovjetunió területén a szélsőséges mozgalmak jelentős biztonsági kockázatot, kihívást jelentenek. Tanulmányomban a közép-ázsiai országok iszlám mozgalmait által jelentett kihívásokat elemzem és mutatom be. A közép-ázsiai önkéntesek a világ számos konfliktuszónájában jelen vannak, és hazatérésük komoly kockázatot jelent. A legstabilabb állam Kazahsztán. Üzbegisztán és Türkmenisztán autoriter berendezkedésű állam, ami a stabilitást adja, míg Tádzsikisztán és Kirgizisztán a szegénysége és belső ellentmondásai miatt bármikor tűzfészekké válhat. A radikalizálódásnak és a szélsőségek kialakulásának számos oka és megjelenési formája lehet, és erre Közép-Ázsia egy érdekes példa.

A térség politikai és társadalmi adottságai

A kérdéskör jobb megértése érdekében először meg kell ismernünk a térség helyzetét, adottságait.

A Szovjetunió felbomlását követően a közép-ázsiai térségben is független államok jöttek létre 1991-ben, nevezetesen Üzbegisztán, Kirgizisztán, Kazahsztán, Tádzsikisztán és Türkmenisztán.

1. ábra. Közép-Ázsia geostratégiai helyzete a földgömbön¹

¹ [https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Asia#/media/File:Central_Asia_\(orthographic_projection\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Asia#/media/File:Central_Asia_(orthographic_projection).svg);
letöltés: 2017.11.13.

A térség területe ~4 millió km², lakossága megközelítőleg 70 millió fő. A térség stabilitását valamennyire az ásványvagyon – különösen a szénhidrogénvagyon –, míg az instabilitást az államok közötti ellenségeskedés, a kevert etnikai szerkezet és a Szovjetunióból örökölt ellentétek adják.

2. ábra. Közép-Ázsia politikai térképe²

A térség első lakói a tádzsikok voltak. Később, a 10. századtól érkeztek ide a török népek. A mai napig fennáll az ellentét a térség lakosai között, mert a tádzsikok felsőbbrendűeknek tekintik magukat a többi néphez képest. Az orosz dominancia a 18. századtól kezdett kialakulni, amikor az orosz cári hadsereg elkezdte az akkor még Turkesztánnak nevezett Közép-Ázsia meghódítását. A nemzetállamok csak a Szovjetunió idején, 1924–1936 között alakultak ki. A térségben az orosz uralom és a kötelező sorozás ellen 1910–1936 között számos jelentős lázadás robbant ki. Az államok kialakulásával megkezdődött az egyes etnikumok elkülönülése, tömörülése, a népek homogenizálódása. Az 1920-as években szakemberek hozzáláttak a térség szociológiai felméréséhez, feltérképezéséhez. Ekkor rögzítették a népek nevét, nyelvtanát, valamint kialakultak a térség népeinek irodalmi nyelvei. A közoktatás bevezetésével és a külön álló nyelvek oktatásával a nemzettudat erősödése is elkezdődött. A szovjethatalom munkája révén Kazahsztánban, Türkmenisztánban és

² BEZDÁN Györgyi: Etnikai ellentétek és határviták a posztszovjet Közép-Ázsiában. p. 2. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Bezdan_Gyorgyi.pdf; letöltés: 2017.11.30.

Üzbegisztánban kialakult egy egységes államszerkezet, míg Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban a belső ellentétek az állam működését is veszélyeztetik.³

Az államhatárokkal kapcsolatban is vannak rendezetlen ügyek. A nomád pásztorok évszázadokon át korlátozás nélkül járták a félsivatagos sztyeppéket és hegyeket. 1924–1936 között a szovjethatalom gazdasági és politikai érdekek mentén határozta meg a közép-ázsiai államokat és a hozzájuk tartozó államhatárokat, nem sok figyelmet fordítva az etnikai adottságokra. A tagállamok közötti határoknak nem volt különösebb jelentőségük a Szovjetunió fennállása alatt, de annak felbomlását követően feszültségforrásokká váltak. Kazahsztánnak és Türkmenisztánnak sikerült rendeznie a határokkal kapcsolatos vitákat a szomszédos államokkal. Tádzsikisztán és Üzbegisztán 970 km hosszú közös határral rendelkezik, amelynek több mint fele, 450 km még vita tárgya. Ez már számos konfliktus, incidens forrása volt.

Az államhatárokat az egyes államok sok esetben lezárják egymás elől, akadályozva ezzel mindennemű forgalmat, ellátást. A zöldhatárok azonban sok esetben zavartalanul átjárhatóak, ami a csempészetet és az illegális migrációt segíti.⁴

Fergánai-medence

Közép-Ázsia Balkánjának tekinthető a Fergánai-medence, ahol az etnikai feszültségek folyamatosak. A medence földrajzi adottságai kedvezőek az emberi megtelepedéshez, ezért a térség sűrűn lakott. A medence három ország – Üzbegisztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán – területéhez tartozik. A meghúzott határok hektikusak, nem logikusak.⁵

A Fergánai-medencében több enklávé található. Kirgizisztánban két üzbég enklávé van: Szoh kb. 50 ezer tádzsik lakossal és Sahimardan kb. 5 ezer fős üzbég kisebbséggel. Üzbegisztánban a pár száz fős kirgiz Barak város található, míg Kirgizisztánban a tádzsikok lakta Voruk város alkot enklávét. Az enklávék ellátása a határok lezárása miatt sokszor nehézkes. Gyakoriak az etnikai feszültségek, amelyek hevesebb összecsapásokhoz is vezethetnek.⁶

A térség államai közti konfliktusok, feszültségek

Kirgizisztánt 1936-ban hozta létre a szovjet vezetés egy elgondolás alapján, amely minden etnikai megalapozottságot nélkülözött. Kirgizisztán a Kaukázus népeihez hasonlóan klánok szövetségéből áll. Ez a szövetség azonban gyakran felborul, és nem kis belpolitikai krízist okoz. Megalakításakor Kirgizisztán három, többségében üzbégek által lakott várost kapott – Os, Uzgen, Dzsasal-Abad –, amelyek a Fergánai-medencében vannak, de ezek nélkül Kirgizisztánnak nem lettek volna városai. Az üzbégek mindig magasabb életszínvonalon éltek, mint a kirgizek. A Szovjetunió felbomlását követően sok esetben a kirgizek az üzbégek alkalmazottai lettek, ami nem kis feszültséget teremtett. Dél-Tádzsikisztánban az üzbég kisebbség aránya 30%, míg vezetőként vagy a közigazgatásban csak elvétve töltöttek be

³ BEZDÁN Györgyi: Etnikai ellentétek és határviták a posztszovjet Közép-Ázsiában. pp. 1–3.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Bezdan_Gyorgyi.pdf; letöltés: 2017.11.30.

⁴ Uo. pp. 5–6.

⁵ Uo. p. 5.

⁶ Uo. pp. 6–8.

pozíciót. Az 1990-es évek elején heves összecsapások törtek ki Uzgen és Os városokban, amelyek 2010-ben megismétlődtek. Ebben a helyzetben nagyon fontos volt, hogy Üzbegisztán katonailag nem avatkozott be Tádzsikisztánban, de határait megnyitotta a több mint százezer fős menekültáradat előtt. Üzbegisztán Közép-Ázsia legnépesebb állama, a legerősebb hadsereggel, a leghatékonyabb titkosszolgálatával és a legcentralizáltabb államvezetéssel. A térségben több millió üzbég él más államok keretei között, de Üzbegisztán nem emeli fel erőiesen a hangját a jogaikért, mivel ezzel az egész közép-ázsiai térséget lángba boríthatná.

Üzbegisztánt a szovjet vezetés 1924-ben hozta létre. Az országhatárok végleges kijelölése 1936-ban lezárult, amelynek eredményeként két történelmi tádzsik város, Buhara és Szamarkand Üzbegisztánhoz került. A két nép között nincs komolyabb jellegű konfliktus, inkább az államvezetők személyes ellentéte mérgezi a két nép viszonyát. Tádzsikisztán a Fergánai-medencében megkapta Szodg megyét, azon belül is Hudzsand várost. A város egy szűk hegyi úton közelíthető meg, amely télen gyakran járhatatlan. Az üzbég hatóságok a határokat gyakran lezárják, ezzel a város ellátását is akadályozzák, mivel az téli időszakban sokszor csak Üzbegisztánon keresztül megközelíthető. A térség nagyon szegény, etnikailag vegyes összetételű, a radikális iszlám egyik térségbeli fellegvára. Üzbegisztán halálos ellenségének tekinti az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom nevű szervezet tagjait, harcosait, akiket mindenáron távol akar tartani az országtól. Mivel a hosszú határszakaszok teljesen nem ellenőrizhetők, így sok helyen aknazárakat alakítottak ki, amelyek a polgári lakosság köréből sok áldozatot szednek. Tádzsikisztán Üzbegisztántól kapja a földgázt, az elektromos áramot és a vasútvonalak jelentős része is innen lép be. Ezek blokkolása komoly ellátási zavarokat okoz Tádzsikisztánban, és ezzel az üzbég hatóságok gyakran élnek is.⁷

Közép-ázsiai iszlám mozgalmak

Közép-Ázsiában az iszlám kultúra ellenére a kisebb vallási mozgalmakon kívül nem volt jellemző a vallási szélsőségeség, a nagy globális terrorszervezetek nem jelentettek veszélyt. Kétségtelen azonban, hogy napjainkban közép-ázsiai harcosok is jelen vannak a világ több konfliktuszónájában (pl. Irak, Szíria). Ennek ellenére van néhány olyan transznacionális szerveződés, amelyek biztonsági kockázatot jelentenek.

Az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom a térség legjelentősebb és legtöbb fegyveres támadását elkövető szerveződése, amely nemcsak Üzbegisztánban kap segítséget, támogatást, hanem nemzetközi csoportoktól is. A szervezet sikeres működése a tádzsik és az afgán szélsőséges csoportok sikerét is mutatja. A Kínába irányuló szénhidrogén-vezetékek védelme kiemelt fontosságú. A szélsőségesek okozta kihívások miatt a kormányok együttműködésre kényszerülnek, ami Oroszország megerősödését vonja maga után.

A térség egy másik fontos szerveződése az Iszlám Dzsihád Unió. A két szervezet ideológiai alapjai visszavezethetőek az 1979-ben kezdődött afganisztáni szovjet beavatkozásig, amikor Moszkva közép-ázsiai katonákat vetett be. Az afgán

⁷ BEZDÁN Györgyi: Etnikai ellentétek és határviták a posztszovjet Közép-Ázsiában. pp. 5–8. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Bezdan_Gyorgyi.pdf; letöltés: 2017.11.30.

fronton kezdődött a katonák öntudatosodása, ami a nemzeti öntudatra ébredés egyik motorjává vált. A két mozgalom tagjai az afgán tálibokkal együtt harcolnak, és a tádzsik–afgán, valamint az üzbég–afgán határokon történő csempészet és illegális migráció fő ellenőrző elemeivé váltak. Az orosz vezetés a Taskenti Szerződés⁸ keretében az egyik fontos feladatának tekinti, hogy megakadályozza, felszámolja Közép-Ázsia felől a beszivárgást és a csempészetet, ugyanis az üzbég–afgán és a tádzsik–afgán határzóna egységes válságzónává vált.⁹

2009 óta a tálib mozgalom erős nyomás alatt tartja az észak-afganisztáni tartományokat, valamint az ott élő tádzsik és üzbég kisebbségeket Kunduz, Badahsán és Tahár tartományokban. Az egyik leghíresebb üzbég hadúr Abdul Rasid Dosztum tábornok,¹⁰ aki komoly ellenállást fejtett ki a tálib nyomással szemben. 2010-ben Tádzsikisztánban katonai műveletek kezdődtek Hegyi-Badahsán tartománnyal szemben. Az okok vegyesek. Egyes vélemények szerint a tádzsik vezetés a tartomány felett akarta visszaszerezni az ellenőrzést a helyi haduraktól, mivel a tartomány szeparatista törekvéseket fogalmazott meg. Más vélemények szerint az afgán szélsőséges beszivárgás megakadályozása és a szélsőséges csoportok ellen léptek fel (terroristaellenes művelet).¹¹ Az igazi okot csak a tádzsik vezetés ismeri. A biztonsági erők pontosan tudják, hogy a szélsőséges csoportok Pakisztánban kaptak kiképzést, majd Afganisztánon keresztül szivárogtak be a közép-ázsiai térségbe.

Tádzsikisztánban az egyik problémát az jelenti, hogy 1992–1997 között polgárháború dúlt az országban. Az 1997-ben megkötött béke értelmében a hatalmat a kormány és az ellenzék 70:30 arányban megosztotta egymás között. Az ellenzék az Iszlám Újjászületés Pártja (IRP) fogja össze, amelyet az Egyesült Tádzsik Ellenzék¹² alapított. Az IRP 2015 augusztusáig működött legálisan Tádzsikisztánban. Az országban a békemegállapodás aláírása után választásokat tartottak, és a korábbi elnököt, Emomali Rahmont választották újra. Döntései értelmében az ellenzék egyre jobban kiszorult a hatalomból, és a hatalommegosztás már csak annyiból állt, hogy a korábbi ellenzéki parancsnokokat abban a körzetben tették meg katonai vagy rendőri vezetőnek, ahol korábban harcoltak. Egyedül a muszlim Mirzo Zijojev került miniszteri pozícióba az ellenzékiek közül. Ő volt az egyik legerősebb harctéri parancsnok a háború során, és minisztersége idején az embereit is beültette a minisztériumba. Zijojev a környezet- és katasztrófavédelmi miniszteri posztot töltötte be egészen 2006-ig, amikor is Rahmon leváltotta tisztségéből. A hatalmi központ kiépítését bizonyítja, hogy Rahmon elnök saját gyermekeit és rokonságát juttatta vezető pozíciókba, különösen a fegyveres testületekben. Az elnök hatalmi térnyerése a saját támogatóit is kikezdte, és egyértelműsítette az autoriter állami berendezkedést.¹³

⁸ Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete a hivatalos neve, de Taskenti Szerződés vagy Taskenti Egyezmény néven is nevezik.

⁹ BEZDÁN Györgyi: Etnikai ellentétek és határviták a posztszovjet Közép-Ázsiában. p. 11. http://mht.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Bezdan_Gyorgyi.pdf; letöltés: 2017.11.30.

¹⁰ Abdul Rasid Dosztum 2014 szeptembere óta Afganisztán elnökhelyettese.

¹¹ WAGNER Péter: Iszlamista veszély Tádzsikisztánban. Magyar Külügyi Intézet. p. 5. <http://kki.hu/assets/upload/Wagner4.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

¹² Egyesült Tádzsik Ellenzék: a tádzsik polgárháborúban a kormánnyal szemben álló erőket összefogó szervezet neve.

¹³ WAGNER Péter: Iszlamista veszély Tádzsikisztánban. Magyar Külügyi Intézet. pp. 5–8. <http://kki.hu/assets/upload/Wagner4.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

Az igazán komoly problémát azok a szélsőséges csoportok jelentik, amelyek 2010 után erősödtek meg. Tádzsikisztánban 2010-ben került sor az első öngyilkos merényletre, amelyben négy rendőr meghalt. A hatóságok az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalmat sejtették a támadás mögött, amely komoly al-Kaida-kapcsolatokkal rendelkezett. A támadást a Jamaat Ansarulla nevű szervezet vállalta magára, amely addig ismeretlen volt a térségben. A tagjaik között tádzsik, üzbég, kaukázusi és orosz állampolgárok is voltak. A radikális csoportok fő gyülekezőhelye a legfejlettebb észak-tádzsikisztáni Szogd tartomány, amely 2010-ig mentes volt minden szélsőséges mozgalomtól.¹⁴ 2010-től azonban olyan támadások történtek, amelyek addig egyik iszlamista pártra, mozgalomra sem voltak jellemzőek. Több esetben házi készítésű robbanószerkezeteket használtak katonai létesítmények, katonai személyzet elleni támadáshoz.

2010 augusztusában a Nemzetbiztonsági Szolgálat szigorított fegyházából egy nagy vihart kavart szökésre került sor. A szökésben 25, sokévi elzárásra ítélt személy vett részt, ők kábítószer-csempészet és terrorizmus miatt kerültek börtönbe. A szökevények között voltak szakadár IRP-tagok, az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom korábbi tagjai és külföldiek, döntően észak-kaukázusiak. A szökést követően magas rangú delegációk érkeztek Kelet-Tádzsikisztánba, hogy a korábbi ellenzéki hadurakkal tárgyaljanak. Rahmon elnök félt komolyabb fegyveres harcok kiújulásától, ezért katonai műveletekbe kezdett, amelyek során számos korábbi parancsnokot megölték. A 25 szökevényből többet elfogtak és visszavittek a szigorított őrizetbe, de többüknek sikerült külföldre távoznia.¹⁵

2004 óta két olyan szélsőséges mozgalmat tartanak nyilván, amelyek kevés taggal rendelkeznek, de minden olyan szervezettel kapcsolatban állnak, amelyek erősek (Iszlám Állam, al-Kaida, tálibok). E két mozgalom a Turkesztáni Iszlám Mozgalom és ennek katonai szárnya, az Iszlám Dzsihád Unió. 2016 tavaszán Pakisztánban a hadsereg elindította a Zarb e-Azb fedőnevű műveletet, amely az afgán-pakisztáni határvidék szélsőséges csoportoktól való megtisztítását célozta. A művelet megindítását követően Afganisztánban – különösen Kunduz tartományban – felerősödtek a harcok, és a közép-ázsiai határokon keresztül beszivárgás vált jelentőssé.¹⁶ A Turkesztáni Iszlám Mozgalom célja egy pántürk kalifátus létrehozása a közép-ázsiai térségben.

A tádzsik hatóságok a legnagyobb veszélyt a Hizb ut-Tahrir al-Islami szerveződésben látják, amelyet már lényegében mindenhol betiltották. A szervezet békés hatalomátvételt hirdet, programját sokan támogatják, ami egy autoriter berendezkedésű állam számára veszélyes. Maga a szervezet mérsékelt iszlám politikai mozgalomnak tekinthető. Politikája nagyon népszerű, mivel a kommunista eszmék némelyikét veszi elő (pl. jövedelmi szintek garantálása), ami az elszegényedett lakosság körében termékeny talajra talál. Kirgizisztánban és Üzbegisztánban van jelen elsősorban. A szervezet Nyugat- és imperialistaellenes nézetei a politikai döntésekben

¹⁴ WAGNER Péter: Iszlamista veszély Tádzsikisztánban. Magyar Külügyi Intézet. pp. 9–10. <http://kki.hu/assets/upload/Wagner4.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

¹⁵ Uo. pp. 11–13.

¹⁶ MORI, Sebastiano: Rising extremism in Central Asia? European Institute for Asian Studies. p. 11. http://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/04/EIAS_Briefing_Paper_2016_Mori_Taccetti_Central_Asia.pdf; letöltés: 2017.11.30.

is megjelennek, mivel a hatalmi struktúrában politikai erőként is jelen van. A kutatók predzsihád szervezetnek tekintik, amely törvényes, nem erőszakos eszközökkel akar egy kalifátust létrehozni és a sariát a törvénykezés szintjére emelni.¹⁷

Az 1920-as években Indiában alapították a Tablighi Jamaat nevű szervezetet, amely elutasítja az erőszakot, de egy iszlám kalifátus létrehozását hirdeti. A szervezet jelentőségét jelzi, hogy 2013-ban már Kazahsztánban is betiltották a működését, Közép-Ázsiában csak Kirgizisztánban működhetnek legálisan. A szakértők abban látják az igazi veszélyét, hogy a sérülékeny fiatalok között el tudják terjeszteni azt a radikális eszmét, amely évekkel, akár évtizedekkel később fegyveres harcokhoz vezethet. Ez a fegyvertelen dzsihád.¹⁸

Az egyik legaktívabb szervezet Közép-Ázsiában a Kelet-turkesztáni Iszlám Mozgalom, amelynek művelési területe a kínai Hszingcsiang tartománytól Vazirisztánig terjed. A mozgalom képviselői jelen vannak Kínában, Kirgizisztánban, Kazahsztánban és az Amerikai Egyesült Államokban is. Kiképzőtáborai vannak Pakisztánban és Afganisztánban. Kínai források szerint az al-Kaida látja el anyagi forrásokkal. A szervezetről Oroszországban először 2000-ben hallottak, addig sehol sem jelent meg.¹⁹

A Turkesztáni Iszlám Párt 2003 novemberében tűnt fel először. A szervezet a Kelet-turkesztáni Iszlám Mozgalom égisze alatt működik, az ujjur mozgalommal is kapcsolatban áll. Kínában több támadásért felelős: 2013 októberében a Tienanmen téren autóval hajtottak végre támadást, 2014 márciusában kétes támadást követtek el egy vasútállomáson. A Turkesztáni Iszlám Párt legfőbb ellenségének Kínát tekinti, mivel erőszakkal és erélyesen lép fel a muszlim csoportok önrendelkezése ellen.²⁰

A szélsőséges mozgalmak tevékenységének mozgatórugói

A közép-ázsiai térségben különösen három államnak kell szembenéznie a szélsőséges szervezetek okozta biztonsági problémákkal, ezek: Üzbegisztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán.

A mozgalmak tevékenységének mozgatórugói:

1. Ideológiai vákuum. A Szovjetunió fennállása alatt a térségben is erős szovjetizálás zajlott le, ami az élet minden területére kiterjedt. A vallást elnyomták, és a marxista ideológia az iszlám ideológiában is törést eredményezett. A vallási tanítók a módosult, módosított eszméket kezdték el hirdetni. A vallási üzenetek eljutottak a hívőkhöz, és elindították a szélsőséges mozgalmakat. A vahabizmus új irányzatként az 1980-as évektől gyorsan terjedni kezdett a közép-ázsiai térségben. Tanítói azt hirdették, hogy aki az igaz, tiszta iszlámot veszélyezteti, azt az igazhívő megölheti, Allah erre felhatalmazást ad.

¹⁷ MORI, Sebastiano: Rising extremism in Central Asia? European Institute for Asian Studies. p. 11. http://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/04/EIAS_Briefing_Paper_2016_Mori_Taccetti_Central_Asia.pdf; letöltés: 2017.11.30.

¹⁸ Uo. p. 12.

¹⁹ Uo. p. 13.

²⁰ Uo. p. 15.

2. Gazdasági tényezők. Az általános életszínvonal a Szovjetunió felbomlása után erősen visszaesett. A lakosság elég hamar felismerte, hogy a szociális-gazdasági átalakulás elbukott, és csak egy szűk réteg gazdagodott meg. Egy olyan térségben, ahol az iszlám jelen van, ott a „vallást alternatívaként tekintik az emberek... az államok elbuktak a megígért eredmények teljesítésében, és a demokráciát a nyugati popkultúra melléktermékének tekintették”.²¹ Ez a fundamentalizmus kialakulásához vezetett, de nem feltétlenül a fegyveres szélsőséges mozgalmak elterjedéséhez, ahogy ezt a kettősséget a szervezetek bemutatása esetén is láttuk. A szélsőséges csoportok propagandája arra irányul, hogy az állam korrupt, a demokráciát és a jövőt a saját klánjai érvényesülésére, gazdagodására használja. A lakosság nagy része a rendszerváltozásból nem érzel semmit, a társadalmi kilátástalanság, bizonytalanság miatt a szélsőséges csoportok nagy tömeget tudnak megszólítani.

3. Fergánai-medence. Az előzőekben már bemutatásra került.

4. Elnyomó kormányzat. Az üzbég kormányzat erős elnyomást alkalmaz hatalma fenntartása érdekében. Egyedül a Fergánai-medencében 900 mecsetet romboltak le. Üzbegisztánban a férfiak sok esetben levágatták a szakállukat, nehogy szélsőségeseknek tekintsék és letartóztassák őket. Az állami elnyomás az ártatlanokat is sújtotta, így a szélsőséges propaganda támogatottsága folyamatosan növekedett.

5. Külső támogatás. A szélsőséges szervezetek külföldi támogatását már bemutattam. Külön említést érdemel azonban az a tény, hogy nagyon sok közép-ázsiai vendégmunkás dolgozik olyan országokban, ahol a radikalizálódás jelen van, ők szélsőséges nézetekkel kerülnek kapcsolatba, amelyeket hazavihetnek. Másik nagy probléma a börtön, ahol a terroristaelemek nincsenek elkülönítve a többi elítélttől. A börtönökben a környezet különösen alkalmas a szélsőséges nézetek terjedésére. Sok ilyen intézmény van Afganisztánban és Pakisztánban. A börtönökben történő radikalizálódásra a világ más részein is számos példát találhatunk.²²

6. Afganisztán. A táliboknak nagyon erős befolyásuk van a térségben működő szélsőséges szervezetekben. Az afganisztáni háború – amelyet a szovjet csapatok bevonulása indított el 1979-ben – volt az első lépés, amely a közép-ázsiai vallási és függetlenedési mozgalmak elindításának alapjául szolgált. Afganisztán sok csoport háttérbázisául is szolgál. A tádzsik–afgán határon orosz egységek is teljesítenek szolgálatot. Az orosz hírszerzés már 2000 májusában jelezte, hogy kapcsolatot találtak a csecsen szakadár csoportok és az afgán szélsőségesek között.²³ Érdekes, hogy az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom és az Iszlám Dzsihad Unió 2001-ig az Északi Szövetség ellen harcolt Afganisztánban, míg 2001 óta a koalíció és az afgán erők ellen küzdenek.²⁴

²¹ SAFARIN, Gregory R.: Islamic extremism in former Soviet republics. p. 1. www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milereview/sara.pdf; letöltés: 2017.11.13.

²² IDREES, Mohammad: Radicalization and violent extremism in Central Asia and Afghanistan. Norwegian Institute of International Affairs. pp. 10–11. <http://osce-academy.net/upload/file/41BRIEF.PDF>; letöltés: 2017.12.01.

²³ SAFARIN, Gregory R.: Islamic extremism in former Soviet republics. pp. 1–4. www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milereview/sara.pdf; letöltés: 2017.11.13.

²⁴ IDREES, Mohammad: Radicalization and violent extremism in Central Asia and Afghanistan. Norwegian Institute of International Affairs. p. 7. <http://osce-academy.net/upload/file/41BRIEF.PDF>; letöltés: 2017.12.01.

7. Csempészet. Meglátásom szerint probléma a szervezett bűnözés és a határokon átnyúló csempészet, amely sok esetben az afgán ópiumra, heroinra épül. Ezt kiegészíti a fegyvercsempészet és az emberkereskedelem. A szervezett bűnözés hatalmas bevételt biztosít a csoportoknak, ami a harcok elhúzódását teszi lehetővé. Sokszor a szállítási útvonalak ellenőrzéséért is jelentős harc bontakozik ki, és ez a klánok közti villongásokhoz is vezethet. Kirgiz hivatalos szervek szerint az Afganisztánból származó narkotikumok csempészetének 70%-át az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom ellenőrzi, felügyeli.²⁵

Az Iszlám Állam kérdése marginális. Egyes kutatók 2000 és 4000 fő közé teszik azok számát, akik Közép-Ázsiából csatlakoztak a terrorállamhoz.²⁶ A jövő nagy kérdése ebben a térségben az Iszlám Állam szempontjából, hogy a Közel-Kelethez hasonlóan Közép-Ázsia is lángra borulhat-e, és össze tudja-e fogni a különböző csoportokat egy újabb kalifátus létrehozása érdekében. Moszkva nem fogja engedni, hogy bármelyik szervezet is átlépje azt a kritikus pontot, ahonnan már kiemelt biztonsági kockázatot jelenthet számára. Kétségtelen, hogy a közép-ázsiai térségbe hazatérő, korábban külföldön harcolt zsoldosok veszélyt jelentenek saját országuk biztonságára.

Konklúzió

A térség mozgalmi létrejöttének és tevékenységének okai összetettek és széles skálán mozognak. A szélsőséges mozgalmak többsége nem lépte még át azt a kritikus pontot, amely már fegyveres ellenállásban nyilvánulna meg. A biztonsági szervezeteknek figyelniük kell ezekre a mozgalmakra. Az Iszlám Állam felemelkedése, valamint a kaukázusi szakadár csoportok fejlődése intő példaként szolgálhat számunkra. A közép-ázsiai fundamentalista mozgalmak megjelenése a szovjet uralom és az afgán háború idejére tehető. A mozgalmak fejlődése két szakaszra bontható: az afganisztáni szovjet beavatkozás kezdetétől (1979) 2001-ig és 2001-től napjainkig.

A térség államainak a Szovjetunió fennállása alatt nem volt gondjuk az együttműködéssel. A gazdaságaik jelenleg egymásra vannak utalva: Kazahsztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán jelentős energiahordozó-bázissal rendelkezik, míg Üzbegisztánnak és Tádzsikisztánnak jelentős vízbázisa van. Az együttműködést azonban szinte lehetetlenné teszik a vezető szerepért folytatott verseny Kazahsztán és Üzbegisztán között, a vezetők személyes ellentétei, az etnikai feszültségek, a rendezetlen határok, a kölcsönös vádaskodások és a gazdasági érdekellentétek. Az együttműködésre biztonsági okokból nagy szükség lenne, ami tulajdonképpen a Taskenti Szerződés keretében alakul, Moszkva erős irányítása alatt.

²⁵ SAFARIN, Gregory R.: Islamic extremism in former Soviet republics. p. 6. www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milereview/sara.pdf; letöltés: 2017.11.13.

²⁶ OROZOBKOVA, Cholpon: Central Asia and the ISIS Phantom, The Diplomat (October 02, 2015). <http://thediplomat.com/2015/10/central-asia-and-the-isis-phantom/>; letöltés: 2017.11.13.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BEZDÁN Györgyi: Etnikai ellentétek és határviták a posztszovjet Közép-Ázsiában. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Bezdan_Gyorgyi.pdf; letöltés: 2017.11.30.
- IDREES, Mohammad: Radicalization and violent extremism in Central Asia and Afghanistan. Norwegian Institute of International Affairs, 2016. szeptember. <http://osce-academy.net/upload/file/41BRIEF.PDF>; letöltés: 2017.12.01.
- MORI, Sebastiano: Rising extremism in Central Asia? European Institute for Asian Studies, February 2016. http://www.eias.org/wp-content/uploads/2016/04/EIAS_Briefing_Paper_2016_Mori_Taccetti_Central_Asia.pdf; letöltés: 2017.11.30.
- MÜNSTER, Anna dr.: Growing Islamic Extremism in Central Asia and the Caucasus. www.worldwatchmonitor.org/old-site-imgs-pdfs/reportcentralasiaislamicextremism.pdf; letöltés: 2017.11.13.
- OROZOBKOVA, Cholpon: Central Asia and the ISIS Phantom. <http://thediplomat.com/2015/10/central-asia-and-the-isis-phantom/>; letöltés: 2017.11.13.
- SAFARIN, Gregory R.: Islamic extremism in former Soviet republics. www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milereview/sara.pdf; letöltés: 2017.11.13.
- WAGNER Péter: Iszlamista veszély Tádzsikisztánban. Magyar Külügyi Intézet, 2011/4. <http://kki.hu/assets/upload/Wagner4.pdf>; letöltés: 2017.11.30.

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES

A FEGYVERES KÜZDELEM JELLEMZŐI KUTATÁSÁNAK FONTOSSÁGA, A HÍRSZERZÉS ÉS A FELDERÍTÉS JELENTŐSÉGE

Bevezetés

Az utóbbi években végrehajtott katonai műveletek tapasztalatait figyelembe véve a fegyveres küzdelem megvívása mind formai, mind tartalmi szempontból jelentős mértékben megváltozott. Több új jelenség fordult elő a katonai műveletek megvívásakor, különösen a békekikényszerítés, a békefenntartás, a békeépítés és a felkelők elleni katonai műveletek alatt.

A fegyveres küzdelem új formája, módszere már nem úgy vizsgálható, mint azt korábban tettük, törvényei és törvényszerűségei nehezen felismerhetők, a megvívás jellemzőinek tudományos igényű feltárásához új kutatási módszerekre van szükség.

A tapasztalatokat elemezve megállapítható, hogy a korszerű, technikailag jól felszerelt fegyveres erő nem az egyetlen feltétele a katonai műveletek sikeres végrehajtásának, a győzelemnek. Ugyan a katonai erő továbbra is az ellenség teljes megsemmisítésére készül és annak eszköze maradt, de – a tapasztalatok alapján – napjainkban egyre több olyan műveleti helyzet alakul ki, amikor a katonai győzelem érdekében civil szervezetek tevékenységére is szükség van, sőt békeépítést kell folytatni a hadszíntér egyes részein, akár a katonai műveletek végrehajtásával egy időben.

Más szempontból a szemben álló fél nem a katonai erőt alkalmazza, hanem korszerű eszközök alkalmazásával támadja a számítógépes rendszereket, az infokommunikációs csatornákat, miközben pszichológiai műveleteket és „médiaháborút” folytat.¹

A különleges és a nem katonai erők, a magánvállalkozások, a nem katonai szervezetek egyre gyakoribb szerepvállalása a fegyveres küzdelemben hatással van a hagyományos katonai erők műveleteire is.

¹ A lélektani művelet (psychological operation) olyan, a kommunikáció és egyéb eszközök módszereit alkalmazó tervezett műveleti tevékenység, amely a jóváhagyott célcsoport attitűdjének, magatartásának és viselkedésének megváltoztatására irányul, ezáltal befolyásolja a fegyveres küzdelemben a politikai és a katonai célok elérését. <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

A médiaháború folyamatos küzdelem az infokommunikációs eszközök felhasználásával, speciálisan előkészített információk és médiaanyagok terjesztésével, a szemben álló fél és a saját közvélemény megnyerése érdekében, az elérendő politikai, katonai és más célok tükrében.

Notes and Quotes from the Media War. <http://honestreporting.com/notes-and-quotes-from-the-media-war-2/>; letöltés: 2017.10.30.

A NATO-országok biztonsági környezete az utóbbi években jelentősen megváltozott. Mind a 2014-es walesi, mind pedig a 2016-os varsói NATO-csúcstalálkozón a politikai és a katonai vezetők megvitatták a változásokat és az azokra adandó lehetséges válaszokat.

Úgy tűnik, hogy a nemzetközi terrorizmus térnyerése és a tömeges migráció utóbbi években tapasztalt növekvő intenzitása egyre inkább arra kényszeríti a szövetséget, hogy a stabilitás biztosítása és fenntartása helyett visszatérjen az elrettentéshez.

A hibrid hadviselés, a számítógépes rendszereket érő folyamatos fenyegetés, valamint az egyes országokban a hagyományos és a nukleáris fegyverrendszerek fejlesztési törekvései állandó vitatémát adnak a megbeszéléseken arról, hogy melyek a hatékony elrettentés legeredményesebb eszközei.

A lehetséges fenyegetések új dimenzióba helyezik napjaink biztonsági környezetét, az azokra adandó válaszok viszont nem képzelhetők el a múltban alkalmazott megoldásokkal. *Kérdések, amelyekre pontos választ kell adni:* mely fenyegetések ellen lehet fellépni a hagyományos elrettentés eszközeivel, illetve mely eszközökkel tud fellépni a szövetség a nem állami szereplők okozta fenyegetésekkel szemben?²

Az információ megszerzése és elsőként történő felhasználása soha nem látott mértékben meghatározza a fegyveres küzdelem menetét, a politikai és a katonai végállapot eredményét. A hibrid művelet – mint a fegyveres küzdelem új jellemzője – teljesen más, mint a korábban alkalmazott katonai eljárások és módszerek. Ezek a körülmények más vizsgálati módszerek alkalmazását követelik meg a hadtudomány kutatóitól.³

E tapasztalatok tükrében a hadtudomány hazai és nemzetközi szakértői körében napjaink és a jövő katonai műveleti környezetének, hadműveleti és harcászati jellemzőinek a vizsgálata a kutatás középpontjába került. A szakértők kiemelt figyelmet fordítanak a kelet-ukrajnai és a szíriai katonai eseményekre, valamint a Krím félsziget megszállásának és annektálásának a tapasztalataira, vagyis a hibrid műveletek jellemzőinek a vizsgálatára.

Az információs környezetünk emberi, informális és technológiai szegmenseiben (a kibertérben és a kognitív térben együttesen) jelen lévő dinamikus változások tovább hangsúlyozzák a fegyveres erő képességfejlesztése lehetőségének a kutatása iránti

² Összhaderőnemi légi- és űrhadviselési konferenciát rendeztek.

http://www.honvedelem.hu/cikk/65898_osszhaderonemi_legi-es_urhadviselesi_konferenciat_rendeztek;
letöltés: 2017.10.30.

³ A hibrid fenyegetések elemzése, értékelése és leküzdése érdekében néhány NATO- és EU-tagállam szervezésében 2016. december 6-án Helsinkiben „Európai Kiválósági Központ a hibrid fenyegetések leküzdésére” jött létre. Az alapítók meghívták a többi tagállam kutatóit is.

Memorandum of Understanding on the European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats.
<https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2017/08/Hybrid-CoE-final-Mou-110417-1.pdf>;
letöltés: 2017.10.30.

igényt, a szövetségi rendszerben történő hatékony működés, együttműködés és együttes tevékenység fontosságát a meghatározott küldetések és feladatok végrehajtása érdekében, valamint folyamatos és szükségszerű igényként jelentkezik az új tudományos eredmények megjelentetése a nemzeti stratégiákban.

A tanulmány elkészítésekor az volt a célunk, hogy a teljesség igénye nélkül kutassuk azokat az elméleti kérdéseket, amelyek megválaszolása elengedhetetlen a fegyveres küzdelem új jellemzőinek megértése szempontjából. A hazai és a külföldi szakirodalom elméleti anyagai alapján bemutatjuk a hírszerző és felderítőszervek munkájának a jelentőségét a hibrid veszélyek, kockázatok és tevékenységek elleni védelem tükrében. Mivel a szerzők nem szakértők, így nem a hírszerző és a felderítőmunka módszerét és formáját, csupán a jelentőségét vizsgáljuk, bizonyítjuk.

Új módszerek alkalmazásának szükségessége a fegyveres küzdelem új jellemzőinek kutatásában

A fegyveres küzdelem megvívásában a hibrid művelési forma alkalmazása szükségessé tette a társadalom politikai, gazdasági, szociális, infokommunikációs, közigazgatási és egyéb területeinek alaposabb vizsgálatát az éppen zajló katonai művelet teljesebb megismerése érdekében. Más szóval, a szemben álló felek (eseti koalíciók) teljes körű geopolitikai és geostratégiai vizsgálatára van szükség a közöttük lévő érték- és érdekellentétek megismerése, az ok-okozati összefüggések feltárása céljából.

Napjaink fegyveres küzdelmére jellemző *„a geopolitikai és a geostratégiai versengés”*, amely az energia megszerzéséért, a szállítás biztonságosabbá tételéért és az újonnan feltárt energiák birtoklásáért folyik. Az *„ideológiák versengéséről”* ma már szó sincs.

A fegyveres küzdelem jelenlegi műveletei sem az Amerikai Egyesült Államok, sem pedig más országok területét nem befolyásolják, veszélyeztetik, hiszen viszonylag kis katonai kontingensek vesznek részt a műveletekben. Jellemző a különleges erők, a légi erők, a haditengerészet, valamint a speciális képességekkel és eszközökkel rendelkező magáncégek részvétele a katonai jellegű műveletekben. A politikai és a katonai célok elérése érdekében a felek nem feltétlenül csak katonai eszközöket (információs műveletek, számítógépes rendszerek támadása, médiaháború, pszichológiai eszközök, dezinformáció stb.) alkalmaznak. *A legfőbb jellemzők:* ritkán fordulnak elő államközi konfliktusok, gyakoribbak a fegyveres konfliktusok nem állami erők ellen. Különösen a terrorista akciók, az illegális migráció, az emberkereskedelem, a kábítószer-kereskedelem és a szervezett bűnözés elleni katonai műveletek formái és módszerei a jellemzőek.

A katonai műveletekben a legkorszerűbb infokommunikációs eszközök alkalmazása „szinte észrevétlenül” gyengítheti az ellenfél képességeit, ezzel megnehezíti a védekezés lehetőségét is. A saját és a szemben álló fél lakosságának tudati befolyásolása számtalan, a politikai és a katonai sikert befolyásoló veszélyt hordoz magában, ugyanakkor mind gyakrabban tapasztaljuk alkalmazását napjaink fegyveres küzdelmében.

A nyugati szakirodalom – az ukrainai, benne a Krím félszigeti katonai eseményeket követően – a hibrid műveletek megjelenését az orosz fegyveres erők műveleti formájához kapcsolja. Mint arról már korábban írtunk, ez nem így van.⁴ A fellelhető szakirodalomban az összes kutató és szakértő megállapítja, hogy a hibrid művelet mint a fegyveres küzdelem megvívásának módszere, formája nem új kategória, és ezt a kijelentést számos történelmi eseménnyel igazolják. Allításunk bizonyítására csupán két példát említünk.

Robert A. Newson a „Why the US Needs a Strategy To Counter Hybrid Warfare” című tanulmányában a következőt írja: *„A Hibrid Warfare kifejezés eredetileg az után vált híressé, miután az amerikai polgárháborúban George Washington a következőt mondta: a hibrid hadviselés egy kombinációja a harcnak, amelyben a hatalmas sereg és a tisztességesen képzett milíciák harcolnak több fronton. A számunkra fontos területeket erős gyalogos egységek őrzik.”*⁵

Valerij Geraszimov, az orosz fegyveres erők vezérkari főnöke a „Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий” című írásában hivatkozik Georgij Isszerszon tábornokra, aki az első világháború tapasztalatai alapján írt⁶ a hibrid hadviselésről: *„a háború általában nem egyszerű, és a kezdete sem az. Az erők mozgósításával, koncentrációjával indul, és észrevétlenül jutunk el a műveletekig, minden képesség felhasználásával. Minden háború egy egyedi eset, amely azt követeli a tábornoktól, hogy ismerniük kell annak sajátos logikáját, annak egyediségét.”*⁷ Geraszimov vezérkari főnök az említett tanulmányában *„a hogyan biztosítható az orosz nemzet biztonsága a nem tradicionális veszélyek és kihívások viszonyai között”* kérdésre keresi a választ. Ezzel kapcsolatban a következőket írja:

A fegyveres harc jellemzőinek változása, a politikai célok elérése érdekében. A politikai, diplomáciai, gazdasági és más nem katonai intézkedések/lépések kombinációja a katonai erő együttes alkalmazásával.

Az új formák és módszerek rendszerezése, alkalmazása az ellenséggel szemben a következő:

A katonai műveletek kezdete/megkezdése a béke időszakban kialakított katonai erők, csapatsoportosítások alkalmazásával. A nagy manőverképességű kontaktus (közvetlen érintkezés) nélküli harctevékenység folytatása haderónemek közötti csapatsoportosítások alkalmazásával. A szemben álló fél gazdasági és hadipotenciáljának /képességének a csökkentése a katonai objektumok és a kritikus polgári infrastruktúra rövid idő alatti pusztításával. A nagy pontosságú fegyverek

⁴ KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek. Szakmai Szemle, 2015/1. szám. pp. 120–136.

⁵ Why the US Needs a Strategy To Counter „Hybrid Warfare.” <http://www.defenseone.com/ideas/2014/10/why-us-needs-strategy-counter-hybrid-warfare/97259/>; letöltés: 2016.11.23.

⁶ Bővebben: BRIGADE COMMANDER ISSERSON, Georgii Samoilovich: The Evolution of Operational Art, Combat Studies Institute Press, Military Bookshop, 2013, ISBN: 1782664408

⁷ GERASZIMOV, Valerij (Валерий Герасимов): Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>; letöltés: 2016.11.23.

tömeges és a különleges műveleti erők széles körű alkalmazása, robotizált komplexumok és új fizikai elveket alkalmazó fegyverek használata, valamint a civil-katonai komponens részvétele a harctevékenységekben. Egyidejű ráhatás az ellenség csapataira és objektumaira a területének teljes mélységében. A fegyveres közdelem egyidejű megvívása minden fizikai környezetben és információs térben. Az aszimmetrikus és a közvetett tevékenységek alkalmazása. Az erők és eszközök vezetése-irányítása az egységes információs térben.⁸

A tanulmány befejező részében Geraszimov vezérkari főnök Alekszandr Szvecsint idézi: „*a háborús helyzetet... előre látni rendkívül nehéz. Minden háború megvívása sajátos stratégiai elgondolás/irány kidolgozását követeli meg, mindegyik háború lefolyása egyszeri esemény, amely megköveteli a különleges, egyedi logika megteremtését/kidolgozását és nem valami/valamilyen elkészült sablonmellékletek alkalmazását.*”⁹

A hivatalos orosz álláspont teljesebb megismeréséhez javasoljuk tanulmányozni az orosz katonai doktrína legújabb változatát. A tanulmány témájához kapcsolódva a doktrínában a következőket olvashatjuk: „*az Oroszországi Föderáció külső fenyegetésként értelmezi azon információs és kommunikációs technológiák alkalmazását katonai és politikai célok elérése érdekében, amelyek szembemennek a nemzetközi joggal, veszélyeztetik az orosz szuverenitást, politikai függetlenséget, területi integritást, valamint fenyegetést jelentenek a nemzetközi békére, biztonságra, továbbá a globális és a regionális stabilitásra. Olyan védelmi környezetet kell létrehozni, amely lehetővé teszi az információs és a kommunikációs technológiák jelentette kockázatok csökkentését a katonai és a politikai célok ellenében.*”¹⁰

Reméljük, az idézetek bizonyító erejük, a hibrid műveletek fogalma és annak tartalma korábban megjelent a nemzetközi szakirodalomban. Ugyanakkor, mint korábban említettük, a közelmúlt katonai konfliktusai további, tudományos igényű kutatást igényelnek a szakemberektől. El kell fogadnunk Clausewitz megállapítását a fegyveres küzdelem vizsgálatának témakörében: „*...minden elmélet elsődleges feladata az, hogy a kusza és – mondhatni – szövevényesen összegubancolt fogalmak, illetve képzetek között rendet tegyen. Csak az után, hogy a neveket és a fogalmakat tisztázza, remélheti, hogy a dolgok vizsgálata során tisztán és könnyedén halad előre...*”¹¹ Más szóval, amikor a fegyveres küzdelemről, annak műveleteiről beszélünk, tisztázni kell az elnevezések és a fogalmak tartalmát.

Napjaink és a jövő fegyveres küzdelmeiben részt vesznek, vehetnek hagyományos hadseregek, specializált terroristaellenes egységek (különleges műveleti erők), megjelennek a hibrid katonai formációk, a médiában gyakorta szereplő, magukat „magánhadseregnek” tituláló érdek- és üzletcsoportok a nemzetközi

⁸ GERASZIMOV, Valerij (Валерий Герасимов): Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>; letöltés: 2016.11.23.

⁹ Uo. Alekszandr Szvecsin (1878–1938) hadvezér, hadtudós, író és katonapedagógus, „komdiv”- azaz hadosztályparancsnok 1935–1940 között. A „komdiv” a Vörös hadseregben viselt rendfokozat volt. A legjelentősebb munkája, klasszikus műve 1927-ben Stratégia címmel jelent meg.

¹⁰ Военная доктрина Российской Федерации. <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>; letöltés: 2016.12.27.

¹¹ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013. p. 110.

szervezetek és más szereplők. A terrorista támadások átalakulhatnak klasszikus gerilla-hadviseléssé, majd később eszkalálódhatnak hagyományos háborús konfliktussá. A folyamatos és az eseti fegyveres konfliktusok „elkenődnek” térben és időben, a szimmetrikus és az aszimmetrikus harctevékenységi formák jelen vannak szinte valamennyi harci dimenzióban.¹² Egyetértünk a szerzővel, hiszen a katonai konfliktusok megvívásának módszerei, formái jelentősen eltérnek a hagyományostól, határai elmosódnak, időben nehezen meghatározhatók. A „tovagyűrűző jellemző” az általános, a műveletek egyik formából a másikba észrevétlenül átmennek, a fegyveres küzdelemre nem jellemző (aszimmetrikus, hibrid) formákat vesznek fel, ugyanakkor „a fegyveres harc, hadművelet mint állandó jellemző” folyamatosan jelen van.

Ha ezt az állítást elfogadjuk, akkor a hibrid műveletek fogalom adja meg a legpontosabban napjaink fegyveres küzdelme jellemzőinek lényegét.

Másképpen, Alekszandr Bartos orosz szakértőt idézve: „a hibrid művelet az aszimmetrikus hadviselés fő módszere, amely három kiválasztott területen folyik: a konfliktuszónában élő népesség körében, a hátszág lakossága körében és a nemzetközi közösségekben.

A hibrid műveletet meghatározhatjuk mint korábban előkészített és az állam által operatíván megvalósított hadi és diplomáciai tevékenységek összessége, információs jellegű művelet a stratégiai célok elérése érdekében. Mindemellett meg kell jegyezni, hogy a hibrid művelethez nem szükséges új technikai eszközök, fegyverek, fegyverrendszerek kifejlesztése, elegendő a már rendelkezésre álló haditechnikai eszközök felhasználása. A hibrid művelet magában foglalja a különböző hibrid veszélyek komplex realizálását, a hagyományos, nem szabványos tömeges erőszakot, a felforgató tevékenységet, amelyek folyamán a különféle gyakran alkalmazott technológiákat a szemben álló, erőfölényben lévő fegyveres/katonai erővel szemben megteheti. Ehhez tartoznak a kibertámadások, az energetika területén alkalmazott tevékenységek és más cselekedetek.”¹³

Megjegyezzük, hogy a NATO Kibervédelmi Kiválósági Központja 2013 áprilisában megalkotta a „Tallinn Manual” című. kézikönyvet. A könyv több mint 300 oldalon, 95 fő szabályra lebontva részletesen tárgyalja az informatikai hadviselés szabályait, többek között kitérve arra is, hogy a hagyományos fegyveres konfliktusokhoz hasonlóan el kell kerülni a civil áldozatokat, ennek jegyében például tilos a civil célpontok, különösen kórházak, atomerőművek, vízerőművek vagy gátak irányító rendszereinek a támadása – ezt egyébként a genfi egyezmények most is tiltják a hadviselő felek számára. A kézikönyv szerzői szerint a fegyveres konfliktusra alkalmazott szabályt ugyanis a kibertérbe is át lehet ültetni.¹⁴

¹² Bővebben: SZENES Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány, XV. évfolyam 4. szám pp. 1–4.

¹³ БАРТОШ, Александр Александрович: Гибридные войны в стратегии США и НАТО. Как обеспечить национальную безопасность России в условиях нетрадиционных угроз и вызовов. http://nvo.ng.ru/concepts/2014-10-10/1_nato.html; letöltés: 2017.10.02.

¹⁴ NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn Manual. <https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/356296245.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

Továbbá, a hibrid műveleteket folytató fél szándékosan elmosza a határt a béke és a katonai konfliktus között. Ezzel lehetősége van felforgató tevékenységet folytatni a szemben álló fél lakossága ellen és gyengíteni a társadalmi élet számos területét, katonai erő alkalmazása nélkül.

Bizonyított, hogy az ellenfél legyőzésének nem katonai (hibrid) eszközei meghatározóvá válnak, felismerésük és megelőzésük fontos hírszerzői és felderítési feladat lett.

A hibrid tevékenységi formák alkalmazása és a fegyveres küzdelem törvényszerűségei között több ellentmondás tapasztalható. Nagy valószínűséggel át kell értékelni a korábban alkalmazott műveleti eljárásokat.

A számítógépes rendszerek elleni támadások, a célzott dezinformáció és a propaganda napjainkban megvalósult és állandó veszéllyé vált. A 21. században a digitális technológiák felhasználásával történő visszaélések megelőzése elsődleges kihívás valamennyi állam számára.

A létfontosságú infrastruktúrák, például az energiaellátás, a távközlés, a repülőterek, az utak és a vasutak, a pénzügyintézetek, a politikai pártok működésének vagy a kormányzati szervek számítógépeinek a támadása destabilizálhat országokat, befolyásolhat választásokat vagy megdönthet kormányokat. Egy állam zavartalan működését akadályozhatják az elektronikus hálózatokban bármikor bekövetkező meghibásodások, de a tudatos manipulációk, a szabotázsok, a terrortámadások és a célzott támadások nagyobb veszélyt jelentenek.

A hibrid műveletek eszköztárába tartozhatnak az információs kampányok, amelyek célja a közvélemény befolyásolása, a célszemély vagy -csoport jó hírnevének a károsítása, a saját vélemény közvetítése. Ezek a műveletek az infokommunikációs eszközök fejlődésével egyre nagyobb és nehezen kezelhető károkat okoznak. Ugyanakkor a hibrid műveletek általánossá válása fejleszti azokat a szervezeteket (hírszerző, felderítő, elhárító), amelyek előre jelzik, felderítik, értékelik és adatokat szolgáltatnak az alkalmazás valószínűségéről. E szervezetek megbízható és hatékony működése egyre fontosabbá válik.

A tapasztalatok szerint csak folyamatos és teljesen nyílt kommunikációval lehet a lakosság ellenállását javítani a tudatos manipulációval szemben. Különösen fontos lehet ez a tevékenység a számítógépeket rendszeresen használók körében. A lakosság felkészítéséhez nyújthatnak segítséget a hírszerző és a felderítőszervek az időben megszerzett és értékelt adatokkal. Továbbá ezek az információk segíthetik az állami és a magánvállalatokat adataik, rendszereik megvédésében.

Más szóval, a hírszerző és a felderítőszervek közvetve hozzájárulhatnak az ellenséges propaganda és dezinformáció elleni védelemhez, a lakosság felkészítéséhez, a tudatosan vállalt védelemhez. Ennek érdekében az említett szervezeteknek szorosabb kapcsolatot kell kiépíteniük a lakossággal, különösen a fiatalokkal:

– folyamatosan nyomon kell követni, felderíteni és értékelni a lehetséges veszélyeket, kockázatokat, javaslatokat kell tenni a megelőző gyakorlati lépésekre;

- kiemelt figyelmet kell fordítani a számítógépes rendszerek, valamint a társadalom zavartalan működését biztosító rendszerek, szervezetek és objektumok védelmére;
- a médiumok valamennyi lehetőségének felhasználása a lakosság folyamatos tájékoztatása érdekében az irányukba kifejtett dezinformáció veszélyeiről;
- a fiatalok nevelése, figyelmük felhívása az infokommunikációs eszközök használatának a veszélyeire, a védelem módszereire szakemberek bevonásával, lehetőleg a „kampányszerű” megoldások elkerülésével.

A fegyveres küzdelem megváltozott jellemzőivel kapcsolatban Kiss Roland ismertetett néhány figyelemre méltó kutatási eredményt a közelmúltban megjelent tanulmányában.¹⁵ A szerző a somáliai, az iraki, az afganisztáni és a szíriai katonai műveletek tapasztalatai alapján bizonyítja, hogy a legmodernebb katonai erő sincs felkészülve a hosszan elnyúló műveletek végrehajtására. A haditechnikai főlény ugyan gyors győzelmet hozott, hozhat a hagyományos katonai erővel szemben, de a terrorcselekményeket végrehajtó, nehezen azonosítható félkatonai erő ellen sem tervek, sem megfelelő felkészültség nincs. Az iraki és az afganisztáni hadszíntér a vártnál komolyabb hatással volt az orosz és az amerikai erők műveleteire.

Itt célszerű megemlítenünk, hogy a Soufan Group biztonsági kockázatelemző csoport 2017 októberében nyilvánosságra hozott elemzése¹⁶ alapján az Iszlám Állam külföldi katonáiból mintegy 5500 fő tért vissza hazájába. Az elemzést készítő Richard Barrett szerint ez a tény komoly feladat elé állítja a hírszerző, a felderítő és a terrorelhárító szervezeteket a közeljövőben. A jelentés szerint miközben a hazájukba visszatérők közül sokan kiábrándulhattak a szélsőséges nézetekből, elkerülhetetlen, hogy egyesek továbbra is a dzsihád erőszakos folytatására készülnek, de már a saját országukban.

Az Iszlám Állam visszatérő harcosai nagyjából *öt kategóriába* sorolhatók, amelyek mindegyike eltérő kockázati szintet mutat: 1) azok, akik korán vagy rövid tartózkodás után elhagyták a hadszínteret, és soha nem voltak az Iszlám Állam fegyveres alakulatainak a tagjai; 2) akik hosszabb ideig maradtak a régió valamelyik országában, de nem értettek egyet az Iszlám Állam politikai és katonai céljaival, fegyveres küzdelmével; 3) akik nem fogadták el teljesen az Iszlám Állam politikai és katonai céljait, de úgy döntöttek, hogy ott maradnak, a további anyagi haszon érdekében újabb feladatokat vállaltak és vállalnak hazájukban is; 4) akik teljes mértékben elkötelezték magukat az Iszlám Állam politikai és katonai céljai mellett, de a katonai vereségek vagy a terület elvesztése miatt hazatértek; 5) akiket az Iszlám Állam küldött vissza saját hazájukba vagy más államba azzal a feladattal, hogy ott harcoljanak az Iszlám Állam (a kalifátus) céljai megvalósításáért.

¹⁵ KISS Roland: Az amerikai haderőfejlesztés és az amerikai haderő a 21. század első évtizedeiben. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések 2017/25 pp. 1–13.

¹⁶ Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees. <http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

A szerző valamennyi hazatérőt veszélyforrásként ítél meg, mert mindannyian kiképzettek és rendelkeznek harci tapasztalatokkal, de az utóbbi két csoportot tartja a legveszélyesebbnek.¹⁷

A kínai fegyveres erők gyors fejlesztési eredményei, valamint a „Nyugat–2017” orosz–fehérorosz katonai gyakorlaton látottak alapján Frederick Benjamin „Ben” Hodges altábornagy, az Európában állomásozó amerikai szárazföldi erők parancsnoka jegyezte meg: *„a Nyugat–2017 gyakorlat bizonyította, hogy Oroszország egyenrangú fél, így újra kell gondolnunk a NATO fejlesztési terveit. Tovább kell erősíteni a tagállamok közötti együttműködést a felderítés és az információszerezés területén. Az orosz fegyveres erő sokat fejlődött a tüzérségi eszközök, a partvédelem, a légvédelem és az elektronikus hadviselés területén.*¹⁸

Az utóbbi években tartott NATO- és más hadgyakorlatok (Noble Justification, Anaconda, Nyugat–2017, Saber Guardian – 2017 stb.) forgatókönyveit tanulmányozva azt állapíthatjuk meg, hogy a törzsek és a részt vevő állomány általában két fő feladatot (mozzanatot) gyakorolt:

- szélsőséges és terrorista csoportok elszigetelése, megsemmisítése, a veszélyeztetett objektumok őrzésének megerősítése, a lakosság biztonságának védelme;
- az ország (szövetség) területére betört katonai csoportosítás megállítása, visszaszorítása, megsemmisítése.

A gyakorlatok feladatai kapcsolódtak egymáshoz, azok végrehajtásába a katonai erők mellett bevonták az állam katasztrófavédelmi és rendvédelmi erőit, a közigazgatási szervezeteit és más szervezeteket is. Kiemelt figyelmet fordítottak a haderőnemek, fegyvernemek együttműködésére, együttes tevékenységére, továbbá a vezetés megszervezésére a különböző szintű törzsek között, az infokommunikáció folyamatosságára és védelmére, valamint a hadtudományi kutatások új eredményei és az új haditechnikai eszközök gyakorlatban történő alkalmazására.

A valós katonai műveletek és a gyakorlatok tapasztalatai arra kényszerítik a politikai és a katonai vezetőket, hogy elfogadják: hatékonyabb együttműködésre van szükség az állam, a szövetség szervezetei és különböző minisztériumai között a katonai műveletek eredményessége érdekében. A siker meghatározó feltétele a társadalmi szintű elfogadottság és a lakosság szerepvállalása a feladatok végrehajtásában.

A fegyveres küzdelem megvívása előtt a hibrid műveletek alkalmazásával ismét különös jelentőséget kapott a hírszerzés, a felderítés; a nyílt és a titkos információk megszerzése, feldolgozása; a biztonságot fenyegető veszélyek, kockázatok, válságok felismerése és értékelése.

¹⁷ Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees.
<http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

¹⁸ US Sends Extra Fighters to Police Baltic Skies During Russian Exercise.
<https://www.voanews.com/s?k=Ben+Hodges+general>; letöltés: 2017.10.30.

Thomas F. Troy a hírszerzésről a következőt írja: „a hírszerzés az ellenfél katonai, gazdasági vagy politikai titkainak megszerzésére irányuló szervezett titkosszolgálati tevékenység. Az ellenséges hírszerzés kivédésére az államok ugyancsak titkosszolgálati jellegű munkát, kémelhárítást folytatnak, és a leplezett hírszerzőket általában súlyos büntetésekkel sújtják.”¹⁹

A katonai felderítés fogalma Füzesi Ottótól: „a felderítés a katonai műveletek támogatásán (a harcbiztosításon) belül a vezetéshez szükséges különböző, az ellenségről, a terepről szóló és egyéb tényezőkhöz tartozó információk, adatok megszerzésére, az információk, adatok feldolgozására, értékelésére, elemzésére irányuló tevékenység.”²⁰

Az értékelt információk alapján hozott intézkedések a szövetségesek, partnerek közötti széles körű együttműködést feltételezik. A tagországok és az állami szervezetek, a belső készletek, tartalékok bevonását, a belső erőket, a hatások elleni biztonságos védelmet, a kereskedelmi és az üzleti élet szereplőinek lehetséges bevonását, a felvilágosító, oktató-nevelő intézmények, képzési rendszerek, de a közvélemény felhasználásának lehetőségét is figyelemmel kísérik jóval a katonai művelet megkezdése előtt. Tudomásul kell venni, hogy a biztonságot fenyegető veszélyek, kockázatok, válságok összetettek és gyorsan változnak. A róluk megszerzett információk gyorsan érvényüket veszítik. A hírszerzés, a felderítés egyik feladata lehet, hogy megakadályozzák a stratégiai szintű meglepetést. Ha ezt az állítást elfogadjuk, akkor szükséges lehet a polgári és a katonai hírszerzés, felderítés együttes tevékenységére állami és szövetségi szinten.

Az információ birtoklásának jelentőségéről Simon László a következőket mondja: „arra a kérdésre tehát, hogy az információ lehet-e fegyver, a válaszom nem kevesebb, mint az, hogy a gerilla-hadviselés hadikultúrájában a fegyveres küzdelem legjellemzőbb, folyamatosabb biztosító eleme maga az információ. Maga a hadikultúra információcentrikus, és ez a gerillák, a felkelők, illetve a terroristák győzelmének egyik záloga. Meggyőződésem szerint nem kell megvárnunk azokat a hagyományos fegyverekkel vívott csatákat, amelyekben a lőfegyverek mellett az információ és a hatalom átvételét támogató kommunikáció vagy propaganda mint közvetett halálos fegyver bizonyítottan megjelenjen. A modern államoknak és azok speciális szervezeteinek mind a szankciók, mind a megelőzés, a felderítés és az elhárítás területén széles körben kell garantálni a biztonságunkat, valamint fokozni védelmünket. A küzdelemben a legnagyobb veszteségeket elszenvedő civil lakosságnak és a nem állami szereplőknek is aktívan részt kell vállalniuk. A közvetlen támogató állami segítségen túl a saját biztonsági tudatosságunk növelése hozzájárul egy békésebb valós és virtuális világ kialakításához.”²¹

¹⁹ TROY, Thomas F.: The „Correct” Definition of Intelligence.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08850609108435193>; letöltés: 2017.10.30.

²⁰ FÜZESI Ottó: A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata...
http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2004/fuzesi_otto.pdf; letöltés: 2017.10.30.

²¹ SIMON László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, 2016/1. szám. p. 57.

Nikki Haley, az Amerikai Egyesült Államok ENSZ-nagykövetének véleménye szerint *katonai művelettel volt azonos az Oroszországi Föderáció beavatkozása az amerikai elnökválasztásba 2016-ban*. A volt republikánus elnök, George W. Bush által alapított Bush Intézet szervezésében tartott rendezvényen fejtette ki az ezzel kapcsolatos álláspontját.²²

Az információ politikai szándékú felhasználásáról Kovács László és Krasznay Csaba a következőket írják: „*a 2016-os amerikai elnökválasztás, illetve az azt megelőző kampány során tapasztalt egyre inkább hangsúlyosabbá váló informatikai támadások, e-mail-fiókok feltörése, a megszerzett levelek célzott nyilvánosságra hozása vagy a közösségi médiumokban tömegével megjelenő álhírek világosan rávilágítanak arra a tényre, amely jelen írás címében kimondva-kimondatlanul megfogalmazódik. A politikai viszonyok formálására a média, esetünkben az internet és a segítségével igénybe vett közösségi médiumok hatalmas lehetőséget rejtnek magukban.*”²³

Megjegyezzük, az Amerikai Egyesült Államokon kívül a NATO brüsszeli központjában is kidolgozták a szükséges stratégiákat a hírszerzés és a felderítés hatékonyabbá tételére, és kialakították a megfelelő osztályokat.

Az *Emerging Security Challenges Division (ESCD)*²⁴ – amely a nem hagyományos kockázatokat és kihívásokat elemzi és értékeli – a Nemzetközi Törzs (IS²⁵) szervezetében működik. Kiemelten vizsgálja a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, a számítógépek elleni támadás és azok védelme, valamint az energiabiztonság kérdéseit. Az említett veszélyforrásokkal kapcsolatban stratégiai szintű elemzések elvégzéséhez szolgáltat adatokat és értékeléseket.

A *Joint Intelligence and Security Division (JISD)*²⁶ is az IS egyik osztálya. Legfontosabb feladata hírszerzési és felderítési információk gyűjtése minden létező forrásból, majd azok értékelése és eljuttatása a Szövetség polgári és katonai vezetőinek, szövetségi és tagállami szinten egyaránt. A feladata ellátása érdekében az osztály együttműködik a NATO valamennyi parancsnokságával és a tagállamok hasonló feladatot ellátó szervezeteivel.

Az említett két osztály működése igazolja a Szövetség azon szándékát, hogy a nem hagyományos kihívások felderítése és értékelése a középpontban legyen.

Az említett feltételek megteremtésével eredményesebb lehet az ellenség nem háborús (hibrid) tevékenységének, valamint az általa tett és folytatott intézkedések, műveletek időbeni komplex felderítése, arról az összes információ megszerzése. Különösen fontos az információ a kezdeti tervezési fázisban erőszak nélkül folytatott ellenséges tevékenységről, az átmeneti időszakról, valamint az ellenségnek a teljes fegyveres konfliktusra történő felkészüléséről.

²² George W. Bush Presidential Center.

<http://www.bushcenter.org/people/george-w-bush.html>; letöltés: 2017.10.30.

²³ KOVÁCS László – KRASZNAY Csaba: „Mert övök a hatalom”: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések 2017/9, 2017. március 30. p. 11.

²⁴ <http://www.act.nato.int/new-nato-division-to-deal-with-emerging-security-challenges>; letöltés: 2017.10.30.

²⁵ International Staff.

²⁶ <http://www.nato.int/cps/en/natohq/107942.htm>; letöltés: 2017.10.30.

Befejezés

A legnagyobb veszélyt tehát nemcsak azok a szélsőséges, terrorista és nem katonai szervezetek jelentik, amelyek le szeretnék váltani az államhatalmat, és ennek érdekében fejtenek ki a társadalomra és a lakosságra veszélyt jelentő tevékenységet, hanem azok, amelyek tartós káosz fenntartására törekuszenek, és ezzel folyamatos bizonytalanságot tartanak fenn a társadalomban.

A kelet-ukrajnai és a szíriai katonai események, valamint a Krím félsziget megszállása is bizonyítja a hibrid beavatkozás hatékonyságát. Az Oroszországi Föderációnak néhány hét leforgása alatt – anélkül, hogy a hagyományos katonai erői átlépték volna a határt – sikerült számos katonai és közigazgatási bázist, épületet elfoglalnia és nem katonai módszerek alkalmazásával – hibrid műveletekkel – befolyási övezetté alakítania a területet, végső soron elfoglalni a félszigetet.

A műveletekben elsősorban különleges erők, speciálisan képzett légi szállítási csapatok, pszichológiai hadviselést folytató kötelékek vettek részt. Ezek az erők arra törekedtek, hogy nyílt összeütközés és tűzharc elkerülésével a helyi lakosságot és a katonai erőket infokommunikációs eszközökkel, valamint a média és dezinformációk segítségével befolyásolva viszonylag békésen megszállják a területet. A politikai célok elérésének új eszközei lettek a nem katonai eszközök és a hibrid tevékenységek,²⁷ illetve a dezinformáció mint titkosszolgálati módszer alkalmazása.²⁸ A tapasztalatokra hivatkozva kijelenthetjük, hogy megváltozott a társadalom biztonságának a tartalma, elsősorban a politikai, a gazdasági és a szociális összetevők.

A kutatási eredményekből levonható főbb következtetések alapján látható, hogy a hadviselés hibrid formáját folytató csoportok felhasználják a modern technológia által nyújtott lehetőségeket, kiterjesztve műveleteiket a kibertérre és a társadalmi érintkezés más formáira. A közelmúlt konfliktusaival kapcsolatban megállapítható, hogy a hibrid hadviselést alkalmazó szervezetek – elemezve a fennálló erőviszonyokat – fegyverként használják fel az információt céljaik elérése érdekében.²⁹

Az információs műveletek a 21. század hadművészetében és katonai műveleteiben döntő jelentőségűvé váltak. A fegyveres küzdelem és az információs műveletek ugyanarra a célra irányulnak. Az információs műveletek önálló terület a fegyveres küzdelem belső területén, amelynek alkalmazási elveit folyamatosan fejleszteni

²⁷ A téma alaposabb tanulmányozásához ajánljuk az Olvasó figyelmébe Andrej Koribko írását, aki részletesen kifejti a hibrid művelet társadalomra gyakorolt hatását. In: KORIBKO, Andrew (Эндрю Корыбко): Гибридные войны: непрямой адаптивный подход к смене режимов. Российский университет дружбы народов ISBN: 978-5-209-06595-1 Год: 2015

²⁸ A dezinformáció fogalma: megtévesztő, félrevezető információ (adat, tény, eszköz, támpont, rajz stb.) a politikai, a gazdasági, a társadalmi, a kulturális életéről, a tudományos-technikai munkáról, a katonai kérdésekről, saját operatív helyzetünkről, céljainkról. Követelményei: állja ki az ellenség ellenőrzését; legyen hiteles és aktualitása; megszerzésének módja legyen legalizálható; feleljen meg az ellenség hírigényének, és jusson a célba.

Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár. pp. 38–39. <http://osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/16-41.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

²⁹ KOVÁCS László – KRASZNAV Csaba: „Mert övök a hatalom”: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések 2017/9, 2017. március 30. pp. 1–11.

szükséges. A fegyveres küzdelem megvívásának egyre fontosabb tényezője lesz a hadviselő országok államigazgatásának, gazdaságának és infrastruktúrájának a rugalmassága, teljesítőképessége, valamint azok rendszerszemléletű, hatékony együttműködése, mivel a korszerű katonai műveletek megvívásának eredményessége fokozott mértékben függ az előkészítés minőségétől, a vezetés és a mindenoldalú biztosítás megszervezésétől, így e tevékenységek zavarása, bénítása a jövőben kiemelt szerephez fog jutni.

A modern államok társadalmi szervezetei viszont egyre intenzívebbé és sokrétűbbé váló kapcsolataik révén sérülékenyebbé és egymás tevékenységétől a korábbinál lényegesen függőbbé váltak. A távközlés, az energiaszolgáltatás, a műsorszórás, a vasúti-közúti és a légi közlekedés, a pénzügyi és az államigazgatási rendszer zavarai a társadalom működésének csaknem egészére azonnal kihatnak. Mindez jelentős befolyással lehet a fegyveres erők felkészítésére és alkalmazására is.

Információs műveletek kifejezéssel írják le – alapvetően a nemzetközi média szóhasználatára támaszkodva – a főleg orosz kibertéri és médiaműveleteket. Az információs műveletek az eredeti NATO-terminológia szerint viszont olyan katonai tevékenységek összessége, amelyekben koordináltan jelennek meg a műveleti biztonság, a katonai megtévesztés, a pszichológiai műveletek, az elektronikai hadviselés, valamint a számítógép-hálózati műveletek során végzett különböző feladatok.³⁰

A magyar hadtudomány kutatóinak legfontosabb feladata volt és marad a jövőben is a háború, a fegyveres küzdelem elméletének és gyakorlatának a kutatása a geopolitika és a geostratégia eredményeinek tükrében. Továbbra is szerezenek érvenyt a hadtudomány, a háború és a fegyveres küzdelem helyes értelmezésének mind formai, mind tartalmi szempontból. Napjaink katonai konfliktusait, műveleteit elemezve tegyék közérthetővé a direkt és az indirekt hadászat elméletét és gyakorlatát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Állambiztonsági Értelmező Kéziszótár. pp. 38–39.
<http://osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/16-41.pdf>; letöltés: 2017.10.30.
- BÉRZINA, Leva: Winning the Information War. How states can marginalize hostile propaganda. http://perconcordiam.com/perCon_V8N2_ENG.pdf; letöltés: 2017.10.30.
- Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees.
<http://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/10/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017.pdf>;
letöltés: 2017.10.30.
- BRIGADE COMMANDER ISSERSON, Georgii Samoilovich: The Evolution of Operational Art, Combat Studies Institute Press, Military Bookshop, 2013, ISBN: 1782664408

³⁰ KOVÁCS László: Az elektronikai hadviselés helye és szerepe a jövő információs hadviselésében.
http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/2195/hadtud_2001_2_kovacs.pdf?sequence=1&isAllowed=y; letöltés: 2017.10.30.

- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013, ISBN 978 963 327 599 3
- Counter-Unconventional Warfare White Paper. <https://info.publicintelligence.net/USASOC-CounterUnconventionalWarfare.pdf>; letöltés: 2017.10.30.
- Detering hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together? <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Detering-hybrid-warfare/EN/index.htm>; letöltés: 2017.10.30.
- FRITSCHÉ, Klaus-Dieter: Hybrid Threats Coping with new challenges. http://perconcordiam.com/perCon_V8N2_ENG.pdf; letöltés: 2017.10.30.
- FÜZESI Ottó: A felderítés elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata... http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2004/fuzesi_otto.pdf; letöltés: 2017.10.30.
- GAREIS, Sven Bernhard: Hybrid War and Hybrid Threats Coping with conventional and unconventional security challenges. http://perconcordiam.com/perCon_V8N2_ENG.pdf; letöltés: 2017.10.30.
- George W. Bush Presidential Center. <http://www.bushcenter.org/people/george-w-bush.html>; letöltés: 2017.10.30.
- <http://www.act.nato.int/new-nato-division-to-deal-with-emerging-security-challenges>; letöltés: 2017.10.30.
- <http://www.nato.int/cps/en/natohq/107942.htm>; letöltés: 2017.10.30.
- <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf>; letöltés: 2017.10.30.
- Hybrid Warfare: New Strategy. http://atwar-game.com/forum/topic.php?topic_id=7137; letöltés: 2017.10.30.
- KISS Roland: Az amerikai haderőfejlesztés és az amerikai haderő a 21. század első évtizedeiben. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések 2017/25.
- KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A katonai műveletek új formája – a hibrid műveletek. Szakmai Szemle, 2015/1. szám. pp. 120–136.
- KORYVKO, Andrew (Эндрю Корыбко): Гибридные войны: непрямой адаптивный подход к смене режимов. Российский университет дружбы народов ISBN: 978-5-209-06595-1 Год: 2015
- KOVÁCS László – KRASZNAY Csaba: „Mert övök a hatalom”: Az internet politikát (is) befolyásoló hatása a 2016-os amerikai elnökválasztás során. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, ELEMZÉSEK 2017/9, 2017. március 30.
- KOVÁCS László: Az elektronikai hadviselés helye és szerepe a jövő információs hadviselésében. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/2195/hadtud_2001_2_kovacs.pdf?sequence=1&isAllowed=y; letöltés: 2017.10.30.
- Memorandum of Understanding on the European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2017/08/Hybrid-CoE-final-Mou-110417-1.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

- NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn Manual.
<https://www.peacepalacelibrary.nl/ebooks/files/356296245.pdf>; letöltés: 2017.10.30.
- Notes and Quotes from the Media War. <http://honestreporting.com/notes-and-quotes-from-the-media-war-2/>; letöltés: 2017.10.30.
- Összhaderónemi légi- és űrhadviselési konferenciát rendeztek.
http://www.honvedelem.hu/cikk/65898_osszhaderonemi_legi-es_urhadviselesi_konferenciat_rendeztek; letöltés: 2017.10.30.
- SIMON László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, 2016/1. szám.
- SZENES Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány, 2005. XV. évfolyam 4. szám.
- The „Gerasimov Doctrine” and Russian Non-Linear War.
<http://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/>; letöltés: 2017.10.30.
- TROY, Thomas F.: The „Correct” Definition of Intelligence.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08850609108435193>; letöltés: 2017.10.30.
- US Sends Extra Fighters to Police Baltic Skies During Russian Exercise.
<https://www.voanews.com/s?k=Ben+Hodges+general>; letöltés: 2017.10.30.
- Why the US Needs a Strategy To Counter „Hybrid Warfare.”
<http://www.defenseone.com/ideas/2014/10/why-us-needs-strategy-counter-hybrid-warfare/97259/>; letöltés: 2016.11.23.
- БАРТОШ, Александр Александрович: Гибридные войны в стратегии США и НАТО. Как обеспечить национальную безопасность России в условиях нетрадиционных угроз и вызовов. http://nvo.ng.ru/concepts/2014-10-10/1_nato.html; letöltés: 2017.10.02.
- БАРТОШ, Александр Александрович: Разведка в современных конфликтах. (США и НАТО активно адаптируются к новым военно-политическим реальностям)
http://nvo.ng.ru/concepts/2017-09-29/1_967_usa.html; letöltés: 2017.10.02.
- Военная доктрина Российской Федерации в 2014 года.
<http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>;
letöltés: 2016.12.27.
- ГЕРАСИМОВ, Валерий: Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий.
<http://www.vpk-news.ru/articles/14632>; letöltés: 2016.11.23.
- МАНОЙЛО, Андрей: «Цветные» революции направлены против России
<http://rosinform.ru/2014/12/01/andrey-manoylo-tsvetnye-revoljutsii-napravleny-na-rossiyu/>; letöltés: 2017.10.30.
- Основы государственной политики Российской Федерации в области международной информационной безопасности на период до 2020 года.
<http://www.scrf.gov.ru/documents/6/114.html>; letöltés: 2017.10.30.
- ПЛЕХАНОВ, Илья: Как Россия добивается своего. Философия войны.
<https://ria.ru/world/20170222/1488577653.html>; letöltés: 2017.10.30.

**AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA TERMÉKEI –
NEMZETBIZTONSÁGI TÁJÉKOZTATÓK KÉSZÍTÉSE**

Bevezetés

A nemzetbiztonsági szolgálatok egyik fő rendeltetése – a jogszabályokban meghatározott témakörökben – elemzett-értékelt információk biztosítása az állami/kormányzati döntéshozók részére. A szolgálatok az információkat különböző tájékoztatók formájában jelentik a politikai és a katonai döntéshozók felé. A tájékoztatók elkészítésének feladata a szolgálatokon belül az elemző-értékelő szervezeteké, mert a hírszerzési ciklus keretében hozzájuk érkeznek be azok az információk, amelyek szükségesek az elkészítésükhöz.

A ciklus alapján a tájékoztatók készítését mindig meg kell előznie az információk feldolgozásának és elemzésének-értékelésének. A nyers információk nem tudják biztosítani a döntéshozók megfelelő szintű tájékoztatását, mert azok nem esnek át értelmezésen, nem történik meg a valóságtartalmuk megállapítása, valamint nem helyezik el őket térben, időben, folyamatban, illetve nem állapítják meg az ok-okozati összefüggéseket és a következményeket. Nemzetközi szakértők szerint abból mindig csak magyarázkodás lesz, ha olyan információkat osztanak meg a döntéshozókkal, amelyek nem esnek át az elemzés-értékelés folyamatán.

A tájékoztatók tartalmazzák az elemzés-értékelés eredményeit, mint a megjegyzéseket, az értékeléseket és a következtetéseket, valamint szükség esetén a forráskönyveket, vagyis a jövőre vonatkozó megállapításokat. Nagyon fontos, hogy a tájékoztatók esetében el kell különíteni magát az információt, amelyet az adatszerzők összegyűjtnek, valamint az elemzés-értékelés fenti eredményeit (hozzáadott értékeit), hogy a felhasználók szét tudják választani a valós tényeket és az értékeléseket.

A tájékoztatók fajtái

A nemzetbiztonsági tájékoztatóknak számos fajtája létezik, amelyek a döntéshozók különböző szintű és jellegű tájékoztatását biztosítják. A tájékoztatók lehetnek írásbeliek és szóbeliek, amelyek alapvetően formátumukban térnek el egymástól, mert a szóbeli tájékoztatóknak is van írásbeli változata, többek között abból a célból, hogy az elemző-értékelő tisztában legyen azzal, hogy milyen információkat adott át az illetékes döntéshozóknak.

A tájékoztatókat többféleképpen lehet csoportosítani, úgymint:

- periodicitás;
- feldolgozottság mértéke;
- jelleg;
- témakör.

Periodicitás szerint megkülönböztethetünk folyamatos, rendszeres és eseti tájékoztatókat. A folyamatos tájékoztatók készítésére akkor kerül sor, ha olyan esemény vagy eseménysorozat következik be, amely jelentős mértékben befolyásolja az ország biztonságát (például egy szomszédos országban kialakuló válság). Ekkor az esemény vagy eseménysorozat minden releváns mozzanatáról tájékoztatni kell a döntéshozókat, hogy megfelelő időben tudjanak reagálni a változó biztonsági helyzetre.

A rendszeres tájékoztatók lehetnek napi, heti, havi vagy évi ismétlődésűek. Céljuk, hogy a döntéshozók egy adott témakörben meghatározott, azonos időszakonként, vagyis rendszeresen kapjanak információkat annak érdekében, hogy a döntéseikhez megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek. A nemzetbiztonsági szolgálatok rendszeres tájékoztatói közé tartoznak a különböző napi jelentések, amelyek általában az előző nap (24, esetleg 48 óra) eseményeinek a rövid összefoglalóját tartalmazzák. Ez alapvetően a „current intelligence”¹ részét képezi, amely során a nemzetbiztonsági szolgálatok nem elemzett-értékelt, hanem általában csak a megtörtént eseményekről rendszerezett, tömörített (lényegi) információkat biztosítanak a döntéshozók számára. Ilyen jellegű tájékoztató jelentést minden nemzetbiztonsági szolgálat készít. Például az amerikai elnök is minden reggel kap ilyen tájékoztatót, amelyet a Központi Hírszerző Ügynökség készít a világban az előző 24 órában megtörtént, az Amerikai Egyesült Államok szempontjából fontosabb eseményekről.² A heti, havi tájékoztatóknak is hasonló a funkciójuk, de azok már elemzett-értékelt információkat tartalmaznak, mert az események ok-okozati összefüggéseire és következményeire is rávilágítanak. Az eseti tájékoztatók többségét a döntéshozók közvetlen információigényére adott válaszok képezik, így ide tartoznak az olyan elemzett-értékelt információkat tartalmazó tájékoztatók is, amelyek a jövőre vonatkozó megállapításokat is tartalmaznak.

A tájékoztatók esetében a bennük lévő információ jellegéből adódóan megkülönböztethető olyan jelentés, amely rendszerezett, de nem értékelt, eseménykövető elemzett-értékelt, vagy előrejelző, elemzett-értékelt információkat tartalmaz. A rendszerezett, de nem értékelt információk alapján készített tájékoztatókhoz tartoznak többek között az előbb említett (a „current intelligence” termékeiből készített) napi tájékoztatók, valamint azok a jelentések, amelyekkel olyan információkat osztanak meg a döntéshozókkal, amelyekre azonnal reagálniuk kell.

Amennyiben olyan információk jutnak a nemzetbiztonsági szolgálatok tudomására, amelyek továbbítása nem tűr halasztást, akkor is az elemző-értékelő szervezetnek kell felterjesztenie azokat a döntéshozók számára, mert ezeket az információkat is több szempontból meg kell vizsgálni. Az azonnali továbbítást igénylő információk nem esnek át elemzés-értékelésen, de ellenőrzésen és előértékelésen igen.

¹ A „current intelligence” kifejezésnek jelenleg még nincs elfogadott magyar fogalma. A különböző tanulmányokban napi vagy aktuális hírszerzésnek nevezik.

² A hivatalos neve President’s Daily Brief (PDB).

<https://www.cia.gov/news-information/featured-story-archive/2014-featured-story-archive/the-evolution-of-the-presidents-daily-brief.html>; letöltés: 2017.07.28.

A nem értékelt információk nem azt jelentik, hogy az elemző-értékelő nem vizsgálja meg azok valóságtartalmát, mert a rendszerezés keretében ez megtörténik. Ezekben a jelentésekben az információkat röviden, tömören és lényegre törő módon fogalmazzák meg, amelyek nem mennek részletekbe, valamint nem tartalmazzák annak elemzését-értékelését, vagyis hozzáadott értéket, így következtetéseket sem foglalnak magukban.

Az eseménykövető, elemzett-értékelt információkat tartalmazó tájékoztatók a „basic intelligence”³ részét képezik, amelyek egy-egy témakörben bekövetkező események vagy fennálló – beazonosított – folyamatok bemutatását tartalmazzák, de már elemző-értékelő hozzáadott értéket is magukban foglalnak. Ez az események vagy folyamatok bekövetkezése ok-okozati körülményeinek meghatározásában, valamint azok közvetlen következményeinek megfogalmazásában is megnyilvánul. Az előrejelző elemzett-értékelt információkat tartalmazó jelentések a „long term intelligence”⁴ termékei, amelyek egy-egy témakörben összefoglaló jellegűek, valamint legfontosabb jellemzőjük, hogy a jövőre vonatkozó megállapításokat is tartalmazzák.

A nemzetbiztonsági tájékoztatóknak jelleg szerint három fajtájuk van: hírszerző, elhárító és információs. A hírszerző tájékoztatók a külföldre vonatkozó információkat, míg az elhárító tájékoztatók az ország belső biztonságát meghatározó információkat tartalmazzák. Az információs tájékoztatók többségében nyílt forrású információszerzésből származó információkat foglalnak magukban, amelyek egy vagy több témakörben biztosítanak tájékoztatást. A „current intelligence” keretében készülő tájékoztatók jelentős része információs tájékoztató.

A nemzetbiztonsági tájékoztatókat témakör alapján is csoportosíthatjuk, ennek fő csoportjai a biztonság különböző dimenzióira vonatkozó információkat tartalmazó jelentések, mint például a politikai, a katonai, a gazdasági, a társadalmi stb. A tájékoztatók témakörei az adott nemzetbiztonsági szolgálat jogszabályi felhatalmazásában található feladatokban szereplő területekre vonatkoznak.

A döntéshozók hatása a tájékoztatókra

A nemzetbiztonsági tájékoztatók a döntéshozók közvetlen⁵ és közvetett⁶ információigényére adandó válaszként készülnek el, így a jelentéseket alapvetően meghatározzák azok a személyek, akik a felhasználói, mert a jelentések csak akkor érik el céljukat, ha az elemző-értékelő mondanivalója „átmegy” a felhasználó számára. Ha a felhasználó nem érti meg a tájékoztatót, akkor a teljes hírszerzési ciklus végrehajtása felesleges volt, vagyis az adatszerzőktől az elemző-értékelőkig mindenki hiába dolgozott. Ennek következtében rendkívül fontos, hogy úgy készüljenek el a jelentések, hogy az adott felhasználó teljes mértékben megértse azokat. Így az elemző-értékelőknek jól kell ismerniük az(oka)t a felhasználó(ka)t, aki(k)nek a tájékoztatót készítik.

³ Szintén nincs magyar meghatározása, de a magyar szakirodalom alapvetően „alaphírszerzésnek” nevezi.

⁴ A magyar terminológiában „hosszú távú hírszerzésnek” lehet tekinteni.

⁵ Közvetlen információigénynek tekintjük, amikor a döntéshozó különböző témakörökben kérdést fogalmaz meg a nemzetbiztonsági szolgálatokhoz.

⁶ Közvetett információigénynek minősülnek a különböző jogszabályokban, egyéb utasításokban és szabályozókban a szolgálatok számára meghatározott feladatokkal kapcsolatos kérdéskörök.

Az elemző-értékelőnek ennek következtében tisztában kell lennie a felhasználó ismeretrendszerével, valamint pontos beosztásával, esetleg jogszabályi munkakörével. A felhasználó ismeretrendszere meghatározza, hogy az elemző-értékelőnek hogyan kell megfogalmaznia az adott tájékoztatót, mert amennyiben olyan kifejezéseket és terminológiát használ, amelyet a felhasználó nem ismer, akkor a lényegét sem érti meg teljes mértékben. Például egy politikus nem biztos, hogy ismeri a katonai szakkifejezéseket, mint a lesállítás, a rajtaütés vagy a mindenoldalú biztosítás stb. Az elemző-értékelőnek tehát úgy kell elkészítenie a tájékoztatót, hogy szóhasználatában és a magyarázat mélységében megfeleljen a felhasználó igényeinek. Arra természetesen nincs lehetőség, hogy ugyanabban a témakörben minden felhasználó számára más-más tájékoztató készüljön.

A fentiek alapján előfordulhat, hogy egy adott témakörben az elemző-értékelőknek több tájékoztatót kell készíteniük a különböző felhasználói körök számára. Például külön a politikai felső vezetőknek, valamint külön a szakértői réteg számára. Ennek következtében a tájékoztatók készítését, valamint azok tartalmi felépítését a felhasználók jellegzetességei határozzák meg.

Így kategorizálni kell a felhasználókat:

- politikai vezetőkre;
- katonai, rendvédelmi és nemzetbiztonsági vezetőkre;
- államigazgatási szakértői középvezetőkre;
- önálló kormányzati intézmények vezetőire;
- külföldi együttműködőkre.

A politikai (állami) vezetők ismereti rendszerük – végzettségük – alapján rendkívül széles spektrumon találhatók,⁷ emiatt kevés a közös jellemző: Vannak, akik a nemzetbiztonsági tájékoztatók vonatkozásában rutinosak, de vannak olyanok is, akik nem ismerik a nemzetbiztonsági rendszert, így idegenkednek tőle. Számos politikai felhasználó nem rendelkezik elméleti ismeretekkel a nemzetbiztonsági rendszeréről, vagyis nem tudja pontosan, mire valók a nemzetbiztonsági szolgálatok. Egyes politikusok ellenérzésekkel vannak a szolgálatok irányába, mert nem ismerik a hasznosságukat, amikor viszont megismerik, akkor nagy érdeklődéssel fordulnak irányukba.

A politikai döntéshozók bizalma rendkívül törékeny, és erre a szolgálatoknak oda kell figyelniük. Ennek következtében nagyon fontos az objektív, kizárólag szakmai és politikasemleges tájékoztatás. A politikai döntéshozók vonatkozásában nagyon érzékeny terület az elemző-értékelők (tájékoztatók) és a politikai döntéshozók közötti kapcsolatrendszer.⁸ A politikusok egy-egy témakörben tömör és lényegre törő, világos, de nem túl bonyolult tájékoztatást várnak el.

⁷ Az állami vezetők számára nagyon ritka esetben határoznak meg kötelező iskolai végzettséget, így a felhasználók az általános iskolától egészen a tudományos fokozatig tartó spektrummal rendelkezhetnek iskolai végzettséggel, valamint közöttük bármilyen szakma képviselői megjelenhetnek.

⁸ Erről bővebben a tájékoztatási rendszernél térek ki.

A katonai, a rendvédelmi és a nemzetbiztonsági vezetők a saját szakterületük mesterei, ezeken a területeken mélyebb jellegű tájékoztatóra is szükségük van. Ezekben az esetekben minden releváns információt továbbítani kell nekik. Nagyon fontos a megfelelő szakterminológia alkalmazása, mert ha nem alkalmazzák azokat, akkor a felhasználó bizalma is kisebb a tájékoztatóhoz. A nem saját szakterületük vonatkozásában a politikai vezetőkhez hasonlóan rövid, tömör és lényegre törő információkat várnak el.

Az államigazgatási szakértői középvezetőknek már sokkal mélyebb és részletesebb információra van szükségük, hogy – kidolgozó munkájuk során – támogatni tudják a vezetők döntéseit. A tájékoztatók terjedelme is sokkal nagyobb lehet, mint a többiek esetében. Többségében kizárólag a saját szakterületükre vonatkozó információk kellenek nekik.

Az önálló kormányzati intézmények vezetőinek kizárólag az adott intézmény feladatkörébe tartozó információkra van szükségük. Általában abban a szakterületben szakértőknek számítanak, így mélyebb és részletesebb információkat is meg lehet küldeni számukra.

A külföldi együttműködőkkel általában olyan információkat kell megosztani, amelyek kuriózumnak számítanak számukra, vagyis azokkal valószínűleg nem rendelkeznek. A külföldi felhasználók számára többségében elemzett-értékelt információkat kell továbbítani annak érdekében, hogy az információcsere keretében hasonló értékű információkat küldjenek meg.

A felhasználókkal kapcsolatban az elemző-értékelőknek tudniuk kell azok pontos beosztását és munkakörét, illetve azokat a témaköröket, amelyekkel éppen foglalkoznak, mert a közvetett információigények esetén az elemző-értékelőknek kell eldönteniük, hogy egy tájékoztatót mely felhasználóknak célszerű továbbítani. A tájékoztatás központi kérdése, hogy az adott döntéshozó mindig rendelkezzen az adott döntéséhez szükséges információkkal, mert a történelem során számos példa volt arra, hogy a megfelelő információk hiányában meghozott döntések milyen károkat okozhatnak az ország biztonsága számára.

A tájékoztatókkal szemben támasztott követelmények

A nemzetbiztonsági tájékoztatóknak szigorú feltételeknek kell megfelelniük, mert az ország értékeinek védelméhez és az érdekei érvényre juttatásához szükséges döntések előkészítésében jelentős szerepük van. Továbbá a nemzetbiztonsági szolgálatok a tájékoztatók keretében továbbítják a felhasználók számára az általuk összegyűjtött információkat, vagyis a jelentéseken múlik, hogy a szolgálatok megfelelő mértékben tudják-e támogatni az állami/katonai vezetők munkáját. Ezért a tájékoztatók készítése során többszintű követelményrendszert kell figyelembe venni, amelyet három csoportra lehet osztani:

- tartalmi követelmények;
- formai követelmények;
- alaki követelmények.

A követelményrendszert nemcsak a nemzetbiztonság elmélete (vagyis a szakmaiság) határozza meg, hanem a jogszabályok is, így annak betartását törvényi kötelezettségek is előírják. A követelmények között nem lehet fontossági sorrendet meghatározni, mert mindegyik egyaránt fontos, mivel a nemzetbiztonsági szolgálatok egyik alapfunkciója – a döntéshozók megfelelő szintű tájékoztatása – múlik rajtuk.

A tájékoztatók tartalmi követelményei

A tartalmi követelmények elősegítik, hogy a tájékoztatók beteljesítsék küldetésüket, vagyis a döntéshozókhoz eljusson a tájékoztatókban megfogalmazott – a nemzetbiztonsági szolgálatok által összegyűjtött – információ. Ehhez a legfontosabb követelmény, hogy a tájékoztatóknak legyen fő üzenete. Az elemző-értékelők – a nemzetbiztonsági szolgálatok – ne azért továbbítsák a megszerzett információkat a döntéshozóknak, mert sikerült összegyűjteniük és rendelkezésükre áll, hanem azért, hogy valamit közöljenek (üzenjenek), vagy a döntéshozók figyelmét felhívják valamire.

Az üzenet egy olyan rövid gondolat, amely a döntéshozóban mindenképpen megmarad, amelyet követően elolvassa vagy meghallgatja a tájékoztatót. Az üzenetnek egy olyan, a döntéshozóban megjelenő érzést kell keltenie, amely az adott témakör vonatkozásában minden esetben felidéződhet benne. Az üzenet az elemző-értékelő munka végeredménye, vagyis az adatszerzők által megszerzett információkhoz hozzáadott érték. Így az üzenet lehet például figyelemfelhívás egy biztonsági problémára, egy folyamat eredményeinek a bemutatása, egy normálistól eltérő tényre történő rávilágítás, egy ok-okozati következmény felvázolása, egy következmény beazonosítása vagy esetleg egy tényre történő rámutatás, de lehet a jövőben várhatóan bekövetkező esemény előrejelzése is. Az előbb felsoroltakon kívül egy üzenet még számos formában megjelenhet.

A tájékoztató készítése során a rendelkezésre álló információkat az üzenetre kell felépíteni. Az üzenettel kapcsolatban azonban nagyon fontos, hogy a tájékoztatókban lévő információknak nem az a célja, hogy megfeleljen az üzenetnek, hanem az üzenetnek kell megfelelnie az információknak. Tehát azért nem szabad (tilos) kihagyni egy releváns információt, mert az nem felel meg az üzenetnek. Ebben az esetben az üzenet nem megfelelő, mert nem támasztják alá a releváns információk. Azokat az irreleváns információkat, amelyek nem kötődnek az üzenethez, természetesen nem kell beleszusakolni a tájékoztatókba, mert azok csak félrevezetik a döntéshozókat, valamint elterelik a figyelmét. Nem szabad mindig a témakörhöz kötődő összes információt beletenni a tájékoztatóba, mert az rendelkezésre áll, hanem csak azokat, amelyek a döntéshozók tájékoztatásához szükségesek. A feleslegesen sok, redundánsnak tekinthető információ megakadályozhatja a tájékoztatás sikerét.

Egy tájékoztató alapvetően egy, maximum két üzenetet tartalmazhat. Több üzenet elhelyezése egy tájékoztatóban megzavarhatja a döntéshozót, mert akkor az üzenetek nem tisztán, hanem keverve vagy homályosan mennek át, így a tájékoztató nem éri el a célját.

A tájékoztatóban az üzenet továbbítását a gondolatmenet segíti. Ha a gondolatmenet megfelelő, akkor a döntéshozót rávezeti a tájékoztató üzenetére. Ennek következtében a gondolatmenet a tájékoztatók nélkülözhetetlen eleme, amely az információk olyan sorozatát jelenti, amelyek logikus lépéseken vagy csomópontok során átfogják a vizsgált témakört. A tájékoztató készítése során az elemző-értékelők az adatszerzők által megszerzett, valamint az elemzés-értékelés eredményeiből származó információkat különböző logikai felépítésben fűzik egy információfolyamra, vagyis egy gondolatmenetre. A gondolatmenet logikai felépítésének mindig strukturálnak kell lennie, hogy a felhasználók által követhető legyen. A gondolatmenet felépítése lehet – többek között – vonalas (egyenes), keretes, fokozatos/lépcsőzetes, csattanós/katarzisos vagy fordított stb.

A vonalas (egyenes) gondolatmenet során a vizsgált esemény/folyamat egy jellemzője (legtöbbször az idő) változásának követésével mutatja be azt. Ebben az esetben nagyon fontos, hogy a gondolatmenetben ne legyen szakadás, vagyis a jellemző változásának minden egyes eleméről, szakaszáról kell információval rendelkezni. A keretes gondolatmenet során a kezdet és a vég közötti kapcsolat segíti a téma feldolgozását, ami megjelenhet a kezdő megállapításra történő visszautalásban. A fokozatos/lépcsőzetes gondolatmenet a vizsgált eseményt vagy folyamatot kívülről befelé, belülről kifelé vagy egyre részletesebben és mélyebben mutatja be. A csattanós/katarzisos gondolatmenet egy felvezetést – a vizsgált eseményt/folyamatot bemutató információkat – követően a tájékoztató végén (általában az elemző-értékelők értékelése vagy következtetése során) tesz olyan megállapítást, amely a tájékoztató lényegét adja meg. A fordított gondolatmenet esetében a kezdetekkor felállított hipotézist a rendelkezésre álló információkkal támasztja alá az elemző-értékelő. Ügyelni kell arra, hogy a tájékoztató ne tartalmazzon párhuzamos vagy többszörös gondolatmeneteket, mert az megnehezíti, esetenként lehetetlenné teszi az információ felhasználók általi megértését.

A tartalmi követelmények közé tartozik, hogy a tájékoztatóknak mindig kell előremutatást, előrejelzést tartalmazniuk, amely a vizsgált témakörben történő jövőbeni kitekintést jelent. Erre azért is szükség van, mert a nemzetbiztonsági szolgálatoknak nem az eseményeket kell követniük, hanem fel kell hívniük a döntéshozók figyelmét a várható eseményekre és folyamatokra, valamint a kialakuló veszélytényezőkre. Az előrejelzés az esetek többségében az elemző-értékelő munka során képződött hozzáadott értékben jelenik meg, mert az adatszerző által összegyűjtött információk viszonylag ritkán biztosítanak a jövőre vonatkozó megállapításokat. Az adatszerzők általában tervekről, elképzelésekről és törekvésekről (szándékokról) biztosítanak adatokat/információkat, amelyekből az elemzés-értékelés során kell előrejelzést készíteni, hipotéziseket vagy forgatókönyveket felállítani. Az elemzés-értékelés eredményeiben jelennek meg a jövőre mutató megállapítások, amelyeket az elemző-értékelők a következtetésekben fogalmaznak meg. Az előrejelzésekre akkor is szükség van, ha egy megtörtént eseményt vagy folyamatot mutat be az adott tájékoztató, ekkor a következmények felvázolása jelenti az előremutatást.

A tájékoztatók elkészítésekor mindig a teljességre kell törekedni, mert ha a jelentés hiányos, akkor kérdések merülhetnek fel a felhasználókban, amelyekre a tájékoztató nem adott választ. Ha a tájékoztató kérdéseket vált ki, akkor nem érte el a célját, mert a döntéshozó az adott témakörben nem válaszokat kapott, hanem bizonytalanságot. Az elemző-értékelőnek nincs lehetősége, hogy a felhasználóban felmerülő kérdéseket azonnal megválaszolja (a hibát kiküszöbölje), kiemelten az írásbeli megjelenés esetén, de a szóbeli jelentésnél sincs lehetőség a magyarázkodásra. Tehát az elemző-értékelőknek úgy kell elkészíteniük a tájékoztatót, hogy abban minden felmerülő kérdést meg kell válaszolniuk, vagyis a felhasználó teljes (átfogó) tájékoztatást kapjon az adott témakörben még akkor is, ha a tájékoztató a témakörnek csak egy részletét vagy mozzanatát dolgozza fel. A teljesség nem az jelenti, hogy az adott témakörben mindig minden részletet be kell mutatni, hanem csak az adott üzenethez köthető releváns információkat kell belefoglalni a tájékoztatóba.

A felhasznált információk széles körét vagy mélységét a tájékoztatás célja és a felhasználók köre is meghatározza. A tájékoztató teljességéhez jelentős mértékben hozzájárul az elemző-értékelő munka azon hozzáadott értéke, amely a megjegyzésekben nyilvánul meg. A hiányzó adatokat az esetek többségében nem lehet elemző-értékelő munka eredményével pótolni, hanem azokat az adatszerzőkkel kell összegyűjteni. Egyes események és folyamatok esetében lehetőség van a hiányzó mozzanatok az elemzés-értékelés eredményével pótolni, de ekkor mindenképpen jelezni kell, hogy az adott információ elemzőmunka eredménye. Erre többek között a folyamatvizsgálat vagy a minták alapján történő elemzés ad lehetőséget.

A teljesség mellett nagyon fontos követelmény, hogy a tájékoztatóknak konkrétumokat kell tartalmazniuk, nem pedig általánosságokat. A nemzetbiztonsági tájékoztatók lényegét és fő sajátosságát az adja, hogy egy adott témakörben nem közismert általánosságokat ölelnek fel, hanem konkrét adatokat és tényeket tartalmaznak. A döntéshozóknak egy témakörben nem közhelyekre és közismert megállapításokra van szükségük, hanem olyan információkra, amelyek valós és konkrét adatokra épülve, objektíven, logikus rendszerbe foglalva, komplex ismereteket biztosítanak.

A tájékoztatókhoz felhasznált adatoknak mindig valósnak és pontosnak kell lenniük. A valós adatokra azért van szükség, mert a felhasználók félretájékoztatása hatalmas problémát okozhat az ország biztonságában. Elemző-értékelő szempontból a valós adatok eléréséhez szükséges az adatok ellenőrzése, amelynek fő eleme azok egymástól független forrásokból történő megerősítése. Ebben az esetben nagyon fontos az adott adat forrása is, amely az adat igazságtartalmának megállapításában is segíthet. Ha erre nincs lehetőség, akkor az adott adatot a már meglévő információk viszonylatában kell elhelyezni. Vagyis meg kell vizsgálni, hogy az adott témakörben rendelkezésre álló információkba mennyire illik bele az adat: ha az nem reális, akkor a valóságtartalma is megkérdőjelezhető. Természetesen figyelembe kell venni a normálistól eltérő anomáliákat, amelyek vizsgálatához az anomálielemzést lehet alkalmazni.

A tájékoztatók tartalmi követelményeihez tartozik, hogy egyértelműen szét kell választani az adatszerek által összegyűjtött információkat, amelyeket a fent említett gondolatmenetek keretében logikus rendben kell a tájékoztatókban bemutatni, valamint ezt követően kell felvázolni az elemzés-értékelés hozzáadott értékét. Erre azért van szükség, hogy a felhasználó meg tudja különböztetni, hogy a tájékoztató mely részei az adott témakörben összegyűjtött eredeti információk és melyek az elemző-értékelők által megfogalmazott megjegyzések, értékelések és következtetések. Ha a tájékoztatóban összemosódik az összegyűjtött információ az elemzés-értékelés eredményével, akkor a döntéshozó csak nagyon nehezen tudja elválasztani az értékeléseket, a következtetéseket és a jövőre vonatkozó megállapításokat az eseményhez tartozó alapinformációktól. Ezzel a tájékoztató megakadályozza, hogy a döntéshozó önálló következtetéseket és értékeléseket vonjon le az adott témakörben, vagyis megakadályozza a független döntések meghozatalát.

A tájékoztatók nem tartalmazhatnak utasításokat és javaslatokat arra vonatkozóan, hogy az állami vezető az adott témakörben milyen döntéseket hozzon. Az elemző-értékelőnek nem feladata felvállalni a döntések meghozatalát, mert az az állami vezetők feladata. A javaslatokkal és a döntésekkel a nemzetbiztonsági szolgálatok csak rosszul járhatnak. A szolgálatoknak minden esetben meg kell őrizniük az objektivitásukat, a szakszerűségüket és az apolitikusságukat.

Természetesen az elemző-értékelők döntési alternatívákat, forgatókönyveket és megállapításokat is megfogalmazhatnak, amelyek segítséget nyújtanak a döntések meghozatalában. Alternatívákat abban az esetben alkalmaznak, ha eldöntendő kérdéssről van szó. A forgatókönyveket összetettebb esetekben vázolják fel, hogy az események alakulása – a döntésektől függően – milyen jövőképet idéz elő. A megállapítások pedig közvetlen segítséget nyújtanak a döntések meghozatalában, mert felhívják a figyelmet, valamint rámutatnak a releváns eseményekre és összefüggésekre.

Az egyik legfontosabb tartalmi követelmény, hogy a tájékoztató csak valós információkat tartalmazhat, mert ha valótlan információk is belekerülnek, akkor megvalósul a félretájékoztatás, ami egy nemzetbiztonsági szolgálat legnagyobb kudarca. A félretájékoztatások a történelem során birodalmak, országok, államok és politikai rendszerek bukásához vezettek.

A tájékoztatók formai követelményei

A tartalmi követelményeken túl meghatározó, hogy az adott információt milyen formában adja át az elemző-értékelő a döntéshozóknak. Ennek egyik alapja az információk megfelelő megfogalmazása a tájékoztatókban, ami az egyik legfontosabb kritérium, mert ha nem tökéletes a megfogalmazás, akkor a döntéshozó nem értheti meg teljes mértékben vagy félreérti a tájékoztatóban lévő információkat, így sikertelenné válhat maga a tájékoztatás. A magyar helyesírás szabályainak a betartása, a megfelelő mondat szerkezet alkalmazása is elősegíti az információk pontos továbbítását, mert például egy rossz helyen elhelyezett vessző vagy annak hiánya megváltoztathatja az elemző-értékelő által közvetíteni vélt mondanivalót.

Az információkat a tájékoztatókban úgy kell megfogalmazni, hogy a felhasználó számára (a korábban említett kategóriájának megfelelően) világosak és könnyen érthetőek legyenek. Az elemző-értékelőnek röviden, tömören és lényegre törően kell leírnia a mondanivalóját. Nem szabad terjengős, többszörösen összetett mondatokat használni, mert azok az olvasót megzavarhatják, illetve kérdéseket vethetnek fel benne. A megfogalmazásnak olyannak kell lennie, hogy a szöveget az adott témakört nem vagy kevésbé ismerő személy is megértse, tehát kerülni kell az utalásokat, valamint a sorok közé rejtett mondanivalót. Meg kell találni a megfelelő középút az információk túlmagyarázása és terjengőssége, valamint a túl rövid, hiányos megfogalmazás között.

A tájékoztatóban leírt tényeknek mindig pontosnak és precíznek kell lenniük. Az adatok esetében kerülni kell az általánosságokat és a becsléseket, mert azok csökkenti a hitelességet. A pontosságnak és a precizitásnak abban kell megnyilvánulnia, hogy a tájékoztatókban megfogalmazott tényeknek többek között konkrétan kell lenniük, kerülni kell a hozzátételiséget. Például a létszámok esetében nem körülbelüli adatot, hanem pontos értéket kell megadni. A tényeknek mindig konkrétan kell lenniük nemcsak az adatok vonatkozásában, hanem az események és a folyamatok esetében is. Ezért kerülni kell azt, hogy „valaki, valamikor, valahol, valamit akar csinálni”, mert ebből a döntéshozó nem tudja meg a számára szükséges információt.

A nemzetbiztonsági tájékoztatók készítése során ügyelni kell az információforrások védelmére, mert a források beazonosíthatósága esetleg a forrás életét veszélyeztetheti, vagy semmissé teheti az információ értékét, mivel dekonspirálódhat az információ. Ennek következtében a tájékoztatóban – amennyiben szükség van a forrás védelmére – nem szabad hivatkozni a forrásra. Ha az információ megszerzése szempontjából szükség van a forrásra történő hivatkozásra, akkor az adatszerező ág jellegére kell utalni, mint például műveleti forrásból, nyílt forrásból vagy esetleg rádióelektronikai felderítésből, képi felderítésből, kiberhírszerzésből stb. származó információ. Ha szenzitív forrásról vagy eredeti szövegről van szó, akkor a tájékoztatóban nem szerepelhet olyan megfogalmazás, amely egyezik az eredeti szöveggel. Ennek megoldása a szanitizáció, amely során az elemző-értékelő úgy fogalmazza meg az információt (valóságtartalmának módosítása nélkül), hogy ne lehessen az eredeti szöveggel azonosságot találni.

Az események bemutatásánál mindig törekedni kell arra, hogy megválaszoljuk az öt elemből álló kérdéscsoportot: ki? mit? mikor? hol? hogyan? A kérdések megválaszolásának sorrendje ország- és szolgálatfüggő, valamint a tájékoztató jellegétől függ. Javasolt sorrend: az idő meghatározásával kell kezdeni, hogy a döntéshozó pontosan tudja az esemény idejét. Ezt követi az esemény alanya vagy alanyai, hogy ki(k) volt(ak) a szereplője(i). Majd azt kell megállapítani, hogy mi történt, vagyis mi volt a történet. Ezt követően meg kell határozni, hogy hol történt, végül magyarázatot kell adni arra, hogy hogyan és miért következett be az esemény. A tájékoztatóból soha nem hiányozhat az öt kérdésre adott válasz, mert ha hiányzik valamelyik, akkor nem értelmezhető teljes mértékben az adott információ, valamint az öt elem csak rendkívül korlátozott mértékben helyettesíthető az elemzés-értékelés eredményével.

Szintén a meghatározó formai követelményekhez kell sorolni az egységesség kérdéskörét, amelynek nemcsak a tájékoztatók kinézetében (ami alapvetően alaki követelmény), hanem a tájékoztató szövegében is meg kell jelennie, vagyis annak megfogalmazásában, valamint a szakterminológia alkalmazásában is. Például az azonos eseményekre, tényekre és folyamatokra azonos fogalmakat kell használni. A fogalmakat, a tulajdonneveket és a megnevezéseket egy szolgálat tájékoztatóiban mindig ugyanabban az értelemben és ugyanolyan írásmóddal kell alkalmazni.

Nagyon kell ügyelni arra, hogy az adott fogalom esetében mindig a hivatalosan elfogadott értelmezését kell figyelembe venni, nem pedig a közhelyi vagy az általános alkalmazását, mert sok esetben jelentős különbségek lehetnek. Az idegen szavak vonatkozásában ennek még inkább érvényesülnie kell, mert sok idegen szó esetében különböző értelmezések vannak, így a leghelyesebb azok használatának az kerülése. Nem lehet elvárni az összes döntéshozótól, hogy minden idegen szakszót ismerjen, valamint nem lehet minden tájékoztatóhoz értelmező szótárt csatolni. A szavak használata esetén – kiemelten az igék vonatkozásában – mindig ügyelni kell arra, hogy legalább bekezdésként ne ismétlődjenek. Ki kell használni a magyar nyelv széles szinonimszavas és egyéb lehetőségeit. Az igék esetében rendkívül fontos a megfelelő vonzat alkalmazása, valamint lehetőség szerint kerülni kell a létige használatát.

A fogalmak alkalmazása során ügyelni kell, hogy az elemző-értékelő a különböző területek (katonai, politikai, jogi, rendészeti stb.) megfelelő szakterminológiáját használja, kiemelten akkor, ha a döntéshozó az adott szakterület vezetője vagy abból a szakterületből van végzettsége. A szakterminológia esetében, ha szükséges, akkor az elemző-értékelő ellenőrizze ismeretét vagy bővítsé azt. A helyes terminológia növeli a tájékoztató hitelességét.

A tájékoztatókhoz felhasznált tulajdonneveket és megnevezéseket – az egységesség keretében – a különböző tájékoztatókban mindig azonosan kell alkalmazni, ügyelni kell a pontosságra, valamint a beazonosíthatóságra, tehát olyan megnevezést kell használni, amelyet a döntéshozók is ismernek. A személynevek esetében az egységesség mellett (vagyis ugyanazon személyre mindig ugyanazon nevet kell használni) ügyelni kell a tulajdonnevek helyesírására, kiemelten a nem latin betűvel írt nevek esetén. A latin írású neveket nem szabad átírni (magyarosítani), hanem meg kell hagyni az eredeti sorrendben, az eredeti betűvariációval, a nem latin írású nevek esetében pedig alkalmazni kell a helyesírási szabályzatot. A neveknél a legfontosabb, hogy a felhasználó pontosan be tudja azonosítani, hogy kiről van szó, így a személy beosztásának pontos megnevezése is fontos. A tisztségek esetében az egységesség a legfontosabb, hogy a személy beosztása mindig ugyanúgy legyen megjelölve, még ha a köznyelvben vagy a médiában másképp is szerepel.

A szervezetek és az intézmények megnevezésekor is törekedni kell a pontosságra és arra, hogy a tevékenységi körét hűen, de nem magyarosítva (magyar terminológiának) megfelelően kerüljön megfogalmazásra. Például csak Magyarországon van Honvédség, máshol haderő vagy fegyveres erők vannak. A megértés megkönnyítéséért az eredeti változatot és annak rövidítését (természetesen annak kibontásával) is ki kell fejteni. A nemzetbiztonsági tájékoztatóban kerüljük a rövidítések és a mozaikszavak alkalmazását, de amennyiben sokszoros ismétlésre kerülne sor, akkor természetesen a rövidítést lehet alkalmazni, első esetben azonban mindig ki kell bontani a rövidítést.

A jelenkori informatikai lehetőségeknek meg kell jelenniük a nemzetbiztonsági tájékoztatókban is, ami képek, vázlatok, grafikonok és táblázatok (médiás elemek) rendszeres alkalmazásában nyilvánul meg. A médiás elemek jelentős segítséget nyújtanak az információ megértésében, ha az elemző-értékelők a megfelelőket helyezik el a tájékoztatóban. A médiás elemeknek mindig kell, hogy funkciójuk legyen, így nemcsak azért kell elhelyezni őket a tájékoztatóban, mert rendelkezésre állnak, hanem azért, mert azok a szöveghez képest további – kiegészítő – információkat biztosítanak. A rossz médiás elemek károkat okozhatnak, mert megzavarhatják az olvasót, ha nincs összefüggés a szöveg és az elemek között. Ezért nagyon fontos, hogy a médiás elemnek mindig kapcsolatban kell állnia a feldolgozott témakörrel, de nem úgy, hogy a szöveg részletesen elismétli az elem látható információkat.

Ügyelni kell arra, hogy a médiás elemek méretük alapján ne csak szimbolikus jelzések legyenek, hanem akkora méretűek, hogy az olvasó fel tudja ismerni a képen lévő tárgyakat, személyeket, valamint el tudja olvasni a vázlatokon és ábrákon (grafikonokon) lévő szövegeket is. Képeket általában akkor kell használni, amikor a tájékoztató adott része egy személlyel, egy tárggyal (például egy haditechnikai eszközzel) foglalkozik. Vázlatokat (kiemelten térkép-vázlatokat) akkor kell használni, ha egy adott földrajzi térségben lévő folyamatokat vagy eseményeket kell ábrázolni. A grafikonok (táblázatok) és ábrák általában statisztikai vagy számadatok bemutatására szolgálnak. Az ilyen médiás elemek alkalmazása segítséget nyújt az információk átadásában és a szöveges mező bonyolultságának csökkentését támogatja.

A formai követelmények teljesítése a tájékoztatók készítésének nélkülözhetetlen eleme, mert e nélkül nem lehet sikeres maga a tájékoztatás. Így a formai követelmények nem opcionális lehetőségek, hanem kötelező elemek.

A tájékoztatók alaki követelményei

A tájékoztatóknak a tartalmi és a formai mellett alaki követelményeknek is meg kell felelniük, amelyeknek kettős funkciójuk van. Egyrészt a törvényi kötelezettségeknek történő megfelelést, másrészt a tájékoztatónak az adott szolgálatra jellemző, egyedi kinézetét biztosítják. Az utóbbit az egységességhez is lehet sorolni, mert minden nemzetbiztonsági szolgálatnak saját stílusú tájékoztatói vannak, amelyek kinézete mindig azonos. Az egyediség biztosítja, hogy a felhasználó tudatában legyen annak, mely szolgálat kiadványát olvassa vagy hallgatja. Így a döntéshozónak nem kell mindig ellenőriznie, hogy kitől kapja az információt, illetve tudatában van a tájékoztató jellegével (hitelességével, megbízhatóságával, szakmaiságával, apolitikusságával). Tehát a jelentéseknek minden szolgálatnál rendkívül kötött alaki formája van, ami alapvetően a szolgálatok érdeke.

Az alaki követelményekhez sorolható a tájékoztatók törzskultúrája, vagyis a szöveg és a médiás elemek elhelyezése és külalakja (betűméret, betűtípus, sortávolság, vagyis a szöveg stílusa). A stílus követelménye, hogy a tájékoztató olvasható legyen, mert túl kicsi betűméret használata miatt a felhasználó elvetheti a tájékoztató elolvasását. Nagyon fontos a szöveg megfelelő szerkesztése, mert a tájékoztató igényességéhez tartozik. A törzskultúra részét képezi a megfelelő helyesírással

elkészített tájékoztató, mert a helyesírási és az elütési hibák az érthetőséget csökkentik. A helyesírás során nem a szokásjogot kell figyelembe venni, hanem a hivatalos szabályozókat. Kiemelt figyelmet kell fordítani a nagy- és a kisbetűk alkalmazására, a szavak egybe- és különírására, a megfelelő vonzatok alkalmazására. A számítógépekkel történő írás növeli az elütési hibák számát, amelyre nagyon vigyázni kell, mert egy hiányzó vagy plusz betű a szöveg értelmét zavarhatja meg. Az olvasónak sokkal nagyobb bizalma van egy megfelelő törzskultúrájú tájékoztatóhoz, mint amelyik nem rendelkezik ezekkel az elemekkel és tele van hibákkal.

A nemzetbiztonsági tájékoztatók esetében nélkülözhetetlen alaki kellék az adatvédelemmel kapcsolatos előírások betartása, ami törvényi kötelezettségből ered. A nemzetbiztonsági tájékoztatók – még akkor is, ha kizárólag nyílt információkat használnak fel – nem nyilvános anyagok, mert a szelektálás módja és rendszerezése is tartalmazza a nemzetbiztonsági jelleget, amelyet közérdek által védendőnek kell tekinteni. A minősített adatok felhasználására a jogszabályok határoznak meg kötött alaki kellékeket, amelyek hiánya törvény általi szankciókat von maga után.

A tájékoztatók készítésének folyamata

A tájékoztató készítése csak a megfelelő információk összegyűjtése, valamint elemzése-értékelése után kezdődhet meg. A sorrendet be kell tartani, mert az elemzés-értékelés nélküli információ tájékoztatókban történő felhasználása veszélyeket rejt magában, kiemelten a valótlanságok, a pontatlanságok, a hiányosságok stb. miatt. A tájékoztatók csak a felhasználók (döntéshozók) közvetett vagy közvetlen információigénye alapján készülhetnek, tehát az elemző-értékelő azért ne készítsen tájékoztatót a döntéshozóknak, ha nincs rá szükségük, valamint csak azért, mert rendelkezésre áll az adott információ. Tehát a tájékoztató készítését a felhasználói információigény határozza meg.

A tájékoztató készítésének folyamata az alábbi elemekből áll:

- az információk és az elemzés-értékelés eredményeinek összegyűjtése;
- az információk rendszerezése, csoportosítása és szelektálása;
- az információk ellenőrzése és pontosítása;
- a hipotézisek felállítása, az üzenet(ek) megszerkesztése;
- a gondolatmenet kialakítása;
- a szinopszis megfogalmazása;
- a tartalmi, formai és alaki követelmények tisztázása;
- a megjegyzések, értékelések és következtetések megfogalmazása;
- a tájékoztató elkészítése;
- az ellenőrzési és lektorálási folyamat.

A tájékoztatók elkészítése a felhasználók információigénye alapján indított hírszerzési ciklus keretében történik, így annak első lépése az információigény témakörében rendelkezésre álló információk – az adatszerzők által összegyűjtött adatok, valamint az adatok és az információk elemzése-értékelése eredményének – összegyűjtése. A hírszerzési ciklus alapján az adatszerzők által összegyűjtött információk nem elegendőek, a témakörben az elemző-értékelő adattárakban tárolt

információkat is ki kell keresni. Ha nem áll rendelkezésre elegendő információ a témakörben, kezdeményezni kell azok összegyűjtését az adatszerzőknél, valamint az információk további elemzése-értékelése során pótolhatók egyes információk. Az összegyűjtött információkat rendszerezni, csoportosítani és szelektálni kell. A rendszerezéssel a rendelkezésre álló információhalmaz kezelhetővé tétele valósul meg, vagyis a témakör egy-egy jellemzője (legtöbbször az idő) alapján történő összerendezése, majd a csoportosítás során a témakör főbb elemekre történő felosztását kell elvégezni. A szelektálás során szét kell válogatni a témakörhöz kötődő releváns és irreleváns információkat, mert a tájékoztatókhoz csak releváns információkat lehet felhasználni, a felhasználókat nem szabad felesleges (irreleváns) információkkal terhelni, mivel azok csak hátráltatják a tájékoztatást, valamint megzavarják a döntéshozókat.

Ezt követően a felhasználásra kerülő információkat ellenőrizni, valamint pontosítani kell, mert az elemző-értékelő a tájékoztatóhoz csak valós, pontos és megbízható információkat használhat fel. Ha a nemzetbiztonsági tájékoztató pontatlan vagy valótlan információt tartalmaz, akkor sor kerülhet a nemzetbiztonsági szempontból a legrosszabbra, vagyis a döntéshozók félretájékoztatására, amelyet egy nemzetbiztonsági szolgálat a reputációja miatt nem engedhet meg magának. Minden egyes információ valódiságát, amelyet az elemző-értékelő fel akar használni a tájékoztatójához, ellenőrizni kell.

Az információk ellenőrzésére több lehetőség van. A legegyszerűbb – amit klasszikusnak is lehet tekinteni – az adott információ több, egymástól független forrásból történő megerősítése. Erre azonban nincs mindig lehetőség, ilyenkor a megerősítést az információt adó forráshoz történő visszacsatolással kell megtenni. Ha ez sem megoldható, akkor – mint az esetek többségében így van – az adott információt a korábbi adatokkal, folyamatokkal, eseményekkel vagy eseménysorozattal kell összevetni. Ha az információ beleillik az adott témakörben rendelkezésre álló információhalmazba (történetekbe, folyamatokba, eseményekbe), akkor nagy valószínűséggel valós információról van szó.

A jelentést készítő elemző-értékelő az adott témakör legjobb ismerője, így könnyen meg tudja állapítani egy adott információról, hogy milyen a valóságtartalma. A valóságtartalom megállapításában segítséget nyújthat a forrás jellege és hitelessége, az adatszerzési ág sajátosságai, valamint az információ keletkezésének körülményei. Az utóbbira példa lehet, hogy egy hivatalos sajtótájékoztatón elhangzott bejelentés esetén nagy valószínűséggel valós információról van szó. Természetesen figyelni kell az információs műveletekre és a propagandára, amelyekkel például a fenti esetben a sajtótájékoztatót tartó az adott témakörben manipulálni akarja a folyamatokat.

Az elemző-értékelőknek az információk elemzése-értékelése során kell felfedniük az információs műveleteket. Az információk ellenőrzése során ügyelni kell az elemző-értékelői vakságra, vagyis az elemző-értékelőnek figyelemmel kell lennie a meglepetésekre, amelyek bár nem illenek bele a rendszerbe, de mégis valós információk. Ezekben az esetekben nagyon fontos az anomálielemzés alkalmazása, hogy megállapítsuk az információ valódiságát.

Az információk ellenőrzése után el kell végezni azok pontosítását, aminek alapvetően két forrása van. Az egyik az adatszerzők, akiktől az elemző-értékelők kiegészítő információigény alapján kéri be a pontosított információt. A másik az elemző-értékelők adattárjai, amelyekben már ellenőrzött és pontosított információkat tárolnak, így az információk pontosítása keresőrutinok és összehasonlítások alapján történik. A pontosítás részét képezi a tájékoztatókban felhasznált fogalmak és megnevezések egységessége.

Ha rendelkezésre áll az adott témakörben az ellenőrzött és pontosított információ, valamint az elemzés-értékelés végeredménye, akkor a felhasználók közvetett vagy közvetlen információigénye alapján az elemző-értékelő felállítja hipotézisét, majd megfogalmazza azt az üzenetet, amelyet mindenképpen közölni akar a döntéshozóval. Az üzenetet lehet a válasz fő mondanivalójának tekinteni. Az üzenet megszerkesztésére nagy gondot kell fordítani, hogy valóban választ biztosítson a döntéshozó számára, valamint egyértelmű és érthető legyen.

A következő lépés a tájékoztató gondolatmenetének a kialakítása. Olyan fajta gondolatmenetet kell használni, amely leginkább segíti az üzenet átadását és továbbítását. A gondolatmenet megalkotásánál ügyelni kell arra, hogy mindig világos, logikus, vagyis az olvasó által követhető legyen.

A tájékoztató elkészítését jelentős mértékben támogatja a szinopszis, amely biztosítja a jelentés felépítésének logikus áttekintését, valamint keretet ad annak, amit le akarunk írni. A tájékoztatót az üzenet és a gondolatmenet alapján kell elkészíteni. A szinopszis több egymás utáni gondolatból álló vázlat, amely segít, hogy az elemző-értékelő szakaszosan, a gondolatmenet alapján el tudja készíteni a tájékoztatót. Segíti a helyes arányok és a megfelelő súlypontok megtalálását. Ezen kívül biztosítja, hogy a tájékoztató ne tartalmazzon olyan elterelő gondolatokat (oldalágakat) és irreleváns információkat, amelyek félrevezethetik az olvasót. A szinopszis meghatározza a tájékoztató minőségét és egységességét, valamint a gondolatmeneten keresztül biztosítja az üzenet átadását, ezért az elemző-értékelőnek mindig el kell készítenie, a rutinosabb elemző-értékelő azonban már nem írásban, hanem fejben teszi meg azt.

A szinopszist az elkészítése vagy kigondolása után az elemző-értékelő megtölti a rendelkezésre álló információkkal, vagyis megírja a tájékoztatót. Annak írója az adatszerzők által megszerzett információkat saját szavaival megfogalmazza, ami fontos az üzenet továbbításához.

Az elemzés-értékelés eredményét mindig a megszerzett információtól elkülönítve kell megfogalmazni úgy, hogy az az információval logikus kapcsolatban legyen. A nemzetbiztonsági tájékoztatót úgy kell elkészíteni, hogy – a források pontos hivatkozásának kivételével – megfeleljen a tudományos művekkel szemben támasztott követelményeknek. Az elemzés-értékelés megfogalmazásánál az elemző-értékelőnek nem szabad korlátoznia az értékelés eredményének leírását, hanem bátran le kell írnia a témakörrel kapcsolatos állásfoglalását, mert az elemző-értékelő az adott szakterület legjobb szakértője, így sok esetben a megérzése sokkal fontosabb lehet, mint maga az esemény vagy a folyamat, amelyet a tájékoztatóban bemutat.

A készítés során arra kell ügyelni, hogy a tájékoztató írását ne szakítsuk meg, mert ha abbahagyjuk, és csak később folytatjuk, akkor a szinopszis ellenére a tájékoztatóban gondolati törések lehetnek. Ha objektív okok miatt mégis meg kell szakítani az írást, akkor ha folytatásra kerül a sor, nem ott kell folytatni, ahol abbahagytuk, hanem újból előlről kell kezdeni, természetesen a már elkészített rész átolvasásával és esetleges átfogalmazásával.

Amikor az elemző-értékelő munkatárs végzett a tájékoztató megírásával, még nem fejeződik be a munka, mert többször át kell olvasnia, hogy az elütéseket és a hibákat kijavítsa, valamint ellenőrizze, hogy a jelentés megfeleljen a már korábban jelölt egyéb követelményeknek. Az újraolvasás és az ellenőrzés legalább egy kis idő (ideális esetben egy nap) elteltével történjen meg, amikor a tájékoztató készítője már nincs benne a jelentés gondolatmenetében, hanem viszonylag friss szemmel (mint egy kívülálló) olvassa el az általa készített dokumentumot. Ha a tájékoztatót többször ellenőrizte és átolvasta, akkor megtörténhet annak az előjáró általi ellenőrzése és lektorálása.

Ellenőrzési mechanizmusok

A tájékoztató készítésének rendkívül fontos eleme a visszacsatolás, amelyet alapvetően az elemző-értékelő vezetők látnak el. Ez egyfajta felügyeleti és ellenőrzési mechanizmusnak is tekinthető, és az elemző-értékelő tevékenység fontossága miatt nélkülözhetetlen. A visszacsatolásnak több funkciója van, közéjük tartozik a tájékoztató készítése folyamatának a vezetése és folyamatos ellenőrzése, a tájékoztatókkal szembeni követelményrendszer betartatása, illetve a rendelkezésre álló elemző-értékelő erőforrások hatékony felhasználása. A tájékoztatók elkészítését követően az elemző-értékelő vezetők látják el annak ellenőrzését és lektorálását.

A tájékoztató készítésének folyamatában a vezető minden mozzanatban jelen van, kezdve a tájékoztató készítésének elrendelésével, még akkor is, ha a tájékoztató elkészítése az adott területért felelős elemző-értékelő kezdeményezésére történik. Erről leginkább a közvetett információigényekre készített válaszok esetében van szó. A vezetői felügyelet jelen van az üzenet megfogalmazásakor, a gondolatmenet meghatározásakor, valamint a szinopszis kialakításakor, de – mint oktató – magánál a tájékoztató megírásakor is. A vezető bármikor beavatkozhat, ha úgy ítéli meg, hogy nem megfelelő tájékoztató készül el. Ez nemcsak a szakmai hibákra, hanem a félretájékoztatás elkerülésére is vonatkozik, mert a vezetőnek meg kell akadályoznia, hogy valótlan információk vagy értékelések kerüljenek a döntéshozók elé. Ez az ő felelőssége! Ez a félretájékoztatás lehet tudatos és tudattalan, de az elemző-értékelő hibák eredményei.

Összefoglalva: az ellenőrzés célja, hogy olyan tájékoztató készüljön, amely alkalmas a döntéshozók tájékoztatására, továbbá arra, hogy az adott nemzetbiztonsági szolgálat teljesítse a törvényi kötelezettségeit, valamint támogassa az ország értékeinek a védelmét, illetve az ország érdekeinek az érvényre juttatását.

A tájékoztatóval szembeni követelmények betartatása során egyaránt kell figyelni a tartalmi, a formai és az alaki követelményekre, hogy a tájékoztató elérje a célját. Ahogy korábban tárgyaltuk, a különböző követelmények között nem lehet prioritást meghatározni, mert egyaránt fontosak, és mindegyiknek megvan a maga funkciója. Ha a tájékoztató nem felel meg a követelményeknek, akkor az elemző-értékelő vezető visszaadja javításra azt a készítőjének.

A rendelkezésre álló elemző-értékelő erőforrások hatékony felhasználása rendkívül fontos, mert a nemzetbiztonsági szolgálatok elemző-értékelő szervezetei a világ bármely országában korlátozott lehetőségekkel rendelkeznek, így csak olyan tájékoztató készítésére fordíthatnak erőforrásokat, amely szükséges a döntéshozók információkkal történő ellátásához. Ez megjelenik már az üzenet megfogalmazásától egészen a tájékoztató elkészítésének befejezéséig. Az elemző-értékelő vezetőnek a döntéshozó tájékoztatása során prioritási sorrendet kell felállítania, amely meghatározza, hogy az adott elemző-értékelőnek melyik tájékoztatót mikorra kell elkészítenie. A prioritási sorrendet befolyásolja a döntéshozók információigényeinek határideje, valamint a témakör (esemény és folyamat) fontossága, továbbá a rendelkezésre álló információk mennyisége és minősége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CLARK, Robert M.: Intelligence analysis – A Target-Centric Approach. CQ Press, Washington D.C., 2010. ISBN 978 1 6426 5439. p. 339.
- GEORGE, Roger Z. – BRUCE, James B. (szerk.): Analyzing intelligence. Georgetown University Press, 2014. ISBN 978 1 62616 025 5
- HALL, Wayne Michael – CITRENBUM, Gary: Intelligence analysis, How to think in complex environments. PREAGER, 2010. ISBN 978 0 313 38265 9. p. 440.
- JENSEN, Carl J. – MCELREATH, David H. – GRAVES, Melissa: Introduction to Intelligence Studies. CRC Press, London, 2013. ISBN 9781466500037. p. 352.
- JOHNSON, Lock K.: Handbook of Intelligence Studies. Routledge, London, 2009. ISBN 9780415770507. p. 382.
- LOWENTHAL, Mark M.: Intelligence from secrets to policy. CQ Press, Washington D.C., 2012. ISBN 9781608716753. p. 417.
- ROLINGTON, Alfred: Strategic intelligence for the 21st century. OXFORD, 2013. ISBN 978-0-19-965432-1. p. 181.
- DR. VIDA Csaba: ZNEHKNB5140 – Információk elemzése-értékelése tantárgy előadásának anyagai. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2012–2016.

DR. MARTON PÉTER

A FELDERÍTŐ ÚJSÁGÍRÁS STRATÉGIAI IMPLIKÁCIÓI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERRORIZMUS ELLENI HÁBORÚRA

Bevezetés

A tanulmány az alábbiakban a „felderítő újságírás” fogalmának bevezetése mellett érvel az újságírással foglalkozó tanulmányok (*Journalism Studies*) területén. Ez indokolt lehet mind a létező, ekképp leírható gyakorlat (azaz empirikus relevancia) tekintetében, mind a tudósítói és az oknyomozó újságírástól való konceptuális elhatárolásként.

Mint azt a továbbiakban a 2001 utáni időszakból, a terrorizmus elleni háború kontextusából vett példákkal is szemléltetem majd, ennek a stratégiai tanulmányok (*Strategic Studies*) szempontjából is jelentősége van, hiszen a felderítő újságírás harmadik felek számára alapvető hasznokkal és kockázatokkal járhat.

Lehetnek-e az újságírók felderítők?

Az újságírás szerepe az *American Press Institute* összegzésében: „ellátni az állampolgárokat azokkal az információkkal, amelyekre szükségük lehet, hogy a lehető legjobb döntéseket hozhassák a maguk életében, közösségük és társadalmuk ügyeiben, valamint a kormányzattal összefüggésben”.¹

Ebből a definícióból egyszerre következik a kiegyensúlyozottság és az objektivitás olykor konfliktusba kerülő igénye. A meghatározás megengedő továbbá a médiafogyasztó figyelmének megragadása érdekében alkalmazható fogásokkal kapcsolatban, tehát az „infotainment”² – a tág értelemben vett „szórakoztatással” egybekötött tájékoztatás – lehetőségét illetően.

Az ilyen értelemben hármas keresztműzben álló médiaorgánumoktól – és az újságírástól általában – egyszerre elvárt tehát, hogy minden, az egyes ügyekben érdemben érintett felet megszólaltassanak, az objektív tények megállapításához a kérdéseknek elegendő mértékben utánajárjanak, és hogy mindezt megnyerő, a figyelmet felkelteni és megtartani képes módon tálalják a közönségüknek.

Tények felderítése újságírók által történhet: (a) az eleve rendelkezésre álló – tehát a nyilvánosság felé már közölt, nyílt forrásokból elérhető – információk elemzése és az ezek alapján történő logikus következtetés révén; (b) érintettek vagy megfigyelők megszólításával, akik kritikus jelentőségű információkat erre válaszul osztanak meg az újságírókkal; vagy (c) saját felderítő tevékenység eredményeként, a tág értelemben vett terepen.

¹ „What is the purpose of journalism?”, The American Press Institute.
<https://www.americanpressinstitute.org/journalism-essentials/what-is-journalism/purpose-journalism/>;
letöltés: 2017.12.14.

² Az „information” és az „entertainment” szavak kombinálásával képezett kifejezés.

Értelemszerűen elsődlegesen a (b) és a (c) lehetőségek kapcsán merülhet fel katonai felderítők által is végezhető feladatok lehetősége, vagyis bármilyen olyasmiről, ami a felderítés hagyományos hazai definíciója³ szerint „...ténykedések összessége, amely az ellenség gazdasági, politikai, katonai helyzetének, a küszöbönálló tevékenységek körzetének és az időjárásnak a megismerésére irányul”.⁴ Ezekkel összefüggésben esetleg titokban kell megkeresni válaszadókat, vagy nem barátságos közegben mozogni, hogy bizonyos információkhoz az újságíró maga férhessen hozzá.

A zsurnalizmus ezért veszélyes foglalkozás lehet. A haditudósítók esetében tűnhet ez a leginkább magától értetődőnek: 1990 óta több mint ezeröttszáz újságíró vesztette életét fegyveres konfliktusokban világszerte.⁵ Félrevezető azonban általában a haditudósítókra gondolni ezen a ponton. Egy részük ugyanis „beágyazott” (*embedded*), vagyis valamelyik harcoló fél erőivel együtt mozgó tudósítóként van jelen, másik részük pedig független riporterként sem feltétlenül valódi újdonságokat tár fel egy konfliktus folyamatával kapcsolatban, pusztán közvetít és dokumentál. E két kör szereplői tehát nem kifejezetten felderítő jellegű tevékenységben vesznek részt.

Eközben a nem demokratikus politikai rendszerekben és a tökéletlen demokráciákban a politikai és a gazdasági élet szereplőiről még hétköznapi információk felderítése is kockázatos lehet, és ennek megfelelő eszközök és módszerek alkalmazását teheti szükségessé. Újságírók ilyen közegben gyilkosságok áldozatai lehetnek a világ számos országában, amint azt a *Committee to Protect Journalists* adatai mutatják.⁶

Hugo de Burgh meghatározásában viszont „Az oknyomozó újságíró [munkája] ... különbözik a rendőrök, jogászok, könyvelők és mások látszólag hasonló munkájától [az igazság feltárásával összefüggésben], mégpedig abban, hogy célpontjainak köre nem korlátozott, jogi keretei nem teljesen egyértelműek, és hogy ez a munka a nyilvánosság számára készül”.⁷ A de Burgh által említett különbségek a katonai felderítők feladataival összevetésben is érvényesek, így a tanulmány tárgyát lényegében a – már zajló vagy lehetséges – fegyveres konfliktusok közegében végzett, a haditudósítói munkát meghaladó oknyomozó újságírásként határozhatjuk meg elkülönítőleg. Ezt nevezzük a továbbiakban egyszerűbben felderítő

³ Katonai Értelmező Szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1972. p. 101.

⁴ Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organization – NATO) által használatos terminológiában a meghatározás igen hasonló: „Küldetés olyan célzattal, hogy – vizuális megfigyelés útján vagy egyéb módszerrel – információkat szerezzenek egy ellenség (vagy potenciális ellenség) tevékenységéről és a rendelkezésére álló erőforrásokról, vagy hogy adatokhoz jussanak egy bizonyos területnek az időjárás, vízrajzi és földrajzi jellegzetességeiről”. Lásd itt: AAP-06, Edition 2013, NATO Glossary of Terms and Definitions, NATO Standardization Agency, 2013. <http://www.dtic.mil/doctrine/doctrine/other/aap6.pdf>; letöltés: 2018.01.03.

⁵ GREVE, Frank: *Combat journalism: Is reporting on global conflict worth the risk?* CQ Press, Vol. 23, No. 14, 2013.04.12. <http://library.cqpress.com/cqresearcher/document.php?id=cqresrre2013041200>; letöltés: 2017.12.14.

⁶ SINGHVI, Anjali: *When Journalists Are Killed, Prosecutions Are Rare*. New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2016/06/17/world/journalists-killed-prosecutions-rare.html>; letöltés: 2016.06.21.

⁷ DE BURGH, Hugo (szerk.): *Investigative Journalism: Context and Practice*. Routledge, London és New York, 2000. p. 17.

újságírásnak, így megkülönböztetve a szintén nem veszélytelen, de békés körülmények között végzett oknyomozó újságírástól, és a nem oknyomozó természetű haditudósítástól.

Természetesen a média munkáját lehet értékelni felderítésszemmel is az újságírói szándékoktól, illetve az újságírói közlések közvetlen tartalmától függetlenül is, nyílt forrású hírszerzés részeként, mert katonai akciók harcászati, műveleti, sőt akár stratégiai szintű támogatására is alkalmas lehet. Példa a közelmúltból ezzel kapcsolatban, hogy éppen a Kreml saját nemzetközi hírtelevíziójának, a *Russia Today*-nek a tudósításai fedték fel akaratlanul is a gyújtótöltetekkel ellátott RBK-500 típusú kazettás bombák⁸ alkalmazását az orosz légierő által Szíriában. Ennek stratégiai jelentősége korlátozott volt, mégis bizonyos mértékű magyarázkodásra kényszerítette az orosz felet.

Egyértelműen stratégiai jelentőségű lehetőséget hagyott viszont kihasználatlanul az iraki katonai hírszerzés az 1991-es öbölháború idején, amikor az egyik amerikai televíziócsatorna egy beágyazott tudósítója tűzérési tűzről számolt be élő adásban egy sivatagi helyszínről jelentkezőként, és ennek során azonosította az érintett térségben előrenyomuló amerikai katonai alakulatot, az amerikai haderő 82. légi szállítási hadosztályát. Ha az irakiak ekkor megfelelően odafigyeltek volna, és a 82-esek helyváltoztatásából megfelelő következtetéseket vonnak le, az figyelmeztethette volna őket a Kuvaitban lévő erők folyamatban lévő bekerítésére.⁹

Ha a média saját felderítő jellegű tevékenységére vagyunk kíváncsiak, az éppen az államközi katonai konfliktusok közegében alapvetően irrelevánsnak mondható. Ritkán adódik lehetőség arra, hogy a média egy ellenséges – vagy akár csak „ellenséges beállítottságú” – állam területén kellően szabadon dolgozhasson ahhoz, hogy jelentős titkokat leplezzon le. Ha ez mégis megtörténne, onnantól az adott médiaorgánus jelenlétét minden bizonnyal akadályozná vagy ellehetetlenítené az érintett állam. Amikor a média ellenséges államok és/vagy rezsimok tevékenységével vagy szándékaival kapcsolatban leplez le titkokat, azt éppen ezért általában valamilyen segédlettel – például névtelen, de hivatalos források által kiszivárogtatott információkra hivatkozva, vagy „besétáló” jellegű, azaz a médiát saját kezdeményezésére megkereső helyi források alapján – teheti, vagyis ilyenkor lényegében mások felderítésére hagyatkozik.

Ezek a megállapítások triviálisnak mondhatók, mégis máig élénken hat a mítosz, miszerint az eltökélt újságírók előtt az információk feltárásában nem lehet akadály, még fegyveres konfliktusok közegében sem. Szerepe van ebben többek között a „XX. század legnagyobb újságírói leleplezéséről” (*scoop of the century*) szóló legendának Clare Hollingworth brit tudósítónő munkájával kapcsolatban.

⁸ DEARDEN, Lizzie: Russia-backed broadcaster RT cuts footage proving use of incendiary ‘cluster bombs’ in Syria. The Independent, 2016.06.21.

<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/russia-today-syria-war-cluster-bomb-footage-censorship-video-vladimir-putin-a7093141.html>; letöltés: 2017.12.14.

⁹ DUNSMORE, Barrie: The Next War: Live? Joan Shorenstein Center, JFK School of Government, Johns Hopkins University, Discussion Paper D-22, 1996. március.

https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/d22_dunsmore.pdf; letöltés: 2017.12.14.

Hollingworth a lengyel–német határon tevékenykedett 1939-ben, és a *The Daily Telegraph* megbízásából a háború előestéjén járt Németországban is. Egy népszerű narratíva szerint látogatása során, egy megálló alkalmával alapvetően a véletlen segítette egy nagy jelentőségű felfedezéshez. Hirtelen szélroham nyomában katonai járműveket eltakaró ponyva lebbent fel előtte, és így vette észre a német katonai felvonulást Lengyelország megtámadása előtt mindössze néhány nappal.¹⁰ Nehezen érthető, miként válhatott ez a naiv elbeszélés oly népszerűvé. Katonai kérdésekben adott jártasság nélkül is belátható, hogy egy szélroham által elmozdított ponyvatakaró aligha fedhette fel a Lengyelországot megrohanni készülő sok hadosztálynyi erő egészét – amennyi járművet pedig látni engedhetett, annyi aligha lett volna perdöntő bizonyíték a német szándékokat illetően. Ennél is egyértelműbb adalék azonban az ügyben, hogy Hollingworth 1939. augusztus 29-i németországi tudósítása elérhető az interneten, és abból világosan kitűnik, hogy: (1) Hollingworth Lengyelországban, vélhetően lengyel vagy brit forrásoktól szerzett füles alapján kereste a német erőösszevonásra utaló jeleket, sőt fülesének részeként a német erőösszevonás nagyságáról is közel pontos értesülései voltak; (2) ami a saját maga tapasztalatait illeti, nem hirtelen szélroham felfedte látvány, hanem – többek között – a határhoz közeli utakon megfigyelt német katonai futárforgalom intenzitása és a határközeli lakosság evakuálásának megfigyelése alapján következtetett.¹¹

A média felderítő tevékenységét mégsem nevezhetjük jelentéktelennek napjainkban az újabb típusú fegyveres konfliktusok közegében, és ebben többek között az alábbi tényezők játszanak szerepet: (i) az ilyen konfliktusokban, például „a terrorizmus elleni háborúban” jellemzően állami szereplők találják magukat szemben többé-kevésbé konszenzusosan illegitimnek nevezhető nem állami szereplőkkel, és ilyen körülmények között a média törekvése a pártatlanságra nem vagy alig érvényesül; (ii) az ilyen konfliktusok gyakran transznacionális jellegűek, képlékenyek, nem maradnak helyhez kötöttek egy világosan kijelölhető fizikai konfliktustér határai között – így a nem kifejezetten a konfliktusövezet részét képező területen folyó újságírói munka is feltárhat katonai cselekvésre okot adó, vagy éppen arra lehetőséget teremtő információt; (iii) a képlékeny konfliktustérben előforduló veszélyekre tekintettel – és arra, hogy e veszélyeket különböző háttérű egyének különböző mértékben képesek vállalni – előfordul, hogy katonai tapasztalattal rendelkező tudósítók végeznek munkát az érintett térségekben; (iv) a konfliktustér részeként a fizikai dimenzió túl számításba veendő ma a kibertér is – az ezen keresztüli kapcsolatfelvétel és az információszerzés egyéb lehetőségeivel élve újságírók értékes információkat deríthetnek fel akár a fizikai konfliktustér megközelítése nélkül is.

¹⁰ ROWE, Dominique: The Correspondent Who Scooped the World, *Time Magazine*, 2017.12.14. <http://www.time.com/4520940/clare-hollingworth-war-correspondent-birthday-hong-kong/>; letöltés: 2017.12.14.

BEESON, James: Journalist who broke story of Nazi invasion of Poland, Clare Hollingworth, dies aged 105. *Press Gazette*, 2017.01.10. <http://www.pressgazette.co.uk/journalist-who-broke-story-of-nazi-invasion-of-poland-clare-hollingworth-dies-aged-105/>; letöltés: 2017.12.14.

¹¹ „1,000 tanks massed on Polish frontier”, Clare Hollingworth eredeti tudósítása. *The Telegraph*, 1939.08.29. http://www.telegraph.co.uk/content/dam/news/2017/01/10/JS117562191_news-article-clare-hollingworth_trans_NvBQzQNjv4BqqVzuuqFlyLIwiB6NTmJwfSVWeZ_vEN7c6bHu2jJnT8.jpg?i=width=480; letöltés: 2017.12.14.

Mindezekre tekintettel érdemes lehet tehát a mind a tudósítói/haditudósítói, mind az oknyomozói újságírással csak részleges átfedést mutató, jellemzően konfliktusok tágabb közegében végzett „felderítói újságírásról” beszélni, mivel ez ma törvényszerűen előforduló jelenség bármilyen fegyveres konfliktus kapcsán, illetve mert stratégiai implikációi – haszna és kockázatai – az újságírókon túl egyéb szereplők, így például a harcoló felek számára is adódhatnak.

Újságírók által felderített információk a terrorizmus elleni háborúban

Az alábbiakban nem átfogó áttekintésre törekszem, csupán néhány kiemelkedő eset megragadásán keresztül igyekszem szemléltetni a kérdés jelentőségét, és hogy a felderítő újságírás valóban járhat figyelemre méltó eredményekkel – lehet tehát hasznos harmadik felek, azaz lényegében a terrorizmus elleni fellépés számára.

A felvonultatott példák négy típusú hozzájárulás lehetőségét világítják meg:

- 1) terroristák által használt adathordozók megszerzése;
- 2) nyomozás nyílt források és interjúk felhasználásával kritikus információk megszerzése érdekében;
- 3) megtévesztő jellegű kapcsolatfelvétel terroristákkal információk kicsalogatása céljából;
- 4) beépülés terrorszervezetbe vagy terrorista személyek hálózatába azok belső környezetének feltárása végett.

Megszerzett adathordozók tekintetében két szignifikáns esetet is említhetünk, amelyek könnyen érthető okokból olyan fejleményekhez köthetők, amikor dzsihadista erők hirtelen térszerzésre kényszerültek, és a visszavonulás/kivonulás során ezek kényszerűen hagytak hátra „információs kincseket”. A modern kor sajátossága, hogy az átlagos felhasználó számára nehézséget jelent minden releváns adathordozó biztonságára mindig tökéletesen ügyelni, a körülményektől függetlenül. A terroristák persze nem átlagos felhasználók, amikor azonban gyorsan kényszerülnek mozogni, akkor a műveleti biztonságuk érdekében alkalmazott óvintézkedések és eljárási szabályok mellett is elkövethetnek hibákat, vagy éppen a túlélést előnyben részesítve kényszerülhetnek hátrahagyni adathordozókat, akár személyi számítógépeket is.

Ez történt 2001-et követően Afganisztánban, ahol a tálib rendszer bukását és az al-Kaida kivonulását követően számos újságíró jutott hozzá terroristák által használt *hardware*-hez Kabulban, akár egyszerű bazári bevásárlások alkalmával is. Az újságírók martaléka lett még a jelenlegi al-Kaida-vezető – akkoriban Oszama bin Laden után a szervezet második legjelentősebb vezetője –, Ajman az-Zaváhiri laptopja is.¹² Hasonló helyzet állt elő Maliban 2013-ban, miután a francia vezetésű koalíciós erők kiverték a dzsihadistákat Timbuktuól – itt is sok hasznos információ került elő hátrahagyott merevlemezekről és egyéb adathordozókról.¹³

¹² CULLISON, Alan: Inside Al-Qaeda's Hard Drive. The Atlantic, 2004. szeptember. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/09/inside-al-qaeda-s-hard-drive/303428/>; letöltés: 2017.12.14.

¹³ ROOPER, Caitlin: How one journalist uses social media to get inside the minds of ISIS. 2016.08.03. <https://www.wired.com/2016/08/rukmini-callimachi-new-york-times-isis/>; letöltés: 2017.12.14.

Kritikus jelentőségű információkat tárt fel Souad Mekhennet, aki többek között nyílt források felhasználásával, illetve a dzsihadista mozgalom nagy-britanniai hálózatának tagjaival – nyíltan, újságíróként – folytatott beszélgetésekből származó információk révén tudta felfedni az Iszlám Állam *Jihadi John* néven ismert propagandistájának, Mohammed Emwazinak a kilétét.¹⁴ Mekhennet nyomozásának különösen figyelemre méltó eleme, ahogyan a rendelkezésére álló információkból logikusan spekuláló újságíró az interjúalanyainak az ő adott pillanatban meglévő tudásával kapcsolatos bizonytalanságát használta ki taktikusan megerősítések és új információk megszerzésére.

Jihadi John egyik utódjának, Siddhartha Dharnak („Abu Rumaysah”) a kilétét is a média fedte fel, bár esetében az újságírói munkát a véletlen is segítette: a *Channel 4* számára készített, *The Jihadi Next Door* c. dokumentumfilmjében Jamie Roberts riporter-rendező éppen egy olyan radikális iszlamista csoport tagjaival került kapcsolatba Nagy-Britanniában, amelynek soraiból Dhar csatlakozott az Iszlám Államhoz. Az említett dokumentumfilm¹⁵ később visszamenőleg is igen hasznosnak bizonyult a hatóságok számára, mivel a felvételen szerepelt a London Bridge elleni későbbi támadásban részt vett merénylek egyike is, Khuram Shazad Butt.

Különösen az Iszlám Állam megjelenése óta gyakoriak az olyan esetek, ahol az időközben, 2004-től kezdődően elérhetővé vált társadalmimédia-hálózatokon keresztül¹⁶ újságírók viszonylagos biztonságban felveszik a kapcsolatot propagandát vagy akár kifejezetten toborzást folytató egyénnel, hogy ily módon jussanak információkhoz az érintett szervezet működéséről. A leghíresebb eset Anna Erelle (álnév) francia újságíró példája, aki odáig jutott, hogy már szervezték utazását „dzsihádi feleségként” az Iszlám Állam területére – ekkor hátrált ki nyomozásából, és személyes biztonsága az óta sem garantált; gyakorlatilag tanúvédelemre szorul.

Brit újságírók is több alkalommal csaltak ki hasznos információkat dzsihadista kapcsolattartókból. Egy alkalommal az újságírók levelezésével párhuzamosan – más nagy-britanniai beszervezettek közreműködésével – egy előkészítési fázisba lépett merénylet tervére sikerült így fényt deríteni,¹⁷ egy másik esetben pedig egy rejtett internetes (darknetes) weboldalra, ahol az Iszlám Állam tett közzé terrorista műveletek végrehajtásához használható részletes információkat.¹⁸

¹⁴ „How a Journalist Uncovered the True Identity of Jihadi John” – könyvrészlet Souad Mekhennet könyvéből. Long Reads, 2017.08.16.
<https://longreads.com/2017/08/16/how-a-journalist-uncovered-the-true-identity-of-jihadi-john/>;
letöltés: 2017.12.14.

¹⁵ <http://www.imdb.com/title/tt5366234/>; letöltés: 2017.12.14.

¹⁶ A Facebook szolgáltatása például 2004-ben indult.

¹⁷ READHEAD, Harry: Sky News undercover journalist asked to blow up the Royal Family. Metro, 2015.08.11.
<http://metro.co.uk/2015/08/11/sky-news-undercover-journalist-asked-to-blow-up-the-royal-family-5336710/>; letöltés: 2017.12.14.

¹⁸ NAGESH, Ashitha: Isis tried to get undercover journalist to carry out London Bridge attack. Metro, 2017.09.04.
<http://metro.co.uk/2017/09/04/isis-tried-to-get-undercover-journalist-to-carry-out-london-bridge-attack-6900507/>; letöltés: 2017.12.14.

Mintegy a lehetőségek spektrumának extrém végpontjaként elképzelhető az is, hogy egy újságíró beépül egy terrorista szervezetbe vagy terrorista személyek hálózatába, de nem táncol vissza az utolsó pillanatban, ahogyan azt a fenti esetekben érintett újságírók tették. Rendkívüli példa erre Antonio Salas, aki a 2004-es madridi terrortámadások után közösségre finanszírozott (*crowdfunded*) projektként vágott bele terrorista hálózatok felderítésébe Venezuelában, ahol hitelesen tudta eljátszani egy palesztin–spanyol vegyes származású terrorista szerepét. Így sikerült többek között egyes baloldali terrorszervezetek (pl. Túpac Amaru) közelébe férköznie, emellett pedig elnyerte a Franciaországban börtönben fogva tartott Ilich Ramírez Sánchez („Carlos”) bizalmát is.¹⁹

A felsorolt konkrét eseteken túlra tekintve érdemes ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az újságírás általában is – tehát nem csupán kifejezetten fegyveres konfliktusokkal összefüggésben – szolgálhat katonai célok tekintetében hasznos kontextuális információkkal. Ennek illusztrációjaként érdemes megemlíteni az oknyomozó és a felderítő újságírás keverékének első osztályú példájaként Steve Coll munkáját, aki a *Ghost Wars* c. könyvében – számos interjúra alapozva és tevékenysége során bizonyos mértékű kockázatot is vállalva – tárta fel az afganisztáni felkelők 1980-as évekbeli támogatásának, illetve a 2001-ig terjedő időszak Afganisztán-politikájának a döntéshozatali, titkosszolgálati és jogi hátterét,²⁰ majd hasonlóan kiváló munkát írt a bin Laden család üzletbirodalmának történetéről (*The Bin Ladens...*).²¹

Utóbbival kapcsolatban figyelemre méltó lehet többek között az, hogy a szerző a népes bin Laden familia Amerikai Egyesült Államokban élő tagjainak bírósági ügyeit is áttekintette, és a bírósági dokumentumokból olyan pénzügyi információkat tudott kihámozni, amelyek révén a CIA²² akkori ismereteinél pontosabban tudta felbecsülni Oszama bin Laden személyes vagyonát.

Mindemellett a demokratikus értékek érvényesülésének tekintetében is alapvető jelentősége van annak, hogy független (média)szervezetek foglalkoznak információk beszerzésével, értelmezésével és közreadásával bármilyen kontextusban – így a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggésben is.

Hogy csak egy rendkívüli példát említsünk: egy kiváló oknyomozó újságíró, Trevor Aaronson tárta fel az FBI²³ terrorizmus elleni besúgóprogramjának bizonyos visszasságait a 2001-et követő években – az FBI számos alkalommal élt megtévesztő módon megszólított és felbujtott személyek beugrasztásának módszerével,²⁴ ami épp olyan problémás a terrorizmus elleni fellépés hatékonysága szempontjából, mint morális értelemben.

¹⁹ „Carlos the Jackal was my friend” – interjú Antonio Salasszal. The Guardian, 2010.10.10.

<https://www.theguardian.com/world/2010/oct/10/carlos-jackal-was-my-friend>; letöltés: 2017.12.14.

²⁰ COLL, Steve: *Ghost Wars*. Penguin, London és New York, 2004.

²¹ COLL, Steve: *The Bin Ladens: An Arabian family in the American Century*. Penguin, London és New York, 2008.

²² Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség.

²³ Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozóiroda.

²⁴ MAYOL, Taylor: *The man who uncovered a massive, homegrown terrorist plot*. Ozy, 2016.03.11.

<http://www.ozy.com/rising-stars/the-man-who-uncovered-a-massive-homegrown-terrorist-plot/67958>;
letöltés: 2017.12.14.

A felderítő újságírás extern – mások számára jelentkező – kockázatairól

Az előbbieken említett példák természetesen nem igazolhatnak olyan kijelentést, miszerint az érintett információkat csakis felderítő újságírók tudták volna megszerezni – például hogy különböző hírszerzési csatornákon (HUMINT,²⁵ SIGINT²⁶ stb.) ezeket ne lehetett volna begyűjteni.

Emellett – és ezt észben tartva – szükséges számolni a felderítő újságírók jelenlétének bizonyos stratégiai kockázataival is.

Talán a legvilágosabb illusztrációja ennek a terrorizmus elleni háború közegében a túszejtés lehetősége fegyveres csoportok által. A túsok szabadulását elérni váltságdíj megfizetése révén (pénzbeni értelemben vagy csere keretében, például foglyok elengedésével) lehetséges, vagy túszzabadító akció eredményeként. Mindkét eshetőség éppúgy hátrányos lehet a terrorizmus ellen fellépők politikai céljainak szempontjából, mint az, ha a túszt a túszejtők kivégzik. A váltságdíj megfizetése erősíti a fegyveres ellenállást (és további hasonló túszejtéseket ösztönözhet), a túszzabadító katonai akció erőket von el és veszteségekkel járhat (és persze kudarcba is fulladhat), a túsok kivégzése pedig alááshatja az érintett fegyveres csoportok ellen fellépő országon belüli társadalmi támogatást. A 2001 utáni időszak, az afganisztáni nyugati katonai jelenlét elmúlt éveit számos példát kínálnak ezzel kapcsolatban.

Nem könnyű felmérni, hogy pontosan hány esetben került sor váltságdíj megfizetésére, de tudunk olyan példáról, ahol ez legalábbis nagy valószínűséggel megtörtént. Különösen jól ismert a tálibok által 2007-ben Gházni tartományban túsul ejtett dél-koreai hittérítők esete, akik elengedéséért hiteles értesülések szerint mintegy húszmillió dollárt fizethettek.²⁷ Újságírók hasonló szabadulására is volt példa. Daniele Mastrogiacomo olasz–svájci újságíróért állítólag 2,8 millió dolláros váltságdíjat fizettek a tálib fogvatartóinak.²⁸

Eközben látványos túszzabadító akciókra is akadt példa: ilyen volt Stephen Farrellnek, a *New York Times* tudósítójának a kimenekítése fogságából Kunduz tartományban – az akció során egy brit katona életét vesztette, és Farrell tolmácsa, Sultan Munadi is meghalt.²⁹

A 2001 utáni időszak számos újságíró-áldozata közül érdemes példaként megemlíteni Daniel Pearl, a *Wall Street Journal* tudósítóját, aki éppen oknyomozó riportot készített Pakisztánban, amikor elrabolták. Később kivégezték,³⁰ és a kivégzésről készült felvételt gyilkosai közzétették.

²⁵ Human Intelligence – emberi kapcsolatok felhasználásával folytatott titkos információszerezés.

²⁶ Signals Intelligence – rádióelektronikai felderítés.

²⁷ ACHAKZAI, Saeed Ali: South Korea paid \$20 million ransom: Taliban leader. Reuters, 2007.09.01. <https://www.reuters.com/article/us-afghan-koreans-ransom-idUSCOL31793120070901>; letöltés: 2017.12.14.

²⁸ CLARKE, Colin P.: Terrorism, Inc.: The Financing of Terrorism, Insurgency and Irregular Warfare. Prager, Santa Barbara, California, 2015. p. 117.

²⁹ SCHMITT, Eric: Seized Times Reporter Is Freed in Afghan Raid That Kills Aide. The New York Times, 2009.09.09. <http://www.nytimes.com/2009/09/09/world/asia/09rescue.html>; letöltés: 2017.12.14.

³⁰ Reporter Daniel Pearl Is Dead, Killed by His Captors in Pakistan. Wall Street Journal, 2002.02.24. <https://www.wsj.com/articles/SB1014311357552611480>; letöltés: 2017.12.14.

Következtetések

A tanulmány előterjesztette, példákkal illusztrálta és gyakorlati implikációit tekintve részletekbe menően meghatározta a felderítő újságírás fogalmát, elhatárolva azt a haditudósítástól és az oknyomozó újságírástól.

Mint az ezt követő elemzés kimutatta, az ilyen típusú újságírói tevékenységnek különösen a terrorizmus elleni háborúhoz hasonló, illegitim szereplők elleni, transznacionális konfliktusokban lehet jelentősége.

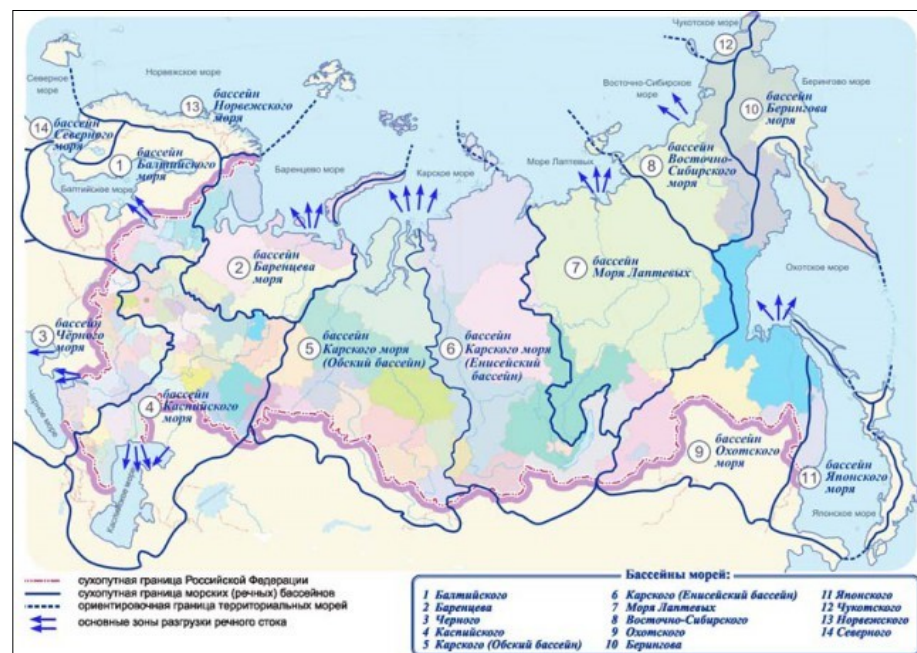
Haszna és kockázatai egyaránt jelentkeznek harmadik felek számára. Miközben azonban a kockázatokkal is feltétlenül érdemes számolni, mind a felderített információkra tekintettel, mind a demokratikus intézmények megfelelő működése érdekében elmondható, hogy van létjogosultsága a felderítő újságírásnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- COLL, Steve: Ghost Wars. Penguin, London és New York, 2004.
- COLL, Steve: The Bin Ladens: An Arabian family in the American Century. Penguin, London és New York, 2008.
- CULLISON, Alan: Inside Al-Qaeda's Hard Drive. The Atlantic, 2004. szeptember. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2004/09/inside-al-qaeda-s-hard-drive/303428/>; letöltés: 2017.12.14.
- DE BURGH, Hugo (szerk.): Investigative Journalism: Context and Practice. Routledge, London és New York, 2000.
- DUNSMORE, Barrie: The Next War: Live? Joan Shorenstein Center, JFK School of Government, Johns Hopkins University, Discussion Paper D-22, 1996. március. https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/d22_dunsmore.pdf; letöltés: 2017.12.14.
- GREVE, Frank: Combat journalism: Is reporting on global conflict worth the risk? CQ Press, Vol. 23, No. 14, 2013.04.12. <http://library.cqpress.com/cqresearcher/document.php?id=cqresrre2013041200>; letöltés: 2017.12.14.
- MAYOL, Taylor: The man who uncovered a massive, homegrown terrorist plot. Ozy, 2016.03.11. <http://www.ozy.com/rising-stars/the-man-who-uncovered-a-massive-homegrown-terrorist-plot/67958>; letöltés: 2017.12.14.
- READHEAD, Harry: Sky News undercover journalist asked to blow up the Royal Family. Metro, 2015.08.11. <http://metro.co.uk/2015/08/11/sky-news-undercover-journalist-asked-to-blow-up-the-royal-family-5336710/> letöltés: 2017.12.14.
- ROWE, Dominique: The Correspondent Who Scooped the World. Time Magazine, 2016.10.10. <http://www.time.com/4520940/clare-hollingworth-war-correspondent-birthday-hong-kong/>; letöltés: 2017.12.14.

OROSZ ÉSZAKI IRÁNYÚ TERJESZKEDÉS ÉS AZ OROSZ ÉSZAKI FLOTTA

Az Oroszországi Föderáció (Oroszország) a világ legnagyobb területi kiterjedésű országa, és ennek megfelelően a leghosszabb szárazföldi és tengeri határokkal rendelkező állam. A teljes orosz államhatár (62 061 km) több mint 60%-a, 37 653 km tengeri határ, míg a közel 40%-ot kitevő szárazföldi határszakasz 24 408 km-t tesz ki.¹ A tengeri határ több mint fele, hozzávetőlegesen 19 724 km az északi, a Jeges-tengerre eső szakasz, míg a többi megoszlik a Csendes-óceán, a Kaszpi-tenger, a Fekete-tenger és Balti-tenger között. Oroszország északi határszakasza regionálisan (sőt globálisan) is számottevő, mivel az orosz állam fennhatósága alá tartozik az északi-sarkvidéki partszakaszok több mint fele.²

1. ábra. Az orosz határok regionális megoszlása³

¹ CIA The World Factbook: Russia.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>; letöltés: 2017.12.17.

² CONLEY, H. A. – ROHLOFF, C.: The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic (A Report of the CSIS European Programme). Center for Strategic and International Studies, Rowman Littlefield, Lanhan, 2015. p. 9.

https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150826_Conley_NewIceCurtain_Web.pdf; letöltés: 2017.12.17.

³ Границы России. <https://geographyofrussia.com/granicy-rossii/>; letöltés: 2017.12.17.

A tengeri határok 12 tengeri mérföldre (kb. 22,7 km) húzódnak a parttól, elválasztva a parti tengert a nyílt tengertől,⁴ amelyek nemzetközi vizeknek számítanak. A parttól 200 tengeri mérföldig terjed a parti ország kizárólagos gazdasági övezete, amelyen belül az adott állam joga a tengeri erőforrások kiaknázása (pl. halászat, bányászat).⁵

Az északi Jeges-tenger – amelyet sok térképen Északi-sarki-óceánként (Arctic Ocean) jelölnek – melléktengerein (Barents-tenger, Kara-tenger, Laptyev-tenger, Kelet-szibériai-tenger és Csukcs-tenger) az év jelentős részében úszó jéghegyek és sűrűn előforduló vékony fedőjég nehezíti a hajózást. A tengeri útvonal megtétele a zord körülmények között az év túlnyomó részében csak jégtörő hajók segítségével lehetséges.⁶

Az orosz gazdaság szempontjából meghatározó az északi-sarki régió, ahonnan az éves nemzeti össztermék közel 20%-a és az export 22%-a származik.⁷ Oroszország regionális stratégiai érdekei érvényesítésének egyik mozgatórugója a sarkvidék feltáratlan szénhidrogénkészlete, amelynek felszínre hozása és értékesítése hosszú távon meghatározó lehet az orosz állam gazdasága számára. A gazdasági és a belőlük eredő politikai érdekek védelmének letéteményese, a jelenlegi moszkvai vezetés szemében a haderő stratégiai elrettentőképessége, valamint az ország katonai képességeinek megfelelő szinten tartása. Az északi régióban Oroszország határainak védelme, a hajózási útvonalak biztonsága, valamint az ásványkincsekhez való hozzáférés biztosítása az északi hadászati irányban kialakított műveleti parancsnokság alapvető feladata.⁸

A Vlagyimir Putyin által a 2012-es újbóli megválasztását követően kiadott úgynevezett „Májusi parancsok”⁹ (Elnöki utasítások) kiemelt feladatként határozták meg a flottafejlesztést, különös tekintettel az Északi és a Csendes-óceáni Flottákra. 2014. november 24-én pedig Szergej Sojgu védelmi miniszter bejelentette, hogy 2014. december 1-jétől az Északi Flotta bázisán megkezdzi működését az „Észak” Egyesített Hadászati Parancsnokság.¹⁰

Az alábbi tanulmány az oroszországi északi régió meghódítását és ehhez kapcsolódóan az önálló orosz Északi Flotta kialakulását, történetét tekinti át 2014-es betagozódásáig az „Észak” Egyesített Hadászati Parancsnokság szervezetébe. Jelen írás nem tárgyalja az új hadászati irány kialakításának perspektíváit, mivel az Északi Flottát tekinti vizsgálat tárgyának. A KNBSZ tudományos kiadványaiban, a Felderítő Szemle és a Szakmai Szemle hasábjain eddig két, a témával átfogóan

⁴ Kivéve, ha 24 tengeri mérföldön belül található egy másik tengeri állam.

⁵ Границы России.

⁶ Границы России.

⁷ CONLEY–ROHLOFF: i. m. p. 9.

⁸ MÁRTON Andrea: Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve. Repüléstudományi Közlemények, 2012/2. szám. pp. 273–284.

http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_2/2016-2-07-0336_Marton_Andrea.pdf; letöltés: 2018.01.12.

⁹ Указы Президента Российской Федерации от 7 мая 2012.

http://www.rsr-online.ru/doc/2012_06_25/6.pdf; letöltés: 2017.12.17.

¹⁰ Совещание по вопросу развития Вооружённых Сил.

<http://kremlin.ru/events/president/news/47061>; letöltés: 2017.12.17.

foglalkozó tanulmány jelent meg a Kálló László – Deák Anita,¹¹ illetve a Szternák György – Koós Gábor¹² szerzőpárosok tollából.

Az Orosz Birodalom északi irányú terjeszkedése (1693–1915)

Oroszország északi részét évszázadokig a Fehér-tenger és vidéke jelentette, amely inkább a senki földje volt, semmint bármely orosz fejedelemség része. Az itt élő, az óhitű orosz és karéliei népek keveredéséből létrejött, főleg kereskedelemből, halászatból és vadászatból élő embereket pomoroknak hívták. A pomorok minden északi néppel kereskedtek, a norvégoktól egészen az Urál-hegység lakóig. Ezek a kereskedők a part mentén hajóztak, de bárkáikkal eljutottak a Spitzbergáig (akkori nevén Grumant), illetve Novaja Zemljáig is.¹³

2. ábra. Oroszország térképe¹⁴

Az északi-tengeri útról, amelyen Eurázsia északi partvidéke végig hajózható, 1525-ben Dmitrij Geraszimov orosz diplomata tett először említést, de nyugati utazókat is foglalkoztatta az északkeleti átjáró megtalálásának gondolata. A 16. század végén a Taz és a Mangazejka folyók találkozásánál, 180 km-re az északi Jeges-tengertől létrejött Mangazejka városa, amelyből hamarosan az orosz

¹¹ KALLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. Felderítő Szemle, X. évfolyam 1–2. szám, 2011. március–június. pp. 43–65. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>; letöltés: 2017.12.08.

¹² KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentősége – orosz szemmel. Szakmai Szemle, 2017/2. szám. pp. 5–23. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_2_szam.pdf; letöltés: 2017.12.07.

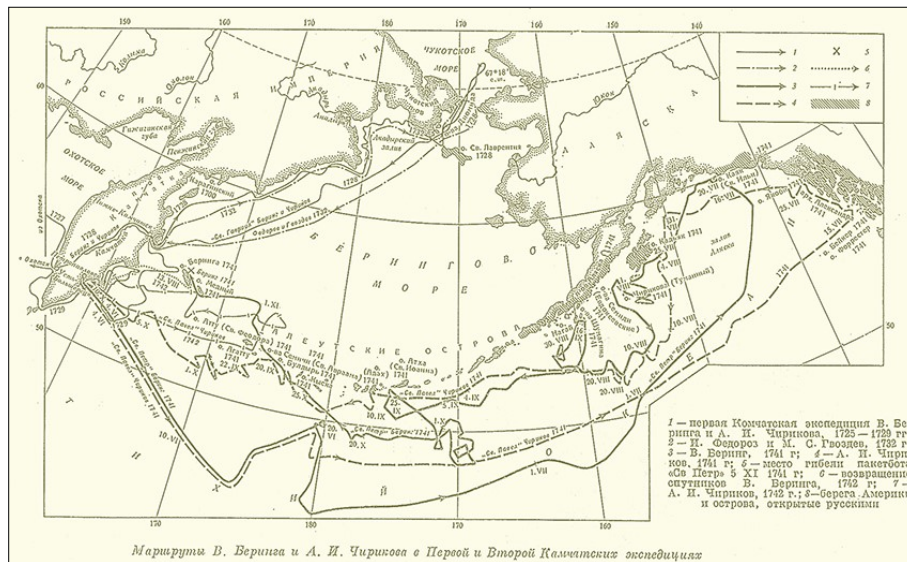
¹³ СПЕЦПРОЕКТ «РУССКИЙ СЕВЕР 2.0» <http://arktika.lenta.ru/>; letöltés: 2017.12.17.

¹⁴ https://solari.com/blog/wp-content/uploads/2011/01/russia_624x400.jpg; letöltés: 2018.01.04.

sarkvidék kereskedelmi központja lett. Közel kétezer kereskedő lakott itt, hírük Angliáig és Hollandiáig is eljutott. 1616-ban a kereskedők tengeri útvonalat hoztak létre Mangazeja és az 1584-ben alapított Arhangelszk között. 1620-ban azonban a cári Oroszország¹⁵ – attól való félelmében, hogy a nyugatiak a kereskedelmi útvonalakat felhasználva elorozzák az értékes északi területeket – betiltotta a tengeri utat, és Mangazeja gyors hanyatlásnak indult.¹⁶

1648 nyarán a kozák Szejmon Gyezsnyov társaival a Kolima folyó torkolatától a jakutföldi Anadirig hajózva felfedezte, hogy az ázsiai kontinens nem függ egybe az amerikaival. A két kontinent elválasztó alig 85 km széles szoros az orosz cár szolgálatában ott 1724-ben áthajózó Vitus Bering dán hajóskapitányról kapta nevét.¹⁷

Az orosz birodalom tengeri terjeszkedésének eszméje I. Péter cártól (1682–1725) ered, uralkodása utolsó szakaszában kezdődtek az északi, tengeri felfedező utak. A cár által kezdeményezett úgynevezett kamcsatkai expedíciók (1725–1730 és 1735–1742) során Bering és helyettese, Alekszej Csirikov eljutottak Észak-Amerika északnyugati partvidékéhez, ahol egy fél évszázaddal később orosz telepések is megjelentek.¹⁸

3. ábra. Az első és a második kamcsatkai expedíció útvonala¹⁹

¹⁵ Az egységes Oroszország 1613-ban jött létre a Romanov-dinasztia első tagja, Mihály cárrá választásával. HELLER, Mihail: Az Orosz Birodalom története. Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996. ISBN 963-379-178 2. p. 205.

¹⁶ СПЕЦПРОЕКТ «РУССКИЙ СЕВЕР 2.0»

¹⁷ Bering Sea and Strait. <https://www.britannica.com/place/Bering-Sea>; letöltés: 2018.01.03.

¹⁸ СПЕЦПРОЕКТ «РУССКИЙ СЕВЕР 2.0»

¹⁹ СПЕЦПРОЕКТ «РУССКИЙ СЕВЕР 2.0»

Oroszország a birodalmi idők óta biztonsági szempontokkal indokolja a terjeszkedését, ugyanakkor azt nem korlátozták a természetes határok. Az orosz fennhatóság alá került vidékeken jellemzően először a katonai infrastruktúra épült ki. Az említett kamcsatkai expedíciók közül a második tervezése során Ivan Kirillov szenátusi főtitkár az ohotszki erőd megépítésével az előrenyomulás határát Kamcsatkáig tolta ki, „újabb földek és szigetek felkutatását” és orosz fennhatóság alá helyezését irányozva elő.²⁰

A 20. század elejéig egymást követték az északra és keletre tartó orosz tudományos expedíciók, amelyek célja Szibéria növény- és állatvilágának, néprajzi összetételének és geológiájának tanulmányozása volt. Feltérképezték az északi-sarkkörü partvidéket, valamint feltárták a régióban rejlő gazdasági és kereskedelmi lehetőségeket. Néhány a fontosabb expedíciók közül.²¹

1741–1742-ben Szejmon Cseljuszkin eléri a Tajmir-félszigetet.

1765-ben II. Katalin cárnő parancsára három hajóból álló „titkos expedíció” indul a Murmanszk melletti Kola kikötőjéből Vaszilij Csicsagov parancsnoksága alatt, hogy tengeri átjárót találjanak az északi Jeges-tenger és az amerikai kontinens között. A kutatóút gondolata Lomonoszov akadémikustól származott. A zord időjárás azonban visszafordította az expedíciót, és a rákövetkező évben tett újabb kísérlet is kudarccal zárult.

1820–1824-ben Ferdinand Vrangél és Fjodor Matyuskin térképen rögzítették az északi partszakaszt a Kolima torkolatától a Csukcs-tengernél fekvő Koljucsin-öbölíig. Ezzel egy időben Fjodor Litke leírta a Novaja Zemlja-szigetek partvidékét. 1832-ben Pjotr Sahtuszov, majd 1838-ban Avguszt Civolkin vezetett felfedezőutat a Novaja Zemljára.

1874-től rendszeres kereskedő expedíciók indultak Arhangelszk, illetve az Ob és a Jenyiszej folyók torkolata között, amelyek a Kara-tengeren gabonát és ásványkincseket szállítottak Szibériából. 1919-ig 122 ilyen kísérletet jegyeztek fel, de közülük csak 75 járt sikerrel, a többit megghiúsították az időjárási körülmények.

1900–1902-ben a Zarja szkúneren Eduard Gustav (Vasziljevics) von Toll báró orosz geológus vezetett sarkkörü kutatóutat.

1912–1915 között több expedíció is tragédiával végződött, többek között Georgij Bruszilov a Szent Anna szkúneren, Vlagyimir Ruszanov a Herkules gőzhajóval tett vállalkozása és Georgij Szedov a Szent Foka szkúneren tett kísérlete az Északi-sark elérésére.

1910–1915 között Borisz Vilkickij hidrográfiai expedíciója a Tajmir és a Vajgacs jégtörökkel elsőként hajózott végig az északi-tengeri úton a Csendes-óceántól Európáig, útközben felfedezve a Szevernaja Zemlja-szigeteket. A szigetcsoport és a szárazföld közötti, a Kara-tengert a Laptyev-tengerrel összekötő tengeri átjárót 1918-ban nevezték el az utazóról Vilkickij-szorosnak.

²⁰ HELLER, Mihail: Az Orosz Birodalom története. Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996. ISBN 963-379-178 2. p. 315.

²¹ СПЕЦПРОЕКТ «РУССКИЙ СЕВЕР 2.0»

1919-ben az omszki fehér kormány vezetője, Kolcsak admirális – aki maga is neves sarkkutató volt – létrehozta az Északi-tengeri Út Bizottságot, amely az útvonalat az antantállamokkal való összeköttetésre használta. Kolcsak bukása és kivégzése után Lenin kezdeményezésére a bizottság fennmaradt, és a Szibrevkom (Szibériai Forradalmi Bizottság) alá rendelték. 1921-től ismét felújították a kereskedelmi járatokat a Kara-tengeren, amelyek keletre gépeket, nyugatra szibériai gabonát szállítottak.

Hadihajók az északi Jeges-tengeren

Az első hadihajók, amelyek megfordultak Oroszország északi partjainál, az 1693-ban Arhangelszkben I. Péter által alapított Szolombali Hajógyártó Üzemben épültek, de nem maradtak helyben, hanem áthajózták őket a Balti-tengerre. 1730-tól 1862-ig, az arhangelszki hadikikötő bezárásáig az Arhangelszki hajóraj a Fehér-tengeren szolgált. Az alakulatot a svéd veszély ellen hozták létre, de nem vett részt komoly harci eseményekben.

Az első világháború idején, 1916-ban az antant hatalmakkal való összeköttetés biztosítására létrehozták az Északi Jeges-tengeri Orosz Flottillát, amelynek azonban úszóegységei a polgárháborúban megsemmisültek. 1920-ban a Vörös Hadsereg még létrehozott egy flottát a térségben, de azt 1922-ben a haderő csökkentése keretében felszámolták.²²

Az orosz Északi Flotta alapját képező Északi Flottillát 1933-ban hozták létre. Május 18-án Kronstadt kikötőjéből két romboló, két őrnaszád és két tengeralattjáró indult el Murmanszkba, ahová augusztus 5-én futottak be. Szeptemberben megérkezett a második hajóraj is (egy-egy romboló, őrnaszád és tengeralattjáró, továbbá két aknakereső). 1935-ben az Északi Flottilla báziskikötője Poljarnoje lett, valamint megérkeztek az első repülőgépek is az alakulat kötelékébe. 1937. május 11-én a Flottilla nevet váltott, és ettől a dátumtól beszélhetünk Északi Flottáról.

Az Északi Flotta parancsnokai a legfelkészültebb tengerészekből kerültek ki, akik az egyik legnehezebb szolgálatot látták el a szovjet (1991-től orosz) haderő soraiban. Az első két parancsnok nem is kerülhette el a sztálini korszak tisztogatási hullámát, Zakupnyevet 1937-ben, míg Dusenovot 1940-ben végezték ki.

Az Északi Flotta egységei részt vettek az orosz–finn háború eseményeiben is, amikor a petsamoi (pecsengai) műveletek során (1939. november 30. – 1940. március 12.) a tenger felől blokád alá vonták a finn partszakaszt, valamint támogatták a 14. Hadsereg előrenyomulását. 1940-ben létrehozták a fehér-tengeri haditengerészeti bázist, 1941-ben ide települtek a Fehér-tengeri Flottilla erőit. 1941-ben az orosz Északi Flotta hajóállománya 8 rombolóból, 15 tengeralattjáróból, 2 torpedóvető gyorsnaszádból, 7 őrnaszádból és 2 aknaszedőből állt, valamint 116 repülőgép is az alárendeltségébe tartozott.²³

²² День Северного флота. Досье. <http://tass.ru/info/2007933>; letöltés: 2018.01.04.

²³ Северный Флот, Большая Советская Энциклопедия, Том 23, Издательство «Советская Энциклопедия», Москва, 1976. p. 399.

Parancsnok neve	Rendfokozat	Kinevezés dátuma	Távozás dátuma
Zakupnyev, Z. A.	altengernagy	1933.05.29.	1935.03.13.
Dusenov, K. I.	altengernagy	1935.03.13.	1937.05.28.
Drozd, V. P.	altengernagy	1937.05.28.	1940.07.26.
Golovko, A. G.	tengernagy	1940.07.26.	1946.08.04.
Platonov, V. I.	tengernagy	1946.08.04.	1952.04.23.
Csabanyenko, A. T.	tengernagy	1952.04.23.	1962.02.28.
Kaszatonov, V. A.	tengernagy	1962.02.28.	1964.06.02.
Lobov, Sz. M.	flottatengernagy	1964.06.02.	1972.05.03.
Jegorov, G. M.	flottatengernagy	1972.05.03.	1977.07.01.
Csernavin V. A.	flottatengernagy	1977.07.01.	1985.12.16.
Mihajlovszkij, A. P.	tengernagy	1985.12.16.	1985.02.25.
Kapitanyec, I. M.	tengernagy	1985.02.25.	1988.03.19.
Gromov, F. N.	tengernagy	1988.03.19.	1992.03.14.
Jerofejev, O. A.	tengernagy	1992.03.14.	1999.01.29.
Popov, V. A.	tengernagy	1999.01.29.	2001.12.01.
Szucskov, G. A.	tengernagy	2001.12.01.	2004.05.29. ²⁴
Szimonyenko, Sz. V. (megbízással)	altengernagy	2003.09.11.	2004.05.29.
Abramov, M. L.	tengernagy	2004.05.29.	2005.05.29.
Viszockij, V. Sz.	tengernagy	2005.05.29.	2007.12.09.
Makszimov, N. M.	tengernagy	2007.12.09.	2011.03.30.
Volozsinszkij, A. O.	ellentengernagy	2011.03.30.	2011.06.24.
Koroljov, V. I.	tengernagy	2011.06.24.	2014.12.01.

1. táblázat. A szovjet/országi Északi Flotta (1935-ig Északi Flottilla) parancsnokai 1933–2014 között²⁵

²⁴ A K-159 (Project 627A, Kit) tengeralattjáró tragédiája kapcsán felfüggesztették, majd leváltották. A szolgálatból kivont nukleáris tengeralattjáró 2003. augusztus 28-án vontatás közben a Barents-tengeren viharba került és elsüllyedt, a vontatóhajó legénységéből kilencen meghaltak, egy tengerész megmenekült. Russian Nuclear-Powered Submarine Sinks in Barents Sea. Pravda.ru, 30 Aug 2003. www.pravdareport.com/russia/30-08-2003/3615-submarine-0/; letöltés: 2017.12.03.

²⁵ Az Északi Flotta közösségi oldala – VKontakte. https://vk.com/topic-100532296_32166351; letöltés: 2018.01.04.

A II. világháború során az Északi Flotta feladata volt a szovjet partok védelme a Ribacsi-félszigetig, ezáltal biztosítva a térség tengeri forgalmát. 1944-ben az Északi Flotta ismét a 14. Hadsereg műveleteit támogatta a Petsamo-Kirkenesi műveletek során (1944. október 7–29.),²⁶ a tengeri biztosításon túl a flotta állományából mintegy tízezer fő harcolt a szárazföldi összecsapásokban is. A világháború során az Északi Flottához vezényeltek több hadihajót a Csendes-óceánról, illetve repülőgépeket a Kaszpi-tengerről. A flotta ideiglenesen kapott néhány brit hajót is az Olaszországtól zsákmányolt és a Szövetségesek között szétosztásra szánt hajók fejében. A tengeri műveletekben az Északi Flotta 1463 kereskedelmi hajó útját biztosította konvojban nemzetközi és 2568 hajóét szovjet felségvizeken. A flotta egységei – orosz források szerint – 192 ellenséges kereskedelmi és 70 hadihajót süllyesztettek el, és további 118-at rongáltak meg.²⁷

A szovjet Északi Flotta a hidegháború éveiben

Az egykori szövetségesek közötti hidegháború, valamint a nukleáris fegyverek megjelenése alapjaiban formálta át a hadviselést. Előtérbe került a nukleáris elrettentés képességének kiépítése és fenntartása. Az Északi Flotta a stratégiai fejlesztések fókuszába került, sorra érkeztek állományába a szovjet hadiipar büszkeségei, a nukleáris meghajtású rakétahordozó és támadó tengeralattjárók, a hajók elleni rakétákat hordozó bombázó-repülőgépek, továbbá a rakétákkal felfegyverzett felszíni hajók.

Az Északi Flotta gyakran szerepelt a szovjet propaganda híreiben. 1955. szeptember 16-án a Fehér-tengeren, a B-67-es számú (Project-611, Zulu-osztály) támadó tengeralattjáró lőtt fel elsőként a világon ballisztikus rakétát. Az első nukleáris meghajtású, K-3 jelzésű tengeralattjárót 1958. július 1-jén bocsátották vízre, és 1959-ben Lenini Komszomol néven kezdte meg szolgálatát az Északi Flottánál. A hidegháború éveiben a flotta hajói a szovjet felségvizeken túl gyakran futottak ki az Atlanti-óceánra, de eljutottak a Földközi-tengerig is.²⁸

1962 nyarán a Lenini Komszomol ismét az újságok címlapjára került, amikor a jég alatt eljutott az Északi-sarkra és ott felszínre is emelkedett. 1963-ban a 627A²⁹ projektszámú és a 658³⁰ projektszámú tengeralattjárók a jég alatt jutottak át az északi Jeges-tengerről a Csendes-óceánra. 1963 során az Északi Flotta két tengeralattjárója – víz alatti menetben – megjárta az Atlanti-óceán északkeleti vizeit és eljutott az Egyenlítőig is.³¹

²⁶ ISAKSEN, Kai & Iryna: The Soviet Offensive in the Arctic: The Pechenga (Petsamo)-Kirkenes Operation 1944. MilitaryOnline.com, October 16th 2013.

²⁷ <http://www.militaryhistoryonline.com/wwii/articles/sovietoffensiveinartic.aspx>; letöltés: 2018.01.08.

²⁸ Северный Флот, Большая Советская Энциклопедия.

²⁹ День Северного флота, Досье.

³⁰ Módosított November-osztályú nukleáris meghajtású támadó tengeralattjáró. <https://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/667A.htm>; letöltés: 2018.01.08.

³¹ Hotel I-osztályú nukleáris meghajtású ballisztikus rakétahordozó tengeralattjáró. <https://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/658.htm>; letöltés: 2018.01.08.

³¹ Northern Fleet.

<https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mf-north.htm>; letöltés: 2018.01.08.

A szovjet hadiipar a hidegháború éveiben rohamtempóban állította elő a haditechnikai eszközöket. Az Északi és a Csendes-óceáni Flotta nagy mennyiségben kapott új tengeralattjárókat. Haditengerészeti bázisok épültek ki, megkezdődött a tengeralattjárón szolgáló tisztek és tiszthelyettesek tömeges képzése. A világháborút követő években évente nyolc–tíz tengeralattjárót állítottak hadrendbe, ami az ötvenes években elérte az évi 40–60 darabot is. Rekordként szerepel 1955 a szovjet haderővel foglalkozó évkönyvekben, amikor egyetlen év alatt 72 tengeralattjáró állt szolgálatba.³²

A nukleáris meghajtású tengeralattjárók sorozatgyártása 1958-ban kezdődött Szeverodvinszkben, és tíz év alatt számuk elérte az ötvenet a szovjet haditengerészet állományában. 1960-tól kezdték meg a hadászati rendeltetésű ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjárók fejlesztését, amelyekből az első három 1967-ben állt hadrendbe, és huszonöt év alatt összesen 91 darabot gyártottak le belőlük.³³

Az Északi Flotta a hidegháború derekán, az 1960-as és az 1970-es években élte fénykorát. Hat haditengerészeti bázis épült csak a Kola-félszigeten, több kisebb, katonai célokra is alkalmas kikötő létesült a Pecsenga-fjord mentén, Belomorszknál és a Novaja Zemlján. A Kola-félszigeten és Szeverodvinszkben összesen hat dokk épült a haditengerészet haditechnikai eszközeinek karbantartására és javítására. 1986-ra – nyugati források szerint – a szovjet Északi Flotta egy nehéz repülőgéphordozóval, 146 különböző típusú cirkálóval, rombolóval és más felszíni hajóval, továbbá 190 tengeralattjáróval rendelkezett.³⁴ A szovjet tengeralattjárók számát ekkor összesen 371 darabra becsülték – ez is jól mutatja az Északi Flotta dominanciáját a szovjet haditengerészetben belül.

Az 1986-os év azonban már az Északi Flotta hanyatlásának a kezdete is volt. Május 13-án Szeveromorszk mellett egy hadianyagraktárban történt robbanás során 200–300 fő meghalt, és megsemmisült az Északi Flotta föld-levegő rakétáinak (SA–N–1 és SA–N–3 típusok) több mint 60%-a, illetve a hajó-hajó rakétáinak (SS–N–3 és SS–N–12) közel 80%-a. Az SS–N–12 rakéták nukleáris robbanófejjel is szerelhetők voltak, csakúgy, mint a teljes egészében megsemmisült SS–N–22 típusú rakéták. A robbanás olyan erejű volt, hogy először nukleáris eredetű balesetre gyanakodtak, ami hihetőnek is tűnt, hiszen az előző hónapban történt a csernobili erőmű balesete is. A Jane's korabeli értékelése szerint az Északi Flotta közel hat hónap alatt érthette el ismét a robbanást megelőző hadrafoghatósági állapotát, amennyiben más flottáktól pótolják a megsemmisült hadianyag-készleteket, illetve helyreállítják a robbanásban megsérült hadrendi elemeket.³⁵

³² Кузин В.П., Никольский В.И.: Военно-Морской Флот СССР 1945-1991. Санкт-Петербург, Историческое Морское Общество, 1996. pp. 23–38.
<http://www.army.lv/files/155.pdf>; letöltés: 2017.12.04.

³³ Uo.

³⁴ Soviet naval blast called crippling. The New York Times, 1986.07.11.

<http://www.nytimes.com/1984/07/11/world/soviet-naval-blast-called-crippling.html>; letöltés: 2018.01.04.

³⁵ Uo.

1986. október 6-án újabb csapás érte az Északi Flottát. A K-217 projektszámú (Yankee-osztályú) hadászati atomtengeralattjáró egyik rakétaindító csövében robbanás történt, majd a tengeralattjáró 800 km-re az amerikai partoktól elsüllyedt. A belső rendszer sérülése során fennállt a veszélye, hogy New York, Washington és Boston városaira nukleáris töltettel szerelt rakéták indítására kerül sor. Az incidens Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár és Ronald Reagan amerikai elnök október 11–12-re Reykjavíkba tervezett találkozója előtt történt. A két fél diplomatai hosszas egyeztetésbe fogtak a csúcs megtartása és a konfliktus elkerülése érdekében, mivel a lehetséges okok között felmerült az is, hogy az orosz tengeralattjáró egy amerikaival ütközött össze, amit az amerikai fél következetesen cáfolt.³⁶

Az orosz Északi Flotta a hidegháború után

1989-ben a Szovjetunió 196 atomtengeralattjáróval rendelkezett, amelyek közel kétharmada az Északi Flotta állományában szolgált, míg egyharmada a Csendes-óceáni Flottához tartozott. A szovjet korszakban csak ez a két flotta kapott nukleáris eszközöket. 1995-ig összesen 245 nukleáris meghajtású tengeralattjáró és négy felszíni hajó készült a haditengerészet számára négy szovjet, majd orosz hajóépítő üzemben.³⁷

A hidegháború vége, a Szovjetunió szétesése és az orosz gazdaság 2000-ig tartó mélyrepülése csapásként érte a haderőt, így az Északi Flottát is, amely a szovjet időkben kiemelt hadrendi elemként sosem szenvedett hiányt forrásokban. Az orosz haditengerészet költségvetése lecsökkent, ami alapvetően a flottánál szolgáló állomány életkörülményeire és az infrastruktúra állapotromlására volt kihatással. Az eszközök és a létesítmények fenntartási költségei mellett a flottát terhelte az elhasznált nukleáris fűtőanyag tárolása és őrzésének biztosítása is.³⁸

1994-ben az Északi Flotta az éves költségvetésének mindössze 35%-át kapta meg a központi költségvetésből, ami csak az illetményeket és a szociális kiadásokat fedezte. A flotta két atommeghajtású cirkálója, az Admiral Usakov és az Admiral Nahimov 1994-et és 1995-öt a kikötőben, Szeveromorszkban töltötte. 1995-ben az éves költségvetés fél év alatt elfogyott, így elmaradt a második félévre tervezett gyakorlat és a karbantartási munkák többsége. Az illetmények kifizetése is csúszott, többször előfordult, hogy a hadihajók legénysége megtagadta, hogy kifussanak a tengere. Egyes hajókra más bázisokról kellett tiszteket átvezényelni, hogy végrehajthassák az adott gyakorlatot. Általánossá vált, hogy a szabadságuk idejére a hivatásos állomány tagjai nem kaptak illetményt. 1995-ben a Zapadnaja Lica bázis teljes állománya nem kapta meg járandóságát a nyári hónapokra, három hónap után először szeptember jutottak jövedelemhez.³⁹

³⁶ SAVRANSKAYA, Svetlana: Soviet nuclear submarine carrying nuclear weapons sank north of Bermuda in 1986. National Security Archive, Oct 7, 2016. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB562-Soviet-nuclear-submarine-sinks-off-U.S.-coast/>; letöltés: 2018.01.04.

³⁷ NILSEN, Thomas – KUDRIK, Igor – NIKITIN, Alexandr: The Russian Northern Fleet, Bellona Report nr. 2:96: 1996. <http://spb.org.ru/bellona/ehome/russia/nfl/nfl1.htm>; letöltés: 2018.01.04.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

A közműszolgáltatók többször kilátásba helyezték, hogy lekapcsolják az áramellátást a haditengerészeti objektumokon, amennyiben a haderő nem rendezi a közüzemi számlákat. 1995. szeptember 21-én például a Kolenergo lekapcsolta Gadzsijevó haditengerészeti bázis elektromos energiaellátását, de a bázisról felfegyverzett katonák érkeztek a vállalathoz, és az 40 percen belül helyreállította az áramellátást. Az ország gazdasági helyzete és a költségvetési források elapadása tehát már a haderő, esetünkben az Északi Flotta hadrafoghatóságát veszélyeztették. Fennállt az esély, hogy technikai eredetű katasztrófa történik valamelyik bázison vagy haditechnikai eszközön, ami a nukleáris technológia elterjedt használata miatt beláthatatlan következményekkel járhatott volna.

A flotta siralmas helyzete nem is változott 2000-ig, amikor az emelkedő világpiacon a költségek újra növekedő pályára állították az orosz gazdaságot, és a bővülő költségvetési forrásokból megkezdődhetett az elmaradt illetmények kifizetése, az eszközpark bővítése és a leromlott technikai állapotú eszközök javítása, felújítása, cseréje. A védelmi költségvetés csökkenése, az elmaradt fejlesztések és felújítások, valamint a személyi állomány szociális körülményei romlásának együttes hatása alatt csak idő kérdése volt, hogy bekövetkezzen egy olyan tragédia, amely ráirányítja a figyelmet az orosz haderő válságára.

2000. augusztus 12-én a Barents-tengeren elsüllyedt az orosz Északi Flotta büszkesége, a K-141 projektszámú (Oscar II-osztályú) Kurszk atommeghajtású robotrepülőgép-hordozó tengeralattjáró. Az 1994-ben hadrendbe állított, dupla hajótörzse miatt elsüllyeszthetetlennek tartott tengeralattjáró egy gyakorlaton vett részt, amikor két egymást követő robbanás történt a fedélzetén, valószínűleg egy torpedó meghibásodása miatt. A tengeralattjáró 108 méterre süllyedt. A Kurszk hajótestének egy részét elöntötte a víz, de 23 tengerész feltehetően közel 12 órán át még életben volt a két robbanást követően, valamint az atomreaktorokat tartalmazó hajórekesz is ellenállt a nyomásnak, így nem következett be nukleáris katasztrófa.⁴⁰ A robbanást először egy norvég szeizmikus radar jelezte, de az orosz katonai vezetés közel hat órán keresztül tagadta a baleset tényét. A Fekete-tengeren nyaraló Putyin elnöknek egy napig azt jelentették, hogy ellenőrzés alatt tartják az eseményeket, holott a valóságban nem volt összeköttetésük a túlélőkkel. Több ország (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Norvégia, Franciaország, Németország és Franciaország) felajánlották segítségüket, de az orosz fél ezt elutasította.

Augusztus 14-én az orosz haditengerészet hivatalos nyilatkozatot adott ki, mely szerint kapcsolatot teremtettek a Kurszk legénységével, és megkezdték a tengeralattjáró felszínre emelését. Augusztus 21-én Mihail Mocsak tengernagy, az orosz Északi Flotta törzsfőnöke bejelentette, hogy a tengeralattjárót elárasztotta a víz, és a legénység meghalt. Putyin elnök másnap találkozott az áldozatok hozzátartozóival. 14 hónap múlva felszínre emelték a tengeralattjáró roncsát, bevontatták Murmanszkba, ahol a hajótest megbontása után kiemelték a legénység tagjainak holttestét. A 118 tengerészből 115 főt tudtak azonosítani.⁴¹ Az orosz vezetés

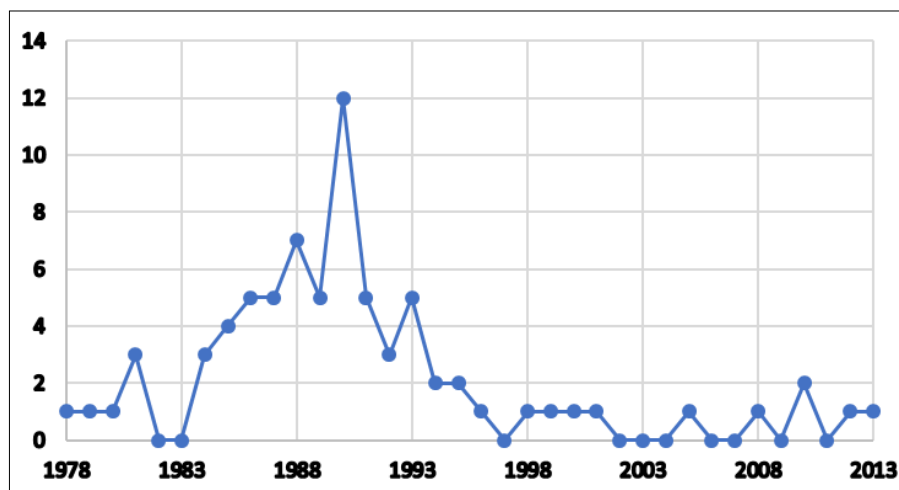
⁴⁰ BUDANOVIC, Nikola: The tragedy of the Russian submarine „Kursk” – A naval disaster for Russia in the year 2000. War History Online, Jul 29, 2016. <https://www.warhistoryonline.com/military-vehicle-news/kursk-submarine-disaster-watch.html>; letöltés: 2018.01.13.

⁴¹ Kursk Anniversary: Submarine Disaster Was Putin's 'First Lie', 2015.8.12. <https://www.rferl.org/a/kursk-disaster-putin-turning-point-russia/27184505.html>; letöltés: 2018.01.13.

és sajtó különböző elméleteket gyártott a Kurszk tragédiájáról (második világháborús tengeri aknának csapódott, egy idegen állam tengeralattjárójával ütközött, torpedótalálat érte), de legvalószínűbb, hogy a fedélzeten történt robbanás vezetett a katasztrófához.

A kilencvenes évek elején a kifutó programok miatt még viszonylag jelentős számú új eszköz érkezett az Északi Flottához, az évtized közepére és a kétezres évekre azonban ez a folyamat lelassult.⁴²

A következő diagramm a 2017 végén az Északi Flottánál hadrendben lévő eszközök gyártási éveit figyelembe véve készült a RussianShips.info gyűjtése alapján, amely rendszeresen frissíti adatbázisát az orosz és a nemzetközi szakmai oldalakon megjelenő hírek alapján.

1. diagramm. Új eszközök az Északi Flottánál 1978–2013⁴³

A haditengerészeti hadászati nukleáris erők szinten tartása és fejlesztése prioritásként szerepelt Oroszország stratégiai terveiben.⁴⁴ A források szűkössége miatt azonban ez jobbra megmaradt az elgondolás szintjén. A hidegháború után nagy reményeket fűztek a hadiipari üzemek konverziójához, azaz a polgári felhasználású termékek gyártása révén üzleti alapokra helyezni az alapvetően állami megrendelésekből élő ágazatot. A kilencvenes éveket azonban a tőkehiányos orosz gazdaság és a költségvetési intézmények, így a haderő igényeinek háttérbe szorulása jellemezte. Az egykor teljesítőképességük határára működő hajógyárak kihasználatlanul, a tervezőirodák megbízás nélkül álltak.⁴⁵

⁴² List of active Russian Navy Ships – 2018. <http://russianships.info/eng/today/>; letöltés: 2018.01.07.

⁴³ Uo.

⁴⁴ The Entire Russian Fleet, Kommersant, Mar. 20, 2008. http://www.admiraltytrilogy.com/read/OOB_of_The_Russian_Fleet.pdf; letöltés: 2017.12.03.

⁴⁵ Bellona Report nr. 2:96: The Russian Northern Fleet. <http://spb.org.ru/bellona/ehome/russia/nfl/nfl1.htm>; letöltés: 2018.01.04.

A hidegháborút követő évtizedben csak egy jelentősebb projekt, a 885-ös „Szeverodvinszk” alapján kezdtek hozzá nukleáris meghajtású robotrepülőgéphordozó tengeralattjáró építéséhez, de az első példányt csak 2013-ban állították hadrendbe az Északi Flottánál. Az oroszországi hajóipar helyzetét nehezítette az a tény is, hogy a Szovjetunió széthullása után a haditengerészet számára termelő hajógyárak egy része (Szevasztopol, Nyikolajev, Kerics) külföldön, Ukrajnában maradt. Az Északi Flotta harmadik atommeghajtású cirkálója, a Pjotr Velikij, amely ugyan honi hajódozókban, Szentpéterváron készült, többéves csúszással, csak 1998-ban érkezett meg csak állomáshelyére. A késés oka ugyancsak az orosz gazdaság helyzete volt, valamint az, hogy az Északi Flotta nem kapta meg a betervezett költségvetési forrásokat, amelyekből rendezhette volna tartozását a hajógyárak felé.⁴⁶

Az Északi Flotta aktuális helyzete

Az orosz haditengerészeti hadászati csapásmérő erők vonatkozásában a katonai vezetés a költségkímélő felújításra, illetve korszerűsítésre helyezi a hangsúlyt. Az új tengeralattjárók vízre bocsátása helyett a meglévők átfegyverzését és fedélzeti eszközeinek modernizálását tekintik a képesség fenntartásához vezető megoldásnak. Deák János számvetése alapján⁴⁷ az „Észak” Egyesített Hadászati Parancsnokság szervezetébe történt integrációja idején az Északi Flotta öt Delta-IV (Projekt 667BDRM) típusú ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjárója⁴⁸ egyenként 16-16 ballisztikusrakéta-indítóval volt felszerelve, amelyek 4-4 nukleáris töltetet hordozó R-29M típusú rakétákat képesek indítani. A 2017-es állapotok (2. táblázat) szerint a Delta-IV típusok száma hat,⁴⁹ és további két atomhajtóműves tengeralattjáró (Projekt 941 Akula és 955 Borej) képes ballisztikus rakéták indítására. A két utóbbiból az elsőt, a Dmitrij Donszkojt rakétakísérletekre használják, míg a második, a Jurij Dolgorukij fegyverzete az új típusú Bulava interkontinentális ballisztikus rakéta⁵⁰, amely az orosz hadiipar egyik legjobban beharangozott terméke.

A Bulava rakétákat kezdetben hat töltet hordozására tervezték (az első három tengeralattjárót ezzel akarták felfegyverezni), de az orosz híradások szerint áttértek a tíztöltetes verzióra. 2017. június 26-án a Jurij Dolgorukij eredményes éleslövészetet hajtott végre a Barents-tengeren, a kamcsatkai Kura lőtérré irányított Bulava a kijelölt célzónában csapódott be.⁵¹

⁴⁶ Bellona Report nr. 2:96: The Russian Northern Fleet.

<http://spb.org.ru/bellona/ehome/russia/nfl/nfl1.htm>; letöltés: 2018.01.04.

⁴⁷ DEÁK János: Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje. Nemzeti Közszerződési Egység, Budapest, 2015. ISBN 978-615-5527-51-7. pp. 164–166.

⁴⁸ A Jekatyerinburg javításon volt.

⁴⁹ Боевые корабли ВМФ России. <http://vmf-rf.tass.ru>; letöltés: 2018.01.07.

⁵⁰ Az R-30 típusú, szilárd hajtóanyaggal működő, víz alól indítható ballisztikus rakéta tíz, egyenként 150 kilotonnás töltetet képes 10 000 km távolságra eljuttatni.

The might of the Bulava intercontinental ballistic missile. <http://tass.com/defense/984308>; letöltés: 2018.01.13.

⁵¹ Russian submarine successfully test-fires Bulava intercontinental missile. TASS, June 26, 2017.

<http://tass.com/defense/953398>; letöltés: 2018.01.07.

Deák János szerint az orosz haditengerészet 2015-re – ha a Bulava rakétákkal felszerelt 3+1 tengeralattjáró is hadrendbe állt volna – összesen 704 nukleáris töltetet lett volna képes célba juttatni. A START-II szerződés szerint 2003-tól Oroszország 1750 nukleáris robbanófejjel rendelkezhet.

Az összesen 41 tengeralattjáróból további négy (három 949A Antej és egy 885 Jaszeny) képes csapásmérő robotrepülőgépeket indítani, míg a többi eszköz nagyrészt különböző típusú támadó tengeralattjáró.

A flotta egységeinek zöme négy kikötőben állomásozik: Szeveromorszk, Zapadnaja Lica, Gadsziyevo és Poljarnij (4. ábra).

4. ábra. Az Északi Flotta bázisai⁵²

2014. december 31-én az Északi Flotta alárendeltségében Alakurttiban, a finn határ közelében megalakult a 80. gépesített lövészdandár,⁵³ amelyet sarkvidéki időjárás körülményekhez adaptált eszközökkel szereltek fel. 2014-től több zárt rendszerű objektum építését kezdték meg a sarkköri térségben. A Novoszibirszki-szigetek Kotyelnij-szigetén átadták a 250 főt befogadó, akár egy évig önálló üzemmódban működő „Északi Lóhere” elnevezésű bázist. 2017 végére hasonló, 150 főre tervezett objektumot adtak át az Alekszandra-szigeten (Ferenc József-föld), amely másfél évig képes munkakörülményeket biztosítani az ott szolgálóknak, akár mínusz 80 fokban is.⁵⁴

⁵² <http://static1.repo.aif.ru/1/bb/166237/bff0422ef6bae75d8bf9c620945d012d.jpg>; letöltés: 2018.01.07.

⁵³ Первой в России арктической бригаде Северного флота вручили Боевое знамя соединения. <http://tass.ru/spb-news/1703940>; letöltés: 2018.01.07.

⁵⁴ День Северного флота. Досье.

2010-től az orosz haditengerészet hajói felújították útjaikat a világtengerekre, és ebben a leglátványosabb szerep az Északi Flottához tartozó Admiral Kuznyecov repülőgép-hordozónak jutott. Az egység vezetésével 2016. október 15. és 2017. február 8. között egy orosz hajóraj körülhajózta Nyugat-Európát, hogy a Földközi-tengeren bekapcsolódjon az orosz haderő szíriai műveleteibe. Orosz források szerint az Admiral Kuznyecov fedélzetéről felszálló MiG-29K/KUB és Szu-33 fedélzeti vadászbombázók, Ka-27PL típusú hajó elleni helikopterek, Ka-31 típusú korai előrejelző és felderítőhelikopterek és a legújabb, Ka-52K Katran típusú felderítő-csapásmérő helikopterek⁵⁵ 420 bevetést hajtottak végre, ebből 117-et éjjel.

Azt azonban az orosz vezetés a fokozott médiafigyelem miatt nem tudta eltitkolni, hogy a repülőgép-hordozó két repülőgépet veszített, egy-egy MiG-29K és Szu-33 típusú vadászbombázót, mindkét esetben a pilóta hibájából. Útja során a Kuznyecov más problémákkal is találkozott, amikor több nyugat-európai kikötőben nehézségekbe ütközött a behajózása, illetve a technikai kiszolgálás igénybevétele.⁵⁶

Az egység 2017 szeptemberétől teljes körű felújításon esik át. A közel 700 millió dollárra becsült nagyjavítás során függőleges rakétaindítókát helyeznek el a fedélzetén, amelyekből a szíriai konfliktus során bemutatott Kalibr nagy hatótávolságú robotrepülőgépeket és Oniksz hajó elleni rakétákat tudnak indítani.⁵⁷

A flotta a közeljövőben nem kap új, a képességeit jelentősen növelő felszíni hajókat. Putyin elnök 2017 májusában bejelentette, hogy a 2025-ig szóló tizenöt éves védelmi fejlesztési tervben szereplő repülőgép-hordozó és egy atommeghajtású romboló építését elhalasztják.⁵⁸

Az orosz költségvetés helyzete – az elmaradt bevételek, a fogyó jóléti alapok, az elhúzódó ukrajnai konfliktus és a nyugati szankciók miatt – nem teszi lehetővé a 2011-ben kezdődött ambiciózus fegyverkezési program maradéktalan végrehajtását. A nukleáris triád fejlesztése azonban továbbra is prioritás marad.⁵⁹

A haditengerészetnél a fejlesztés az atommeghajtású tengeralattjárókra és a kisebb felszíni hajókra szorítkozik. Az első esetében – bár a korábban nagy reményeket keltő Jaszeny- és Borej-projektek még ki sem futottak – a 2025-ig szóló program egy új, ötödik generációs, ballisztikus rakéták indítására alkalmas tengeralattjáró-típus kidolgozását irányozza elő.⁶⁰

⁵⁵ Появилось видео боевых вылетов МиГ-29К и Су-33 с авианосца "Адмирал Кузнецов". TASS, 9 декабря 2016. <http://tass.ru/armiya-i-opk/3857901>; letöltés: 2018.01.07.

⁵⁶ MCKERNAN, Bethan: Russian aircraft carrier loses second fighter jet off Syrian coast after crash during landing. Independent, 6 December 2016. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-conflict-russia-warship-loses-jets-landing-crashes-a7458766.html>; letöltés: 2018.01.13.

⁵⁷ BODNER, Matthew: Russia's Putin drafts new rearmament program. Defense News, May 26, 2017. <https://www.defensenews.com/naval/2017/05/26/russia-s-putin-drafts-new-rearmament-program/>; letöltés: 2018.01.07.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ KRISTENSEN, Hans M.: Russian Nuclear Forces: Buildup or Modernization? Russia Matters, September 14, 2017. <https://www.russiamatters.org/analysis/russian-nuclear-forces-buildup-or-modernization>; letöltés: 2018.01.13.

⁶⁰ BODNER, Matthew: Russia's Putin drafts new rearmament program. Defense News, May 26, 2017. <https://www.defensenews.com/naval/2017/05/26/russia-s-putin-drafts-new-rearmament-program/>; letöltés: 2018.01.07.

2. táblázat. A 2017. év végén az orosz Északi Flotta alárendeltségében álló felszíni hajók és tengeralattjárók⁶¹

Típus	Eszköz neve	Projekt	Osztály	NATO	Hadr. állás éve
SSBN	TK-208 Dmitrij Donszkoj	941UM	Akula	Typhoon	1981
SSBN	K-535 Jurij Dolgorukij	955	Borej	Borei	2012
SSBN	K-51 Verhoturije	667BDRM	Delfin	Delta-IV	1984
SSBN	K-84 Jekatyerinburg	667BDRM	Delfin	Delta-IV	1985
SSBN	K-114 Tula	667BDRM	Delfin	Delta-IV	1987
SSBN	K-117 Brjanszk	667BDRM	Delfin	Delta-IV	1988
SSBN	K-18 Karelja	667BDRM	Delfin	Delta-IV	1989
SSBN	K-407 Novomoszkovszk	667BDRM	Delfin	Delta-IV	1990
SSGN	K-119 Voronyezs	949A	Antej	Oscar-II	1989
SSGN	K-410 Szmolenszk	949A	Antej	Oscar-II	1990
SSGN	K-266 Orjol	949A	Antej	Oscar-II	1992
SSGN	K-560 Szeverodvinszk	885	Jaszeny	Graney	2013
SSN	K-317 Pantera	971	Barsz/ Scsuka-B	Akula	1990
SSN	K-461 Volk	971	Barsz/ Scsuka-B	Akula	1991
SSN	K-328 Leopard	971	Barsz/ Scsuka-B	Akula	1992
SSN	K-154 Tyigr	971	Barsz/ Scsuka-B	Akula	1993
SSN	K-157 Vepr	971	Barsz/ Scsuka-B	Akula	1995
SSN	K-335 Gepard	971	Barsz/ Scsuka-B	Akula	2001
SSN	B-239 Karp	945	Barrakuda	Sierra-I	1984
SSN	B-276 Kosztroma	945	Barrakuda	Sierra-I	1987
SSN	B-534 Nyizsnyij Novgorod	945A	Kondor	Sierra-I	1990
SSN	B-336 Pszkov	945A	Kondor	Sierra-I	1993
SSN	B-138 Obnyinszk	671RTMK	Scsuka	Victor-III	1990
SSN	B-414 Danyil Moszkovszkij	671RTMK	Scsuka	Victor-III	1990
SSN	B-448 Tambov	671RTMK	Scsuka	Victor-III	1992
SSAN	BS-64 Podmoszkovje	09787	Delfin	Delta-IV	1986
SSAN	BS-136 Orenburg	09786	Kalmar	Delta-III	1981
SSAN	AS-23	1851		X-ray	1986
SSAN	AS-21	18511		X-ray	1991
SSAN	AS-35	18511		X-ray	1995
SSAN	AS-13	1910	Kasalot	Uniform	1986
SSAN	AS-15	1910	Kasalot	Uniform	1991
SSAN	AS-33	1910	Kasalot	Uniform	1994
SSAN	AS-31	10831			2010
SSA	B-90 Szarov	20120	Szargan	Sarov	2008

⁶¹ <http://russianships.info/eng/today/>; letöltés: 2018.01.07.

Típus	Eszköz neve	Projekt	Osztály	NATO	Hadr. állás éve
SS	B-585 Szankt-Peterburg	677	Lada	Lada	2010
SS	B-808 Jaroszlavl	877	Paltusz	Kilo	1988
SS	B-459 Vlagyikavkaz	877	Paltusz	Kilo	1990
SS	B-471 Magnyitogorszk	877	Paltusz	Kilo	1990
SS	B-177 Lipeck	877	Paltusz	Kilo	1991
SS	B-800 Kaluga	877	Paltusz	Kilo	1989
CV	Admiral Kuznyecov	11435		Kuznecov	1990
CGN	Admiral Nahimov	11442	Orlan	Kirov	1988
CGN	Pjotr Velikij	11442	Orlan	Kirov	1998
CG	Marsal Usztyinov	1164	Atlant	Slava	1986
DDGS	Vice-admiral Kulakov	1155	Fregat	Udaloy-I	1981
DDGS	Szeveromorszk	1155	Fregat	Udaloy-I	1987
DDGS	Admiral Levcenko	1155	Fregat	Udaloy-I	1988
DDGS	Admiral Harlamov	1155	Fregat	Udaloy-I	1989
DDGS	Admiral Csabanyenko	11551	Fregat	Udaloy-I	1999
DDG	Admiral Usakov	956	Szaries	Sovremenny	1993
FSG	Ajszberg	12341	Ovod-1	Nanuchka-III	1979
FSG	Rasszvet	12341	Ovod-1	Nanuchka-III	1988
PG	AK-388	1400M			1980
PG	AK-543	1400M			1987
FSS	Breszt	1124M	Albatrosz	Grisha	1988
FSS	Junga	1124M	Albatrosz	Grisha	1989
FSS	Narjan-Mar	1124M	Albatrosz	Grisha	1990
FSS	Onyega	1124M	Albatrosz	Grisha	1990
FSS	Moncsegorszk	1124M	Albatrosz	Grisha	1993
FSS	Sznyezsnogorszk	1124M	Albatrosz	Grisha	1994
MSO	Gumanyenko	12660	Rubin	Gorya	2000
MSO	Komendor	266M	Akvamarin-M	Natya	1974
MSO	Masinyiszt	266M	Akvamarin-M	Natya	1975
MSO	MT-434	1332			1973
MSC	Poljarnij	1265	Jahont	Sonya	1984
MSC	Elynya	1265	Jahont	Sonya	1986
MSC	Kotyelnics	1265	Jahont	Sonya	1987
MSC	Szoloveckij junga	1265	Jahont	Sonya	1988
MSC	Kolomna	1265	Jahont	Sonya	1990
MSC	Jdrin	1265	Jahont	Sonya	1991
MSI	RT-236	1258E	Korund-E	Yevgenya	1985
LST	Olenyegorszkij Gornyak	775		Ropucha	1976
LST	Kondopoga	775		Ropucha	1976
LST	Alekszandr Otrakovszkij	775		Ropucha	1978
LST	Georgij Pobedonoszec	775/II		Ropucha	1985
LCM	D-464	1176	Akula	Ondatra	1985
LCM	D-148	1176			1993
LCM	D-182	1176			1996
LCM	Nyikolaj Rubcov	1176			2005

3. táblázat. Az orosz Északi Flotta állományában szolgáló felszíni hajók és tengeralattjárók típusainak angol, orosz és magyar megnevezései^{62 63}

Rövidítés	Angol megnevezés	Orosz megnevezés	Magyar megnevezés
SSBN	Nuclear Powered Ballistic Missile Submarine	Атомные подводные лодки с баллистическими ракетами	Atommeghajtású ballisztikusrakéta-hordozó tengeralattjáró
SSGN	Nuclear Powered Guided Missile Submarine	Атомные подводные лодки с крылатыми ракетами	Atommeghajtású robotrepülőgép-hordozó tengeralattjáró
SSN	Nuclear Powered Attack Submarine	Атомные подводные лодки многоцелевые	Atommeghajtású támadó tengeralattjáró
SSAN	Nuclear Powered Auxiliary Submarine	Атомные подводные лодки спецназначения	Atommeghajtású különleges feladatú tengeralattjáró
SSA	Diesel Powered Auxiliary Submarine	Дизельные подводные лодки спецназначения	Dízel-elektromos meghajtású kísérleti tengeralattjáró
SS	Diesel Powered Submarine	Дизельные подводные лодки	Dízel-elektromos meghajtású tengeralattjáró
CV	Aircraft Carrier	Тяжелые авианесущие крейсера	Repülőgép-hordozó
CGN	Nuclear-powered Guided Missile Cruiser	Тяжелые атомные ракетные крейсера	Atommeghajtású rakétás cirkáló
CG	Guided Missile Cruiser	Ракетные крейсера	Rakétás cirkáló
DDGS	ASW Destroyer	Большие противолодочные корабли	Tengeralattjáró-elhárító romboló
DDG	Guided Missile Destroyer	Эскадренные миноносцы	Rakétás romboló
FSS	ASW Frigate (Forward Support Ship)	Малые противолодочные корабли	Tengeralattjáró-elhárító fregatt
FSG	Guided Missile Frigate	Малые ракетные корабли	Rakétás fregatt
PG	Gunboats	Артиллерийские катера	Tűzérromboló
MSO	Minesweeper, Ocean	Морские тральщики	Tengeri aknamentesítő
MSC	Minesweeper, Coastal	Базовые тральщики	Part menti aknamentesítő
MSI	Minesweeper, Inshore	Рейдовые тральщики	Sekélyvízi aknamentesítő
LST	Landing Ship Tank (Amphibious Vehicle Landing Ship)	Большие десантные корабли	Nagy deszanthajó
LCM	Landing Craft Medium	Десантные катера	Deszanthajó

⁶² <http://russianships.info/eng/today/>; letöltés: 2018.01.07.

⁶³ International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2017, London, 2017. <http://www.iiss.org/en/Topics/military-balance>; letöltés: 2018.01.13.

A tengeralattjáró-építés újbóli előtérbe kerülését az indokolja, hogy Oroszország megfelelő honi gyártókapacitással rendelkezik ezen a téren, míg a felszíni hajók esetében az Ukrajnával megromlott viszony fontos beszállítói kapacitásoktól fosztotta meg Moszkvát. A felújításon áteső és új fegyverzettel ellátott Kuznyecov továbbra is képes megfelelő médiaháttérrel biztosítani az orosz katonai jelenlétnek a világtengereken, ezért az inkább presztízsértékű, költséges nagyméretű felszíni hajók megépítése várható az orosz gazdaság és a Nyugattal meglévő viszony konszolidációjáig.⁶⁴

Az északi-sarki jégtakaró visszahúzódása és az északi-tengeri út hajózhatósági idejének ebből következő megnyúlása egyre sürgetőbbé teszi Oroszország számára, hogy rendezze szomszédjaival a területi vitákat, illetve ellenőrzése alá vonja az északi határai mentén fekvő tengeri kereskedelmi utat. Az első kérdést tárgyalásos úton, a nemzetközi jog és az illetékes regionális és globális szervezetek (Északi Tanács, ENSZ) keretein belül kívánja rendezni Oroszország, míg a másodikat a hidegháborús katonai infrastruktúra helyreállításával, az „Észak” Egyesített Hadászati Parancsnokság létrehozásával és a hajózási útvonal mentén kiépített bázisok láncolatával törekszik elérni.

Az orosz Északi Flotta tehát a szűkülő költségvetési és fejlesztési források ellenére visszanyerte és meg is tartja kiemelt szerepét az orosz haderőn belül. Felelősségi területének felértékelődése, az északi-tengeri út térnyerése és a sarkkörön túli területek nyújtotta gazdasági lehetőségek kiaknázásáért futó verseny várhatóan már középtávon az orosz politikai ambíciók és gazdasági érdekek egyik regionális letéteményesévé teszi.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Északi Flotta közösségi oldala – VKontakte.
https://vk.com/topic-100532296_32166351; letöltés: 2018.01.04.
- Bellona Report nr. 2:96: The Russian Northern Fleet.
<http://spb.org.ru/bellona/ehome/russia/nfl/nfl1.htm>; letöltés: 2018.01.04.
- Bering Sea and Strait.
<https://www.britannica.com/place/Bering-Sea>; letöltés: 2018.01.03.
- BODNER, Matthew: Russia's Putin drafts new rearmament program. Defense News, May 26, 2017.
<https://www.defensenews.com/naval/2017/05/26/russia-s-putin-drafts-new-rearmament-program/>; letöltés: 2018.01.07.
- BUDANOVIC, Nikola: The tragedy of the Russian submarine „Kursk” – A naval disaster for Russia in the year 2000. War History Online, Jul 29, 2016.
<https://www.warhistoryonline.com/military-vehicle-news/kursk-submarine-disaster-watch.html>; letöltés: 2018.01.13.

⁶⁴ International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2017, London, 2017.
<http://www.iiss.org/en/Topics/military-balance>; letöltés: 2018.01.13.

- CIA The World Factbook: Russia.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>;
letöltés: 2017.12.17.
- CONLEY, H. A. – ROHLOFF, C.: The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic, (A Report of the CSIS European Programme) Center for Strategic and International Studies, Rowman Littlefield, Lanhan, 2015.
https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150826_Conley_NewIceCurtain_Web.pdf;
letöltés: 2017.12.17.
- DEÁK János: Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2015. ISBN 978-615-5527-51-7
- HELLER, Mihail: Az Orosz Birodalom története. Osiris Kiadó – 2000, Budapest, 1996. ISBN 963-379-178 2
- Hotel I-osztályú nukleáris meghajtású ballisztikus rakétahordozó tengeralattjáró.
<https://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/658.htm>; letöltés: 2018.01.08.
- ISAKSEN, Kai & Iryna: The Soviet Offensive in the Arctic: The Pechenga (Petsamo)-Kirkenes Operation 1944. MilitaryOnline.com, October 16th 2013.
<http://www.militaryhistoryonline.com/wwii/articles/sovietoffensiveinarctic.aspx>;
letöltés: 2018.01.08.
- KÁLLÓ László – DEÁK Anita: Az Északi-sark – a „versenyfutás” kezdete. Felderítő Szemle 2011., 1–2. szám, pp. 43–65.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2011-1-2.pdf>; letöltés: 2017.12.08.
- KÁLLÓ László: Az orosz haditengerészet helyzete és jövőbeni kilátásai I. Felderítő Szemle, IX: évfolyam 1. szám, 2010. március. pp. 116–143.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-1.pdf>; letöltés: 2017.12.08.
- KÁLLÓ László: Az orosz haditengerészet helyzete és jövőbeni kilátásai I. Felderítő Szemle, IX: évfolyam 2. szám, 2010. június.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-2.pdf>; letöltés: 2017.12.08.
- KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: Az Északi-sark geopolitikai és geostratégiai jelentősége – orosz szemmel. Szakmai Szemle, 2017/2. szám. pp. 5–23.
http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2017_2_szam.pdf; letöltés: 2017.12.07.
- KRISTENSEN, Hans M.: Russian Nuclear Forces: Buildup or Modernization? Russia Matters, September 14, 2017. <https://www.russiamatters.org/analysis/russian-nuclear-forces-buildup-or-modernization>; letöltés: 2018.01.13.
- List of active Russian Navy Ships – 2018.
<http://russianships.info/eng/today/>; letöltés: 2018.01.07.
- MÁRTON Andrea: Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve. Repüléstudományi Közlemények 2012/2. szám. pp. 273–284.
http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_2/2016-2-07-0336_Marton_Andrea.pdf;
letöltés: 2018.01.12.
- MCKERNAN, Bethan: Russian aircraft carrier loses second fighter jet off Syrian coast after crash during landing. Independent, 6 December 2016.
<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-conflict-russia-warship-loses-jets-landing-crashes-a7458766.html>; letöltés: 2018.01.13.

- Módosított November-osztályú nukleáris meghajtású támadó tengeralattjáró.
<https://www.globalsecurity.org/wmd/world/russia/667A.htm>; letöltés: 2018.01.08.
- NILSEN, Thomas – KUDRIK, Igor – NIKITIN, Alexandr: The Russian Northern Fleet, Bellona Report nr. 2:96: 1996.
<http://spb.org.ru/bellona/ehome/russia/nfl/nfl1.htm>; letöltés: 2018.01.04.
- Northern Fleet.
<https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mf-north.htm>; letöltés:2018.01.08.
- Russian Nuclear-Powered Submarine Sinks in Barents Sea. Pravda.ru, 30 Aug 2003.
www.pravdareport.com/russia/30-08-2003/3615-submarine-0/; letöltés: 2017.12.03.
- Russian submarine successfully test-fires Bulava intercontinental missile. TASS, June 26, 2017.
<http://tass.com/defense/953398>; letöltés: 2018.01.07.
- SAVRANSKAYA, Svetlana: Soviet nuclear submarine carrying nuclear weapons sank north of Bermuda in 1986. National Security Archive, Oct 7, 2016.
<https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB562-Soviet-nuclear-submarine-sinks-off-U.S.-coast/>; letöltés: 2018.01.04.
- The Entire Russian Fleet. Kommersant, Mar. 20, 2008.
[http://www.admiraltytrilogy.com/read/OOB of The Russian Fleet.pdf](http://www.admiraltytrilogy.com/read/OOB%20of%20The%20Russian%20Fleet.pdf);
letöltés: 2017.12.03.
- The Military Balance 2017. International Institute for Strategic Studies, London, 2017.
<http://www.iiss.org/en/Topics/military-balance>; letöltés: 2018.01.13.
- Боевые корабли ВМФ России.
<http://vmf-rf.tass.ru>; letöltés: 2018.01.07.
- Границы России.
<https://geographyofrussia.com/granicy-rossii/>; letöltés: 2017.12.17.
- День Северного флота. Досье.
<http://tass.ru/info/2007933>; letöltés: 2018.01.04.
- Кузин, В. П. – Никольский, В.И.: Военно-Морской Флот СССР 1945-1991. Санкт-Петербург, Историческое Морское Общество, 1996.
<http://www.army.lv/files/155.pdf>; letöltés: 2017.12.04.
- Первой в России арктической бригаде Северного флота вручили Боевое знамя соединения. TASS, 17 января 2015.
<http://tass.ru/spb-news/1703940>; letöltés: 2018.01.07.
- Появилось видео боевых вылетов МиГ-29К и Су-33 с авианосца "Адмирал Кузнецов". TASS, 9 декабря 2016.
<http://tass.ru/armiya-i-opk/3857901>; letöltés: 2018.01.07.
- Северный Флот, Большая Советская Энциклопедия, Том 23, Издательство «Советская Энциклопедия», Москва, 1976.
- Сопровождение по вопросу развития Вооружённых Сил,
<http://kremlin.ru/events/president/news/47061>; letöltés: 2017.12.17.
- Указы Президента Российской Федерации от 7 мая 2012.
http://www.rsr-online.ru/doc/2012_06_25/6.pdf; letöltés: 2017.12.17.

Az Afganisztáni Iszlám Köztársaságnak 2017-ben is óriási biztonsági kockázatokkal kellett szembenéznie. Az afgán kormányzat és a felkelők közötti fegyveres konfliktusok száma 2014 óta folyamatosan növekvő tendenciát mutat. A tendencia megfordítását a három éve alakult Nemzeti Egységkormány vezetői közötti hatalmi csatározások nem segítik. Az etnikailag, vallásilag fragmentált és politikailag is megosztott afgán társadalomnak konfliktusok halmazát kell megoldania egy olyan országban, ahol a korrupció áthatja az államigazgatás szinte egészét, ahol a gazdaság haldoklik és az állam politikailag instabil. Az ISAF-ot¹ 2014-ben felváltó Eltökélt Támogatás misszió (RSM²) jelentősen csökkentett létszámmal és szűkített tevékenységi körrel segíti az afgán nemzeti biztonsági erők munkáját. A feladatok java része már az afgán haderőre és rendőrségre hárul, amelyek azonban kompetenciáikat tekintve elmaradnak a kívánt szinttől, így nem is képesek önállóan ellátni az ország védelmét, illetve a belső rend fenntartását. Afganisztán tehát továbbra is rászorul a nemzetközi közösség segítségére.

BIZTONSÁGI HELYZET

Felkelő- és terrorcsoportok

Az ENSZ afganisztáni különleges képviselője az ENSZ Biztonsági Tanácsához címzett legutóbbi jelentésében megállapította, hogy 2016 és 2017 folyamán az országban a biztonsági helyzet romlása volt megfigyelhető, aminek következtében a kockázatos térségek mérete és száma folyamatosan emelkedik.³ Az afganisztáni-pakisztáni határterületek körülbelül húsz különböző felkelő- és terrorszervezetnek adnak otthont, ezek közül a legjelentősebb erőt a következők képviselik: tálibok, al-Kaida, Haqqani-hálózat, Lashkar-e Tayyiba, Tehrik-e Taleban Pakistan,⁴ ISIS-K⁵ és az Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom.⁶

A tálibok 2017-es támadásainak fókuszja nem korlátozható az ország egy kifejezett földrajzi térségére, a 34 tartomány közül 12-ben kisebb nagyobb sikereket értek el. A tálib felkelők általában azokon a területeken voltak aktívabbak, amelyeket a kabuli központi kormányzat nem tart ellenőrzése alatt, illetve ott, ahol az afgán biztonsági és védelmi erők nem képesek hatékony ellenőrzést kiépíteni. A radikális csoport legjelentősebb előretörése Helmand tartományban következett be, ahol a 14

¹ International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

² Resolute Support Mission. Honlapja: <https://www.rs.nato.int/>; letöltés: 2017.12.08.

³ General Assembly Security Council: The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security. A/71/932–S/2017/508, 2017.06.15. pp. 4–5.
https://unama.unmissions.org/sites/default/files/sg_report_on_afghanistan_-_15_june_2017.pdf;
letöltés: 2017.12.08.

⁴ Tehrik-e Taleban Pakistan (TTP) – pakisztáni tálib mozgalom.

⁵ Islamic State of Iraq and Syria – az Iszlám Állam egyik elnevezése. ISIS-K: ISIS-Khorasan – az ISIS horászáni ága. A történelmi Horászánon ma Irán, Türkmenisztán és Afganisztán osztozik.

⁶ Üzbegisztáni Iszlám Mozgalom: Islamic Movement of Uzbekistan (IMU).

járásból négyet „foglaltak vissza” 2017-ben.⁷ Az afgán tálibok a „hagyományos” tavaszi hadjáraton túl az év további szakaszaiban is követték el támadásokat az Afganisztánban állomásozó külföldi erők és az afgán kormányzat ellen. A tálibok fő célpontjai elsősorban az afgán biztonsági és védelmi erők (ANDSF⁸), az afgán kormányzat és a külföldi szövetségeik, de nem rettennek vissza a civil lakosság ellen elkövetett erőszakos cselekményektől sem. A hagyományosan pastu etnikumból építkező tálibok egyre több energiát fordítanak arra, hogy bevonzzák a nem pastu kormányellenes erőket is a felkelőszervezet ernyője alá. Több szakértő Kunduz 2015-ös elfoglalását ennek az erőfeszítésnek az eredményeként értelmezte.⁹ Habár a tálibok a vidéki térségekben növelni tudták az ellenőrzésük alá eső területeket, a városokat jellemzően nem tudják elfoglalni, illetve megtartani.

A tálibok akcióin túl a 2015 januárja óta Afganisztánban is jelen lévő ISIS horászáni szárnya is követett el terrorcselekményeket az ország több tartományában. Az Iszlám Állam Horászán alatt Közép-Ázsia, Afganisztán, Pakisztán és Irán egyes részeit érti. A horászáni ág 2015 januári megjelenésével első alkalommal történt meg, hogy az ISIS nem arab területeket is a kialakítani kívánt kalifátusához „csatolt”. A horászáni terület – elhelyezkedéséből fakadó kedvező feltételek miatt – kitűnő lehetőség volna az ISIS számára a további terjeszkedésre, a biztonságos háttér és az utánpótlás megteremtésére. Mindezek ellenére az Iszlám Államnak eddig még nem sikerült olyan tartósan és mélyen megvetnie a lábát a térségben, mint ahogy az a terveiben szerepelt; a szervezet csupán Nangarhar tartomány négy körzetében van jelen.¹⁰ A tálibok beengedtek az országba különböző külföldi felkelő és terrorista szervezeteket (pl. al-Kaida, IMU), de az ISIS agresszív terjeszkedésével ez volt az első alkalom, hogy egy másik terrorszervezet ellenük is fellépett a saját területükön.

A két csoport közötti küzdelmek területe főként az ország déli, délkeleti részére összpontosul: Farah, Helmand déli részei, Zabul, Kunar, illetve a leglátványosabban Nangarhar tartományban.¹¹ Ezen felül az ISIS az ország északi tartományaiban is igyekszik megvetni a lábát, s minél szorosabb kapcsolatokat kialakítani az ottani külföldi, főként üzbec, ujjgur, csecsen és tadzsik milicistákkal. Az afgán tálibok szerepe felértékelődni látszik, köszönhetően az ISIS-ellenes tevékenységüknek. Ezt a régió befolyásos országai is érzik, Irán, Kína és Oroszország egyre nyíltabb párbeszédet kezdeményez e téren a tálibokkal.¹²

⁷ HELLMICH, Wolfgang: Afghanistan – Draft Special Report. 164 DSC 17 E bis, NATO Parliamentary Assembly, Defence and Security Committee, 7. October 2017. pp. 5–6.

<https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2017-11/2017%20-%20164%20DSC%2017%20E%20bis-%20%20AFGHANISTAN.pdf>; letöltés: 2017.10.26.

⁸ Afghan National Defense and Security Forces – Afgán Nemzeti Védelmi és Biztonsági Erők.

⁹ KATZMAN, Kenneth – THOMAS, Clayton: Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy. Congressional Research Service, December 13, 2017. p. 18.

<https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>; letöltés: 2017.12.15.

¹⁰ OSMAN, Borhan: The Islamic State in 'Khorasan': How it began and where it stands now in Nangarhar. Afghanistan Analysts Network, 27 July 2016. p. 2.

<https://www.afghanistan-analysts.org/the-islamic-state-in-khorasan-how-it-began-and-where-it-stands-now-in-nangarhar/>; letöltés: 2017.10.25.

¹¹ AZAMI, Dawood: Why Taliban special forces are fighting Islamic State. BBC World Service, 2015.12.18. <http://www.bbc.com/news/world-asia-35123748>; letöltés: 2017.10.19.

¹² AZAMI, Dawood: The Islamic State in South and Central Asia. *Survival*, 58:4, 2016. p. 148. <http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2016.1207955>; letöltés: 2017.10.18.

Az ENSZ BT-nek 2017 szeptemberében tett jelentés szerint augusztus 31-ig 16 290 biztonságot érintő incidenst regisztráltak a közép-ázsiai országban, ami a 2016-os adatokhoz viszonyítva 5%-os növekedést jelent.¹³ Mindent összevetve a különféle felkelőcsoportok jelenleg Afganisztán területének mintegy negyven százalékát¹⁴ tartják ellenőrzésük alatt.

A NATO és az Amerikai Egyesült Államok szerepvállalása

2015-től kezdve az afgán biztonsági erők fokozatosan egyre nagyobb szerepet kaptak Afganisztán biztonságának megőrzésében, köszönhetően a 2014 decemberében lezáruló ISAF misszióknak. Bár jelentősen csökkentett létszámmal, de a nemzetközi koalíció továbbra is jelen van az országban. A NATO vezetésével működő RSM műveletben jelenleg körülbelül 13 ezer fő vesz részt,¹⁵ és feladatuk elsősorban az afgán biztonsági erők kiképzése, valamint tanácsadással és támogatással járulnak hozzá a fegyveres szervezetek fejlődéséhez. Afganisztánban az RSM keretein belül hét nagy kiképző, támogató, tanácsadó központ működik, amelyek feladata a képességek és a támogatások koordinálása. Ezeket négy keretnemzet (az Amerikai Egyesült Államok, Németország, Olaszország és Törökország) vezeti. A nemzetközi tanácsadók három szinten adnak támogatást az afgán szervezetek igényeik és felkészültségi szintjük alapján:

1. állandó jelenlét – napi szintű tanácsadás;
2. részleges jelenlét – a folyamatos fejlődés érdekében igény esetén nyújtott tanácsadás;
3. nincs állandó jelenlét – csak látogatások alkalmával vesznek részt a tervezésben, koordinálásban.¹⁶

Az RSM mellett működik az úgynevezett Freedom's Sentinel művelet, amelynek keretein belül amerikai katonák (mintegy 1400 fő) lényegében bármilyen harci feladatban részt vehetnek, természetesen az afgán kormány jóváhagyásával.¹⁷ Ez utóbbi műveletre az amerikai kormány a 2017-es pénzügyi évben 41,7 milliárd dollárt költött.¹⁸

¹³ General Assembly Security Council: The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security. A/72/392-S/2017/783, 2017.09.15. p. 4.
https://unama.unmissions.org/sites/default/files/sg_report_on_afghanistan_21_sept_2017.pdf; letöltés: 2017.12.08.

¹⁴ KATZMAN-THOMAS: i. m. p. 1.

¹⁵ WAGNER Péter: Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígérek? Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI-elemzések, E-2017/20, Budapest, 2017. p. 6.
http://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf; letöltés: 2017.09.23.

¹⁶ SIGAR (2): Reconstructing the Afghan National Defense and Security Forces: Lessons From the U.S. Experience in Afghanistan. SIGAR – Lessons Learned Report, Arlington, Virginia, 09. 2017. pp. 109–110.
<https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-17-62-LL.pdf>; letöltés: 2017.10.30.

¹⁷ WAGNER: i. m. p. 6.

¹⁸ International Institute for Strategic Studies (IISS): The Military Balance 2017, London, 2017. p. 37.
<http://dx.doi.org/10.1080/04597222.2017.1271209>; letöltés: 2018.01.08.

Trump Afganisztán-stratégiája

Az elnökválasztást követően mind az afgán kormányzat, mind pedig a nemzetközi koalíció nagy várakozással tekintett a Trump-adminisztráció új Afganisztán-politikájára. A bejelentést azonban nem követte nagy meglepetésekkel teli új program felvázolása. Az ismertetett terv meglehetősen kevés konkrétumot tartalmaz, s javarészt követi elődje, Barack Obama stratégiáját.¹⁹ Habár Trump élesen kritizálta Obama Afganisztán-politikáját a választási kampányban is, sőt az egész misszió létjogosultságát is kétségbe vonta, a meghirdetett terv alapján az látszik, hogy a kérdésről elnökként már másképpen vélekedik.

A stratégia három fő pilléren nyugszik: a hatásalapú döntéshozatal elsődlegessége, az amerikai eszközök integrálása a megoldás érdekében és a harmadik – talán a legkritikusabb pontja – Pakisztán szerepvállalásának kérdése az afganisztáni konfliktusban.

Trump az Obama-féle időalapú döntéshozattal szemben a hatásalapú mellett tette le voksát, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az amerikai csapatok addig nem vonulnak ki az országból, amíg szükség van rájuk.²⁰ Ezt egyrészt az indokolja, hogy az előző időszakban a parancsnokok gyakran nem tudtak eleget tenni a Fehér Ház kérésének, vagyis nem tudták időre felszámolni az ellenállást a kijelölt területeken. Másrészt pedig a szigorúan meghatározott kivonulási dátummal lényegében csak kivárára készítették a felkelőket, akik a biztonságos menedékben „feltöltődve” várták, hogy szabaddá váljon számukra a terep.

Trump második pontja arra enged következtetni, hogy egy átfogó megközelítést kíván alkalmazni a sikeres végkimenetel érdekében; vagyis összekapcsolja az Amerikai Egyesült Államoknak az ügyben érintett diplomáciai, gazdasági és katonai lépéseit.²¹

A terv harmadik eleme az afganisztáni konfliktus megoldásában kulcsfontosságú Pakisztán szerepe a terrorizmus megfékezésében, illetve kiemeli az ország regionális ellenfelének, Indiának az Afganisztán felé irányuló, gazdasági téren nyújtott segítsége fontosságát is. Trump éles kritikával illette beszédében Pakisztánt, és megvádolta a terrorizmus támogatásával, illetve elsődleges célként tűzte ki annak megakadályozását, hogy az afganisztáni és a pakisztáni területek a terroristák számára továbbra is biztonságos menedéket nyújthassanak. Az elnök hangsúlyozta – tanulva az iraki példából –, hogy nem szabad hirtelen kivonulni, és ezzel magára hagyni az országot, mert az egy olyan hatalmi vákuumot generálna a térségben, amelyben könnyedén erőre kaphatnának a szélsőséges erők és terrorszervezetek.²²

¹⁹ Donald Trump elnök Afganisztán-stratégiáját részletező beszéde. National Security & Defense: Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia. Arlington, Virginia, 2017.08.21. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/08/21/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-and-south-asia>; letöltés: 2017.12.03.

²⁰ WAGNER: i. m. p. 7.

²¹ CLARK, Kate: „Not nation-building”, but „killing terrorists”. Trump’s „new” strategy for Afghanistan. Afghanistan Analysts Network, 2017.08.23. pp. 3–4. <https://www.afghanistan-analysts.org/not-nation-building-but-killing-terrorists-trumps-new-strategy-for-afghanistan/>; letöltés: 2017.09.03.

²² National Security & Defense: Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia.

Az új amerikai stratégiát a jelenlegi afgán vezetés támogatja, de Afganisztán volt elnöke, Hamid Karzai meglátása szerint Trump éles szavai nem a „béke üzenetét hordozzák”, hanem épp ellenkezőleg, csak felszítják a régió konfliktusait, illetve további háborúra ösztökélnek.²³ A pakisztáni katonai vezetés természetesen megütközéssel fogadta az amerikai elnök stratégiáját, és visszautasították a terroristák búvóhelyeire vonatkozó vádakat. Trump bejelentését követően érdekes mozzanat volt, hogy mielőtt még a hivatalos pakisztáni kommuniké napvilágot látott volna, a kínai és az orosz külügyi szóvivő felhívta a nemzetközi közösség figyelmét Iszlámábádnak a terrorizmus elleni harcban nyújtott erőfeszítéseire.²⁴

Afgán Nemzeti Védelmi és Biztonsági Erők

A törzsi tradíciók a mai napig jelen vannak az afgán társadalomban, és ez jelentősen megnehezíti egy egységes nemzeti hadsereg és rendőrség kialakítását. A koalíciós erők 2001 óta munkálkodnak az afgán biztonsági erők felállításán, kiképzésén és fenntartásán több-kevesebb sikerrel. A NATO segítségével mintegy 350 ezer katonát és rendőrt képeztek ki, az ISAF 2014-ben 33 belőlük felállított egységet ítélt „önálló működésre képesnek”.²⁵ Ennek ellenére azokban a térségekben, ahol a nemzetközi koalíció már átadta az irányítást az afgán erőknek, a biztonsági helyzet egyértelműen leromlott, ráadásul az utóbbi időben az ANDSF ellen elkövetett támadások száma is megnőtt. Az elmúlt három évben az afgán fegyveres erők összlétszáma folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott. A 2017-es Military Balance adatai alapján a 2014-es adatokhoz képest több mint 30 ezres fogyatkozás fedezhető fel.²⁶ Az afgán biztonsági erők a kapott képzések ellenére sem képesek önállóan ellátni feladataikat, ezért a továbbiakban is égető szükség van a nemzetközi erők támogatására és a külső finanszírozásra.

Az 2017-ben meghirdetett, az afgánok által kialakított és vezetett ütemterv (Roadmap) – amelynek keretein belül az ANDSF fejlesztése, megerősítése fog megvalósulni a következő négy évben – a tervek szerint fenntartható és az afgán kormány számára megfizethető. A fejlesztések fókuszja a harcképességek növelésén, a vezetési és irányítási készségek erősítésén, a jobb parancsokság megteremtésén és a korrupcióellenes küzdelmen van.

²³ GUL, Ayaz: Karzai: Trump's Afghan Strategy Fueling War, Regional Rivalries. Voice of America, 2017.10.12.

<https://www.voanews.com/a/karzai-trump-afghan-strategy-fueling-war-regional-rivalries/4067605.html>; letöltés: 2017.11.30.

²⁴ BEHURIA, Ashok K.: Trump's Afghan policy upsets Pakistan. Institute for Defence Studies and Analyses, Pakistan Project: Weekly E-bulletin, New Delhi, 2017.08.21–27. pp. 1–2. <https://idsa.in/system/files/page/2015/PEW-Aug-4-2017.pdf>; letöltés: 2017.11.28.

²⁵ Center for a New American Security: Defend, Defect, or Desert?: The Future of the Afghan Security Forces. Policy Brief, 2015.01. Washington, DC, p. 2.

https://www.files.ethz.ch/isn/187128/CNAS_Afghan_ANF_policybrief_Jost.pdf; letöltés: 2017.11.23.

²⁶ The Military Balance 2017. pp. 269–207.

Az elnök, Ashraf Ghani által pártolt kezdeményezés négy ütemből áll:

- 2017: a fegyveres erők átstrukturálása az offenzív műveletekhez szükséges képesség megteremtése céljából;
- 2018: a támadóképességek fejlesztése az Afgán Különleges Biztonsági Erők létszámának növelésével, az offenzív fellépés feltételeinek a megteremtése, a felkelők erősségeinek lerombolása;
- 2019: kiterjedt támadó műveletek végrehajtása, különösen azokon a területeken, ahol az afgán kormány jelenléte és ellenőrzőképessége gyenge;
- 2020: az ANDSF átszervezése annak érdekében, hogy képes legyen megtartani a felkelőktől visszaszerzett területeket és megővni a lakosságot.²⁷

Az Afgán Nemzeti Hadsereg²⁸ létszámát 195 ezer főben maximálták, ehhez képest jelenleg 164 ezer fő teljesít szolgálatot a kötelékében.²⁹ Az ANA szárazföldi ereje az ország teljes területét lefedő hat regionális hadtestre bomlik. A 7100 fős létszámú Afgán Légierő³⁰ az afgán hadsereg egyik legképzettebb része, amelyet a 2012-ben megalakult különleges műveleti szárny csak tovább erősít.³¹ Az afgán fegyveres erők legütőképesebb – és az egyetlen, önálló bevetésre képes – része a 21 ezer fős különleges műveleti erő, amely a régió egyik legprofesszionálisabb különleges ereje.³² A különleges műveleti katonák tudásuk, felszereltségük és az önálló feladatellátásra való képességük miatt sokszor kapnak olyan feladatokat (pl. területvédelem), amelyek alapvetően a hagyományos (lövész-, rendész-) csapatok feladatai. Ez pedig azzal a veszéllyel jár, hogy az ANA egyetlen elit egységét „leharcolják”, és így a saját speciális feladatait nem lesz képes ellátni.

Az Afgán Nemzeti Rendőrség³³ létszámát tekintve közelebb áll a kítűzött 162 ezres célhoz; állományában jelenleg 148 ezer fő teljesít szolgálatot.³⁴ A rendőrség magállományán túl 2008 óta léteznek ügynevezett helyi biztonsági erők, amelyek a belügyminisztérium felügyelete alatt állnak. Az Afgán Helyi Rendőrség és az afgán Biztosító Erők (Public Protection Force) részben rendőri feladatokat ellátó szervezetek, amelyek fő feladata a helyi közösségek védelme. Ez a rendszer nagy hasonlóságot mutat a Zahir sah idején és előtte működött tradicionális biztonsági szervezettel, amely lényegében a helyi törzsi, illetve magánmilíciákat jelölte.³⁵

²⁷ Department of Defense: Report to Congress: Enhancing Security and Stability in Afghanistan. June 2017. p. 2–3. https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/June_2017_1225_Report_to_Congress.pdf; letöltés: 2017.10.12.

²⁸ Afghan National Army (ANA)

²⁹ The Military Balance 2017. p. 269.

³⁰ Afghan Air Force (AAF)

³¹ The Military Balance 2017. p. 269.

³² KATZMAN–THOMAS: i. m. p. 34.

³³ Afghan National Police (ANP)

³⁴ The Military Balance 2017. p. 270.

³⁵ KATZMAN–THOMAS: i. m. p. 34.

Az afgán rendőrség az a szerv, amely napi kapcsolatban áll az ország lakosaival, közelebb hozva ezzel a szervezet elfogadását az afgánok körében. De a rendőrség is hasonló problémákkal küszködik, mint a hadsereg – kompetencia és a vezetés hiánya, korrupció, a civilekkel szembeni visszaélés, zsarolások, illetve kapcsolatok a hadurakkal, a felkelőkkel és a droggereskedőkkel.³⁶

Az ANDSF előtt álló kihívások

Az afgán biztonsági erőket érintő egyik legfőbb probléma az állomány folyamatos cserélődése, ami a gyenge vezetésnek, az alacsony fizetéseknek – illetve a ki nem fizetéseknek –, a rossz ellátásnak és életkörülményeknek köszönhető. A vezetés gyengesége magyarázható a törzsi hagyományok továbbélésével is, miszerint a férfiaknak – akik a család legfőbb védelmezői – egyrészt helyben kell maradniuk, hogy elláthassák ezt a feladatukat, másrészt mindig ahhoz a törzshöz, vezetőhöz kell lojálisnak lenniük, akikhez vér szerint vagy lokálisan tartoznak. Ebből következően néhány tiszt úgy változtatja lojalitását, ahogy azt érdeke megkívánja, vagy ahogy a legjobban tud igazodni a hadurához.³⁷

Afganisztán a korrupció szempontjából évek óta az „élvonalba tartozó” országok közt foglal helyet, a Transparency International 2016-os korrupciós indexén a 176 országból a 169. helyet „érdemelte ki”.³⁸ A nagymértékű korrupció az állam minden szintjén és minden területén érzékelhető, így nagy hatással van a biztonsági erőkre is. Mivel több magas rangú tisztviselő is mélyen érintett, ez a rangban alacsonyabb szinten lévők számára azt mutatja, hogy a korrupció egy elfogadható módszer, a vezetők elszámoltatásának elmaradása pedig megteremti a büntetlenség kultúráját.³⁹ A rendőrség köreiből még a hadseregnél is magasabb a korrupció szintje. Ennek oka abban keresendő, hogy míg a hadsereg katonái szorosabb kapcsolatban vannak a koalíciós erőkkel – és így ellenőrzésük alatt is állnak –, addig a rendőrség a civil társadalommal van mindennapi interakcióban.

A korrupcióval sokszor összefonódó és sajnálatos módon a fegyveres erőket is érintő másik nagy probléma a kábítószer-kereskedelem. Az ENSZ kábítószer-ellenes hivatalának (UNDOC⁴⁰) 2017-es jelentése alapján az afganisztáni ópiummák termelése 2016-hoz képest 63%-kal nőtt, ami a 2014-es kirívóan magas növekedést is 17 százalékponttal túlszárnyalta.⁴¹ Az afgánok körében általánosan elfogadottnak számít, hogy a kábítószer-kereskedők kenőpénzekkel megvásárolják az üzletük

³⁶ CORDESMAN, Anthony H.: *The Challenges to Afghan Transition: 2014-2016*. Center for Strategic & International Studies, Washington, 2014. pp. 103–104. http://csis.org/files/publication/140630_Transition_challenges_afghanistan.pdf; letöltés: 2015.03.22.

³⁷ ATEŞ, Barış: *Afghan National Army Challenge with Attrition: A Comparative Analysis*. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 10:19, 2014. pp. 180–181. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84482>; letöltés: 2017.12.02.

³⁸ Transparency International: *Corruption Perception Index – Afghanistan*. 2016. <https://www.transparency.org/country/AFG>; letöltés: 2017.12.04.

³⁹ SIGAR (2) p. 131.

⁴⁰ United Nations Office on Drugs and Crime.

⁴¹ UNDOC: *Afghanistan Opium Survey 2017, Cultivation and Production*. UNDOC Research, November 2017. p. 13. https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghan_opium_survey_2017_cult_prod_web.pdf; letöltés: 2017.12.05.

biztonságát a rendőrségtől, és hogy magas pozícióban lévő rendőr is érintve lehet a drogkereskedelemben.⁴² A hadsereg állományát kevésbé érinti ez a fajta korrupció, a katonák sokkal inkább a fogyasztói oldalon jelennek meg.

Az afgán nemzeti és biztonsági erők hatékony működését az is nehezíti, hogy a tálibok és az ISIS-K felkelőinek a fegyveres erőkbe történő beszivárgása miatt 2017-ben tovább növekedett a belső támadások száma.⁴³ Habár ezek a „zöld a kéken” támadások soha nem veszélyeztették az afgán erők fennmaradását, komoly pszichológiai károkat okoznak, továbbá a morál és a bizalom megtörésével járnak.

A fegyveres erők kiképzését hátráltatja az a tényező, hogy az afgán lakosság körülbelül 65%-a írástudatlan. Ez a hiányosság fokozottan érződik az ANDSF állományán: egy 2014-es SIGAR-jelentés szerint az újoncok csupán 13%-a tudott írni-olvasni.⁴⁴ 2011-ben egy programot indítottak el az analfabetizmus arányának csökkentése érdekében, amelynek keretein belül a fegyveres erők állományának egy jelentős részét beiskolázták, így pótolva az alapfokú oktatás hiányát. Ez azért is fontos, mert az írni-olvasni tudó katonákat és rendőröket könnyebb kiképezni, fejleszteni a készségeiket, jobban megértik a jogszabályokat, és képessé válnak az önálló feladatellátásra. A programnak azonban van egy hátulütője is: a „plusz” képességgel bíró egyéneknek a munkaerőpiacon sokkal több esélyük van jobban fizető munkát találni, így gyakran otthagyják a „közszéférát”.

Ami az ANDSF pénzügyi forrásait illeti, az szinte teljes mértékben a külföldi segítségre van utalva, így kérdéses, hogy az egyre növekvő terheket az afgán kormányzat hogyan fogja elbírní. A 2016-os varsói NATO-csúcson⁴⁵ a tagállamok megerősítették, hogy az RSM keretében 2020-ig támogatni fogják az országot. A fegyveres erők fenntartására az ANA Trust Fund mellett bilaterális alapon is érkeznek felajánlások.⁴⁶

POLITIKAI HELYZET

Afganisztán első demokratikus átmenetére 2014-ben, az elnökválasztáskor került sor, amelynek végkimenetele kényszerű egyezséggel zárult: a szavazatok többségét birtokló Ashraf Ghani kénytelen volt megosztani az elnöki hatalmon riválisával, Abdullah Abdullah-val a béke érdekében. Az így megalakult Nemzeti Egységkormány⁴⁷ és a hatalommegosztáson alapuló politikai rendszer képtelen rendeltetészerűen ellátni feladatát – többek között – belső megosztottságának

⁴² SIGAR (2) p. 133.

⁴³ HELLMICH: i.m. p. 4.

⁴⁴ SIGAR (1): Afghan National Security Forces: Despite Reported Success, Concerns Remain about Literacy Program Results. SIGAR 14-30 Audit Report, Arlington, Virginia, 2014. p. 4. https://www.sigar.mil/pdf/audits/SIGAR_14-30-AR.pdf; letöltés: 2017.10.22.

⁴⁵ NATO Official Texts: Warsaw Summit Communiqué. 2016.07.09.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm; letöltés: 2017.12.20.

⁴⁶ NATO Resolute Support Afghanistan: Afghanistan National Army (ANA) Trust Fund. NATO Resolute Support Afghanistan, Media Backgrounder, 2017.07.

<https://rs.nato.int/media-center/backgrounders/afghan-national-army-trust-fund.aspx>; letöltés: 2017.12.28.

⁴⁷ Nemzeti Egységkormány – National Unity Government (NUG).

köszönhetően.⁴⁸ A következő, 2019-es elnökválasztásig⁴⁹ valószínűleg nem fog bekövetkezni radikális változás a fennálló rendszerben, Afganisztán jövője szempontjából viszont fontos volna legalább a reformok előkészítése.

Nemzeti Egységkormány

A 2014-es elnökválasztást követő krízishelyzet megoldásaként létrejött új hatalommegosztási rendszer, a Nemzeti Egységkormány csupán nevében egységes, az azt alkotó két tábor az eltelt több mint három évben az afganisztáni rendezés szempontjából legfontosabb kérdésekben sem tudott megegyezni. Az elnök Ghani és az egyfajta miniszterelnöki pozíciót betöltő Abdullah közötti feszültségek miatt az eredetileg 2014 októberére kitűzött parlamenti választások elmaradtak, és azóta sem került sor a megtartásukra. A következő időpontot 2018 júliusára⁵⁰ tűzték ki, de a két év múlva esedékes elnökválasztásig valószínűleg új kormány már nem fog alakulni.

A két vezető közötti ellentét 2016 nyarának végére már odáig eszkalálódott, hogy Abdullah kijelentette: Ghani nem alkalmas az elnöki pozícióra, miután nem hajlandó rendszeresen egyeztetni vele, és döntéseit egyedül hozza meg. A kormány külső szemmel is jól látható működési nehézségei egyértelműen károkat okoznak az országnak. A kialakult helyzet – azon túl, hogy aláássa a jelenlegi kormányzat legitimitását – rombolóan hat a fontos állami intézményekre, csökkenti az ország amúgy sem túl nagy vonzerejét a külföldi befektetők szemében, és nem utolsósorban a politikai instabilitás látszatát kelti, ami csak megerősítést jelent a kormányellenes felkelők számára.

Megalakulásakor a kormány tervei közt szerepelt olyan reformok végrehajtása is, amelyek alapvetően megváltoztatnák az afganisztáni politikai rendszert (pl. választási reform, hatalommegosztás kérdése, szubnacionális szintek szerepe az államigazgatásban), ezek megvalósítására azonban nem került sor. Ezért az etnikai, politikai és regionális érdekcsoportok nem tudták magukat becsatornázni a döntéshozatalba, ami tovább növelte az etnikumok⁵¹ közötti feszültségeket. Ghani vezetői stílusa is csak azt a feltételezést erősítette meg a nem pastu lakosságban, hogy a más népcsoportokhoz tartozók nem juthatnak politikai hatalomhoz.⁵²

⁴⁸ International Crisis Group: Afghanistan: The Future of the National Unity Government. Asia Report N°285. Brussels, 2017.04.10. [https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/285-afghanistan-the-future-of-the-national-unity-government%20\(1\).pdf](https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/285-afghanistan-the-future-of-the-national-unity-government%20(1).pdf); letöltés: 2017.12.15.

⁴⁹ WAHDAT, Ahmad Zia: Afghanistan's Road to 2019: Security for Democracy. South Asia Voices, 2017.08.23. <https://southasianvoices.org/afghanistan-road-2019-security-for-democracy/>; letöltés: 2017.12.18.

⁵⁰ ADILI, Ali Yawar: The Afghanistan Election Conundrum (3): The dilemma of electoral constituencies. Afghanistan Analysts Network, 2017.12.17. p. 1. <https://www.afghanistan-analysts.org/the-afghanistan-election-conundrum-3-the-dilemma-of-electoral-constituencies/>; letöltés: 2017.12.19.

⁵¹ Afganisztán tradicionális és sok tekintetben még mindig törzsi hagyományokból építkező társadalmában a politikai élet meghatározó pártjai, csoportosulásai etnikai alapokon szerveződnek, szemben a nyugati társadalmakban megszokott, ideológia mentén történő csoportosulással.

⁵² BIJLERT, Martine van: Afghanistan's National Unity Government Rift (2): The problems that will not go away. Afghanistan Analysts Network, 2016.09.06. p. 6. <https://www.afghanistan-analysts.org/afghanistans-national-unity-government-rift-2-the-problems-that-will-not-go-away/>; letöltés: 2017.12.19.

Az utóbbi években a decentralizáció igénye egyre több fórumon megjelent, ám ez nem újdonság a politikai közbeszédben, Afganisztán történelmében ugyanis állandóan jelen volt a központosítás és az annak leépítésével kapcsolatos vita. A centralizáció mellett szól, hogy azzal egy modern állam jöhetne létre, annak összes attribútumával: a jogállamiság, az erőszak monopóliumának birtoklása, a külkapcsolatok létesítésének képessége, illetve az alapvető szolgáltatások és infrastruktúra biztosítása. Afganisztán vonatkozásában a centralizált hatalom kiépülése egy további előnnyel is járna: a helyi hadurak hatalmának csökkenésével. A decentralizált modell mellett viszont az szól, hogy a helyi szintű államigazgatási szervek megerősítésén keresztül biztosítaná az afganisztáni etnikai és érdekcsoportok számára a politikai hatalomhoz és erőforrásokhoz való hozzájutást.⁵³ Abdullah ez utóbbit szerette volna megvalósítani az egységkormány keretein belül, a politikai akarat hiánya azonban ezt nem teszi lehetővé.

A választási rendszer reformja

Több területen is reformokat kellene bevezetni ahhoz, hogy a jelenlegi rendszer életképesse váljon. A valódi változáshoz elsősorban arra lenne szükség, hogy még a következő elnökválasztás előtt átalakítsák a választási rendszert, és hogy módosítsák a 2004-ben elfogadott alkotmányt.

A választási rendszer átalakítását mindkét vezető fontos feladatának tekinti, különösen azért, mert a 2014-es választás második fordulójával kapcsolatban több ízben is felmerült a csalás gyanúja, és ez megkérdőjelezi a jelenlegi vezetés legitimitását. A reformok bevezetésével az új rendszer nemcsak a jövő afgán kormányának törvényességét tudná biztosítani, hanem képes lenne jobban kiegyensúlyozni a politikai érdekeket, és kezelni tudná az etnikai hatalmi erőviszonyokat is.⁵⁴ A választási rendszer reformjában a következő kritériumokat szükséges mindenképp teljesíteni annak érdekében, hogy a legközelebbi megmérettetés tiszta (vagy legalább tisztább) eredménnyel zárulhasson:

1. népszámlálás tartása, vagy egy választói névjegyzék elkészítése a választásra jogosult népesség ellenőrzésére;
2. a választás felkészült alkalmazottakkal és független megfigyelőkkel legyen lebonyolítva;
3. biztonság szavatolása a választásokra történő regisztrációtól kezdve a szavazóhelyiségek biztosításáig.

A választási rendszer átalakítását illetően a Speciális Választásireformbizottság (SERC⁵⁵) két modellt vázolt fel: az arányos választási rendszert, illetve az egyszerű többségi rendszert. Bár a SERC a két modell előnyeiből álló kevert típust preferált volna, az afgán kormány az egyszerű többségi rendszer mellett tette le a

⁵³ THIER, Alex – WORDEN, Scott: Political Stability in Afghanistan – A 2020 Vision and Roadmap. United States Institute of Peace, Special Report 408, Washington DC, 2017.07. p. 4. <https://www.usip.org/sites/default/files/2017-07/sr408-political-stability-in-afghanistan-a-2020-vision-and-roadmap.pdf>; letöltés: 2017.12.02.

⁵⁴ Uo. p. 7.

⁵⁵ Special Electoral Reform Commission.

voksát, s az egyéni választókerületek kijelölésének feladatát ledelegálta a Független Választási Bizottságnak. Az arányos rendszerre való áttérés aggályaként a kormányzat a parlamenti erőegyensúly átalakulását, a parlament etnikai felépítésének megváltozását, a politikai pártok megerősödésének beláthatatlan következményeit és a női kvóta bizonytalan sorsát hozta fel.⁵⁶ A 2016-os afgán választási törvény értelmében a szavazás kitűzött időpontja előtt minimum 180 nappal meg kell határozni a választókerületeket,⁵⁷ ami jelen esetben azt jelenti, hogy 2018 januárjában nagy valószínűséggel eldől, lesznek-e parlamenti választások a nyáron.

Egy valódi adatokat tükröző választói névjegyzék elkészítése óriási feladat lenne, és évekig tartana, hiszen ehhez az összes afgán állampolgárnak ki kellene állítani egy biometrikus adatokat is tartalmazó személyi igazolványt. A megvalósítás egyrészt azért maradt el, mert így kiderülne, hogy az egyes választókörzetekhez hányan tartoznak, és esetleg fény derülne arra, hogy a jelenlegi képviselő nem a többség akaratának megfelelően van pozíciójában. Másrészt pedig akár fel is borulhat az a hallgatóságos megegyezés, amely szerint Afganisztán legnépesebb etnikumát a pastuk alkotják – őket követik a tadzsikok, a hazarák és az üzbégek –, és ezáltal a jelenlegi hatalomelosztási rendszerről is kiderülne, hogy nem felel meg a nemzetiségi arányoknak.⁵⁸

Az alkotmány reformja

Az alkotmány felülvizsgálata kapcsán két igény jelentkezett: a miniszterelnöki pozíció létrehozása és a politikai rendszer decentralizálása. Előbbit több politikai párt is felvetette – többek közt Abdullah is ezt támogatja –, hiszen ez az erős elnöki rendszertől történő elmozdulást jelentené.⁵⁹ Egy parlamentáris rendszer kiépítése a jelenlegi gyenge pártrendszer, fragmentált politikai és társadalmi élet mellett veszélyesen instabillá tenné az amúgy sem túl erős lábakon álló államot. Az alkotmány alapján az elnöknek nagy befolyása van a tartományok életére is: jogkörébe tartozik a tartományi kormányzók kinevezése, illetve a körzeti szintű pozíciókat a központi kormányzat választja, ahogy a nemzeti költségvetés is a minisztériumoknál összpontosul.⁶⁰ Az ilyen szintű centralizáció nem teszi lehetővé, hogy az egyes tartományok és körzetek saját igényeiknek megfelelően hozzanak döntéseket, továbbá a pénzek központilag történő allokálása megnöveli a korrupció lehetőségét. Egyes szakértők szerint⁶¹ a hatékonyabb és a kevésbé korrumpált államigazgatás kiépítéséhez égető szükség volna a rendszer bizonyos mértékű decentralizálására.

⁵⁶ ADILI: i. m. p. 2.

⁵⁷ Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Justice: Election Law. Official Gazette, Issue No. 1226, 2016.09.25. p. 30. http://moj.gov.af/content/files/OfficialGazette/01201/OG_01226_English.pdf; letöltés: 2017.12.18.

⁵⁸ THIER–WORDEN: i. m. p. 9.

⁵⁹ BIJLERT: i. m. p. 10.

⁶⁰ THIER–WORDEN: i. m. pp. 14–15.

⁶¹ Uo. p. 4.

Megegyezés a tálibokkal

Afganisztán jövőjét lényegesen meghatározza az országban működő legnagyobb felkelőcsoporttal, a tálibokkal folytatott tárgyalások kimenetele. A 2001 óta húzódozó, több kezdeményezést is felvonultató béketárgyalási folyamatokat nem követte sikeres megegyezés. Ennek okait nemcsak az afgán kormányzat és szövetségesei, illetve a régió országainak sokszor eltérő megközelítéseiben kell keresni, hanem a tálibokon belüli törésvonalak mentén megjelenő, egymással is versengő csoportosulások belső harcaiban is.⁶²

2001 után több hullámban indultak tárgyalások a tálibokkal, sok esetben a régió államai és a nemzetközi közösség támogatásával. Bár a nemzetközi intervenció megindulását követően Pervez Musarraf, Pakisztán elnöke kezdeményezte az együttműködést a tálibok mérsékelt szárnyával, az ország viszonya Afganisztánhoz és a tálibokhoz az elmúlt 16 évben elég vitatott volt. A 2015-ben meginduló, Kínát, Pakisztánt, az Amerikai Egyesült Államokat és Afganisztánt magában foglaló kezdeményezés, a Négyoldalú Koordinációs Csoport, valamint a Kínát, Pakisztánt és Afganisztánt tömörítő Háromoldalú Dialógus mind célul tűzte ki, hogy közös platformot biztosítson az afgán kormányzatnak és a táliboknak a tárgyalások lebonyolítására.⁶³ Pakisztán szerepe a tálibokkal történő megegyezés kérdésében is kulcsfontosságú – ahogy arra Donald Trump is rávilágított beszédében –, mert addig nem lehet megoldást találni az afganisztáni tálibok okozta problémákra, míg Pakisztán területén a tálib harcosok szabadon mozoghatnak és újraszervezhetik magukat.⁶⁴

A béketárgyalásokat nehezítik egyrészt a tálibok követelése, amelyek teljesítését a tárgyalások előfeltételeként szabtak meg, másrészt pedig az elmúlt két évben bekövetkezett belső változások és hatalmi átrendeződések. 2016-ban a tálibok a Négyoldalú Koordinációs Csoport által kezdeményezett tárgyalásokhoz történő csatlakozás előtt nyilvánosságra hozták követeléseiket, és csak ezek teljesülése után lettek volna hajlandók tárgyalni. Az előfeltételek a következők voltak: a külföldi csapatok kivonása az ország területéről, a tálibok levétele az ENSZ feketelistájáról, valamint a fogva tartott tálibok szabadon bocsátása az afgán börtönökből.⁶⁵ Az afgán kormányzat ezek teljesítésétől elzárkózott, így nem indulhattak meg az egyeztetések.

A tálibok széttöredezése Omar mollah halálát (illetve annak nyilvánosságra hozatalát) követően kezdődött meg, és Manszur mollah hatalomra kerülésével indultak növekedésnek a belső ellentétek a szervezetben. 2016 nyarán egy sikeres akció keretein belül meggyilkolták az új tálib vezért, akinek a helyét egy Omar mollah-hoz közel álló, a fiatal tálib generáció spirituális vezetőjeként funkcionáló, keményvonalas

⁶² GIUSTOZZI, Antonio: Afghanistan: Taliban's organization and structure. Landinfo Report, Oslo, 2017.08.23. https://landinfo.no/asset/3589/1/3589_1.pdf; letöltés: 2017.12.30.

⁶³ KHAN, Amina: Kabul Process. Institute of Strategic Studies, Issue Brief, 2017.07.17. pp. 3–4. http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2017/07/IB_Amina_dated_17-7-2017.pdf; letöltés: 2017.12.19.

⁶⁴ National Security & Defense: Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia.

⁶⁵ SHAH, Kriti: Reconciling with the Taliban: The Good, the Bad and the Difficult. Observer Research Foundation, ORF Issue Brief, No. 151, New Delhi, 2016.06. p. 2. http://cf.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/06/ORF_IssueBrief_151_Taliban.pdf; letöltés: 2017.12.18.

férfi, Haibatullah Ahundzada vette át.⁶⁶ A tálibok vezetőinek sorozatos likvidálásával nem könnyítik meg a tárgyalási feltételek megeremtését, mert eddig minden esetben a vezetésben bekövetkező váltás a mozgalom radikálisabb felének megerősödéséhez vezetett.⁶⁷

Az új vezető előlétele már elővetítette a hozzáállását a béketárgyalásokhoz, ahogy a Haqqani-hálózattal való szoros kapcsolata is ráerősít az afgán kormánnyal történő megegyezés elutasítására. Így, a jelen körülmények között, kevés esély látszik a kiegyezésre a tálibokkal. Ugyanakkor a két fél közötti megegyezéshez nemcsak a táliboknak kell lemondaniuk a kinyilvánított előfeltételeik egy részéről, hanem az afgán kormánynak is olyan lehetőségeket kellene nyújtania a táliboknak, amelyek vonzóvá tennék a békekötést számukra (pl. a dohai politikai irodájuk elismerését).⁶⁸

Bár a tálibok eddig nem ültek le a tárgyalóasztalhoz, ez nem jelenti azt, hogy lehetetlen volna kiegyezni velük. Példa lehet a Gulbuddin Hekmatyar vezette Hizb-i Islamival (HIG) folytatott tárgyalássorozat, amelynek eredményeként Ghani és Hekmatyar 2016 szeptemberében békemegállapodást írt alá.

A folyamat itt sem volt zökkenőmentes. A közel hét éven át zajló tárgyalások sokszor megakadtak, ám lehetővé vált a megegyezés az afgán kormánnyal, miután a HIG felhagyott a külföldi csapatok távozásának követelésével. A megállapodás értelmében a HIG szakít a fegyveres tevékenységével, és aláveti magát az afgán törvényeknek. Ennek fejében pedig az afgán kormány amnesztiát biztosít a HIG vezetőinek és tagjainak, továbbá lekerülnek az ENSZ feketelistájáról, a politikai foglyokat pedig szabadon bocsájtják.⁶⁹ A Hekmatyar által vezetett szervezettel való kiegyezést elősegítette a mozgalom korábbi időszakában leszakadt és a 2001 utáni politikai életben már részt vett kormánypárti része, valamint a kormányellenes szárny nullához közelítő felkelői tevékenysége is megkönnyítette. Ebből kifolyólag nem hasonlítható a szervezethez a tálibokhoz, hisz egyfelől a kormányellenes tevékenységben a tálibok sokkal aktívabbak, és jóval nagyobb területeket birtokolnak, másfelől pedig a jelenlegi politikai életben nem vesz részt egyetlen szárnya sem. A megegyezés Hekmatyarral azonban mindenképp jelentős eredménynek könyvelhető el, mert tárgyalások révén sikerült a felkelők egy szervezetét politikai pártként becsatornázni a fennálló rendszerbe.

ÖSSZEGZÉS ÉS PROGNOZIS

Afganisztán az elmúlt évben is sok kihívással nézett szembe, viszont a továbbiakban is szükség lesz az országban jelen lévő erők összefogására és a régió országainak (különösen Pakisztán) támogatására a kitűzött célok elérése érdekében.

⁶⁶ SHAH, Kriti: Reconciling with the Taliban: The Good, the Bad and the Difficult. Observer Research Foundation, ORF Issue Brief, No. 151, New Delhi, 2016.06. p. 3. http://cf.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/06/ORF_IssueBrief_151_Taliban.pdf; letöltés: 2017.12.18.

⁶⁷ FELBAB-BROWN, Vanda: President Trump's Afghanistan Policy: Hopes and Pitfalls. Brookings, Washington DC, 2017.09. p. 4. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/10/afghanistan_hopes_pitfalls.pdf; letöltés: 2017.11.04.

⁶⁸ SHAH: i. m. p. 5.

⁶⁹ OSMAN, Borhan: Charismatic, Absolutist, Divisive: Hekmatyar and the impact of his return. Afghanistan Analysts Network, 2017.05.03. p. 2. <https://www.afghanistan-analysts.org/charismatic-absolutist-divisive-hekmatyar-and-the-impact-of-his-return/>; letöltés: 2017.12.11.

2018-ban a parlamenti választások lezajlása – vagy épp elmaradása – lesz az afgán demokratizálódás következő mércéje. A választási, illetve alkotmányos reformokról szóló viták nagy valószínűséggel nem, vagy nem teljes mértékben fognak lezárulni és megvalósulni a következő évben, ettől függetlenül jelentős hatással lesznek a jelenlegi centralizált hatalmi struktúrára.

Afganisztán szempontjából fontos, hogy a nemzetközi közösség segítse a béketárgyalásokat és a megegyezés folyamatát, a vezetést azonban Kabulnak kell átvennie. 2017-ben indult meg az Afganisztánból eredő első és afgánok által vezetett kezdeményezés, a „kabuli folyamat”,⁷⁰ amely multilaterális alapon több mint 20 ország részvételével próbálja meg elősegíteni a béketárgyalás megkezdését a tálibokkal. A következő találkozóra 2018 elején kerül sor, remélhetőleg ezúttal már tálib részvétellel.

A béke megteremtéséhez az afgán biztonsági erők fejlesztésén túl a továbbiakban is szükség lesz a koalíciós partnerek támogatására. Az ANDSF ütemtervének⁷¹ 2018-ra kijelölt feladatai a pillanatnyilag meglévő kapacitásokkal igen ambiciózusnak tűnnek, a bevezetett változások hatékonyságának fokmérője a tavasszal megszaporodó felkelők által indított támadások visszaverésének és az ANDSF támadó tevékenységének az aránya lesz.

A kábítószer-termesztés és -kereskedelem visszaszorítása, illetve a korrupció felszámolása az afgán kormány és a rendvédelmi szervek reputációját emelné, továbbá megszüntetné a felkelők bevételszerzésének egyik legnagyobb forrását. A korrupt rendszer megzabolázása az állami szervezetekbe vetett bizalom egyik alapköve, és elősegíti a demokratikus folyamatok kialakulását, meghonosodását az országban.

Az elmúlt 16 év tapasztalatai alapján megindult kezdeményezések és új stratégiák 2018-ban fognak először „vizsgálni”, remélhetőleg az előttünk álló év 2017-nél pozitívabb mérleggel fog zárulni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADILI, Ali Yawar: The Afghanistan Election Conundrum (3): The dilemma of electoral constituencies. Afghanistan Analysts Network, 2017.12.17. <https://www.afghanistan-analysts.org/the-afghanistan-election-conundrum-3-the-dilemma-of-electoral-constituencies/>; letöltés: 2017.12.19.
- AZAMI, Dawood: The Islamic State in South and Central Asia. *Survival*, 58:4, 2016. <http://dx.doi.org/10.1080/00396338.2016.1207955>; letöltés: 2017.10.18.
- AZAMI, Dawood: Why Taliban special forces are fighting Islamic State. BBC World Service, 2015.12.18. <http://www.bbc.com/news/world-asia-35123748>; letöltés: 2017.10.19.

⁷⁰ KHAN: i. m.

⁷¹ NICHOLSON, John: Afghan Special Security Forces. NATO Resolute Support Afghanistan, Media Backgrounder, 2017.10.02. <https://rs.nato.int/media-center/backgrounders/afghan-special-security-forces-.aspx>; letöltés: 2017.10.29.

- ATEŞ, Barış: Afghan National Army Challenge with Attrition: A Comparative Analysis. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10:19, 2014.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84482>; letöltés: 2017.12.02.
- BEHURIA, Ashok K.: Trump's Afghan policy upsets Pakistan. Institute for Defence Studies and Analyses, Pakistan Project: Weekly E-bulletin, New Delhi, 2017.08.21-27.
<https://idsa.in/system/files/page/2015/PEW-Aug-4-2017.pdf>; letöltés: 2017.11.28.
- BIJLERT, Martine van: Afghanistan's National Unity Government Rift (2): The problems that will not go away. Afghanistan Analysts Network, 2016.09.06.
<https://www.afghanistan-analysts.org/afghanistans-national-unity-government-rift-2-the-problems-that-will-not-go-away/>; letöltés: 2017.12.19.
- Center for a New American Security: Defend, Defect, or Desert?: The Future of the Afghan Security Forces. Policy Brief, 2015.01. Washington, DC.
https://www.files.ethz.ch/isn/187128/CNAS_Afghan_ANF_policybrief_Jost.pdf; letöltés: 2017.11.23.
- CLARK, Kate: „Not nation-building”, but „killing terrorists”. Trump's „new” strategy for Afghanistan. Afghanistan Analysts Network, 2017.08.23.
<https://www.afghanistan-analysts.org/not-nation-building-but-killing-terrorists-trumps-new-strategy-for-afghanistan/>; letöltés: 2017.09.03.
- CORDESMAN, Anthony H.: The Challenges to Afghan Transition: 2014-2016. Center for Strategic & International Studies, Washington, 2014.
http://csis.org/files/publication/140630_Transition_challenges_afghanistan.pdf; letöltés: 2015.03.22.
- Department of Defense: Report to Congress, Enhancing Security and Stability in Afghanistan. June 2017.
https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/June_2017_1225_Report_to_Congress.pdf; letöltés: 2017.10.12.
- FELBAB-BROWN, Vanda: President Trump's Afghanistan Policy: Hopes and Pitfalls. Brookings, Washington DC, 2017.09.
https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/10/afghanistan_hopes_pitfalls.pdf; letöltés: 2017.11.04.
- General Assembly Security Council: The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security. A/71/932–S/2017/508, 2017.06.15.
https://unama.unmissions.org/sites/default/files/sg_report_on_afghanistan_-_15_june_2017.pdf; letöltés: 2017.12.08.
- General Assembly Security Council: The situation in Afghanistan and its implications for international peace and security. A/72/392–S/2017/783, 2017.09.15.
https://unama.unmissions.org/sites/default/files/sg_report_on_afghanistan_21_sept_2017.pdf; letöltés: 2017.12.08.
- GIUSTOZZI, Antonio: Afghanistan: Taliban's organization and structure. Landinfo Report, Oslo, 2017.08.23.
https://landinfo.no/asset/3589/1/3589_1.pdf; letöltés: 2017.12.30.

- GUL, Ayaz: Karzai: Trump's Afghan Strategy Fueling War, Regional Rivalries. Voice of America, 2017.10.12.
<https://www.voanews.com/a/karzai-trump-afghan-strategy-fueling-war-regional-rivalries/4067605.html>; letöltés: 2017.11.30.
- HELLMICH, Wolfgang: Afghanistan – Draft Special Report. NATO Parliamentary Assembly, Defence and Security Committee, 164 DSC 17 E bis, 7. October 2017.
<https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2017-11/2017%20-%20164%20DSC%2017%20E%20bis-%20%20AFGHANISTAN.pdf>; letöltés: 2017.10.26.
- International Crisis Group: Afghanistan: The Future of the National Unity Government. Asia Report N°285. Brussels, 2017.04.10.
[https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/285-afghanistan-the-future-of-the-national-unity-government%20\(1\).pdf](https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/285-afghanistan-the-future-of-the-national-unity-government%20(1).pdf); letöltés: 2017.12.15.
- International Institute for Strategic Studies (IISS): The Military Balance 2017. London, 2017.
- Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Justice: Election Law. Official Gazette, Issue No. 1226, 2016.09.25.
http://moj.gov.af/content/files/OfficialGazette/01201/OG_01226_English.pdf; letöltés: 2017.12.18.
- KATZMAN, Kenneth – THOMAS, Clayton: Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy. Congressional Research Service, December 13, 2017.
<https://fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>; letöltés: 2017.12.15.
- KHAN, Amina: Kabul Process. Institute of Strategic Studies, Issue Brief, 2017.07.17.
http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2017/07/IB_Amina_dated_17-7-2017.pdf; letöltés: 2017.12.19.
- National Security & Defense: Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia. Arlington, Virginia, 2017.08.21.
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/08/21/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-and-south-asia>; letöltés: 2017.12.03.
- NATO Official Texts: Warsaw Summit Communiqué. 2016.07.09.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm; letöltés: 2017.12.20.
- NATO Resolute Support Afghanistan: Afghanistan National Army (ANA) Trust Fund. NATO Resolute Support Afghanistan, Media Backgrounder, 2017.07.
<https://rs.nato.int/media-center/backgrounders/afghan-national-army-trust-fund.aspx>; letöltés: 2017.12.28.
- NICHOLSON, John: Afghan Special Security Forces. NATO Resolute Support Afghanistan, Media Backgrounder, 2017.10.02.
<https://rs.nato.int/media-center/backgrounders/afghan-special-security-forces-.aspx>; letöltés: 2017.10.29.
- OSMAN, Borhan: The Islamic State in 'Khorasan': How it began and where it stands now in Nangarhar, Afghanistan Analysts Network, 27 July 2016.
<https://www.afghanistan-analysts.org/the-islamic-state-in-khorasan-how-it-began-and-where-it-stands-now-in-nangarhar/>; letöltés: 2017.10.25.

- SEDRA, Mark: The Army in Afghanistan, from Abdur Rahman to Karzai, Middle East Institute, 2012.04.19.
<http://www.mei.edu/content/army-afghanistan-abdur-rahman-karzai>; letöltés: 2017.12.02.
- SHAH, Kriti: Reconciling with the Taliban: The Good, the Bad and the Difficult. Observer Research Foundation, ORF Issue Brief, No. 151, New Delhi, 2016.06.
http://cf.orfonline.org/wp-content/uploads/2016/06/ORF_IssueBrief_151_Taliban.pdf; letöltés: 2017.12.18.
- SIGAR (1): Afghan National Security Forces: Despite Reported Success, Concerns Remain about Literacy Program Results. SIGAR 14-30 Audit Report, Arlington, Virginia, 2014.
https://www.sigar.mil/pdf/audits/SIGAR_14-30-AR.pdf; letöltés: 2017.10.22.
- SIGAR (2): Reconstructing the Afghan National Defense and Security Forces: Lessons From the U.S. Experience in Afghanistan, SIGAR – Lessons Learned Report, Arlington, Virginia, 2017.09.
<https://www.sigar.mil/pdf/lessonslearned/SIGAR-17-62-LL.pdf>; letöltés: 2017.10.30.
- THIER, Alex – WORDEN, Scott: Political Stability in Afghanistan – A 2020 Vision and Roadmap. United States Institute of Peace, Special Report 408, Washington DC, 2017.07.
<https://www.usip.org/sites/default/files/2017-07/sr408-political-stability-in-afghanistan-a-2020-vision-and-roadmap.pdf>; letöltés: 2017.12.02.
- Transparency International: Corruption Perception Index – Afghanistan. 2016.
<https://www.transparency.org/country/AFG>; letöltés: 2017.12.04.
- UNDOC: Afghanistan Opium Survey 2017, Cultivation and Production. UNDOC Research, November 2017.
https://www.unodc.org/documents/crop-monitoring/Afghanistan/Afghan_opium_survey_2017_cult_prod_web.pdf; letöltés: 2017.12.05.
- WAGNER Péter: Donald Trump Afganisztán-stratégiájának kérdőjelei. Bátor vállalások vagy üres ígéretek? Külügyi és Külgazdasági Intézet, KKI-elemzések, E-2017/20, 2017.
http://kki.hu/assets/upload/20_KKI-elemzes_USA_Wagner_20171019.pdf; letöltés: 2017.09.23.
- WAHDAT, Ahmad Zia: Afghanistan’s Road to 2019: Security for Democracy. South Asia Voices, 2017.08.23.
<https://southasianvoices.org/afghanistan-road-2019-security-for-democracy/>; letöltés: 2017.12.18.

FODOR DÓRA

A HEZBOLLAH MINT NEGYEDIK GENERÁCIÓS HADVISELŐ FÉL

Bevezető

A hidegháború időszakában az államok közötti konfliktusokat felváltották a belső, országhatárokon belüli fegyveres összetűzések, amelyek következtében a világ bizonyos részein, így például a Közel-Keleten vagy Afrikában válságócok keletkeztek. Az elmúlt években a nemzetközi porondon jelentősen megszaporodtak a nem állami szereplők. Ezek a csoportok gyakran szélsőséges nézeteket vallanak, emellett pedig fegyverkeznek is. Az aszimmetrikus háborúkat vívó csoportok újfajta, egyes terminológiák meghatározása szerint negyedik generációs hadviselést (4GW – 4th Generation Warfare) folytatnak. Ezen elmélet szerint vizsgáljuk a libanoni síita szervezet, a Hezbollah tevékenységét.

Bár a hadviselés egyes generációi között nem húzhatók meg éles határvonalak, mégis vannak olyan jellegzetes újításokat felsorakoztató fegyveres konfliktusok, amelyeket az egyes korszakok kezdőpontjának tekintünk. A negyedik generációs hadviselés a második palesztin intifáda (2000–2003) eseményeiben rajzolódott ki. Az elmélet szerint nem állami szereplők (etnikai, vallási csoportok, politikai mozgalmak, bünszervezetek) katonai potenciálra tesznek szert, amellyel nem állami szerveket, a fennálló rezsimet vagy más országot támadnak. Erősen decentralizált, önszerveződő rendszert alkalmaznak, amelyek felkelésekben törnek ki. Felszámolásuk, megsemmisítésük azért olyan nehéz, mert az ilyen komplex szervezeteknek nincs támadható központjuk, súlyos veszteségek után is megmarad néhány csomópont, amelyekből képesek újraszerveződni. Egy közös, radikális ideológiai cél vezérli a tagokat, amely hatalmas összetartó erővel bír.

A negyedik generációs hadviselésnek nincs pontos definíciója, indirekt módon azonban körül tudjuk írni: „*a legpontosabban úgy tudjuk meghatározni (hasonlóan egyes fizikai felfedezésekhez), hogy mi nem. Ha az ellenségnek nincs reguláris hadserege, nincsenek egyszerűen beazonosítható vezetési pontjai, nincs egyértelmű katonai infrastruktúrája és egy ezt támogató állama, mégis gyakorlatilag tetszése szerint képes csapást mérni, akkor elmondhatjuk, hogy egy negyedik generációs ellenféllel állunk szemben.*”¹

Az elmélet képviselői szerint a negyedik generációs hadviselés során megszűnik a clausewitz-i hármasság (katona, polgár, állam): békekötésre alkalmas állam híján nem jöhet létre a politikai megegyezés, elmosódik a határvonal a katonák és a civilek között. A résztvevők immáron nem csak államok lehetnek, a propaganda kiemelt szerephez jut (elsődleges cél a saját lakosság megnyerése, ezzel párhuzamosan az ellenség elrettentése). Ennek tükrében kizárólag katonai

¹ SOMKUTI Bálint: A 4. generációs hadviselés. *Hadtudományi Szemle*, 2. évfolyam 2. szám, 2009. pp. 42–51. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_042-051.pdf; letöltés: 2016.09.19.

eszközökkel nem lehet megnyerni egy ilyen harcot, elengedhetetlen a lakosság támogatásának a megnyerése. A szervezet nem haditechnika-centrikus (csaknem bármit képesek fegyverként használni), aszimmetrikussá válnak a harcok, és gyakran használnak modern üzleti fogásokat. Előszeretettel alkalmazzák a gerilla-hadviselés formáit, valamint a terrorizmus eszközeit.

A Hezbollah megalakulása

A Hezbollah atyjának Musza al-Szadr tekinthető, aki a libanoni síiták érdekeit képviselte, saját szociális és politikai alapítványain keresztül támogatta őket. 1971-ben muszlim és keresztény vallási vezetők közül létrehozott egy testületet, amely az állam által elhanyagolt tevékenységeket hivatott pótolni. 1974. március 18-án tiltakozási hullámot indított el a kormány ellen, amely a *Jogfosztottak* mozgalmává nőtte ki magát. Jelszavuk az „Állandó harc, (dzsihád) amíg már nem lesz több jogfosztott Libanonban.”² Majd 1975-ben megalapította az AMAL (jelentése: remény) mozgalmat („A libanoni ellenállás brigádjai”), amely a síiták polgárháborús miliciájaként vált ismertté, de valójában a Jogfosztottak katonai szárnya volt. Megalakulásakor a palesztinok Libanonba történő kitelepítése ellen harcolt a Libanoni Nemzeti Mozgalommal és a Palesztin Ellenállással együtt.³ Musza al-Szadr 1978-ban egy utazása során váratlanul eltűnt, ez pedig a síiták radikalizálódásához vezetett.

A négy arab–izraeli háború egyik következményeként indult meg a palesztin menekültáradat, fő iránya Jordánia és Libanon volt. Ezzel együtt a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) 1970-ben Libanonba költözött, és onnan intézett támadásokat Izrael ellen. Ennek a konfliktusnak köszönhetően a Dél-Libanonban élő síiták számára szinte elviselhetetlenné vált az élet a harcoló felek között, ezért az AMAL katonai erővel lépett fel a PFSZ ellen.⁴ Az AMAL új vezetője Nabih Berri lett, az ő irányításával próbálták megszerezni a vezető pozíciót az ország déli részén, de nem jártak sikerrel.

A következő években elmélyült a palesztin–izraeli ellentét, amely véres harcokhoz vezetett a térségben. Végül 1985-ben az izraeli megszállás, valamint a PFSZ kivonulása után az AMAL két részre bomlott: a radikálisabb szárny aktívabb fellépést sürgetett az izraeliek ellen, míg a másik oldal várakozó álláspontra helyezkedett.⁵ Végül a harciasabb szárny levált az AMAL-ról, és Huszein Muszavi vezetésével Iszlám Amal néven folytatta működését.⁶

² SALAMON Péter: Isten pártja a cédrusok országában – A Hezbollah: Isten pártja vagy Libanon pártja? ZMNE, Budapest, 2008. pp. 4–10.

http://old.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/salamon_hezb.pdf; letöltés: 2016.11.15.

³ BLANFORD, Nicholas: Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel. Random House, New York, 2011. p. 21.

https://books.google.hu/books?id=IJWgVlcmODoC&pg=PT582&lpg=PT582&dq=resistance+brigades+lebanon+2008&source=bl&ots=zz1p0_fchZ&sig=5m78C7PMm7L9DlJnTqvNBxXOLZs&hl=es&a=X&ei=MxbU_n2Juia0QXsiYHoBw&redir_esc=y#v=onepage&q=resistance%20brigades%20lebanon%202008&f=false; letöltés: 2016.11.30.

⁴ SALAMON: i. m. pp. 4–10.

⁵ SALAMON: i. m. pp. 4–10.

⁶ SALAMON: i. m. pp. 4–10.

Irán támogatta Libanont a PFSZ elleni harcokban, de úgy gondolta, szervezeti szinten kell fellépni a polgárháborúban, így az Iszlám Amal egyesült a Huszein Öngyilkos Osztaggal, az al-Dawa al-Islamia szervezet libanoni ágával, valamint több kisebb csoporttal, és megalakult a Hezbollah,⁷ azaz Isten pártja.⁸ A Hezbollah megalakulásának 1985-ös deklarációja után hamarosan síita tömegmozgalommá vált (amelyet Irán és Szíria anyagilag, valamint katonailag – 1500 iráni harccal – is támogattak),⁹ és a szervezet Mohamed Huszein Fadlallah szellemiségét kezdte követni.¹⁰ Első központjukat Baalbekben rendezték be, és azonnal harcot hirdettek a megszállók és szövetségeseik ellen. Bár Izraelnek sikerült legyőznie a PFSZ-t, de bevonulásával egy radikálisabb, a lakosság, valamint Szíria és Irán támogatását is élvező csoportot hívott életre.¹¹

A libanoni–izraeli konfliktus tetőpontja volt, mikor 2006-ban a Hezbollah emberei megölték nyolc izraeli tisztet és további kettőt elraboltak, amire válaszul megindultak az izraeli rakéták Libanon ellen. A „34 napos háború” során több légitámadást hajtottak végre, de sem azok, sem a szárazföldi hadműveletek nem jártak sikerrel. Izrael kénytelen volt feladni a harcokat, hiszen nem ért el jelentős eredményt, ez pedig tovább növelte a síita szervezet népszerűségét és támogatottságát.¹² Valójában (a korábbi feltevésekkel ellentétben) a háború nem gyengítette meg a Hezbollahot a kormány javára, hanem épp ellenkezőleg, a libanoni állami vezetés került az összeomlás szélére.¹³

A Hezbollah tevékenysége

A Hezbollah megalakulásától egészen napjainkig folyamatosan változott, szervezeti, ideológiai, eszközrendszerét tekintve próbált igazodni a kor követelményeihez, így az évtizedek során valódi negyedik generációs hadviselő fél vált belőle. Tevékenységét vizsgálva megfigyelhetjük az új típusú hadviselés elméletének megjelenését a gyakorlatban.

A negyedik generációs hadviselők általában rendelkeznek valamilyen vallási, politikai, ideológiai céllal, amelynek eléréséhez a társadalom széles körű támogatására van szükségük. 1985-ben nyílt levélben bejelentette létrejöttét a Hezbollah, és ellenségeinek nevezte meg az Amerikai Egyesült Államokat és a Szovjetuniót.¹⁴

⁷ SALAMON: i. m. pp. 4–10.

⁸ N. RÓZSA Erzsébet – TÁLAS Péter: A közel-keleti válság legújabb fejleményeiről. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2006/5. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2006-5-a-kozel-keleti-valsagrol-n-rozsa-talas.original.pdf; letöltés: 2016.12.10.

⁹ SALAMON: i. m. pp. 4–10.

¹⁰ SPEIDL Bianka: A síita mártírtudat gyökerei és átalakulása a libanoni polgárháborúban: a Hezbollah példája. *Kül-Világ*, II. évfolyam, 2005/2-3. szám. pp. 51–71. <http://www.kul-vilag.hu/2005/0203/speidl.pdf>; letöltés: 2016.11.20.

¹¹ SALAMON: i. m. pp. 4–10.

¹² LESTÁK Tamás: Portré: Hezbollah. *Kitekinto.hu*, 2009. május 24. http://kitekinto.hu/iszlam/2009/05/24/a_hezbollah_sikerenek_titka; letöltés: 2016.11.03.

¹³ KIS-BENEDEK József: Az izraeli–libanoni háború katonai és hírszerzési tapasztalatai. *Felderítő Szemle*, V. évfolyam 4. szám, 2006. december. pp. 55–63. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-4.pdf>; letöltés: 2016.12.16.

¹⁴ Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.

A Hezbollah megalakulásakor legfőbb célja Izrael Állam elpusztítása, valamint egy iszlám teokratikus állam létrehozása volt. Ennek érdekében 1986-ban megfogalmazták az újonnan létrehozandó libanoni iszlám állam alkotmányát.¹⁵ Tehát már a kezdetek kezdetén megjelent egy vallási-politikai cél, amelynek eléréséhez elengedhetetlen a társadalom támogatása, és azt széles szociális hálóval kívánta megszerezni. Tény, hogy az iszlám forradalom exportját tekintve a Hezbollah következetesen igazodik Irán álláspontjához.¹⁶ Bár a nyugati államok, az Arab Liga, Izrael és mások is terrrorszervezetnek tartják a Hezbollahot – sőt, az országon belül is sokan úgy vélik, hogy a csoport veszélyezteti Libanon stabilitását –, de a síita közösségben mégis nagy népszerűségnek örvend.¹⁷ Ez a tény pedig kulcsfontosságú, hiszen a szervezet működésének alapfeltétele a társadalmi támogatottság, a fegyveres erő pedig a civil szférából szerez utánpótlást.

A negyedik generációs konfliktusokban kiemelt szerephez jutnak az úgynevezett „nem állami szereplők”, amelyek a hagyományostól eltérő hadviselést folytatnak, és kreatívan alkalmazzák fegyvereiket. A szervezet kialakulásánál jól látjuk, hogy egy önszerveződő csoportról volt szó, vagyis a Hezbollah állami kontrol nélkül jött létre. Ennek megfelelően – bár katonai erőt képvisel – nem tekinthető konvencionális hadseregnek, ugyanis irreguláris hadviselést folytat indirekt módszerekkel (Kis-Benedek József véleménye szerint a szervezet az Izrael elleni 34 napos háborúban harcászati szinten gerillaműveleteket folytatott, ugyanakkor stratégiai szinten a terrorizmus egyes formáit alkalmazta ellenfelével szemben, hiszen a polgári lakosságot is célpontnak tekintette).¹⁸ A gyengébben felszerelt Hezbollah harcosai kihasználták a helyismeretüket, a terepadottságokat, korszerű, de könnyen használható fegyvereik voltak, földalatti alagutak hálózatát építették ki, így a kisebb létszámú izraeli alegységekkel számukra ismeretlen területeken tudtak megütközni.¹⁹ Mivel az izraeli vezetés a háború elején nem vetette be a komoly tüzerővel rendelkező, nagyobb létszámú szárazföldi csapatait, ezért a Hezbollah képes volt az izraeli légi erő csapásaira válaszul hozzátétőlegesen 4000 rakétát kilőni.²⁰ Ugyanitt tetten érhető a konfliktus aszimmetrikussága is, hiszen a szemben álló, létszámfölénnyel rendelkező izraeli haderő a hagyományos módszerekkel igyekezett kivívni a győzelmet.²¹

Az új típusú hadviselés a kisebb létszámú katonai erő, az anyagi és a technikai korlátok miatt általában nem teszi lehetővé magas intenzitású, hatalmas területekre kiterjedő fegyveres konfliktusok kibontakozását. Ugyanakkor a fegyveres csoportok létrejöttéhez és első összecsapásaihoz még elengedhetetlen más csoportok, államok vagy szervezetek anyagi és ideológiai támogatása, beleértve az

¹⁵ SALAMON: i. m. pp. 10–14.

¹⁶ SALAMON: i. m. pp. 10–14.

¹⁷ Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.

¹⁸ KIS-BENEDEK József: Az izraeli-libanoni háború katonai és hírszerzési tapasztalatai. Felderítő Szemle, V. évfolyam 4. szám, 2006. december. p. 56.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-4.pdf>; letöltés: 2016.12.16.

¹⁹ Uo.

²⁰ Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.

²¹ SALAMON: i. m. pp. 25–28.

esetleges katonai kiképzéseket, fegyvereket, katonákat. Harci cselekményekre főként a dél-libanoni és az első bázisul szolgáló (Baalbek) Bekaa-völgy környéki területeken került sor, vagyis alacsony intenzitású, térben korlátozott fegyveres konfliktusról volt szó. Ugyanakkor jól elhatárolható harctér nem alakult ki.

2000. május 25-én, huszonnégy évnyi megszállás után az izraeli hadsereg kivonult Libanonból, vagyis a Hezbollah végső soron elérte célját. A sikerhez azonban egyedül kevés lett volna a szervezet, szüksége volt támogatókra a nemzetközi porondról. Eleinte Irán és Szíria nyújtott anyagi és katonai segítséget, később a missziók szervezésében, valamint a diplomáciai kérdések lebonyolításában az ENSZ vállalt magára jelentős szerepet. A kivonulást követően szinte azonnal megjelentek a síita honlapokon a propagandaanyagok, amelyek Palesztinát is harcra buzdították, valamint biztosították az országot a Hezbollah támogatásáról (szinte teljesen megfelelkezve a korábbi szembenállásukról).²²

Megfigyelhető a Hezbollah együttműködése más, hasonló jellegű szervezetekkel. A libanoni síita csoport támogatását élvezi az Iszlám Állammal szemben a szíriai Aszad-rezsim,²³ valamint szoros együttműködés figyelhető meg Iránnal is. A háború eszkalálódásakor a Hezbollah több ezer fegyverese vett részt a harcokban a felkelők ellen.²⁴ 2015-ben ismerte el Haszan Naszr Alláh, hogy a Hezbollah katonákat küldött Irakba az Iszlám Állam elleni harcokba, továbbá felszólította az arab országokat, hogy cselekedjenek hasonlóan a szervezet szövetségeseiként.²⁵ 2016 nyarán a szervezet rakétatámadásban megsemmisítette az Iszlám Állam két, egymáshoz közeli bázisát, amely során életét veszítette Abu Hatab, az IS egyik katonai parancsnoka is.²⁶ 2017 decemberében a szervezet vezetője újabb bejelentést tett: az Iszlám Állam szíriai bukását követően, valamint Donald Trump amerikai elnök Jeruzsálemre vonatkozó kijelentése után ismét a Hezbollah prioritásai közé emelik Jeruzsálemet, Palesztinát és a palesztin népet.²⁷ Mindez arra enged következtetni, hogy a szervezet hajlandó további harcokat folytatni céljai elérése érdekében.

Az aszimmetrikus harcokban a negyedik generációs hadviselést folytató fél gyakran alkalmazza a terrorizmus eszközeit, és nincs ez másként a Hezbollah esetében sem. 2008-tól a Hezbollah katonai parancsnoka, Mustafa Amine Badreddine, aki már a megalakulástól kezdve különböző terrorcselekményeket hajtott végre. Ennél is

²² SALAMON: i. m. p. 29.

²³ VÖRÖS Szabolcs: Nehéz lesz nem összeveszni Putyinnal. Origo, 2015.10.07.

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20151007-a-nato-torokorszagban-is-kesz-alkalmazni-az-5-cikkelyt-oroszorszag-ellen.html>; letöltés: 2016.12.08.

ZELEI Péter: Újabb támadás Aleppó utolsó utánpótlási útvonala ellen. Kitekinto.hu, 2016. április 24. [http://kitekinto.hu/iszlam/2016/04/24/ujabb_tamadas_aleppo_utolso_utanpotlasi_utvonala_ellen](http://kitekinto.hu/iszlam/2016/04/24/ujabb_tamadas_aleppo_utolso_utanpotlasi_utvonala_ellen;); letöltés: 2016.12.08.

²⁴ Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016.

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.

²⁵ Hezbollah: History & Overview. Jewish Virtual Library, 2017.

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-hezbollah>; letöltés: 2017.12.28.

²⁶ A Hezbollah végzett az Iszlám Állam egy vezérével. Magyar Nemzet, 2016. július 2.

<https://mno.hu/kulfold/a-hezbollah-vegzett-az-iszlam-allam-egy-vezerevel-1350097>; letöltés: 2017.12.28.

²⁷ Hezbollah: History & Overview. Jewish Virtual Library, 2017.

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-hezbollah>; letöltés: 2017.12.28.

korábban, 1983-ban bombatámadást szervezett az amerikai tengerészgyalogság bejrúti bázisa ellen, amely 241 halálos áldozatot követelt. Többen „a terrorizmus atyjaként” emlegették, ugyanis ennek az évnek decemberében Kuvaitban a világon elsőként összehangolt támadást intézett a francia és az amerikai nagykövetségek mellett további négy célpont ellen. Ekkor fordult elő először, hogy terroristák több különböző helyszínen egyszerre hajtottak végre merényletet.²⁸ Ezekben a támadásokban 258 amerikai és 58 francia vesztette életét.²⁹ Ezt követően börtönbe került, ahonnan társai eltérített repülőgépek túsul ejtett utasait felhasználva próbálták kiszabadítani, de mindhárom alkalommal sikertelen volt az akció, majd Szaddám Huszein 1990-es inváziója során szabadult ki a börtönből. Végül 2016 májusában egy damaszkuszi támadás során ölték meg a katonai vezetőt, akinek halála az első pillanatokban megrendítette az őt mártírként tisztelő követőit, de az a kezdeti sokk után még elszántabbá tette az Izrael ellen harcoló tömeget.³⁰

1982-től tíz éven át a Hezbollah terrorista eszközökkel kívánta elérni céljait. 1984-től Mohamed Huszein Fadlallah vette át a szervezet vallási vezetését, valamint ő határozta meg a terrorista irányvonalat. Ebben a korszakban a Hezbollah az eszközök és a módszerek széles skáláját vonultatta fel, repülőgépek eltérítése, újságírók, befolyásos emberek elrablása, pokolgépek robbantása is szerepelt a listán, célpontjai pedig külföldi, nem iszlám létesítmények voltak. Ebből kitűnik, hogy eljárásai nem haditechnika-centrikusak, vagyis gyakorlatilag bármilyen eszköz alkalmas lehet az ellenség pusztítására, ahogyan az a terrorista-, gerilla-, negyedik generációs hadviselést folytató csoportokra jellemző, a haditechnikai eszközök széles tárházát vonultatták fel az akcióik során.

Ezt bizonyítja, hogy a terrorszervezetekre jellemző pokolgépes robbantásra került sor egy izraeli turistabusz ellen 2012 júliusában a bulgáriai Burgaszban.³¹ Korábban, 2004-ben Palesztinában letartóztattak két fiatal lányt, akik a Hezbollah irányítása alatt öngyilkos merényletre készültek.³² A Golán-fennsíkron pedig a harcok során a libanoni oldalról több esetben rakétákat vetettek be az izraeli erők ellen, amit azok légicsapással viszonzottak.³³ Ugyanakkor a Hezbollahnak az Izraeli Védelmi Erők (IDF³⁴) elleni harca³⁵ nem tekinthető terrorizmusnak (bár annak eszközeit

²⁸ A modern terror atyját ölték meg. Origo, 2016.05.15. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20160515-musztafa-badreddin-hezbollah-terrorizmus-sziria.html>; letöltés: 2016.12.10.

²⁹ Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.

³⁰ BARNARD, Anne – CHAN, Sewell: Mustafa Badreddine, Hezbollah Military Commander, Is Killed in Syria, The New York Times, May 13, 2016. http://www.nytimes.com/2016/05/14/world/middleeast/mustafa-badreddine-hezbollah.html?_r=0; letöltés: 2016.12.10.

³¹ MILANOV Viktor: Merénylet Bulgáriában – Biztonságban vagyunk? Kitekinto.hu, 2012. július 19. http://kitekinto.hu/europa/2012/07/19/merenylet_bulgariaban_-_biztonsagban_vagyunk; letöltés: 2016.12.08.

³² Hezbollah: History & Overview. Jewish Virtual Library, 2017. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-hezbollah>; letöltés: 2017.12.28.

³³ Golán-fennsík: kiújultak a harcok Izrael és Libanon között. Euronews, 28/01/2015. <http://hu.euronews.com/2015/01/28/golan-fennsik-kiujultak-a-harcok-izrael-es-libanon-kozotti>; letöltés: 2016.10.08.

³⁴ Israel Defense Forces.

³⁵ LESTÁK Tamás: Portré: Hezbollah. Kitekinto.hu, 2009. május 24. http://kitekinto.hu/islam/2009/05/24/a_hezbollah_sikerenek_titka; letöltés: 2016.11.03.

előszeretettel alkalmazta), ugyanis Izrael bevonulását sem a nyugati országok, sem az Amerikai Egyesült Államok nem tartotta törvényesnek, vagyis az IDF Libanonban való tartózkodása legitímálta a Hezbollah katonai erejének fenntartását.³⁶

A 4GW esetében kiemelkedő szerephez jutnak az akaratérvényesítés indirekt eszközei, mint például a propaganda és a média felhasználása, elsősorban a támogatók, harcosok toborzásában. 2000 után a szervezet fokozatosan kezdte el alkalmazni az elrettentő retorikát, és azóta már számos könyv íródott a Hezbollah stratégiájáról. Ezek a dokumentumok első ránézésre tudományos műnek álcázott propagandának tűnnek, de a látszat ellenére a szervezet stratégiájának valódi elemeit tartalmazzák.³⁷

A 2006-os „34 napos” izraeli-libanoni háború számos tanulsággal szolgált. A szemben álló felek között fegyverkezési verseny alakult ki, mindkét fél fejlesztette a támadó és a védelmi rendszerét. A haditechnikai eszközök ilyen szintű fejlesztésére és felhalmozására épül az elrettentés elmélete, amely szerint mindkét fél úgy próbálta megnyerni a háborút, hogy katonai erejének demonstrálásával a másikat elrettenti a harcok folytatásától. A két fél hasonló módon próbálta megnyerni a háborút, nagy hangsúlyt fektettek a propaganda eszközeire, és egy különös erőegyensúly alakult ki a két ország között. Ezt az egyensúlyt veszélyezteteti napjainkban a szíriai háború, illetve Iránban a nukleáris fegyverek fejlesztésének kérdése.³⁸

A közelmúltban is történtek kisebb-nagyobb támadások, például 2015 januárjában a Hezbollah a Qunetra Igaz Mártírjai nevű akció kereteiben légitámadást mért egy a határ mentén közlekedő katonai konvojra, aminek következtében két izraeli katona életét veszítette, további hét pedig megsebesült.³⁹ A média kiváló felhasználása is megfigyelhető, amely már akkor a figyelemfelkeltés első számú eszköze volt. A Hezbollah saját rádió- (al-Núr) és televízió-csatornáival (al-Manâr) rendelkezik, továbbá a propaganda fontos része még a mindennapos prédikáció, illetve a hauza (hawza) intézménye, amely biztosítja elismert síita vallási tanítók számára az ideológia továbbadását.⁴⁰

A támogatói bázis kiterjesztésének egyik legeredményesebb módja a személyes kapcsolat kiépítése és fenntartása a civilekkel. A technikának köszönhetően nem feltétlenül kell fizikailag jelen lenni egy-egy eseményen, videó formájában is személyessé tehető az üzenet, ami sokkal hatásosabb egy újságcikknél. Erre példa, hogy 2015-ben a 2006-os háborúra megemlékező libanoni emberekhez a szervezet vezetője videóüzenetet küldött, amely tovább hergelte a hallgatóságot Izrael ellen.⁴¹

³⁶ SALAMON: i. m. p. 28.

³⁷ SAMAAAN, Jean-Loup: From war to deterrence? Israel-Hezbollah conflict since 2006. United States Army War College Press, 2014. p. 13.

³⁸ Uo. pp. 58–59.

³⁹ Hezbollah: History & Overview. Jewish Virtual Library, 2017.

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-hezbollah>; letöltés: 2017.12.28.

⁴⁰ SALAMON: i. m. p. 61.

⁴¹ BIHARI Anna: Izraelnek nincs stratégiája a Hezbollah legyőzésére. Kitekinto.hu, 2015. augusztus 18. http://kitekinto.hu/iszlam/2015/08/18/izraelnek_nincs_strategiaja_a_hezbollah_legyozesere; letöltés: 2016.10.08.

A Hezbollah pénzszerzési technikái nem minden esetben legálisak, viszont rendkívül hatékonyak: hajókon szállítottak fegyvereket Iránból Palesztinába. Egy rutinszerű vizsgálat során buktak le először 2001-ben, majd több, szervezett akció keretében („*Tej és méz*”, „*Noé bárkája*”) sikerült megakadályozni a fegyverszállítmányok eljutását Palesztinába. A második művelet során egy hajón 50–80 tonnányi fegyver lapult, amit az „*Iráni Forradalom Export Bizottsága*” 15 millió dollárért adott el. Mint kiderült, a rakomány valós értéke 50 millió dollár körül volt, a fizetést pedig libanoni bankokon keresztül bonyolították a Hezbollah emberei.⁴² Továbbá a szervezet saját kezelésű honlapján olyan bűjtatott csatornákat tart fenn, amelyekén pénzadományokat, hozzájárulásokat gyűjtenek a szimpatizánsoktól.⁴³ Bevételeinek jelentős részét szerzi (első sorban Latin-Amerika egyes országaival folytatott) drogkereskedelemből.

2016-ban az Amerikai Egyesült Államok Kábítószerügyi Hatósága számos európai országgal (Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium) együttműködve lebuktatott egy kábítószer-csempész bűnszervezetet, amelynek tagjai együttműködtek a dél-amerikai drokartellekkel, és a bevételekből a Hezbollah számára vásároltak fegyvereket.⁴⁴ 2017 nyarán pedig bejelentették, hogy a Hezbollah Irán segítségével hadiipart épít Libanonban. A tervek szerint északon egy közepes hatótávolságú rakétákat – amelyekkel elérhetik Izrael csaknem egész területét – előállító gyárat hoznak létre, és délen egy másik üzemet is felépítenek. Ezzel a szervezet megsérti az ENSZ BT 1701. számú határozatát, amely Dél-Libanonban fegyvermentes övezet létrehozását írja elő. Az ENSZ eddig nem válaszolt ezekre a tervezetekre, és továbbra sem képes megakadályozni azt, hogy a Hezbollah katonákat és fegyvereket telepítsen Izrael határához.⁴⁵

Az új típusú hadviselést folytató csoportok igyekeznek legitimálni hatalmukat, ezért próbálnak betörni a politikai életbe, ami a Hezbollahnak sikerült is. 1992-ben Haszan Naszr Alláh vette át a Hezbollah vallási vezetését, ezzel pedig új korszak kezdődött a szervezet életében.⁴⁶ 1970 óta 1992-ben voltak az első parlamenti választások Libanonban, és a Hezbollah megszerezte a szavazatok közel 10%-át – 12 parlamenti helyet biztosítva a szervezet számára –, ezzel pedig a törvényes politizálás színterére lépett.⁴⁷ 2009-ben 10 parlamenti mandátumot szerzett a választásokon, így bekerült a kormányba. Haszan Naszr Alláh, a Hezbollah főtitkára még abban az évben kiadott egy kiáltványt, amely a csoport politikai céljait volt hivatott kiemelni. A kiadványban a szerzője azt is kijelentette, hogy szükséges a szervezet fegyveres erejének fenntartása az Amerikai Egyesült Államok és Izrael esetleges támadásai ellen.

⁴² SALAMON: i. m. pp. 29–30.

⁴³ HANKISS Ágnes: Kiberbiztonság: az Európai Parlament feladatai. Magyar Rendészet, XIII. évfolyam, Különszám. 2013. pp. 27–31.
http://hamvasintezet.hu/uploads/assets/Kiberbiztonsag_Az_Európai_Parlament_feladatai.pdf;
letöltés: 2016.12.08.

⁴⁴ Hezbollah: History & Overview. Jewish Virtual Library, 2017.
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-hezbollah>; letöltés: 2017.12.28.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ LESTÁK Tamás: Portré: Hezbollah. Kitekinto.hu, 2009. május 24.
http://kitekinto.hu/iszlam/2009/05/24/a_hezbollah_sikerenek_titka; letöltés: 2016.11.03.

⁴⁷ SALAMON: i. m. pp. 20–24.

⁴⁷ SALAMON: i. m. pp. 20–24.

A szervezet a libanoni kormányban ma már vétőjoggal rendelkezik, az államfő pedig nem más, mint a Hezbollahnal szimpatizáló maronita keresztény Michael Aoun.⁴⁸ A szervezet politikai befolyása annyira megnövekedett, hogy 2017 novemberében a libanoni kormányfő, Szaad Hariri arra hivatkozva mondott le, hogy a Hezbollah átvette az irányítást az ország felett. 2017 decemberében a szervezet bejelentette, hogy kivonja csapatait Szíriából, így Michael Aoun államfő kérésére Hariri visszatért az egységkormány élére.⁴⁹

Libanon társadalmát tekintve megjelentek bizonyos, a negyedik generációs hadviselést felerősítő tényezők is, mint például a vagyon- és életszínvonalbeli különbségek. A társadalom 33%-át kitevő síiták elsősorban mezőgazdaságból éltek – míg a szunniták és a keresztények kereskedelemmel foglalkoztak –, ők képezték az ország halmozottan hátrányos helyzetű rétegét. A vagyoni különbségek felerősítették a létező politikai konfliktusokat, így a polgárháború vallási felhangú, a hatalom megszerzésére irányuló küzdelemként öltött testet.⁵⁰ Az elszegényedés következtében az államra nehezedő szociális nyomás is növekedett, amit a Hezbollah ki tudott használni: kiszélesítette tevékenységi körét, amihez – 1984-től Irán támogatásával – egy fejlett, az élet minden területére kiterjedő szervezeti struktúrát épített ki.⁵¹

A Hezbollah eddigi történetében négy szakaszt különíthetünk el. A kezdetekben a PFSZ ellen harcoló felszabadító mozgalomként tűnt fel; 1990-ben a széles körű támogatottságának köszönhetően betört a politikai életbe; 1996 és 2000 között népszerűsége zuhant a terrorizmus és a gerilla-hadviselés következtében; majd a 2000-es évek elejétől napjainkig Izrael kivonulásának köszönhetően ismét megsokszorozódott támogatóinak tábora, és visszatért a politikai életbe.⁵² Katonai erejét tekintve a Hezbollah rendelkezik egy 2000–3000 fős állandó maggal, 9000–10 000 fő tartalékkal, valamint 20 000–30 000 fős, potenciális harcosokból álló támogatói körrel, vagyis hozzávetőlegesen 31 000–43 000 főre tehető a katonai potenciálja.⁵³ 2015-ben a szervezet katonai erejének létszáma elérte a 20 000 főt,⁵⁴ és az a számítások szerint az elmúlt két évben még növekedett.

Összegzés

A negyedik generációs hadviselés elmélete viszonylag fiatal még, de talán újszerűsége miatt foglalkoznak vele egyre többen. Az új típusú hadviselő felek rendkívüli kreativitása olyan kihívások elé állítja a velük szemben álló katonai erőket, amelyekre sok esetben még nem született megoldás. Ezen kérdések

⁴⁸ Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016.

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.

⁴⁹ Visszavonta lemondását a libanoni kormányfő. Kitekinto.hu, 2017. december 5.

<http://kitekinto.hu/2017/12/05/european-kivul/visszavonta-lemondasat-a-libanoni-kormanyfo/>; letöltés: 2017.12.28.

⁵⁰ SALAMON: i. m. pp. 15–18.

⁵¹ SALAMON: i. m. pp. 15–18.

⁵² SALAMON: i. m. pp. 37–39.

⁵³ TOMOLYA János: A „34 napos” izraeli-libanoni háború. Hadtudomány, XVII. évfolyam 1. szám, 2007. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2007/1/2007_1_8.pdf; letöltés: 2016.11.21.

⁵⁴ POCSAI Erzsébet: A Hezbollah jelenléte Szíriában, 2015.

<http://biztonsagpolitika.hu/cikkek/a-hezbollah-jelenlete-sziriaban>; letöltés: 2016.12.16.

megválaszolására, a siker kiteljesítéséhez elengedhetetlen az ellenség módszereinek, mentalitásának és a harcban alkalmazott eszközeinek az ismerete. Nyilvánvalóvá vált, hogy egy negyedik generációs háborút nem lehet megnyerni hagyományos módszerekkel, a reguláris csapatok esetében is újításokra van szükség, amelyek igazodnak az ellenfél harceljárásaihoz. Az ellenség haderejének legyőzése helyett a közvélemény megnyerése lett a fegyveres konfliktus elsődleges célja. Polgári támogatás nélkül ma már nem lehet háborút nyerni.

A Hezbollah egy több évtizedes múlttal rendelkező szervezet, amely képes volt alkalmazkodni a változásokhoz, lépést tartott a technológiai fejlődéssel, valamint tökéletesen alkalmazta a hadviselés indirekt módszereit. Kezdetben a síiták érdekeit képviselő szerveződésből a nemzetközi rendszer releváns, nem állami szereplőjévé nőtte ki magát az évek során. A szervezett radikalizálódott, komoly katonai erőre tett szert, később pedig bekapcsolódott a politikai életbe is. A Hezbollah napjainkban is aktív résztvevője a közel-keleti fegyveres konfliktusoknak – például a szíriai háborúnak –, ezért nem lehet figyelmen kívül hagyni tevékenységét.

A szervezet elsődleges célja az Izrael elleni háború megnyerése volt, amelyet minden eszközzel igyekezett véghezvinni. Az aszimmetrikus harcokban irreguláris hadviselést folytatott indirekt módszerekkel, alkalmazta a gerilla-hadviselés és a terrorizmus egyes eszközeit, igyekezett megnyerni a helyi civil lakosságot, megfélemlíteni az ellenséges erőket, amihez jól kihasználta a média nyújtotta lehetőségeket. A haditechnikai eszközökben nem válogatott, professzionális fegyvereket és házi készítésű robbanóeszközöket is bevetett az ellenség pusztításának érdekében.

A Hezbollah az évek során képes volt alkalmazkodni a változásokhoz, mindig a kialakult helyzetnek megfelelően alakította stratégiáját. Haderojének fenntartását aktív politikai szerepvállalással kívánja biztosítani, és nem riad vissza a nagyobb szabású katonai műveletektől sem. Bár az Arab Liga 2017-ben terrorszervezetnek nyilvánította a Hezbollahot, nemzetközi megítélése igen változó. Tevékenységét vizsgálva megállapítható, hogy a Hezbollah magán hordozza a negyedik generációs hadviselők valamennyi tulajdonságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Hezbollah végzett az Iszlám Állam egy vezérével. Magyar Nemzet, 2016. július 2.
<https://mno.hu/kulfold/a-hezbollah-vegzett-az-islam-allyam-egy-vezerevel-1350097>;
letöltés: 2017.12.28.
- A modern terror atyját ölték meg. Origo, 2016.05.15.
<http://www.origo.hu/nagyvilag/20160515-musztafa-badreddin-hezbollah-terrorizmus-sziria.html>; letöltés: 2016.12.10.
- BARNARD, Anne – CHAN, Sewell: Mustafa Badreddine, Hezbollah Military Commander, Is Killed in Syria, The New York Times, May 13, 2016.
http://www.nytimes.com/2016/05/14/world/middleeast/mustafa-badreddine-hezbollah.html?_r=0; letöltés: 2016.12.10.

- BIHARI Anna: Izraelnek nincs stratégiája a Hezbollah legyőzésére. Kitekinto.hu, 2015. augusztus 18. http://kitekinto.hu/islam/2015/08/18/izraelnek_nincs_strategiaja_a_hezbollah_legyzesere; letöltés: 2016.10.08.
- BLANFORD, Nicholas: Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel. Random House, New York, 2011. p. 21. https://books.google.hu/books?id=IjWgVlcmODoC&pg=PT582&lpg=PT582&dq=resistance+brigades+lebanon+2008&source=bl&ots=zz1p0_fchZ&sig=5m78C7PMm7L9DIJnTqvNBxXOLZs&hl=es&sa=X&ei=_MxbU_n2Juia0QXsiYHoBw&redir_esc=y#v=onepage&q=resistance%20brigades%20lebanon%202008&f=false; letöltés: 2016.11.30.
- Golán-fennsík: kiújultak a harcok Izrael és Libanon között. Euronews, 28/01/2015. <http://hu.euronews.com/2015/01/28/golan-fennsik-kiujultak-a-harcok-izrael-es-libanon-kozotti>; letöltés: 2016.10.08.
- HANKISS Ágnes: Kiberbiztonság: az Európai Parlament feladatai. Magyar Rendészet, XIII. évfolyam, Különszám. 2013. pp. 27–31. http://hamvasintezet.hu/uploads/assets/Kiberbiztonsag_Az_Europai_Parlament_feladatai.pdf; letöltés: 2016.12.08.
- Hezbollah: History & Overview. Jewish Virtual Library, 2017. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/history-and-overview-of-hezbollah>; letöltés: 2017.12.28.
- KIS-BENEDEK József: A palesztin intifáda biztonságpolitikai és katonai összefüggései. PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2005. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2005/kis-benedek_jozsef.pdf; letöltés: 2017.12.28.
- KIS-BENEDEK József: Az izraeli-libanoni háború katonai és hírszerzési tapasztalatai. Felderítő Szemle, V. évfolyam 4. szám, 2006. december. pp. 55–63. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2006-4.pdf>; letöltés: 2016.12.16.
- KISS Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció. Hadtudományi Szemle, II. évfolyam 2. szám, 2009. pp. 10–18. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_kiss_almos_10_18.pdf; letöltés: 2017.12.28.
- LESTÁK Tamás: Portré: Hezbollah. Kitekinto.hu, 2009. május 24. http://kitekinto.hu/islam/2009/05/24/a_hezbollah_sikerenek_titka; letöltés: 2016.11.03.
- LINDLEY-FRENCH, Julian – BOYER, Yves: The Oxford Handbook of War. Oxford University Press, 2012.
- METZ, Steven – JOHNSON II, Douglas V.: Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts. January 2001. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ssi/asymetry.pdf>; letöltés: 2017.12.28.
- MILANOV Viktor: Merénylet Bulgáriában – Biztonságban vagyunk? Kitekinto.hu, 2012. július 19. http://kitekinto.hu/europa/2012/07/19/merenylet_bulgariaban_-_biztonsagban_vagyunk; letöltés: 2016.12.08.

- N. RÓZSA Erzsébet – TÁLAS Péter: A közel-keleti válság legújabb fejleményeiről. ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2006/5. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2006-5-a-kozel-keleti-valsagrol-n-rozsa-talas.original.pdf; letöltés: 2016.12.10.
- PIEHLER, G. Kurt – JOHNSON V, M. Houston: Encyclopedia of Military Science. SAGE Publications, USA, 2013.
- POCSAI Erzsébet: A Hezbollah jelenléte Szíriában, 2015. <http://biztonsagpolitika.hu/cikkek/a-hezbollah-jelenlete-sziriban>; letöltés: 2016.12.16.
- Profile: Lebanon's Hezbollah movement. BBC, 15 March 2016. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10814698>; letöltés: 2016.12.15.
- PSMYTH, Philip: The Shiita Jihad in Syria and its Regional Effects. The Washington Institute for Near East Policy, Washington, 2015. http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138_Smyth-2.pdf; letöltés: 2017.12.28.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- SALAMON Péter: Isten pártja a cédrusok országában – A Hezbollah: Isten pártja vagy Libanon pártja? ZMNE, Budapest, 2008. pp. 4–10. http://old.biztonsagpolitika.hu/userfiles/file/PDF/salamon_hezb.pdf; letöltés: 2016.11.15.
- SAMAAN, Jean-Loup: From war to deterrence? Israel-Hezbollah conflict since 2006. United States Army War College Press, 2014. p. 13.
- SOMKUTI Bálint: A 4. generációs hadviselés. Hadtudományi Szemle, 2. évfolyam 2. szám, 2009. pp. 42–51. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_042-051.pdf; letöltés: 2016.09.19.
- SPEIDL Bianka: A siita mártírtudat gyökerei és átalakulása a libanoni polgárháborúban: a Hezbollah példája. Kül-Világ, II. évfolyam, 2005/2-3. szám. pp. 51–71. <http://www.kul-vilag.hu/2005/0203/speidl.pdf>; letöltés: 2016.11.20.
- TOMOLYA János: A „34 napos” izraeli-libanoni háború. Hadtudomány, XVII. évfolyam 1. szám, 2007. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_8.pdf; letöltés: 2016.11.21.
- Visszavonta lemondását a libanoni kormányfő. Kitekinto.hu, 2017. december 5. <http://kitekinto.hu/2017/12/05/europan-kivul/visszavonta-lemondasat-a-libanoni-kormanyfo/>; letöltés: 2017.12.28.
- VÖRÖS Szabolcs: Nehéz lesz nem összeveszni Putyinnal. Origo, 2015.10.07. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20151007-a-nato-torokorszagban-is-kesz-alkalmazni-az-5-cikkelyt-oroszorszag-ellen.html>; letöltés: 2016.12.08.
- ZELEI Péter: Újabb támadás Aleppó utolsó utánpótlási útvonala ellen. Kitekinto.hu, 2016. április 24. http://kitekinto.hu/islam/2016/04/24/ujabb_tamadas_aleppo_utolso_utanpotlasi_utvonal_a_ellen; letöltés: 2016.12.08.

ZSOLT MELINDA

A VÉDELMI SZFÉRA ZÖLDÍTÉSE – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Az alternatív technológiák alkalmazása lehet a megoldás a jövő korszerű haderejének megteremtéséhez, az energiaforrások zöldítése a védelmi szférában is jelentős előnyöket hozhat, bár számos kihívással kell még szembenézni. A megújuló energiákban rejlő lehetőségeket gazdasági, stratégiai és műveleti szempontból is vizsgálni kell, amelyek között gyakoriak az átfedések. A hadseregek esetében tehát elsősorban nem arról van szó, hogy hogyan lehet minél hatékonyabban küzdeni a klímaváltozás káros hatásai ellen, bár ez is fontos szempont. A megújuló energiák minél szélesebb körű alkalmazásával és az energiahatékonyság figyelembevételével ugyanis nemcsak a kibocsátás jelentős csökkenését lehet elérni, ezek hozzájárulnak az energiabiztonsághoz is. Az energiabiztonság a fegyveres erők szempontjából nemcsak békeidőben szükséges a saját működésükhöz, de fegyveres konfliktus esetén is meghatározó a nemzetállamok biztonságpolitikai céljainak eléréséhez.

A hadsereg zöldítése: előnyök és kihívások

A modern haderőt egyre erőteljesebb energiafüggőség jellemzi, hiszen ahogy terjednek az innovatív eszközök, korszerűsödik a technológia, a rendszerek egyre összetettebbek, egyre növekszik a felhasznált energia is, mindez pedig jelentős költségnövekedéssel jár, ha kizárólag a hagyományos energiaforrások alkalmazásában gondolkozunk.

A műveleti területeket üzemanyaggal ellátó konvojok célpontokká váltak, ez közvetlen veszélyt jelent a katonák életére. Többféle számítás is létezik, de mindegyik esetében elfogadott az a vélemény, hogy a harctérre tartó konvojok – a helyszíni sajátosságok függvényében – potenciális támadási célpontok az ellenség számára. A kockázat tehát elsősorban a katonákat vagy a logisztikai feladatokat ellátó civileket érinti, de nem mellékes az sem, hogy a konvojok védelme, a szállított készletek esetleges kiesése nagyon drága, egyben a műveletek végrehajtása is veszélybe kerülhet.

Tehát minél zordabbak a körülmények, annál fontosabb, hogy a harctéren mozgó csapatok egyre hosszabb ideig legyenek képesek utánpótlástól függetlenül ellátni magukat. Például a NATO becslése szerint 2003 és 2007 között 3000 amerikai katona sérült meg vagy vesztette életét Irakban és Afganisztánban üzemanyag- és vízz szállító konvojok támadásához kapcsolódóan.¹

A nemzetállamok túlnyomó része importból biztosítja energiaszükségletét, ami alapvetően fosszilis energiahordozókra épül. Az ellátás biztonsága így súlyos kockázatokat rejt, miközben a védelmi szektor a legnagyobb fogyasztók közé

¹ NATO and its partners become smarter on energy. NATO, 07 Apr. 2015.
https://www.nato.int/cps/su/natohq/news_118657.htm; letöltés: 2017.11.27.

tartozik, finanszírozása így rendkívül költséges. A Pentagon például különösen nagy energiafogyasztó: a 2014-es pénzügyi évben 87 millió hordó üzemanyagot használt fel csaknem 14 milliárd amerikai dollár értékben.² Összességében a működési energia³ a minisztérium energiafelhasználásának 70%-át teszi ki.

Az elmúlt években számos megújuló energiaforrás használatát vezették be a védelmi szférában is, így például *különböző bioüzemanyagokat, napenergiát, hibrid technológiákat*. Ahogyan a gazdaság civil területein, ezek a fegyveres erők esetében is számtalan további lehetőséget rejtenek magukban, teljes bizonyossággal azonban még nem állíthatjuk, hogy beváltják a hozzájuk fűzött reményeket.⁴ Ennek ellenére általánosságban három következtetést lehet levonni, amelyek abba az irányba mutatnak, hogy *értelmes a zöld technológiákat minél szélesebb körben bevezetni a védelmi szférában is*.

Először is a megújuló energia termelése, tárolása és terjesztése dinamikusabbá teszi a csapatok mozgását. A nehéz és kevésbé hatékony akkumulátorokat, töltőket felváltják a hordozható napelemek és a metanol alapú üzemanyagcellák, amelyek jelentősen csökkentik a katonák terheit, emellett a tartósabban működő elektronikai eszközök hosszabb missziókat tesznek lehetővé. Műveleti szempontból a hatékonyabb kommunikáció és a nagyobb harctéri mozgékonyaság azt jelenti az egységek számára, hogy szabadabban tudnak manőverezni.

A diverzifikált energiatermelés a bázisok biztonságát is javítja, az elektromos és ezzel az informatikai rendszerek is kevésbé kitéttek a támadásoknak, mint a jelenleg használt centralizált hálózatok.

Ugyancsak a biztonság javulását eredményezi, hogy az alternatív energiaforrások alkalmazása megnehezíti az ellenséges felderítők munkáját. Egyrészt az energiatermelés nem jár különösebb zajjal, az üzemanyagcellákból származó kémiai energia előállítás pedig nem jár hőtermeléssel, így a hőkamerák ezeket nem veszik észre. Ezért a csapatok akár ellenséges területeken is nagyobb eséllyel maradnak észrevétlenek.

Végül a megújuló energiaforrások megjelenése és fejlődése időben párhuzamosan zajlik a *pilóta nélküli technológiák* terjedésével, így a két terület fejlesztése összekapcsolódik, illetve sokszorosan erősíti egymást. Megújuló energiaforrásokkal például a pilóta nélküli rendszerek akár hetekig vagy hónapokig is a levegőben maradhatnak üzemanyag-utántöltés nélkül.

Kihívást jelent viszont, hogy a zöld technológiák mennyire gazdaságosak, jelenthetnek-e versenyképes alternatívát a hagyományos energiaforrásokkal és módszerekkel szemben, illetve ha még most nem is, de várható-e ebben fordulat a

² Office of the Assistant Secretary of Defense for Energy, Installations, and Environment: Operational Energy. https://www.acq.osd.mil/eie/OE/OE_index.html; letöltés: 2017.12.30.

³ Működési energia alatt értjük a kiképzéshez és a katonai műveletekhez, a csapatok és fegyverrendszerek mozgatásához és fenntartásához felhasznált energiát, amelybe beletartozik a külföldi missziók támogatása is (Afganisztán, Irak, Afrika).

⁴ STANLEY-LOCKMAN, Zoe: Armed Forces of the Future: Going Green? RSIS (S. Rajaratnam School of International Studies), Commentary No. 200 – 25 October, 2017. Nanyang Technological University, Szingapúr.

közeli jövőben, hol tart a kutatás-fejlesztés, mennyire érdemes a technológiai áttörést beépíteni a stratégiai tervezésbe. A haderó a költségeken túl azonban számos más szempontot is figyelembe vesz. Taktikai előnyhöz juthat-e például azzal, hogy hibrid megoldással háromszor nagyobb távolságot lehet megtenni, mintha maradnak a tradicionális üzemanyagok használatánál. Fontos továbbá az energiahatékonyság, illetve – ha csak szimbolikusan is – a környezetvédelem, különösen a káros anyagok kibocsátásának a csökkentése, ami elsősorban békeidőszakban lehet fontos védelempolitikai cél.

Kérdés továbbá, hogy a zöld technológiák egyedi sajátosságai összeilleszthetőek-e a harctéri elvárásokkal, például hogyan szállíthatóak, mennyire megbízhatóak, megoldott-e a tárolásuk, esetleges hálózatba szervezésük. Korlátot jelenthet, hogy a földrajzi és az éghajlati viszonyok nagyban meghatározzák egyes megújuló energiák alkalmazásának lehetőségét. Kézenfekvő, hogy nem mindenhol áll rendelkezésre ugyanolyan mértékben nap-, szél- vagy vízenergia. Egyelőre az a jellemző, hogy hibrid megoldásokat alkalmaznak, a dízelgenerátorok mellett felszerelnek például napelemeket, így garantálni tudják a folyamatos energiaellátást.

Zöld védelmi fejlesztések az Amerikai Egyesült Államokban

Az Amerikai Egyesült Államok *élharcosnak számít* a védelmi szféra zöldítésében. Már George W. Bush elnökségének idején és kezdeményezésére, 2003-ban elkezdődtek energiahatékonysági programok, illetve elkezdtek megújuló energiákat használni. A programok folytatódtak Barack Obama idején is, amikor is az eddigi legnagyobb horderejű zöld kezdeményezés zajlott a védelmi szférában.

2013 decemberében a haditengerészet és a mezőgazdasági minisztérium együttműködésében elindult Farm-to-Fleet (a flotta ellátása) program, amelynek az a célja, hogy olcsóbban tudjanak előállítani fontos bioüzemanyagokat a hadsereg számára. Ehhez pedig a termelők olyan eszközöket, módszereket fejlesztenek ki, hogy érdemben tudják növelni a terméshozamokat és csökkenteni az alapanyagok árát. A cél az, hogy 2020-ig gazdaságilag is versenyképes termékeket állítsanak elő.⁵ A programmal kapcsolatban felmerült a zöld beruházások megtérülésének kérdése is, vagyis hogy hosszabb távon hogyan érdemes a védelmi szféra gazdálkodásába beépíteni a zöld beruházásokat. Az amerikai haditengerészet Nagy Zöld Flotta⁶ elnevezésű, egy évig tartó programja 2016 januárjában indult, és bemutatta, hogy a haditengerészet hogyan tudja átalakítani energiafelhasználását. Az erőketítés legfőbb eszközeinek számító haderőnem nemcsak nukleáris energiát és különböző típusú bioüzemanyagokat kezdett alkalmazni, hanem energiahatékony technológiákat is.⁷ A kezdeményezés erős kritikát kapott a kongresszustól, hiszen az olaj ára jelentősen csökkent, így a bioüzemanyagok lényegesen drágábbak, mint a fosszilis

⁵ Biofuels are included in latest U.S. Navy fuel procurement. U.S. Energy Information Administration, 25 July, 2014. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=17271>; letöltés: 2017.12.30.

⁶ Great Green Fleet – Nagy Zöld Flotta.

⁷ Great Green Fleet. Department of the Navy, Energy, Environment, Climate Change. <http://greenfleet.dodlive.mil/energy/great-green-fleet/>; letöltés: 2017.12.30.

társaik.⁸ A 2017-es National Defense Authorization Act ebben a kérdésben nem is hagy mozgásteret a védelmi tárcának, mert kimondja, hogy nem fizethetnek többet alternatív üzemanyagokért, mint amennyibe a hagyományos társaik kerülnek.

Obama elnöksége idején tehát felgyorsultak a zöldítést célzó lépések, a Nagy Zöld Flotta csak az egyik bizonyítéka volt annak, hogy a tradicionális üzemanyagokon túl léteznek alternatív energiaforrások is. Ebben az időszakban kezdtek például megújuló energiákat integrálni az amerikai támaszpontok energiaellátásába.

Donald Trump merőben új megközelítést hozott a klímaváltozás elleni küzdelem ügyébe, aminek egyik mérföldköve volt csak, hogy az Amerikai Egyesült Államok 2017. június 1-jén jelezte visszalépési szándékát az ENSZ párizsi klímaegyezményéből, ami aztán közvetlen hatást gyakorolt az új amerikai klímapolitikára. A 2017. december 18-án bemutatott új amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia már nem kezeli biztonsági fenyegetésnek a klímaváltozást, ez a kifejezés nem is szerepel a dokumentum szövegében.⁹ Az azonban némi zavart jelez az elnöki iránymutatásban, hogy alig egy héttel korábban, 2017. december 12-én Donald Trump aláírta a 2018-as pénzügyi évre vonatkozó védelmi költségvetést tartalmazó törvényt, mely szerint a klímaváltozás közvetlen nemzetbiztonsági fenyegetést jelent, és ami elrendeli például, hogy a Pentagon állítsa össze azoknak a katonai létesítményeknek a listáját, amelyeket leginkább fenyegetnek a klímaváltozás káros hatásai a következő 20 évben.¹⁰

Nagy kérdés, hogy az amerikai stratégiai dokumentumok rendszerében a Trump-adminisztráció megközelítése milyen hatást tud elérni. Egyrészt a Nemzeti Védelmi Stratégia (amelynek kidolgozása jelenleg folyamatban van) és a Nemzeti Katonai Stratégia, valamint az egyéb szakterületi és ágazati stratégiák alapvetései is a Nemzeti Biztonsági Stratégiából erednek, így az alapvetések áttemelése elkerülhetetlen. Másrészt pedig – ahogyan az ebből az elemzésből is kiderül – az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások integrálása a hagyományos rendszerekbe, illetve a gazdaságossági szempontok a védelmi szférában mára már elsősorban nem a környezetvédelmi, klímavédelmi céloknak megfelelést szolgálják, bár a káros anyagok kibocsátásának jelentős csökkenésével járnak. Ezek eddig ugyan értékékként megjelentek, és a hadsereg bele is állt ezek képviselőjébe, de leginkább a társadalmi kapcsolatokban, a hadsereg imázsának alakításában játszanak szerepet. A hadsereg küldetése szempontjából azonban jelenleg nem csak ezek a meghatározók.

⁸ ALEXANDER, David: Amidst drop in oil prices, U.S. Navy deploys 'Great Green Fleet'. Reuters, 20 January, 2016. <https://www.reuters.com/article/us-usa-defense-greenfleet/aidst-drop-in-oil-prices-u-s-navy-deploys-great-green-fleet-idUSKCN0UY09U>; letöltés: 2017.12.30.

⁹ National Security Strategy of the United States of America. December 2017. <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>; letöltés: 2018.01.08.

¹⁰ SCHANGLER, Zoe: Trump's new defense bill includes a dire warning on climate change. Quartz, 13 December, 2017. <https://qz.com/1154531/trumps-new-defense-bill-includes-a-dire-warning-on-climate-change/>; letöltés: 2018.01.08.

Az újítások műveleti szempontból mérhető sikereket hoztak, így teljes ignorálásuknak kicsi a valószínűsége: az energiahatékony megoldások dinamikusabbá teszik a csapatok mozgását, meghosszabbítják a műveletek időtartamát, csökkentik az üzemanyag-szállító konvojok körül dolgozókat fenyegető életveszélyes támadások valószínűségét, ezzel életet mentenek, javítják a csapatok ellenálló képességét az ellenséges erőkkel szemben.

Az amerikai védelmi szféra egyelőre *ambiciózus célokat* tart maga előtt: 2020-ra 20%-ra kívánja növelni a megújuló energiaforrások részarányát a teljes energiafelhasználásban, valamint – ugyancsak 2020-ra – 37,5%-kal csökkenteni a létesítmények energiaintenzitását¹¹ a 2003-as szinthez képest. Ezeknek a céloknak a megvalósulása azt jelenti, hogy csökkennek az energiára fordított költségek, amelyek jelenleg a védelmi tárca kiadásainak 26%-át teszik ki, és meghaladják a négy milliárd amerikai dollárt.¹²

Megújuló energiák a gyakorlatban

Az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogságának több szervezeti egysége is foglalkozik az új technológiák műveleti hasznosításának lehetőségeivel. 2009-ben hozták létre azt a hivatalt –Marine Corps Expeditionary Energy Office –, amely a műveleti területeken az energiafelhasználás fejlesztéseivel foglalkozik. A támogató egység küldetése, hogy energiahatékonyra épülő olyan megoldásokat szállítson, amelyek a műveletek során előnyt jelentenek a csapatoknak úgy, hogy minél hosszabb ideig legyenek képesek ellátni energiával saját magukat. Fennállásuk óta több mint 300 technológiát vizsgáltak, közülük több mint százat teszteltek kilenc gyakorlati bemutaton.¹³

A Tengerészgyalogság kutatólaborjának (Marine Corps Warfighting Lab) megújuló energiákra és energiahatékonyra vonatkozó útmutatója szerint¹⁴ a megújuló energiákon alapuló technológiák tudatos és megalapozott alkalmazása lehetővé teszi a tengerészgyalogos erők számára, hogy szélsőséges körülmények között, távoli helyeken vívott műveleteikhez csökkentsék a külső logisztikai támogatást. A dokumentumban szereplő stratégiai célok között szerepel *egy olyan etosz felépítése, amelyben az energiahatékonyság megegyezik a harci hatékonysággal*. További cél a külföldi missziók energiahatékonyságának növelése, valamint a megújuló energiák felhasználásának elterjesztése a harctéri műveletek során. Mindezek eredményeként növekszik a műveleti hatékonyság, csökken a résztvevők fenyegetettsége, illetve minden szinten növekszik a mozgékony és a manőverezés lehetősége. Az új technológiák alkalmazása tehát közvetlenül is életet menthet.

¹¹ Az energiaintenzitás azt mutatja, hogy egy egységnyi termék előállításához mennyi energia felhasználása szükséges.

¹² TRABISH, Herman K.: Will Trump disrupt the US military's clean energy mission? Utility Dive, 3 February, 2017. <https://www.utilitydive.com/news/will-trump-disrupt-the-us-militarys-clean-energy-mission/434465/>; letöltés: 2017.12.30.

¹³ Marine Corps Expeditionary Energy Office Expeditionary Energy Concepts (E2C) Fact Sheet. http://www.hqmc.marines.mil/Portals/160/Docs/160825_Factsheet_E2C2016.pdf?ver=2016-08-25-112509-927; letöltés: 2017.11.27.

¹⁴ Marine Corps Warfighting Lab X-File "Guide to Employing Renewable Energy and Energy Efficient Technologies". <http://www.hqmc.marines.mil/Portals/160/Docs/X-File%20Guide%20to%20Renewable%20Energy%20and%20Energy%20Efficient%20Technologies%20Sep%202012.pdf>; letöltés: 2017.11.27.

Az üzemanyag és a víz utánpótlása a Tengerészgyalogság logisztikai támogatásának 60%-át teszi ki, az ezeket szállító konvojok pedig ellenséges területeken nyilvánvaló célpontokat jelentenek. Tehát műveleti szempontból is csökkenteni kell ezeknek az utánpótlásoknak a mennyiségét. A jövő vezetési és irányítási rendszereinek működéséhez továbbá egyre több energiára lesz szükség, amit mobil energiaforrások használatával lehet fedezni, lesznek köztük eldobható és újratölthető változatok is. Éppen ezért, ha sikerül alternatív energiaforrásokat bevonni a műveleti tevékenységekbe, amelyek sikerrel alkalmazhatóak a kommunikációs eszközökben, számítógépekben és egyéb elektronikus eszközökben, az növelheti ezek teljesítményét, csökkentheti súlyukat és méretüket, így taktikai előnyt jelent a csapatok számára.

Az amerikai Tengerészgyalogság először 2010-ben alkalmazott megújuló energiákra épülő technológiát élesben – Afganisztánban –, amelynek segítségével a szélsőséges körülmények ellenére is csökkenteni tudták a műveletekhez szükséges logisztikai támogatást. A kutatási eredmények és a gyakorlati tapasztalatok mind azt támasztják alá, hogy a megújuló energiák alkalmazása műveleti területeken is számos sikerrel jár, az átalakulás folyamatát nem lehet visszafordítani, nem igazán létezik visszaút.

Energiahatékonyság és megújuló energiák a NATO-ban

A NATO 2010-ben tartott lisszaboni csúcstalálkozójának záródokumentuma nem foglalkozott részletesen a haderők zöldítésének kérdésével, a környezetvédelem, az erőforrások kimerülése, a klímaváltozás és az energiabiztonság az ellátás biztonsága szempontjából azonban már szerepelt. Szó esett arról is, hogy e tényezők milyen szerepet játszanak majd a jövő biztonsági környezetének alakulásában.¹⁵

A NATO chicagói csúcstalálkozóján 2012-ben már arról született megállapodás, hogy a haderőkben jelentősen növelni kell az energiahatékonyságot. 2014-ben a walesi csúcstalálkozó ennél is továbbment, elfogadták a zöld védelmi keretmegállapodást (Green Defence Framework), ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szövetség tagjai elköteleződtek a NATO zöld profilja mellett. A kezdeményezés azt célozza, hogy a műveleti hatékonyság javítására változásokat vezetnek be az energiafelhasználásban, ezzel csökkenve az erőforrások használatát és erősítve a fenntarthatóságot. E lépések azt is jelentik, hogy megvalósulnak a környezetvédelmi célok.

2016-ban a varsói csúcstalálkozón megfogalmazták, hogy közös szabványok és szabályrendszerek kialakításával tovább kell javítani az energiahatékonyságot a haderőkben, csökkenteni kell a függőséget a fosszilis üzemanyagoktól, továbbá energiahatékony megoldásokat kell bevezetni a hadseregben.

A NATO 2012-ben hozta létre Energiabiztonsági Kiválósági Központját (NATO Energy Security Centre of Excellence),¹⁶ amelynek céljai közé tartozik a szövetséges erők energiahatékonyságának javítása elsősorban műveleti területeken,

¹⁵ NATO Smart Energy LibGuide. <http://www.natolibguides.info/smartenergy>; letöltés: 2017.11.17.

¹⁶ NATO Energy Security Centre of Excellence – ENSEC COE. <https://www.enseccoe.org/en>; letöltés: 2017.11.17.

így például a megújuló energiaforrások részarányának növelésével vagy hatékonyabb energiagazdálkodással.

2013–2015 között egy külön erre a célra felállított csapat (Smart Energy Team – SENT) részletes ajánlást dolgozott ki szabványokra, szabályrendszerekre, és összegyűjtötte a legjobb gyakorlatokat. A szakértők megállapították, hogy az üzemanyag-felhasználást mindenképpen csökkenteni kell, ami nemcsak a költségek csökkentése szempontjából fontos, de katonák életét mentheti meg, emellett javítja a csapatok mobilitását és ellenálló képességét, valamint növeli a műveletek időtartamát.

A Smart Energy program részeként 2015 júniusában a Bakonyban tartottak egy háromhetes gyakorlatot, ahol energiahatékony technológiákat teszteltek a tudományos élet és cégek képviselői bevonásával.¹⁷ A gyakorlat célja a NATO működési költségeinek csökkentése mellett az volt, hogy gyakorlati körülmények között teszteljék, miként erősíthető az interoperabilitás, a válsághelyzetekre történő reagálás és a műveleti hatékonyság, illetve hosszabb távon hogyan csökkenthető az üzemanyag-felhasználás a műveleti területeken. A bakonyi gyakorlaton összesen 1700 katonát vett részt, akik szakértőkkel együtt 50 különböző eszközt próbáltak ki külön-külön, illetve az egymással való interakciójukat.

2016 februárjában a NATO a dániai Sonderborgban kutatók, mérnökök és politikai döntéshozók bevonásával tudományos workshopot tartott, ahol arra keresték a választ, hogy a jövőben milyen lépéseket kell megtenni ahhoz, hogy a szövetséges haderők lépést tudjanak tartani az új környezeti kihívásokkal. A workshop eredményeit összegző tanulmány¹⁸ szerint korábban senki nem számított arra, hogy a klímaváltozás biztonsági fenyegetésként jelenik meg, és közvetlenül befolyásolja majd a katonai műveleteket. A klímaváltozás közvetlen vagy közvetett hatására kirobbanhatnak fegyveres konfliktusok, a klímamigráció és a természeti erőforrások kimerülése mellett számolni kell olyan hatásokkal is, hogy a tengerszint emelkedése nemcsak városokat, hanem katonai támaszpontokat is elér, továbbá a klímaváltozás korlátozza a kiképzési lehetőségeket, valamint kockázatot jelent a katonák biztonságára és munkakörnyezetükből adódóan az egészségükre is.

A természeti katasztrófák súlyosságának és számának növekedése ugyancsak közvetlenül befolyásolja a haderőket, egyre több olyan misszió várható, amelyekben civil hatóságokat kell támogatni válsághelyzetek megoldásában, károk helyreállításában, egyéb külföldi humanitárius műveletekben, amelyekre előre fel kell készülniük. A kutatók egy olyan modellt fejlesztettek ki (NATO Triple Zero Net Energy, Water, and Waste Model Applications), amely egyensúlyt alakít ki a fenntarthatósági szempontból három legfontosabb tényező: az energia, a víz és a hulladék között úgy, hogy ezek használata ne jelentsen semmiféle környezeti terhelést. Ezek a lépések összességében szükségesek mind műveleti, mind pénzügyi szempontból, továbbá biztosítják az energiabiztonságot a szövetséges haderők számára.

¹⁷ Exercise Capable Logistician 2015 (CL 15). 1-26 June 2015. Bakony CTC, Hungary. <http://www.mlcc-eng.army.cz/exercise-capable-logistician-2015-cl15>; letöltés:2018.01.18.

¹⁸ GOODSITE, Michael Evan – JUHOLA, Sirkku (szerk.): Green Defense Technology: Triple Zero Net Energy, Water, and Waste Model Applications. NATO Science for Peace and Security Series – C: Environmental Security. Springer, 2017.

A védelmi szféra zöldítése az Európai Unióban

Az európai haderők *egyedi státuszt* élveznek az európai jogrendben, ugyanis nem vonatkoznak rájuk azok a főbb uniós irányelvek, amelyek meghatározzák a zöldítés, a kibocsátáscsökkentés, a klímavédelem szempontjából. Így mentességet kaptak az energiahatékonysági, az épületek energiateljesítményéről, a megújuló energiákról és a közlekedésről szóló irányelvek alól. Közben azonban az európai fegyveres erők a legnagyobb energiafogyasztók közé tartoznak, és ahogy azt láttuk az Amerikai Egyesült Államok és a NATO esetében is, az energiahatékonyság, az energiaellátás diverzifikációja, az ellátás biztonsága a modern haderők ismervei közé tartoznak, és mind feltételei annak, hogy a hadseregek műveleti szempontból sikeresek legyenek.

Az Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency – EDA) is hasonló konklúzióra jutott egy tanulmányában: az energiaellátás megfelelő szervezésével a csapatok műveleti előnyt szerezhettek, az energiahatékonyság javítja az ellenálló képességüket, egyben csökkennek a költségek.¹⁹

Az EDA az energiahatékonyságot célozta meg *a mali misszió esetében*: 2015 októberében indult a tábori körülmények között alkalmazott, okos műszaki megoldásokra épülő programjuk (Smart Camp Technical Demonstrator), amely elemezte az új technológiák hagyományos hálózatokba integrálásának előnyeit.²⁰ A 12 hétig tartó programban a belga kontingens részvételével tesztelték a különböző megújuló energiaforrásokat a helyi éghajlati viszonyok közt, az energia eltárolásának lehetőségeit, külön figyelmet fordítottak a katonák tájékoztatására az energiahatékony megoldásokról és az egyéni felelősségvállalásról, továbbá az adatgyűjtésre, hogy a tagállamok bevonásával további vizsgálatokat hajthassanak végre. Megfigyelték azt is, hogy az új eszközök, módszerek, technológiák hatással vannak-e bármilyen módon az emberekre.

Az energiahatékonyság szempontjából az EU esetében az is különösen fontos, hogy a tagállamok importból fedezik fosszilis üzemanyag-szükségleteik többségét, így a megújuló energiaforrások arányának növelése a költségsökkentés mellett hozzájárul az energiabiztonsághoz is. Az energiabiztonság a hadseregek szempontjából az energiahatékonyságot és az ellátás biztonságát jelenti, valamint azt, hogy a védelmi költségvetések kevésbé lesznek kitéve a fosszilis energiaforrások jövőbeni árváltozásainak.

Emellett az EU-ban – mint azt a fenti példákon láttuk – a környezetvédelmi szempontok lényegesen nagyobb hangsúlyt kapnak, és politikai szinten is eszközt jelentenek a tagállamok számára. A védelmi szférában elért kibocsátáscsökkentés ugyanis hozzájárul a klímavédelmi célokba foglalt nemzeti kötelezettségekhez, tehát a hadsereg bármennyire is mentességet élvez, mégis segítheti a nemzeti célok

¹⁹ Sustaining Europe's Armed Forces. European Defence Matters, 2016 Issue 11. European Defence Agency. <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-magazine/edm11singlewebmedres>; letöltés: 2017.11.27.

²⁰ EDA installs energy management equipment at EUTM Mali camp. European Defence Agency. 13 October, 2015. <https://www.eda.europa.eu/info-hub/press-centre/latest-news/2015/10/13/eda-installs-energy-management-equipment-at-eutm-mali-camp>; letöltés: 2017.11.27.

elérését a kibocsátáscsökkentés területén. Az EU 2016-ban elfogadott globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája le is fekteti, hogy „a klímaváltozás és az energiabiztonság hiánya veszélyt jelentenek a polgárokra és területünkre nézve”.²¹ A stratégia a klímaváltozást, a természeti erőforrások kimerülését, az új technológiák és energiaforrások felfedezését a legfontosabb kihívások között említi, ahogyan ugyanezek a területek megjelennek az uniós külpolitika legfontosabb eszközei között is. Az energiabiztonság ugyancsak azon területek között szerepel, amelyeknek kiemelt figyelmet kell kapniuk.²²

Az EDA már 2011-ben komoly lépéseket tett a zöldítés irányába, beemelte az üzemanyagot és az energiát a képességfejlesztési prioritások sorába, és *Zöld Haderő* (Military Green) név alatt elkezdte végrehajtani az első projekteket. A kezdeményezés lényege, hogy összehozza az EU-ban a védelmi kérdéseket a környezet védelmével, az energiahatékonysággal, a nemzeti hadseregek prioritásaival és az uniós direktívákkal. A Zöld Haderő összességében meghatározta, hogy milyen alapvetéseknek, koncepcióknak és feladatoknak kell megfelelni a hadseregek előtt az energia és klímavédelem terén álló kihívások teljesítéséhez.

Mindezek meghatározásához összehívták az érintetteket egy közös alapokon nyugvó fórum megalkotásához, amely képes meghatározni, hogy a védelmi szférának milyen szerepe lehet az EU energia- és környezetvédelmi céljainak megvalósításában. Az együttműködésből 2014-ben hivatalos munkacsoport alakult az ügynökség keretein belül (EDA Energy and Environment Working Group), amely támogatja a tagállamok fegyveres erőit egy alacsony szén-dioxid-kibocsátású fenntartható jövő megvalósításában.²³ Tevékenysége négy fő feladatra osztható: adatgyűjtés és elemzés, energiahatékonyság, alternatív energiák és fenntarthatóság a védelmi szférában. Korábban nem létezett európai szinten olyan nyilvántartás, amelynek segítségével nyomon lehetett volna követni az energiafelhasználását a védelmi szférában. A tagállamokra bontott pontos adatszolgáltatás azonban szükséges ahhoz, hogy a döntéshozók lássák, milyen léptékű kihívásokkal kell szembenéznük, és hogy mik legyenek a prioritások.

Az Európai Bizottság a védelmi szférának szánta azt a szerepet, hogy alkalmazza, és ezzel népszerűsítse is az innovatív és az alacsony szén-dioxid-kibocsátással járó energetikai technológiákat. A Bizottság kezdeményezésére és az EDA irányítása alatt felállítottak egy konzultációs fórumot a tagállamok részvételével, amelynek témája az energiahatékonyság és a megújuló energiák alkalmazása a védelmi szférában.²⁴

²¹ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy.

http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf; letöltés: 2017.11.27.

²² MOLNÁR Anna: Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, Elemzések 2016/9.

²³ EDA Energy and Environment Working Group.

<https://www.eda.europa.eu/what-we-do/activities/activities-search/energy-and-environment-programme-working-group>; letöltés: 2017.11.27.

²⁴ New opportunities in sustainable energy for defence sector. European Commission, 20 October 2017.

https://ec.europa.eu/info/news/new-opportunities-sustainable-energy-defence-sector-2017-oct-20_en; letöltés: 2017.11.27.

A kezdeményezés (Consultation Forum on Sustainable Energy in the Defence and Security Sector – CF SEDSS) első fázisa 2015. október 20-án indult és 24 hónapig tartott. A tagállamok védelmi döntéshozói mellett meghívtak szakértőket a védelmi szférából, a NATO Energiabiztonsági Kiválósági Központjából, valamint az érintett iparágak és a tudományos élet képviselőit. A kezdeményezés azonnal intézményesült is, több mint 100 fővel megalakult egy szakértői hálózat (European Defence Energy Network). A résztvevők három, párhuzamosan működő munkacsoportban foglalkoztak az energiagazdálkodással, az energiahatékonysággal és a megújuló energiaforrásokkal. Csatlakozott a munkához egy szakértőkből álló csoport is, amely a kritikus energetikai infrastruktúrák védelmét vizsgálta. Összességében arra keresték a választ, hogy a *védelmi szektor energiagazdálkodása hogyan lesz a jövőben fenntartható*, beleértve azt is, hogy véget vessenek a jogszabályi mentességnek.

A konzultációs fórum második fázisa 2017. október 20-án kezdődött. Itt a résztvevők azokra a tényezőkre fókuszálnak, amelyek megakadályozzák, hogy a védelmi szféra teljes mértékben kihasználja a fenntartható energiatermelés nyújtotta lehetőségeket. A következő lépés már a megvalósítás lehet, különös tekintettel arra, hogy az átállás tiszta energiára számos gazdasági előnnyel is jár. A résztvevők a második fázisban is három, párhuzamosan működő munkacsoportban dolgoznak: az első az energiahatékonysággal és az energiagazdálkodással, a második a megújuló energiaforrásokkal, a harmadik pedig a kritikus energetikai infrastruktúrák védelmével foglalkozik, és mindegyik érinti a finanszírozás kérdéseit. Az első találkozót 2018. március 20–21-én Tallinnban tartják.

Ahogy az Amerikai Egyesült Államokban és a NATO-ban, az uniós tagállamok védelmi szférájában is elkezdődött az átalakulás. Az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások és a fenntartható energiagazdálkodás stratégiai előnyt jelentenek, pénzügyi megtakarítással járnak, és tekintettel vannak a környezet védelmére.

Zöldítés a magyar védelmi szférában

Az energiahatékonyság és a megújuló energiák minél szélesebb körű hasznosítása a magyar védelmi szférában is aktuális kérdés, így például uniós tagállamként Magyarország is részt vesz az EDA zöldítést célzó programjaiban. Az energiabiztonság a magyar biztonságpolitika fontos összetevőjeként megjelenik a 2012-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiában,²⁵ amely érinti az ehhez szorosan kapcsolódó klímaváltozás kérdését is. Az energiabiztonságot a kulcsfontosságú területek között említi, kiemeli az energiahatékonyságot, a megújuló energiák hasznosítását, szó esik továbbá az energiainport-függőségünkből adódó kockázatokról. A klímaváltozás szempontjából a nyersanyag- és a természeti erőforrások kimerülését komoly biztonsági kockázatként kezeli, ami konfliktus forrásává is válhat.

²⁵ Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája.
http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf; letöltés: 2017.12.30.

Az ugyancsak 2012-ben elfogadott Nemzeti Katonai Stratégia szintén egyre súlyosabb problémaként értékeli az energiabiztonság kérdését: kitér például az importfüggőségre, a szállítási útvonalak sebezhetőségére, az energiaforrások beszerzésének nem megfelelő diverzifikáltságára, ami az egész régiókra jellemző. A klímaváltozás hatásaival kapcsolatban a stratégia úgy fogalmaz, hogy azok a *konfliktusok fő forrásai, illetve erősítő tényezői* lesznek. A végrehajtási irányelvek között pedig teljesen konkrétan szerepel, hogy „a Magyar Honvédségnek egyre nagyobb hangsúlyt kell helyeznie az energiafogyasztás optimalizálására, a megújuló energiaforrások, illetve a környezetbarát és költségkímélő technológiák használatára”.²⁶

A Magyar Honvédség békeidőszakban infrastruktúrájának üzemeltetéséhez alapvetően földgázt és villamos energiát használ. A közlekedés jellemzően közúton történik, 2015-ös adatok alapján az ehhez felhasznált üzemanyag 83,2%-a gázolaj, 16,8%-a motorbenzin volt. Az energiatermelésben alkalmaznak napenergiát is, 2013 óta összesen nyolc helyszínen helyeztek üzembe napelemes rendszereket, ezek között vannak a legnagyobb katonai objektumok, illetve minisztériumi épületek is. A napenergia a Magyar Honvédség teljes villamosenergia-felhasználásának csaknem 0,8%-át biztosítja, de a hódmezővásárhelyi laktanya esetében ez az arány 10%. Összességében a honvédelmi tárca 2015-ben a 250 Mrd Ft éves költségvetésének 2,67%-át fordította energetikai kiadásokra, amihez még hozzáadódnak a légierő és a marginális energiahordozók költségei, amelyekkel együtt az arány megközelíti a 3%-ot.²⁷

Ahogyan az Király László és Végvári Zsolt cikkében is olvasható, az energiahatékonyság valós eszköz a fenntartható fejlődés, és ezen belül a fenntartható védelmi potenciál érdekében. Hosszabb távon elkerülhetetlennek látják az energia hatékonyabb felhasználását célzó programokat a hazai védelmi szférában, és ehhez javaslatuk szerint le kell fektetni a szükséges alapelveket és ki kell építeni a végrehajtáshoz szükséges intézményrendszert.

Következtetések

A fenti példákból látjuk, hogy a védelmi szféra átalakulásában szerepet játszott a klímaváltozás, hiszen szem előtt kell tartani a nemzetgazdaság egy ekkora szereplőjének a szén-dioxid-kibocsátását. Emellett a hadsereg zöldítésében a mozgatórugót egyre inkább a műveleti hatékonyság, a harctéri sikerek, illetve ehhez kapcsolódóan az energiabiztonság és a hadsereg finanszírozása jelenti, ami különösen az Amerikai Egyesült Államok esetében érzékelhető. A megújuló energiákra alapuló innovatív technológiák alkalmazása egyértelmű eredményeket hozott. Jelentősen csökkentette a logisztikai támogatásra való igényt azzal, hogy az eddig utánpótlásból fedezett fosszilis üzemanyag-szükségletet helyben megtermelt megújuló energiával váltja ki, amely csökkenti a logisztikai támogatási igényt.

²⁶ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája.
http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf; letöltés: 2017.12.30.

²⁷ KIRÁLY László – VÉGVÁRI Zsolt: Energhatékonyág a Magyar Honvédség béke idószaki működésében. Hadtudomány, XXVII. évfolyam 2017/3–4.

Az új modern eszközök lehetővé teszik, hogy az elektronikai eszközök hosszabb ideig működjenek, így a műveletek időben lényegesen hosszabbak lehetnek, hatékonyabbá válik a kommunikáció és javul a csapatok mobilitása. Ezek az előnyök nemcsak a műveletben részt vevő katonák harci cselekményeit befolyásolják, hatással vannak ugyanúgy az ezeket támogató eszközökre, így például a pilóta nélküli rendszerekre, amelyek ma már akár hónapokig is képesek a levegőben maradni üzemanyag-feltöltés nélkül. Az üzemanyag-utánpótlást szállító konvojok az ellenséges területeken különösen kitétek a támadásoknak, azaz az energiahatékony technológiák és a megújuló energiaforrások alkalmazása közvetlenül is életeket menthet. A csapatok biztonságát szolgálja továbbá, hogy a megújuló energiaforrások használata jellemzően nem jár zajjal, így megnehezíti az ellenséges felderítés munkáját.

A fegyveres erők többségében kihívásként kezelik az innovatív zöld technológiák alkalmazását: a zöld programok és kezdeményezések azt vizsgálják, hogy mennyire versenyképesek a hagyományos módszerekkel, energiaforrásokkal. Az alkalmazásuk mérlegelésekor a költségek mellett egyre inkább szempont lesz a műveleti hatékonyság, hogy mennyire illeszthetőek össze a harctéri elvárásokkal, megbízhatóak-e, szállíthatóak-e, megoldott-e a tárolásuk, esetleges hálózatba szervezésük. A nemzetközi szervezetek (NATO, EU) kezdeményezései erősítik és gyorsítják ezt a folyamatot. Korlátot jelenthetnek az éghajlati, földrajzi viszonyok, továbbá az energiahatékonyság, a környezetvédelem és a kibocsátáscsökkentés bonyolult feladatai.

A védelmi szféra egyre nagyobb hangsúlyt fektet az energiabiztonságra, amelynek kézenfekvő összetevője lehet a megújuló energiaforrások részarányának növelése. A hadseregek zöldítése hozzájárulhat a klímaváltozás elleni küzdelemhez is azzal, hogy csökkenti a káros anyagok kibocsátását és a rendelkezésére álló eszközökkel védi a környezetet. Másrészt a fegyveres erőknek fel kell készülniük arra, hogy az energiával és a klímával összefüggésben megváltozik a globális biztonsági környezet. Számítani kell arra, hogy a haderőknek egyre szélsőségesebb körülmények között kell feladatot ellátniuk, a haderő bevetésének lehetősége egyre szélesebb spektrumot ölel fel, a vízhiány, az aszály és a természeti erőforrások kimerülése háborúkhoz, fegyveres konfliktusokhoz, terrorizmushoz vezethetnek.

A szélsőséges időjárási jelenségek nemcsak az élelmiszerbiztonságot veszélyeztetik, hanem például hurrikánok esetében közvetlenül is érinthetik a fegyveres erőket, a rendelkezésre állás, a vészhelyzetek elhárítása óriási erőforrásokat és többletkiadást igényel. A tengerszint emelkedése egyre nagyobb tömegeket kényszerít majd arra, hogy elhagyják otthonaikat, hasonlóan a vízhiányos és az aszályos területekhez. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján az látszik, hogy Európa nincs felkészülve arra, hogy megfelelő választ adjon az akár ilyen okokból is tovább erősödő migrációs hullámokra. A haderők zöldítése tehát nemcsak rövid távú feladat, hanem hosszú távú biztonsági kihívás is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALEXANDER, David: Amidst drop in oil prices, U.S. Navy deploys 'Great Green Fleet'. Reuters, 20 January, 2016.
<https://www.reuters.com/article/us-usa-defense-greenfleet/amidst-drop-in-oil-prices-u-s-navy-deploys-great-green-fleet-idUSKCN0UY09U>; letöltés: 2017.12.30.
- Biofuels are included in latest U.S. Navy fuel procurement. U.S. Energy Information Administration, 25 July, 2014.
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=17271>; letöltés: 2017.12.30.
- EDA Energy and Environment Working Group.
<https://www.eda.europa.eu/what-we-do/activities/activities-search/energy-and-environment-programme-working-group>; letöltés: 2017.11.27.
- EDA installs energy management equipment at EUTM Mali camp. European Defence Agency. 13 October, 2015.
<https://www.eda.europa.eu/info-hub/press-centre/latest-news/2015/10/13/eda-installs-energy-management-equipment-at-eutm-mali-camp>; letöltés: 2017.11.27.
- Exercise Capable Logistician 2015 (CL 15). 1-26 June 2015. Bakony CTC, Hungary.
<http://www.mlcc-eng.army.cz/exercise-capable-logistician-2015-cl15>;
letöltés: 2018.01.18.
- GOODSITE, Michael Evan – JUHOLA, Sirkku (szerk.): Green Defense Technology: Triple Zero Net Energy, Water, and Waste Model Applications. NATO Science for Peace and Security Series – C: Environmental Security. Springer, 2017.
- Great Green Fleet. Department of the Navy, Energy, Environment, Climate Change.
<http://greenfleet.dodlive.mil/energy/great-green-fleet/>; letöltés: 2017.12.30.
- KIRÁLY László – VÉGVÁRI Zsolt: Energiahatékonyság a Magyar Honvédség béke időszaki működésében. Hadtudomány, XXVII. évfolyam 2017/3–4.
- Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája.
http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf;
letöltés: 2017.12.30.
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája.
http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf;
letöltés: 2017.12.30.
- Marine Corps Expeditionary Energy Office Expeditionary Energy Concepts (E2C) Fact Sheet.
http://www.hqmc.marines.mil/Portals/160/Docs/160825_Factsheet_E2C2016.pdf?ver=2016-08-25-112509-927; letöltés: 2017.11.27.
- Marine Corps Warfighting Lab X-File "Guide to Employing Renewable Energy and Energy Efficient Technologies".
<http://www.hqmc.marines.mil/Portals/160/Docs/X-File%20Guide%20to%20Renewable%20Energy%20and%20Energy%20Efficient%20Technologies%20Sep%202012.pdf>; letöltés: 2017.11.27.

- MOLNÁR Anna: Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések 2016/9.
- National Security Strategy of the United States of America. December 2017. <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>; letöltés: 2018.01.08.
- NATO and its partners become smarter on energy. NATO. 7 April, 2015. https://www.nato.int/cps/su/natohq/news_118657.htm; letöltés: 2017.11.27.
- NATO Energy Security Centre of Excellence – ENSEC COE. <https://www.enseccoe.org/en>; letöltés: 2017.11.17.
- NATO Smart Energy LibGuide. <http://www.natolibguides.info/smartenergy>; letöltés: 2017.11.17.
- New opportunities in sustainable energy for defence sector. European Commission, 20 October 2017. https://ec.europa.eu/info/news/new-opportunities-sustainable-energy-defence-sector-2017-oct-20_en; letöltés: 2017.11.27.
- Office of the Assistant Secretary of Defense for Energy, Installations, and Environment. https://www.acq.osd.mil/eie/OE/OE_index.html; letöltés: 2017. 12. 30.
- SCHANGLER, Zoe: Trump’s new defense bill includes a dire warning on climate change. Quartz, 13 December, 2017. <https://qz.com/1154531/trumps-new-defense-bill-includes-a-dire-warning-on-climate-change/>; letöltés: 2018.01.08.
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy. http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf; letöltés: 2017.11.27.
- STANLEY-LOCKMAN, Zoe: Armed Forces of the Future: Going Green? RSIS Commentary No. 200 – 25 October, 2017.
- Sustaining Europe’s Armed Forces. In: European Defence Matters, 2016 Issue 11. European Defence Agency. <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-magazine/edm11singlewebmedres>; letöltés: 2017.11.27.
- TRABISH, Herman K.: Will Trump disrupt the US military's clean energy mission? Utility Dive, 3 February, 2017. <https://www.utilitydive.com/news/will-trump-disrupt-the-us-militarys-clean-energy-mission/434465/>; letöltés: 2017.12.30.

Bevezetés

A kriptopénzek olyan digitális vagy virtuális fizetőeszközök, amelyek a kriptográfiát használják a védelemre. Az elmúlt évtizedben a kriptopénzek elterjedése figyelhető meg, és jelenleg több mint ezer fajtája van jelen az interneten. A jelen időszakot joggal nevezhetjük a kriptopénzek hajnalának.

A kriptopénzek használata és elfogadottsága egyre jobban beférkőzik a mindennapi emberek életébe, mert számos előnyt nyújtanak felhasználójuknak. Ezt a viszonylag új fizetőeszközt használják a hétköznapi emberek, a kriptopénz-tőzsde és a különböző szolgáltatásokat nyújtó vállalkozások. Mivel a kriptopénz anonimitást is biztosít, így a szélsőséges szervezetek, a szervezett bűnözői csoportok és a csalók is szívesen használják. Meg kell ismernünk a kriptopénzekkel kapcsolatos alapfogalmakat, a kriptopénzek működésének rendszerét, a blokkot és a blokkláncot, a kriptopénz-bányászatot is ahhoz, hogy megértsük az ilyen pénzekben rejlő lehetőségeket, valamint az általuk jelentett nemzetbiztonsági kockázatokat. Emellett tisztában kell lennünk azzal, hogy bár számos kritika érte ezt a fizetési eszközt, nem felejthetjük el, hogy a kriptopénzek dominanciája nem függ az aktuálpolitikai eseményektől és a fosszilis energiahordozóktól sem. Arról már nem is beszélve, hogy az ethereum rendszer „világszámítógép-tervezete” várhatóan világméretű pénzügyi forradalmat szabadít ránk.

A kriptovaluták robbanásszerű elterjedése természetesen a jegybankok fantáziáját is megmozgatta, a különböző országok központi bankjai is eljátszadoznak a gondolattal, hogy saját állami kriptovalutát bocsássonak ki. Meg nem erősített információk szerint Észtország már dolgozik a nemzeti kriptovaluta whitepaperen, a Nemzetközi Valutaalap (IMF¹) is valamiféle „IMF coin” bevezetésén dolgozik, és nem zárható ki, hogy Oroszország a közeljövőben kriptorubelt bocsát piacra.

A blokklánc

A blokklánc a kriptopénzek közös jellemzője (ismertetője), amely egyben úgynevezett tranzakciós adatbázis is. A teljes blokklánc magában foglalja az adott kriptopénz-rendszerben végrehajtott összes tranzakciót (pénzmozgást). Mindegyik blokk magában foglalja az előző (az őt közvetlenül megelőző blokk) hash-ét. Blokkláncnak azért nevezzük, mert az első ősblokktól kezdve, láncszerűen összekapcsolódva, minden végigkövethető a kriptopénz blokklánc-rendszerében. A blokkokat a későbbiekben lehetetlen módosítani, mivel akkor az egész egymással összekötött blokklánc hibás lenne és elveszítené kriptopénz jellegét. Továbbá, ha a blokklánc régebbi elemében szeretnénk módosításokat végrehajtani, akkor az kihatna a blokklánc teljes egészére, amit újra kellene generálni, ami drasztikusan magas költségekkel járna. Ennek következtében egy bitcoint nem lehet többször elkölteni.

¹ International Monetary Fund.

Megjegyzés: *A blokklánc a kriptopénz valós története, pontosabban a kriptopénz rendszerében az annak indulása óta lezajlott összes pénzáramlás története. Minden egyes kifizetés/tranzakció rögzítésre kerül ebben a blokklánc-adatbázisban a hálózat minden egyes csomópontjának merevlemezén (amelyek egyben a felhasználók). A blokklánc újrainírása lehetetlen, mert ha át akarnánk írni például egy 50 blokkból álló lánc 10. blokkját, akkor ahhoz nem elég csak a 10. blokkot átírni, hanem annak megfelelően módosítani kell az összes többi utána következőt is, végig egészen az utolsóig. Jelenleg a bitcoin blokkláncra már annyi blokkot – számítási teljesítményt – halmozott fel, hogy annak a bármikori újrainírása már most is végtelenül valószínűtlen, és minden újabb blokkal csak egyre valószínűtlenebb lesz.*

A blokk születése

Az új blokkok létrehozása bonyolult művelet, ehhez előbb meg kell oldani egy feladványt, amelyet a hálózat egy matematikai algoritmus alapján választ meg. Ahogy a csomópont megoldja a feladványt, azzal létrehoz egy új blokkot, és azt hozzáfűzi a jelenlegi lánc utolsó eleméhez (a lánc végéhez).

A blokk mérete és jövője²

A bitcoin-blokkok a blokklánc építőelemei, bennük tárolódik az összes tranzakció. A Satoshi által meghatározott és jelenleg is érvényes blokkméret 1 megabájt. A bitcoin-hálózat napi tranzakcióinak a száma 100–130 ezer között mozog. Ekkora mennyiségű adathalmazhoz egyelőre elégségesnek bizonyul az 1 megabájtos blokkméret, ám ahogy nő a bitcoinnal végzett tranzakciók száma, idővel egyre többet kell majd várni egy-egy tranzakció megerősítésére, azaz a blokkláncba történő rögzítésére (jelenleg ez az időtartam tíz perc). A szakértők szerint a bitcoin-hálózat egy-két éven belül elérheti kapacitása csúcsát, így a blokkméret növelésének a kérdése egyre sürgetőbb téma. Gavin Andresen, a Bitcoin Foundation tudományos főmunkatársa már korábban is tett javaslatot a blokkméret növelésére, és Andresen mellett nemrég Jeff Garzik is előállt egy lehetséges megoldással.

Megjegyzés: *Az Andresen-féle javaslat lényege egy olyan „hard fork” kidolgozása, amely növeli a maximum blokkméretet, egyben implementálja a képletet, amellyel időről időre automatikusan növekedne a blokkméret. Bár Andresen eredetileg a 20 megabájtos blokkméretet javasolta, végül mégis a 8 megabájt mellett érvel. A változtatás hátterében a kínai bitcoin-bányák közös fellépése állhat.*

Kriptopénz-bányászat³

A bányász szó a kriptopénzek esetében sajnos elég félreérthető. A kriptopénz-rendszerek működéséhez korszerű, nagyméretű háttér-informatikai infrastruktúra szükséges. Mivel a kriptopénzek rendszere decentralizált, ezért úgynevezett csomópontok hajtják végre a tranzakciók hitelesítését, az új blokkok elkészítését (generálást). A rendszer üzemeltetése mind a számítási, mind az energiafogyasztási területet beleértve komoly erőforrásigénnyel rendelkezik. Így a rendszer kriptopénzzel jutalmazza azokat, akik számára felajánlják informatikai eszközeik szabad kapacitását.

² <https://bitcoin.hu/a-bitcoin-blokkmerettel-kapcsolatos-vitarol/>; letöltés: 2017.11.03.

³ A blokkláncról bővebben: www.bitcoin.hu/; letöltés: 2017.11.03.

Ebből következett a kriptopénz-bányász elnevezés. De ebből is látható, hogy nem a semmiből teremtenek értéket a bányászok, hanem a gyakorlatban kriptopénzért cserébe biztosítják az infrastruktúrát a rendszerhez. Ha a kriptopénz-bányászatot közgazdasági vagy pénzügyi szempontból vizsgáljuk, akkor a kriptopénz-bányászatra befektetésként kell tekinteni. Lehetőségünk van arra is, hogy egy-két évre előre bányászszereződést vásároljunk valamelyik kriptovaluta bányászatára, például ETH-re, Monero-ra, így helyettünk bányásznak két évig egy felhőszolgáltatás keretén belül. A másik bányászati lehetőség, amikor a kriptopénzeket mi magunk bányásszuk ki asztali számítógéppel, vagy direkt erre a célra létrehozott kriptopénz-bányász számítógéppel, esetleg telefonnal.

Jelentősebb kriptopénzek

Bitcoin (BTC)

A legelső kriptopénz a megközelítőleg húszmilliárd dolláros piaci kapitalizációval rendelkező bitcoin, amelyet joggal nevezünk a kriptopénzek ősatyjának. Megjelenése előtt nem létezett olyan technológia, amely egy központi elszámoló hatóság nélkül is biztonságosan képes tranzakciók nagy tömegének a lebonyolítására. A 2009-ben feltűnt valuta egy bizonyos „Satoshi Nakamoto” álnéven tevékenykedő személy vagy csoport kreálmánya. A lényege egy olyan valuta (pénzeszköz vagy ahhoz hasonló elektronikus fizetőeszköz) létrehozása volt, amelyet – ellentétben a bankszámlánk tranzakcióival – nem lehet nyomon követni, de ugyanolyan megbízható (lopás- és hamisításbiztos), ha nem jobb. A technológia néhány éven belül a hagyományos pénzügyi intézetek technikai működését is átformálhatja. Mindeközben nem melleleg a kriptopénzekbe fektetett hagyományos pénz kicsit több mint kétharmada bitcoinban van.⁴

Megjegyzés: *Az ötlet azonban nem az övék, a rendszer Wei Dai „B-Money” elképzelésére épül, amelynek gyakorlati megvalósítása Nakamoto érdeme.*

A kriptopénzeket – így a bitcoint is – az aranyhoz hasonlítják, mert az aranyhoz hasonlóan véges készlet áll rendelkezésre. Az egyszerre forgalomban levő bitcoin mennyisége 21 millió egységben van limitálva, a valuta előre meghatározott „vége” várhatóan 2140-ben jön el. Innentől új pénz nem kerül forgalomba, bevétel csak a tranzakciós díjból származhat majd. Attól függetlenül, hogy eléri a maximális limitet, a bányászata nem szűnik meg, mivel a decentralizált infrastruktúrát ettől még fent kell tartani.

Ethereum (ETH)

A bitcoin kistestvérének nevezett ethereum árfolyama az elmúlt egy évben meghétszereződött, a vele kapcsolatos technológiák pedig hamarosan teljesen átformálják az üzleti és az információtechnológiai világot. Az ethereum működése lényegében (az alapokban) nagyban hasonlít a bitcoinéhoz. Mindkettő blokklánc alapú technológián fekszik, a megosztott könyvelés elvén (distributed ledger) egy hálózat résztvevői által konszenzusban kezelt adatbázist jelent. Míg azonban a bitcoin főleg digitális pénzként, elszámolási egységként használható, addig az

⁴ <https://en.bitcoin.it/wiki/B-money>; letöltés: 2017.10.31.

ethereum felhasználási lehetőségei szélesebbek. A kriptopénzekhez képest az ethereum tulajdonképpen egy teljesen új technológiai (mérnöki) újítás. Röviden úgy lehet megfogalmazni, hogy egy nagy, általános célú, egész világra kiterjedő számítógép saját beépített programozási nyelvvel, amelyet egy decentralizált hálózat működtet. Emellett ehhez bárki önként csatlakozhat. Őket a bitcoinhoz hasonlóan az ethereum esetében is bányászoknak hívjuk, akik a felajánlott kapacitásukért és munkájukért cserébe az ethereum saját pénzét, az ethert kapják.^{5,6,7}

Megjegyzés: *Az ethereumrendszer esetében látható igazán jól, hogy a „bányászok” nem pénzt (javakat) kreálnak a semmiből, hanem működtetik a hálózatot. Mondhatni biztosítják a számítási és az informatikai infrastruktúrát az ethereum hálózatához.*

Ripple (XRP)

A 2012-ben alapított Ripple is egy decentralizált tranzakciós rendszert működtet, amelynek lényege, hogy az ehhez csatlakozó bankokat direktben kötik össze a nemzetközi átutalások végrehajtásához. A köztes elszámolóházak, levelezőbankok és más szereplők elhagyása miatt olcsóbb, gyors nemzetközi átutalásokat tesz lehetővé, az értéktranszferhez pedig egy kriptovalutát (XRP) használnak. Az UniCredit, az UBS, a Santander mellett több nagybank is használja már a Ripple szolgáltatását.^{8,9,10,11}

A Ripple nincs egyedül a banki felhasználásra tervezett blokklánc-termékek piacán, közvetlen riválisának számít a Corda. Emellett több banki konzorcium létezik még, amelyek a pénzügyi blokklánc-technológiák kutatására álltak össze. A gépek által moderált, automatikus utalásokkal működő rendszerek olyanok lesznek, mint a pénz újrafeltalálása. Ahhoz azonban, hogy ez működjön, könnyen fenntartható és egyszerűen végrehajtható tranzakciókra van szükség. A Ripple emellett alkalmas országok közötti tranzakciók lebonyolítására is, bár ez még nem egy jellemző pénzügyi gyakorlat napjainkban.^{12,13}

Litecoin

A litecoin is a bitcoinhoz hasonló nyílt forráskódú, pont-pont alapon működő kriptopénz. 2011 októbere óta létezik, Charles Lee korábbi Google-alkalmazott hozta létre. A bitcointól részben eltér, az eredeténél (azonos számítási kapacitás mellett) gyorsabb (átlagosan várhatóan 2,5 percenként hoz létre blokkokat, míg a bitcoin esetében ez 10 perc), és kevésbé számításkapacitás-igényes ellenőrző algoritmust futtat, illetve kb. négyszer annyi litecoint hoznak létre, mint amennyi bitcoin összesen létrejöhet. A többi tulajdonsága jórészt hasonló a bitcoinéhoz.

⁵ <https://ethereum.org>; letöltés: 2017.11.04.

⁶ <https://twitter.com/ethereumproject>; letöltés: 2017.11.05.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=j23HnORQXvs>; letöltés: 2017.11.02.

⁸ <https://coinmarketcap.com/currencies/ripple/>; letöltés: 2017.11.01.

⁹ <https://ripple.com>; letöltés: 2017.11.01.

¹⁰ <https://ripple.com/insights/blockchain-revolution-state-world-address/>; letöltés: 2017.11.01.

¹¹ <https://ripple.com/insights/nine-things-need-know-xrp/>; letöltés: 2017.12.04.

¹² <https://fintechradar.hu/fizetes/1012/ripple-igy-kerul-bankok-eszkozataraba-kriptopenz/>; letöltés: 2017.12.04.

¹³ <http://www.bitcoinbazis.hu/blokklanc-startup-cbs-fintech-listajan/>; letöltés: 2017.12.04.

Dash

A Dash, vagy más néven DarkCoin vagy XCoin 2014 januárjában indult el. A bitcoinhoz hasonlóan ez is nyílt forráskódú, pont-pont alapon működő kriptovaluta, amely azonnali és privát (anonim) fizetési szolgáltatást kínál. A bitcoinnál is alapvetően választható anonimitást jelent, de ez egy olyan módszer, amellyel több küldő pénzt (tokenjeit) összekeverik, így a címzettekhez végül úgy jut el a pénz, hogy nem lehet tudni, pontosan ki indította a tranzakciót, így az nem visszakereshető. Ezzel kérésre a bitcoin üvegzebjellegét kapcsolják ki.

Visszaélések a kriptopénzekkel

A decentralizált és teljesen anonim kriptopénz az egyik tökéletes eszköze annak, hogy a kiberbűnözők elfedjék pénzügyi tranzakcióikat a rendvédelmi szervezetek előtt. Az elmúlt időszakban megfigyelhető volt, hogy a hekkerek által alkalmazott zsarolóvírusok (BadRabbit, WannaCry, Petya, NotPetya) már BTC-ben fogadták csak el a váltságdíjat. Az utaláshoz szükséges címet az áldozatok egy TOR-hálózatban¹⁴ megtalálható címen kapták meg, így még jobban ellehetetlenítették a pénzforgalom követését a rendvédelmi szervezetek előtt.

Amellett, hogy számos kiberbűnöző vagy klasszikus értelemben vett szervezett bűnözői csoport használja, számos visszaélési módszer is létezik, amihez szervesen kapcsolódnak a kriptopénzek. A blokklánc népszerűségét követően úgynevezett altcoinokat is létrehoztak. Ennek következtében a kriptovaluták piaca óriásira bővült, és már jelenleg is több száz altcoin létezik. Az altcoinok piaca viszonylag instabilnak mondható, az adott altcoin dominanciája erősen változó, ezért sajnos egyes esetekben (érdeklődés hiánya miatt) az adott altcoin értéke (így dominanciája is) nullára csökken. Ezzel a módszerrel a befektetők pénzét szinte nyomtalanul és legfőképpen anonim módon lehet eltulajdonítani. A jelentős árfolyamkockázat miatt a tájékozatlan befektetőket könnyűszerrel megvezetik a csalók, és a leleplezésük is egyre nehezebb.

A kriptopénzek jövője

Okosszerződések, világszámítógép

A blokklánc-technológia, valamint a kriptopénzek felhasználása (vagy azok közvetlen következménye) már előrevetíti az okosszerződések elterjedését is. Az okosszerződés (smart contract) lényegében úgy működik, hogy az előre meghatározott feltételek (szerződésben foglaltak alapján) teljesülése esetén automatikusan lezajlik a fizetési tranzakció. A rendszerbe kötött szerződések egy kódoló programon futnak át. Ha a felek megállapodnak a részletekben és digitálisan aláírják a megállapodásukat deklaráló programot, az onnantól kezdve a feltételek teljesülése esetén automatikusan végrehajtódik. Az ethereum rendszeren kötött okosszerződések esetében 100%-ig biztosított, hogy nemcsak az illetéktelenek, de még az ethereumot üzemeltető személyek sem képesek módosítani a szerződéseken.

¹⁴ The Onion Router – anonimitást biztosító rendszer, vagy más néven hagymaelosztó. Nevéből adódik, hogy többszintű titkosítást alkalmaz.

Az ethereum a szervereket és a felhőtárhelyeket szerte a világon önkéntesek által futatott csomópontok („nodes”) ezreivel váltaná ki, így egy „világszámítógép” jönne létre. Az ethereum jövőképe az, hogy a decentralizált hálózatnak köszönhetően – valamint a globális lefedettség miatt – az egész bolygón szinte bárhol elérhető a rendszer. A felhasználók pedig – erre az infrastruktúrára támaszkodva – az egész világon használhatják az okosszerződések nyújtotta új lehetőségeket.

Ha egy mai on-line boltban (appstorban) böngészünk, számtalan lehetőséget és szolgáltatót találunk, amelyek a banki alkalmazásoktól az on-line üzenetküldő szolgáltatásokig különféle szoftvereket jelölnek és ajánlanak nekünk letöltésre. Ezek működtetésében és kiszolgálásában olyan harmadik felek is részt vesznek, akik/amelyek böngészési előzményeket és más személyes információkat vásárolnak, vagy a bankkártyadatainkat harmadik felek irányítása alatt lévő szervereken tárolják el. A kiválasztott program mögött is gyakran ezeket a harmadik feleket találjuk, hiszen az Apple és a Google ugyanúgy meghatározza (sőt, időnként cenzúrázza) a letölthető alkalmazások körét. Az ethereum azonban az ilyen típusú szolgáltatásoknál a személyes adatok feletti ellenőrzést visszajuttatja majd azok tulajdonosaihoz. Az ötlet középpontjában az áll, hogy többé egyetlen természetes vagy jogi személy se legyen a személyes adataink birtokában, hogy többé senki ne tudjon váratlanul egy alkalmazást letiltani, hogy a dokumentumaink ne válhassanak egyik pillanatról a másikra elérhetetlenné! Hogy egy ilyen döntést csak a felhasználó hozhasson meg, más jogi vagy természetes személy nem.

A kriptopénzek szabályozása

A pénzügyi szabályozások gyakran többet ártnak, mint használnak a pénzügyi rendszer végső felhasználóinak, és a szabad innováció akadályozóinak tekinthetők. A kriptopénzek nem állnak központi pénzügyi intézet és bank felügyelete alatt, és várhatóan nem is fognak. Hiszen ha bármilyen bank vagy pénzügyi intézet, esetlegesen egy erre külön kijelölt hatóság centralizált módon felügyelné a blokklánc- rendszert (ami egyébként a blokklánc-rendszer alapelve miatt alapvetően lehetetlen), azonnal elvesztené „vonzerejét” a befektetők előtt.

Mario Draghi,¹⁵ az Európai Központi Bank (EKB) Elnöke az Európai Parlament Gazdasági és Pénzügyi Bizottsága előtt nyilatkozott, ahol elmondta, hogy a kriptopénzek szabályozása és engedélyezése nem az EKB hatáskörébe tartozik. Draghi nyilatkozatával arra a kérdésre kívánt válaszolni, hogy az EKB tervezi-e szabályozni a kriptopénzeket, vagy van-e terv Kínához hasonlóan visszaszorítani a kriptogazdaságot. A kérdésben arra is kitértek, hogy a bankszektor lépést tud-e tartani a fintech iparág megnövekedett finanszírozási igényével. Draghi elmondta, hogy az EKB épp most vizsgálta a kriptopénzekben rejlő lehetőségeket. Az elemzés pedig ki fog térni a kriptopénzekkel kapcsolatos kockázatokra, valamint vizsgálni fogja az elterjedést, a használhatóságot és a gazdasági hatásokat is.

¹⁵ Mario Draghi olasz közgazdász, menedzser és bankár, aki 2011. november 1-jén követte Jean-Claude Trichet-t az Európai Központi Bank elnöki posztján. 2014-ben a Forbes a világ 8. legnagyobb hatalommal rendelkező személyeként listázta, 2015-ben pedig a Fortune magazin a világ második legnagyobb vezetőjének nevezte.

Számos ország pénzügyi felügyeleti hatósága gondolkodott el a bitcoin és a kriptopénzek szabályozásáról. Mióta Kína betiltotta a bitcoin-tőzsdék működését az országban és beszüntette az ICO-t,¹⁶ a központi bankok és a felügyeleti szervek sorra adnak ki különféle nyilatkozatokat a kriptopénzek és az ICO kapcsán. Ráadásul a kriptopénz témaként folyamatosan jelen van az EKB hétköznapjaiban. Vítor Constâncio, a központi bank alelnöke kijelentette, hogy a kriptopénzeket kizárólag spekulatív eszközöknek tekinti. Sőt Constâncio továbbment, és egyenesen a 17. századi holland tulipánmániával hozta párhuzamba a kriptogazdaság jelenlegi helyzetét, utalva arra, hogy esetlegesen egy olyan pénzeszköz van a piacon, amely mögött nincs tényleges fedezet.

Vlagyimir Putyin orosz kormányfő azt nyilatkozta, hogy a kriptopénzek kockázatosak, emellett pénzmosásra és csalásra adnak lehetőséget. Oroszország a jövőben új szabályokat alkot majd a kriptopénzekkel kapcsolatosan, amelyek kidolgozása során figyelembe veszik a nemzetközi példákat is. A TASZSZ orosz hírügynökség jelentette, hogy Putyin egy kriptopénzekkel és fintech témával foglalkozó rendezvényen szólalt fel a digitális pénzekkel kapcsolatosan. A kriptopénzek forgalmazói a világ számos országában egyre aktívabbak, de egyelőre egyetlen ország sem köteleződött el pénzügyi eszközként történő szabályozása mellett. Különböző álláspontok vannak a kormányon belül és nemzetközi szinten is, a véleményeket az elnök találkozón hallgatta meg.

Konklúziók

Ha a pénzt úgy definiáljuk, hogy egy olyan fizetőeszköz, amelyet valamely ország pénzügyi szervezete bocsát ki mint kötelezettséget,¹⁷ akkor a kriptodevizák decentralizáltságukból adódóan mesterséges pénzek. Ebből következik, hogy esetlegesen az elterjedésük során kisebb gazdasági társaságok, tömörülések bevezethetik fizetőeszközként. Ezzel szemben a mai világban szinte kizárható, hogy egy ország ilyen mértékű devizadeliberalizációt hajtana végre a kriptopénzekkel.

Jelenleg a kriptopénz-technológia és maga a blokklánc-technológia az evolúciójának kezdeti szakaszában áll, így még nem érte el a fejlettségének azt a fokát, hogy azonnal leválthassa a jelenlegi pénzügyi technológiákat.

Jelenleg nem tisztázott, hogy a forgalomban lévő kriptovaluták pénznek vagy akár digitális pénznek számíthatók-e. Tisztázatlan kérdés, hogy a szabályozást hogyan lehetne implementálni a jelenlegi pénzügyi rendszerekbe, valamint a közigazgatásba. Ebből adódóan a „digital governance” kérdés egyre fontosabbá válik a pénzügyi szektorban. Középtávon – figyelembe véve a digitális átalakulási folyamatokat – a készpénz nélküli társadalom megvalósíthatósága, a digitális pénz bevezetése nem is áll olyan messze, mint ahogy gondoltuk tíz évvel ezelőtt.

¹⁶ ICO – Initial Coin Offering. A célja, hogy a kibocsátó a kriptovaluta kibocsátásával szerezzen tőkét projektjének, cégépítésének finanszírozásához.

<http://fintechzone.hu/mi-az-ico-bitcoin-utani-kripto-vilag/>; letöltés: 2017.12.07.

¹⁷ Értékmérő, forgalmi és felhalmozási eszköz.

Összefoglalás

A kriptovaluták jövőbeli térnyerése a gazdaság és a pénz világában szinte vitathatatlan. Természetesen – mint minden pénznek (fizetőeszköznek) – egy evolúción¹⁸ kell átesniük, mielőtt elterjednek a világon. Ha a pénzt mint technológiát tekintjük, a legfontosabb az elmúlt húsz év fejlődése, amely során a pénz digitalizálódott. Bár az interneten könnyűszerrel tudunk pénzügyi tranzakciókat végrehajtani, a jelenlegi pénzügyi technológia a papírpénz alapú gazdaság egy az egyben elektronikussá váló tétele. Sajnos, mint minden új technológia – függetlenül attól, hogy az katonai vagy polgári célú – a terrorizmus egyik eszköze vagy kiszolgálója lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

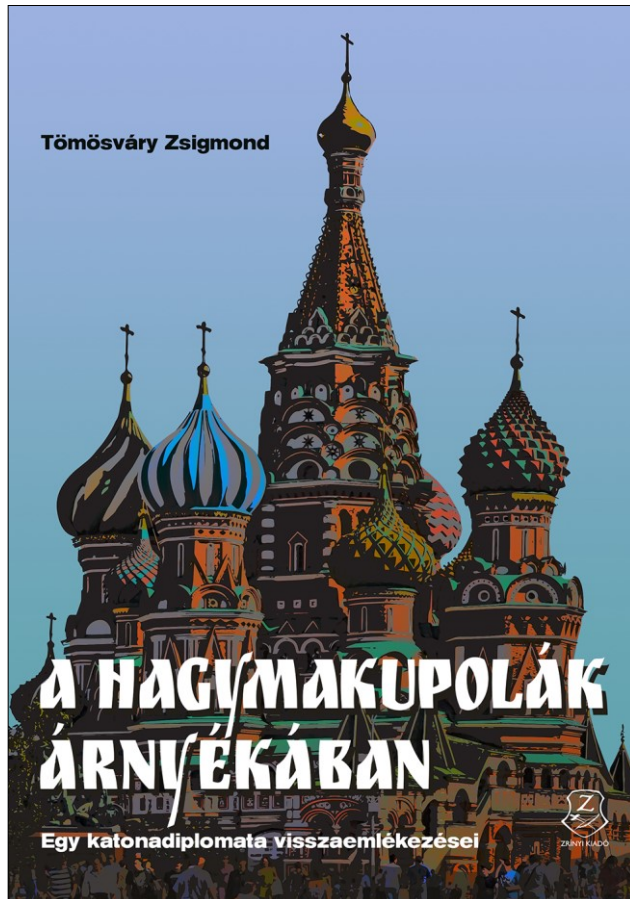
- <http://fintechzone.hu/mi-az-ico-bitcoin-utani-kripto-vilag/>; letöltés: 2017.12.07.
- <http://www.bitcoinbazis.hu/blokk-lanc-startup-cbs-fintech-listajan/>; letöltés: 2017.12.04.
- <https://bitcoin.hu/a-bitcoin-blokkmerettel-kapcsolatos-vitarol/>; letöltés: 2017.11.03.
- <https://coinmarketcap.com/currencies/ripple/>; letöltés: 2017.11.01.
- <https://en.bitcoin.it/wiki/B-money>; letöltés: 2017.10.31.
- <https://ethereum.org>; letöltés: 2017.11.04.
- <https://fintechradar.hu/fizetes/1012/ripple-igy-kerul-bankok-eszkozataraba-kriptopenz/>; letöltés: 2017.12.04.
- <https://ripple.com/insights/blockchain-revolution-state-world-address/>; letöltés: 2017.11.01.
- <https://ripple.com/insights/nine-things-need-know-xrp/>; letöltés: 2017.12.04.
- <https://twitter.com/ethereumproject>; letöltés: 2017.11.05.
- <https://www.youtube.com/watch?v=j23HnORQXvs>; letöltés: 2017.11.02.
- www.bitcoin.hu/a; letöltés: 2017.11.03.

¹⁸ A pénz primitív formáinál valamilyen természeti erőforrást vagy használati tárgyat, mint például speciális kagylókat, kakaóbabot vagy dohányt használtak régen a csere közvetítő eszközeként.

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

**A HAGYMAKUPOLÁK ÁRNYÉKÁBAN –
KÖNYVISMERTETŐ**

2017 novemberében Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok (PhD), a Felderítők Társasága Egyesület elnökének tollából szakmatörténeti visszaemlékezés jelent meg a Zrínyi Kiadó gondozásában. Az alkotás „*A hagyamakupolák árnyékában – Egy katonadiplomata visszaemlékezései*” címet viseli.

A képanyaggal gazdagon illusztrált 392 oldalas könyv – 18 főcím alá rendezve – szinte naplószerűen eleveníti fel a szerző Oroszországi Föderációban 1993. július 25. és 1998. augusztus 2. között töltött katonadiplomáciai (katonai és légügyi attaséi) szolgálatának főbb mozzanatait, történéseit.

Az alkotás az Oroszországi Föderáció bel- és külpolitikájának bemutatása mellett foglalkozik az ország biztonság- és védelempolitikájának főbb kérdéseivel, ismertette Magyarország és Oroszország kétoldalú katonai és katonadiplomáciai kapcsolatának alakulását és annak jelentősebb eseményeit a '90-es években. A tudományos igényességgel készült mű kitér a volt szovjet tagköztársaságok helyzetére, valamint a térség abban az időszakban meghatározó konfliktusaira is.

Ugyan a könyv megjelenése és a tárgyalt időszak eseményei között már közel húsz év telt el, ez a tény semmit nem von le a mű értékéből. Egyfelől azért, mert el kell telnie egy bizonyos időnek ahhoz, hogy a politikai folyamatok reálisan megítélhetők, az ok-okozati összefüggések pedig felismerhetők legyenek. Másrészt valószínűleg szakmai indokok is szólhattak a publikálás idejének célszerű megválasztása mellett.

A könyv katonadiplomáciai szakmai értéke igen magas. A szerző szinte tankönyvszerűen mutatja be egy külföldi országban szolgálatot teljesítő katonadiplomata (attasé) működésének rendjét, feladat- és kapcsolatrendszerét, a munka tartalmát a kiérkezéstől a hazatérésig. Egy ilyen magas szakmai értékű mű megírása csak úgy lehetséges, ha a kiküldött katonadiplomata – időt és fáradságot nem kímélve – folyamatosan rögzíti és dokumentálja külföldi szolgálatának minden szakmai vonatkozású eseményét, emellett magas szinten tájékozott a fogadó ország és a térség politikai, katonai, katonadiplomáciai és kulturális folyamataival kapcsolatban is. Nem kétséges, hogy ez a feladat kitartást és szilárd szakmai elkötelezettséget igényel, ezért példaértékű.

A könyvet ajánlom mindazoknak, akik érdeklődnek a téma iránt, különösen pedig azoknak, akik a jövőben Magyarország és a honvédelmi tárca képviselőként katonadiplomáciai szolgálatot teljesítenek.

A könyv a Zrínyi Kiadó könyvterjesztő hálózatában (25% kedvezménnyel) 6600 Ft-ért vásárolható meg.

A szerző dedikál a könyv bemutatója után

E SZÁMUNK TARTALMA

HOLECZ JÓZSEF ALEZREDES

A GERASZIMOV-DOKTRÍNA – EGY MÁSIK MEGVILÁGÍTÁSBAN

A 20. század végének egyik legfontosabb megfigyelése volt a hadtudomány szempontjából, hogy a hadviselés jellemzői elkezdtek drasztikusan változni. Valerij Geraszimov hadsereg tábornok, az orosz fegyveres erők vezérkari főnöke, védelmi miniszterhelyettes 2013-ban egy cikkben jelentette meg az ezzel kapcsolatos megfigyeléseit, amit azóta a közvélemény Geraszimov-doktrínaként emleget. E tanulmány elsőként közli magyarul a teljes Geraszimov-cikket, valamint igyekszik más megvilágításba helyezni számos korábbi állítást, amelyek a Geraszimov-doktrínával kapcsolatosan elterjedtek.

Kulcsszavak: Geraszimov-doktrína, hibrid hadviselés, hadtudomány.

BERTALAN DÁVID OGY. ALEZREDES

A BIZTONSÁGI SZEKTOR SPECIÁLIS VONÁSAI

A napjaink holisztikus biztonsági kihívásaira adandó válaszok során egyre jelentősebb szerepet játszanak a biztonsági és a katonai magánvállalatok, amelyek egyes országokban már a nemzeti haderő részét is képezik. A tanulmány bemutatja a cégek kialakulásának a főbb történelmi előzményeit, továbbá egy konkrét szempontrendszer alapján összehasonlító elemzéssel kimutatja a zsoldosok, illetve a biztonsági és a katonai magánvállalatok alkalmazottai (civil kontraktorok) közötti tartalmi és fogalmi különbségeket.

A katonai és a biztonsági magánvállalatok tevékenységi köreinek a szakirodalomban már elfogadottnak tekintett csoportosítása alapján a tanulmány néhány nemzetközi példán keresztül rávilágít a cégek alkalmazásának pozitív és negatív tapasztalataira. Felhívja a figyelmet a nemzetközi és a nemzeti jogi környezet harmonizációjának további erősítésére, továbbá a modern hadviselés, a speciális rendészeti tevékenységek és a biztonsági kockázatok csökkentése területén aktuális feladatokat fogalmaz meg a jövőre nézve.

Kulcsszavak: biztonsági magánvállalatok, katonai magánvállalatok, kontraktor, PMC, PSC.

CONTENTS

LIEUTENANT COLONEL JÓZSEF HOLECZ

**THE GERASIMOV DOCTRINE –
FROM A NEW POINT OF VIEW**

At the end of the 20th century one of the most important observations of military science was that the characteristics of warfare have begun to change drastically. The current Chief of the General Staff of the Armed Forces of Russia and first Deputy Defence Minister, Valeriy Gerasimov published his thoughts in an article in 2013 that since has been widely called as the Gerasimov doctrine. This study is the first full publication of the Gerasimov article in Hungarian and attempts to highlight many of the earlier statements related to the Gerasimov doctrine from a new point of view.

Keywords: Gerasimov doctrine, hybrid warfare, military science.

LIEUTENANT COLONEL DÁVID BERTALAN

SPECIFIC FEATURES OF THE SECURITY SECTOR

The private security and military companies are already parts of the national force in some countries are playing an increasingly important role in the responses to the holistic security challenges of today. The study shows the main historical events of these companies and based on a specific set of criteria also demonstrates the content and conceptual differences of the relationship between mercenaries and private security and military employees (civil contractors).

Based on the grouping of military and security companies that is already accepted in the literature, the study highlights the positive and negative experiences of using these companies through some international examples. It contributes to the further strengthening of the harmonization of international and national legal environment, and formulates current tasks for the future in the topics of modern warfare, special police activities and the reduction of security risks.

Keywords: private security companies, private military companies, contractor, PMC, PSC.

MEZŐ ANDRÁS ALEZREDES

A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI

A szerző a doktrínafejlesztés gyakorlatát mutatja be három ország, az Egyesült Királyság, Csehország és Oroszország példáján keresztül. A NATO-országok gyakorlatában kézenfekvő, hogy a tagországok lehető legteljesebb mértékben törekednek a szövetségi doktrínarendszerhez alkalmazkodni. Ugyanakkor Oroszország felfogása a doktrínákról – tekintettel arra, hogy nem tagja NATO-nak – teljesen eltérő, és ezért azok készítésének gyakorlata is nagyban különbözik a szövetségi országokétól. A tanulmány bemutatja a szövetségen belüli és kívüli doktrínafejlesztés elveit, módszereit és gyakorlatát.

Kulcsszavak: stratégia, művelet, harcászat, doktrína, doktrínafejlesztés.

HEGYI ÁGNES SZÁZADOS

A TERRORIZMUS MEGJELÉSE A SZÁHEL-ÖVEZETBEN

2012-ben a konfliktus – amelynek alapja a tuaregek évszázadok óta vágyott függetlenségének megszerzése volt – végül a térségben tevékenykedő iszlám szélsőséges szervezetek hatalomátvételi kísérletévé vált Észak-Maliban. A tuareg autonómia megteremtése helyett saríia törvények kerültek bevezetésre több területen.

A nemzetközi közösség – persze elsősorban a gazdasági érdekeltségei révén ezer szállal a térséghez kötődő Franciaország – katonai erő küldésével igyekezett felszámolni a szélsőségesek állásait. Ez azonban máig sem sikerült maradéktalanul.

Kulcsszavak: Száhel-övezet, terrorizmus, iszlám szélsőséges csoportok, Mali, tuaregek.

DR. GERENCSÉR ÁRPÁD

KÖZÉP-ÁZSIAI SZÉLSŐSÉGES MOZGALMAK MEGJELÉSEI FORMÁI ÉS JELENTŐSÉGE

Közép-Ázsia a világ egy nagyon sajátos, természeti kincsekben gazdag, de instabil térsége. A volt Szovjetunió területén a szélsőséges mozgalmak jelentős biztonsági kockázatot, kihívást jelentenek. Tanulmányomban a közép-ázsiai országok iszlám mozgalmait által jelentett kihívásokat elemzem és mutatom be. A közép-ázsiai önkéntesek a világ számos konfliktuszónájában jelen vannak, és hazatérésük komoly kockázatot jelent. A legstabilabb állam Kazahsztán. Üzbegisztán és Türkmenisztán autoriter berendezkedésű állam, ami a stabilitást adja, míg Tádzsikisztán és Kirgizisztán a szegénysége és belső ellentmondásai miatt bármikor tűzfészekké válhat. A radikalizálódásnak és a szélsőségek kialakulásának számos oka és megjelenési formája lehet, és erre Közép-Ázsia egy érdekes példa.

Kulcsszavak: Közép-Ázsia, szélsőséges mozgalmak, terrorizmus, klánrendszer, radikalizálódás.

LIEUTENANT COLONEL ANDRÁS MEZŐ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF DOCTRINE DEVELOPMENT

The author describes the practice of doctrine development through three different countries, the United Kingdom, the Czech Republic and Russia. Obviously, the NATO countries try to adopt the NATO doctrine architecture in their countries to the extent possible. However, the third country, Russia, not being a NATO member, is very different from the others, and has a very different perception and practice of the doctrines compared to NATO-members. The article explains the principles, methodology and practice of different countries.

Keywords: strategy, operation, tactics, doctrine, doctrine development.

CAPTAIN ÁGNES HEGYI

THE APPEARANCE OF TERRORISM IN THE SAHEL BELT

The conflict in Mali started as an independence struggle of the Tuareg people in 2012, but eventually it turned into an attempt of the various Islamist groups of the region, to gaining control. Instead of the creation of Tuareg autonomy, sharia law was introduced.

The international community – first and foremost France that has serious economic interests in the region – decided to send troops in order to eliminate the Islamist threat. After four years of fighting, the Islamist armed groups are still able to control parts of the territory, however.

Keywords: Sahel belt, terrorism, Islamic extremist groups, Mali, Tuareg people.

DR. ÁRPÁD GERENCSÉR, PhD

ACTIVITY AND SIGNIFICANCE OF CENTRAL ASIAN EXTREMIST MOVEMENTS

Central Asia a special region which is rich in natural sources, but lacks stability. Extremist movements in the former Soviet republics represent high security risk and challenges. The author analyses those challenges posed by Islamic movements in Central Asia. Volunteers from Central Asia are present in numerous conflict zones in the world; their return home represents a high level of risk. Kazakhstan is the most stable state in Central Asia. Uzbekistan and Turkmenistan are authoritarian, therefore relatively stable states; however, Tajikistan and Kyrgyzstan due to poverty and inconsistencies could turn into crisis anytime. There could be different reasons for radicalization and extremism, which may appear in different forms. Central Asia is an interesting example for that.

Keywords: Central Asia, extremist movements, terrorism, clan system, radicalisation.

KOÓS GÁBOR NY. ALEZREDES –
PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY NY. EZREDES, CSc

**A FEGYVERES KÜZDELEM JELLEMZŐI
KUTATÁSÁNAK FONTOSSÁGA,
A HÍRSZERZÉS ÉS A FELDERÍTÉS JELENTŐSÉGE**

A tanulmány elkészítésekor az volt a célunk, hogy a teljesség igénye nélkül kutassuk azokat az elméleti kérdéseket, amelyek megválaszolása elengedhetetlen a fegyveres küzdelem új jellemzőinek megértése szempontjából. A hazai és a külföldi szakirodalom elméleti anyagai alapján bemutatjuk a hírszerző és felderítőszervek munkájának a jelentőségét a hibrid veszélyek, kockázatok és tevékenységek elleni védelem tükrében.

Kulcsszavak: a fegyveres küzdelem új jellemzői, a hibrid műveletek, az információ megszerzése, a társadalom védelme.

DR. VIDA CSABA ALEZREDES

**AZ ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKA TERMÉKEI –
NEMZETBIZTONSÁGI TÁJÉKOZTATÓK KÉSZÍTÉSE**

A szerző a tanulmányában az elemző-értékelő munka hat feladatrendszeréből az egyiket, a jelentések készítését mutatja be. Több jellemző alapján csoportosítja a tájékoztatókat, majd az azokkal szemben támasztott követelményeket elemzi. Három követelményrendszert különít el: a tartalmi, a formai és az alaki követelményeket. Kiemelt szerepet tulajdonít a felhasználók és a jelentéskészítők kapcsolatrendszerének. Végezetül áttekinti a tájékoztató jelentések készítésének folyamatát.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság elmélete, elemzés-értékelés, tájékoztató tevékenység, tájékoztató jelentés.

DR. MARTON PÉTER

**A FELDERÍTŐ ÚJSÁGÍRÁS STRATÉGIAI IMPLIKÁCIÓI,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TERRORIZMUS ELLENI HÁBORÚRA**

A tanulmányban a szerző a „felderítő újságírás” fogalmának bevezetése mellett érvel az újságírással foglalkozó tanulmányok (Journalism Studies) területén. Ez indokolt lehet mind a létező, ekképp leírható gyakorlat (azaz empirikus relevancia) tekintetében, mind a tudósítói és az oknyomozó újságírástól való konceptuális elhatárolásként.

Mint azt a szerző a 2001 utáni időszakból, a terrorizmus elleni háború kontextusából vett példákkal is szemlélteti, ennek a stratégiai tanulmányok (Strategic Studies) szempontjából is jelentősége van, hiszen a felderítő újságírás harmadik felek számára alapvető hasznokkal és kockázatokkal járhat.

Kulcsszavak: felderítő újságírás, oknyomozó újságírás, haditudósítás, terrorizmus elleni fellépés, fegyveres konfliktusok.

LIEUTENANT COLONEL (RET.) GÁBOR KOÓS –
COLONEL (RET.) DR. GYÖRGY SZTERNÁK, CSc

**THE IMPORTANCE OF RESEARCH
OF THE ARMED STRUGGLE'S CHARACTERISTICS,
THE SIGNIFICANCE OF INTELLIGENCE AND RECONNAISSANCE**

At the time of the study, our aim was to research for theoretical questions that are essential to understand the new features of the armed struggle without the need for complet. Furthermore, based on the theoretical background of domestic and foreign literature, we present the significance of the work of intelligence and reconnaissance in the light of hybrid threats, risks and activities.

Keywords: new features of armed struggle, hybrid operations, gathering information, protecting society.

LIEUTENANT COLONEL DR. CSABA VIDA, PhD

**PRODUCTS OF THE INTELLIGENCE ANALYSIS –
PREPARATION OF INTELLIGENCE REPORTS**

The author in his study presents one of six tasks of the intelligence analysis, that is the producing of the intelligence reports. He groups the intelligence reports based on several characteristics, then analyses the requirements dividing them into three parts: professional, formal and textual requirements. He highlights the role of relationship between intelligence analysts and decision makers (users). Finally, he gives an overview of reports making.

Keywords: theory of national security, intelligence analysis, information activity, intelligence report.

DR. PÉTER MARTON, PhD

**RECONNAISSANCE JOURNALISM: STRATEGIC IMPLICATIONS,
WITH SPECIAL REGARD TO THE WAR ON TERROR**

In this article the author proposes the introduction of a new concept, that is „reconnaissance journalism” in the field of Journalism Studies. It may be warranted both in terms of this being an actual, existing practice of journalism (thus it has empirical relevance), and in terms of a need to differentiate this practice as „investigative journalism in the context of (ongoing or prospective) armed conflict” from „non-investigative war correspondence” as well as „investigative journalism under conditions of peace”.

The proposition is illustrated with examples from the post-2001 period and the context of the „war on terror”/counter-terrorism. As these examples may show, reconnaissance journalism has relevance for Strategic Studies given tangible benefits as well as risks for third parties, including combatant parties and actors in the field of counter-terrorism.

Keywords: reconnaissance journalism, investigative journalism, war correspondence, counter-terrorism, armed conflicts.

KÖVÁRI LÁSZLÓ ALEZREDES

OROSZ ÉSZAKI IRÁNYÚ TERJESZKEDÉS ÉS AZ OROSZ ÉSZAKI FLOTTA

Az orosz kül- és biztonságpolitika kiemelt figyelmet fordít az északi sarkköri területek ásványkincsei kiaknázásában való orosz részvétel és a tengeri kereskedelmi útvonalak feletti ellenőrzés biztosítására. Az orosz gazdaság szempontjából meghatározó az északi-sarki régió, ahonnan az éves nemzeti össztermék közel 20%-a és az export 22%-a származik. A sarkvidék feltáratlan szénhidrogénkészletének kiaknázása és értékesítése hosszú távon alapvető fontosságú lehet az orosz állam számára. Az orosz gazdasági és politikai érdekek védelmének létfontosságú a haderő stratégiai elrettentő képessége, valamint az ország katonai képességeinek megfelelő szinten tartása.

A tanulmány számba veszi az orosz északi irányú területi terjeszkedés történelmi hátterét, eseményeit, a fontosabb felfedezéseket és hódításokat. Leírja a szovjet/orosz Északi Flotta létrejöttének körülményeit, történetét, jelenlegi helyzetét és fejlődésének perspektivikus irányait.

Kulcsszavak: Oroszország, Északi-sark, Északi Flotta, északi-tengeri út, haditengerészet.

NOVÁK-VARRÓ VIRÁG

AFGANISZTÁN – 2017 ESEMÉNYEINEK ÉRTÉKELÉSE

Tizenhat évvel az afganisztáni intervenció megkezdése után a közép-ázsiai ország továbbra is jelentős belső konfliktusokkal küzd, megakadályozva ezzel a stabil állam kialakulását. A nemzetközi erők részleges kivonása Afganisztánból tovább rontott az amúgy is ingatag biztonsági helyzeten, ezt a tendenciát 2017-ben az afgán kormányzati és koalíciós erők törekvései sem igen tudták megfordítani.

Afganisztánnak reformokra van szüksége ahhoz, hogy létrejöhessenek a stabil állam kialakításához szükséges körülmények. Létfontosságú a politikai intézmények átszervezése, a gazdasági növekedés beindítása, a béke és biztonság megteremtése. Ehhez azonban a rendszer jelenlegi résztvevői között kompromisszumra és szorosabb együttműködésre van szükség.

Kulcsszavak: Afganisztán, biztonsági reform, Nemzeti Egységkormány, Amerikai Egyesült Államok Afganisztán-stratégiája.

LIEUTENANT COLONEL LÁSZLÓ KÖVÁRI

**RUSSIAN NORTHWARD EXPANSION
AND THE RUSSIAN NORTHERN FLEET**

Russian foreign and security policy places particular emphasis on Russian participation in the exploitation of mineral resources in the Arctic and the oversight of Northern maritime trade routes. From the point of view of the Russian economy, the Arctic region has a distinguished role, with nearly 20% of the annual total national product and 22% of exports. There is an unexplored hydrocarbon resource in the Arctic, which can be decisive in the long run for the Russia. Safeguarding Russian economic and political interests traditionally means the strategic deterrent ability of the armed forces and the appropriate sustainment of their military capabilities.

The study takes into account the historical background, events, major discoveries and conquests of the Russian expansion in the Arctic region. It also describes the circumstances, history, current situation and the perspective development of the Russian Northern Fleet.

Keywords: Russia, Arctic, Northern Fleet, Northern Sea Route, Navy.

VIRÁG NOVÁK-VARRÓ

AFGHANISTAN – ASSESSMENT OF 2017'S EVENTS

Sixteen years after the start of the intervention in Afghanistan, the Central Asian country is still facing internal conflicts that prevents the creation of a stable state. The partial withdrawal of the international forces from Afghanistan has further deteriorated the long-standing instable security situation.

Afghanistan needs reforms in order to be able to create the necessary circumstances for the establishment of a stable state. It is vital to reorganize the political structure, to initiate economic growth, and to provide peace and security. To reach these goals the current actors of the system need to make more compromise and tighten their co-operation.

Keywords: Afghanistan, security reform, National Unity Government, Afghan strategy of the US.

FODOR DÓRA

A HEZBOLLAH MINT NEGYEDIK GENERÁCIÓS HADVISELŐ FÉL

A kétezres évek elején kibontakozó új típusú hadviselési forma számos változást hozott a fegyveres konfliktusokban. A Hezbollah egy több mint negyven éves múltra visszatekintő síita szervezet, amely az évek során képes volt alkalmazkodni az aktuális kihívásokhoz, irreguláris katonai csoportból a libanoni politika törvényes szereplőjévé vált. A palesztinok, Izrael és az Iszlám Állam elleni harcai során megmutatkozott, hogy a szervezet indirekt módszerekkel folytat irreguláris hadviselést. A gerillamódszerek, a terrorizmus eszköztárára, az aszimmetrikus háborúk, az illegális pénzszerzés, a propaganda megnövekedett szerepe, a média magas szintű kihasználása, a civil támogatói bázis növelése, a vallási és a politikai célok mind azt bizonyítják, hogy bár a nemzetközi megítélése változó, a Hezbollahot negyedik generációs hadviselő félnek tekinthetjük.

Kulcsszavak: Hezbollah, Libanon, Izrael, negyedik generációs hadviselés, irreguláris hadviselés.

ZSOLT MELINDA

A VÉDELMI SZFÉRA ZÖLDÍTÉSE – NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A fosszilis üzemanyagok ára, az alkalmazásukkal járó környezeti károk, a klímaváltozás, valamint azoknak a térségeknek az instabilitása és geopolitikai szerepe, ahonnan a fosszilis energiahordozók eljutnak a világ számos pontjára, mind hozzájárultak ahhoz, hogy a hadseregek is megvizsgálják, hogyan tudják függetlenebbé és fenntarthatóbbá tenni működésüket. A legfontosabb szempont ugyanakkor az, hogy alternatív energiák alkalmazásával biztonságosabbá tehető a katonák mozgása a háborús övezetekben. A cikk áttekinti általánosságban a megújuló energiák megjelenését a védelmi szférában, majd a vizsgálat kitér részletesebben az Amerikai Egyesült Államokra, a NATO-ra, az Európai Unióra és Magyarországra.

Kulcsszavak: védelmi szféra, energiabiztonság, megújuló energiák, klímaváltozás, zöld haderő.

ÜVEGES ANDRÁS JÓZSEF FŐHADNAGY

A KRIPTOPÉNZEK HAJNALA

A kriptopénzek olyan digitális vagy virtuális fizetőeszközök, amelyek a kriptográfiát használják a védelemre. Az elmúlt évtizedben a kriptopénzek elterjedése figyelhető meg, és jelenleg több mint ezer fajtája van jelen az interneten. A jelen időszakot joggal nevezhetjük a kriptopénzek hajnalának.

Kulcsszavak: kriptopénz, e-kormányzat, digitalizáció.

DÓRA FODOR

THE HEZBOLLAH AS A FOURTH-GENERATION BELLIGERENT

The new type of warfare emerging at the beginning of the 2000s has brought many changes in armed conflicts. Hezbollah is a Shiite organization with more than forty years of history that has been able to adapt to current challenges over the years, an irregular military group that has become a legitimate player in Lebanon's politics. During the fights against the Palestinians, Israel and the ISIL, it became clearly visible that the organization resorts to irregular warfare indirectly. Guerrilla methods, terrorist tools, asymmetric wars, illegal money-making, increased role of propaganda, high-level media exploitation, civil support base, religious and political objectives all prove that while its international judgment is changing, Hezbollah can be considered a fourth generation power at war.

Keywords: Hezbollah, Lebanon, Israel, fourth generation warfare, irregular warfare.

MELINDA ZSOLT

GREENING THE DEFENCE SECTOR – AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE

The price of fossil fuels, their environmental damage, climate change and the instability and geopolitical role of regions from which fossil fuels reach the world are all contributed to revise how militaries can operate in a more independent and more sustainable way. The most important aspect, however, is that using alternative energies can make military operations in war zones more secure. The article looks at the emergence of renewable energies in the defence sector in general then goes into more details on the United States, the NATO, the European Union and Hungary.

Keywords: defence sector, energy security, renewable energy, climate change, green army.

FIRST LIEUTENANT ANDRÁS JÓZSEF ÜVEGES

THE DAWN OF THE CRYPTO CURRENCIES

The cryptocurrency is a digital or virtual currency that uses cryptography for security. There has been a proliferation of cryptocurrencies in the past decade and there are now more than one thousand such currencies available on the internet. This period can rightly be called the dawn of cryptocurrencies.

Keywords: cryptocurrency, e-governance, digitalization.

A KÖTET SZERZŐI

Bertalan Dávid	ogy. alezredes, Országgyűlési Őrség, Személyvédelmi Igazgatóság, Személybiztosító Osztály, osztályvezető
Fodor Dóra	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem hallgatója
Dr. Gerencsér Árpád	PhD, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola végzett doktora
Hegyi Ágnes	százados, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Holecz József	alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Koós Gábor	ny. alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem munkatársa
Kővári László	alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Dr. Magyar István	ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szekciójának vezetője
Dr. Marton Péter	PhD, Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézet, egyetemi docens
Mező András	alezredes, az MH HFKP munkatársa, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Novák-Varró Virág	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza
Prof. Dr. Szternák György	ny. ezredes, CSc, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola egyetemi tanára
Üveges András József	főhadnagy
Dr. Vida Csaba	alezredes, PhD, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem adjunktusa
Zsolt Melinda	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza

CONTENTS

SECURITY POLICY

LIEUTENANT COLONEL JÓZSEF HOLECZ

**THE GERASIMOV DOCTRINE –
FROM A NEW POINT OF VIEW**

LIEUTENANT COLONEL DÁVID BERTALAN

SPECIFIC FEATURES OF THE SECURITY SECTOR

LIEUTENANT COLONEL ANDRÁS MEZŐ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF DOCTRINE DEVELOPMENT

CAPTAIN ÁGNES HEGYI

THE APPEARANCE OF TERRORISM IN THE SAHEL BELT

DR. ÁRPÁD GERENCSÉR, PhD

**ACTIVITY AND SIGNIFICANCE OF CENTRAL ASIAN
EXTREMIST MOVEMENTS**

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT COLONEL (RET.) GÁBOR KOÓS –
COLONEL (RET.) DR. GYÖRGY SZTERNÁK, CSc

**THE IMPORTANCE OF RESEARCH
OF THE ARMED STRUGGLE'S CHARACTERISTICS,
THE SIGNIFICANCE OF INTELLIGENCE AND RECONNAISSANCE**

LIEUTENANT COLONEL DR. CSABA VIDA, PhD

**PRODUCTS OF THE INTELLIGENCE ANALYSIS –
PREPARATION OF INTELLIGENCE REPORTS**

DR. PÉTER MARTON, PhD

**RECONNAISSANCE JOURNALISM: STRATEGIC IMPLICATIONS,
WITH SPECIAL REGARD TO THE WAR ON TERROR**

FACTS ABOUT COUNTRIES

LIEUTENANT COLONEL LÁSZLÓ KÖVÁRI

**RUSSIAN NORTHWARD EXPANSION
AND THE RUSSIAN NORTHERN FLEET**

VIRÁG NOVÁK-VARRÓ

AFGHANISTAN – ASSESMENT OF 2017'S EVENTS

FORUM

DÓRA FODOR

**THE HEZBOLLAH AS A FOURTH-GENERATION
BELLIGERENT**

MELINDA ZSOLT

**GREENING THE DEFENCE SECTOR –
AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE**

FIRST LIEUTENANT ANDRÁS JÓZSEF ÜVEGES

THE DAWN OF THE CRYPTO CURRENCIES

FOR READERS

BRIGADIER GENERAL (RET.) DR. ISTVÁN MAGYAR

IN THE SHADOW OF ONION-DOMES – BOOK-REVIEW

CONTENTS

OUR AUTHORS

CONDITIONS OF PUBLICATION

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK:

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona;
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűkkel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;

- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmaznia kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.

Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117.

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Deák Anita alezredes
06(1) 386-9344/5210, HM 65-210
e-mail: deak.anita@knbsz.gov.hu